Omslag: Peter Koch

Op het omslag: De arts Japix geneest met behulp van Venus de wond van Aeneas. Fresco, 1ste eeuw n. Chr., Pompeii. Museo Nazionale, Napels. Foto: Alinari, Florence.

Vertaling: Bob Tadema Sporry

ISBN 90 228 3336 4

© 1974 Unieboek, Bussum

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.
No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

AENEAS

DE VADER VAN DE ROMEINEN

AUGUSTE LECHNER

FIBULA-VAN DISHOECK . BUSSUM

GESCHIEDENIS EN CULTUUR
PAPERBACKS

Dr Sophie Ramondt, Mythen en sagen van de Griekse wereld
Jaap ter Haar, De Franse Revolutie
Grote sagen van de donkere middeleeuwen
Geschiedenis van Noord-Amerika
De geschiedenis van Rusland
Napoleon
Koning Arthur
Jaap ter Haar en dr K. Sprey, Het Romeinse keizerrijk
J. Tadema Sporry, De pyramiden van Egypte
De geschiedenis van China
Mary MacGregor, De geschiedenis van Griekenland
De geschiedenis van Rome
Dr J. Buitkamp, De geschiedenis van Israël
M. B. Synge, Ontdekkingsreizen

I

Er waren tien jaren voorbijgegaan. Tien lange, verschrikkelijke jaren voor het belegerde Troje. En toen het einde kwam barstte dat nog snel en onverwacht los over de ongelukkige stad, want gedurende die lange tijd waren de inwoners er aan gewend geraakt dat het leger van de Grieken* voor de muren lag, dat de Griekse schepen daarbuiten voor de kust hun masten naar de hemel uitstrekten en met opgerolde zeilen voor anker lagen. Van tijd tot tijd slopen de belegeraars onder bescherming van de duisternis naar de stad en met het krieken van de dag begon er een woeste stormloop op de poorten. Maar de met brons beslagen deuren barstten niet open onder de stoten van de ram; de muren waren sterk en hoog en daarboven waakten de Trojaanse krijgers.

Zo nu en dan ondernamen ook de belegerden onverhoeds een van hun razende uitvallen. Dan had er een vreselijke slag plaats op de open vlakte die zich naar de zee uitstrekte en aan weerszijden lagen er vele doden op de grond.

Maar in al die jaren was het de Achaeërs nooit gelukt in de door koning Priamus geregeerde stad binnen te dringen. De koning was oud geworden gedurende die jaren en zijn haar was wit. Koningin Hecuba had hem vele zonen geschonken, maar nu had hij er nog maar een paar over. De anderen waren gevallen in de strijd. Hector, de edelste held der Trojanen, was dood. Achilles de Myrmidon had hem in een duel verslagen. Ook de stralende Achilles, de trots der Grieken, moest afdalen in het duister van het dodenrijk waaruit niemand ooit terugkeerde. Paris had hem een pijl in de hiel geschoten waardoor de pees werd doorgesneden en hij weerloos werd. Niet dat Paris zo'n bijzonder goede boogschutter was, maar de god Apollo, die boos was op Achilles, had zelf de pijl gericht.

Ook Paris was een zoon van de koning van Troje. Maar hij leek in niets op zijn heldhaftige broer Hector. Hij hield meer van pracht en praal en een plezierig leven dan van strijd en gevaar. Door zijn schuld was deze verschrikkelijke oorlog uitgebarsten, want hij had Helena, de mooie

* Grieken = Achaeërs

gemalin van koning Menelaos van Sparta, ontvoerd en die misdaad had de trotse Achaeïsche vorsten tot de strijd opgeroepen; het waren de zonen van Atreus, Menelaos en Agamemnon, de beroemde koning van Ithaca Ulysses*, Nestor van Pylos, Ajax, Achilles, Patrocles, Diomedes en vele anderen. Hun schepen waren de haven van Achaea uitgevaren en naar Troje gezeild.

Maar nu zag het er na tien jaar nog steeds niet naar uit dat de overlevenden eindelijk naar huis konden terugkeren. Want hoe moest men terugkeren eer de wraak, die men gezworen had, voltrokken was? En de leiders van de Griekse legers twijfelden eraan of men die wraak ooit zou kunnen nemen. Was die stad dan onneembaar? Het leek er bijna op. Maar het scheen alleen maar zo. Want de goden hadden reeds lang geleden besloten tot de ondergang van Troje.

Maar sinds die oorlog daarbeneden op aarde woedde heerste er wel tweedracht onder de onsterfelijken op de Olympus. Jupiter, heerser over goden en mensen, zweeg. Zijn tijd was nog niet gekomen. Zijn gemalin Juno drong er dag en nacht bij hem opaan om de stad, het land en het volk van die aanmatigende Trojanen eindelijk eens te vernietigen. Want de trotse godin kon niet vergeten dat Paris, op de vraag wie de mooiste was — Juno, Minerva of Venus — de prijs niet haar maar Venus had toegekend. Ook Minerva vergaf die belediging niet. Stiekem greep zij hier en daar in tijdens de strijd en dan steeds ten gunste van de Grieken. Neptunus, de grimmige zeegod, deed hetzelfde, want hij was de broer van Juno en haatte de Trojanen even erg als zij.

Maar Venus was er ook nog, de godin van liefde en schoonheid met haar stralende, eeuwig jeugdige en mooie gelaat, waarover nu echter de schaduw van de droefheid viel, want de rampzalige strijd om Troje baarde haar verschrikkelijke zorgen. En daarvoor bestond een merkwaardige reden. Soms gebeurde het wel eens dat een der godinnen zoveel van een sterfelijke man hield, dat zij haar onsterfelijkheid voor hem opofferde. Lang geleden was Venus eens in de gestalte van een aardse vrouw de Trojaanse held Anchises tegengekomen en hij had haar liefde gewonnen zonder te weten dat zij een der onsterfelijken was. Ze schonk het leven aan een jongetje en pas toen zij op bevel van Jupiter weer naar de

* Ulysses = Odysseus

Olympus terugkeerde, ontdekte Anchises tot zijn schrik wie de moeder van zijn zoon was. Maar Venus zei waarschuwend: "Niemand mag er ooit iets van weten! Als jij het geheim verraadt en er mee opschept zal Jupiter je vernietigen."

Daarop verdween zij en Anchises zag haar nooit meer terug. Vol droefheid boog hij voor de wil der goden en al zijn liefde wijdde hij aan zijn zoontje. Hij gaf hem de naam Aeneas, en toen de jongen opgroeide bleek hij knap te zijn en een mooi lichaam te hebben. Spoedig overtrof hij al zijn vriendjes in kracht en verstand en al gauw noemde men in Troje de jonge Aeneas "de zoon der godin". Had Anchises in zijn vadertrots misschien toch niet helemaal weten te zwijgen?

Maar Venus vergat haar zoon niet. En daarom had zij nu zulke zorgen. Ze wist dat haar macht groot was en dat ze bij Jupiter heel wat kon bereiken met haar verzoeken. Maar Juno was machtiger en niemand wist ooit wat de vader van goden en mensen zou besluiten. En wat haalden de Parcen, die duistere schikgodinnen, uit? Hun harde handen hielden de draden vast waaraan het lot der mensen hing.

Diep in zich voelde Venus het naderende onheil, want als onsterfelijke wist zij alles. En ze besloot heel waakzaam te zijn.

Het onheil begon tijdens een nacht waarin de legerleiders in het Griekse kamp vergaderden. Ulysses had hen in zijn tent genodigd en tegen hen gezegd: "Deze oorlog moet nu beëindigd worden, dat weten wij allemaal. We weten ook dat Troje vernietigd moet worden want dat eist de roem en de eer van Achaia. Tot nu toe is het ons niet gelukt om de stad te onderwerpen. Maar wanneer jullie mijn raad opvolgen zullen binnen enkele dagen rokende puinhopen en ingestorte muren de plaats overdekken, waar nu die trotse vesting nog staat. Luistert naar mij!" En hij sprak hen lang toe met verstandige woorden.

Bij het aanbreken van de volgende dag schrokken de Trojaanse schildwachten op muren en torens wakker uit hun vermoeide dommel. In tien jaar leerde je wel bij het staan en zelfs bij het lopen te slapen of in ieder geval bijna te slapen, en toch meteen klaar wakker te zijn als een ongewoon geluidje het gehoor trof. En het lawaai dat nu uit het kamp der Grieken klonk was héél ongewoon. Het klonk als bijlslagen en het moesten heel wat bijlen zijn; daartussen klonk het geluid van zware, grote hamers en een rauw geschreeuw als van mannen die hard werkten.

Opmerkzaam staarden de schildwachten naar het kamp van de vijand. Maar daar leek alles zijn gewone gang te gaan. En dat vreemde lawaai kwam ook niet uit het kamp zoals ze al gauw merkten. Het klonk van achter het dichte, hoge struikgewas dat een eindje meer landinwaarts een lage heuvel bedekte. Achter deze beboste heuvel werd de hemel rozig, zo zacht en vriendelijk alsof er geen strijd of dood bestond. De twee mannen die op de hoogste toren van het koningspaleis op wacht stonden keken elkaar ongerust aan.

"Ik zou wel eens willen weten wat dat te betekenen heeft," zei de ene. „Van hieruit kun je niet eens zien wat ze daarginds uithalen." Hij lachte toornig. „Merk je wel dat achter het bos de enige plaats in de hele omtrek ligt waar je die lui niet kunt zien, wat ze daar ook uitvoeren? Bij de goden, die Achaeërs zijn nog sluwer dan vossen."

"Ja," zei de andere weinig opgewekt. "En wat ze ook uitvoeren, steeds is het een of andere tegen ons gerichte sluwe streek. Ik zou zeggen dat ze bomen kappen," voegde hij er nadenkend aan toe. "Maar waarvoor doen ze dat? Ze hebben al zoveel belegeringsmachines dat ze er heus niet nog meer nodig hebben."

"We zullen er wel achter komen," zei zijn metgezel vastbesloten. "Ik stuur meteen verspieders uit . . ."

Maar de andere schudde het hoofd. "Dat haalt niets uit. Kijk nog maar eens goed. Ze hebben zoveel schildwachten neergezet dat er zelfs geen muis tussendoor kan glippen."

En zo kwam het dat iedereen in de belegerde stad zich een paar dagen lang het hoofd brak over wat de vijand nu weer uitvoerde. Maar daar zouden ze gauw genoeg achter komen.

Toen gedurende een nacht de wind vanaf het land over zee woei en de golven onrustig ruisten, heerste er een vreemde onrust in het Achaeïsche kamp. Lichtjes verplaatsten zich, wapens kletterden en vaak droeg de wind verwaaide stemmen over de stad.

Misschien . . . nee, zéker zouden met de ochtendschemering de Grieken weer aanvallen; de rammen zouden tegen de muren donderen en de vijanden zouden als reusachtige gepantserde mieren tegen de stormladders opklimmen tot ze getroffen werden door de pijlen en lansen van de Trojanen. Dan lagen de lichamen aan de voet van de muren en hun ziel trok naar de Orcus. En zo zou het ook nu weer gaan.

De Trojanen waakten en wachtten. Ze stonden op alles voorbereid, gewapend op wacht, op de poorten, muren en torens. Maar de nacht verstreek en er gebeurde niets. Het eerste vale licht hing onverwacht over de zee en als uitgewist doken de omtrekken van het kamp uit de schemering op, de tenten, het donkere bos op de heuvel. Alleen van de schepen voor de kust was geen spoor meer te zien en dat kwam hun vreemd voor. Misschien hing daar nevel? Nee, er was geen nevel. Ze konden reeds op niet al te grote afstand het eiland Tenedos onderscheiden, dat eens beroemd was geweest en schatrijk, maar dat geplunderd en verwoest nu niet veel meer was dan een armetierige landingsplaats voor boten. De haven lag aan de andere kant aan de open zee en kon vanaf het land niet gezien worden.

Intussen maakte zich op de muren en torens een merkwaardige spanning van de mannen meester. Ze bogen voorover en rekten zich uit om over de schouders van wie voor hen stond te kunnen kijken. Ze knepen hun ogen tot spleetjes om in dat onduidelijke schemerlicht te kunnen zien; want er was daar iets!

Midden op het open land tussen de stad en het kamp! Gisteren was het er nog niet en daarvoor ook nooit. Het was groot en vormloos en leek een reusachtig rotsblok, dat plotseling uit de grond was opgerezen. Nee, als men goed keek leek het een reusachtig ondier in de vorm van een paard! De Trojanen staarden ernaar en toen blikten ze elkaar in de verbijsterde gezichten. Ze schudden het hoofd. Wat moest dat monster daar? Intussen was het zo licht geworden dat ze nog iets anders zagen. Het paard was getimmerd van zorgvuldig gehakte boomstammen, die zo dicht aaneen gevoegd waren dat er geen spleetje overbleef. Toen ze dat zagen begrepen de meer snuggere mannen tegelijkertijd wat dat paard te beduiden had.

"Dat hebben de Achaeërs gebouwd!" brulde iemand. "Maar waarvoor?" Een tijdlang schreeuwden ze door elkaar. En toen zwegen ze allemaal tegelijk. Ze hadden hun ogen naar het kamp gewend alsof van daar het antwoord op al hun vragen moest komen. Maar er kon geen antwoord komen want het hele kamp was leeg. Er heerste een doodse stilte en de tenten leken uitgestorven. De gezichten van de mannen werden dom van stomme verbazing. "Ze . . . ze zijn weg!" stootte hier en daar iemand uit, zonder het eigenlijk echt te kunnen geloven.

Plotseling vlogen er tien, toen twintig armen de lucht in en wezen naar de kust. "De schepen! Waar zijn de schepen van de Achaeërs?"
Inderdaad, waar waren de schepen gebleven?
Waar gisteren nog een woud van masten oprees en de ene scheepsromp naast de andere deinde, was niets te zien dan een leeg strand en een verlaten zee. De Achaeërs waren weg. Tien jaar lang waren ze daar steeds geweest en velen van hen had men gekend: hun gezicht, de helmen en schilden, de zilveren en gouden harnassen, de paarden en strijdwagens. En nu waren ze weg, verdwenen alsof de aarde of de zee hen had verzwolgen.
Waren de goden dan eindelijk genadig? Eens moesten toch al die offers zelfs de trotse Juno en de beledigde Minerva tevreden stellen en de grimmige Neptunus wat zachter stemmen. En omdat mensen nu eenmaal al te graag geloven wat ze innig hopen brak er in de stad een ongehoord gejubel uit. Als iemand ergens in het diepst van zijn hart iets voelde van angst of twijfel, dan waagde hij het niet dat te zeggen tegenover de vreugde die hen allen overviel.
Men opende de poorten. Wie lopen kon rende het land op en liep dan eerst een beetje aarzelend maar dan met meer moed om het reusachtige paard heen. Langzamerhand waagde men het de houten poten aan te raken, die zo zwaar waren als de zuilen van een tempel. Men verbaasde zich over de kunstig gesneden kop en de stevig gevoegde, gewelfde flanken. Een heel lange man rekte zich zo hoog mogelijk uit en sloeg met zijn vuist op het hout. "Er is in de buik van dat ondier waarachtig plaats voor een heel leger gewapende krijgers!" schreeuwde hij.
Wie het hoorde lachte. Slechts hier en daar begon iemand na te denken en bekeek dan met schichtige ogen het raadselachtige werk der Achaeërs. Steeds kwamen nieuwe troepen mensen uit de stad aanlopen; ze zwierven door het verlaten kamp en verstrooiden zich over het strand.
"Hier stond de tent van die woesteling van een Achilles!" riep er één. "Daarginds lag het leger van de Dolopiërs en daarnaast de krijgers van Agamemnon. En daar rechts, aan de voet van de heuvel, kwamen de Spartanen bijeen voor de aanval op de Scaeïsche poort. Merk je hoe de wind waait? Met die wind zeilen de Achaeërs beslist al lang naar huis, naar Mycene! Dat paard dat ze hebben achtergelaten? Nou ja, wat moeten we ermee? We kunnen het naar de stad brengen en het ter ere

van de goden op de binnenplaats van de burcht opstellen! Maar er is geen enkele poort groot genoeg om het erdoor te slepen. Nee, dat lijkt me een gevaarlijke onderneming! Die Achaeërs kun je nooit vertrouwen. Het lijkt mij beter dat houten monster in zee te laten zakken. Leg toch een vuur aan onder de buik en verbrand het tot as, dan is het afgelopen met al die listen en lagen van de Grieken! Maar stel je voor dat het een geschenk van de goden is! Dan laden we weer hun woede op ons hoofd als we het kapot maken. Boor toch eens een gat in die flanken! Dan weten we gauw genoeg wat er in verstopt is!"
De kreten vlogen driftig over en weer tot iemand zei: "Daar komt de koning!"
Begeleid door zijn hofhouding schreed koning Priamus van de stad omlaag. Eerbiedig week het volk terzijde. De koning naderde langzaam door de ruimte die men voor hem vormde. Hij scheen moe te zijn. Onder het witte haar stond zijn gezicht ernstig en vol zorgen. De Trojanen merkten het met verbazing op. Was hij dan niet even verheugd over de bevrijding als zij?
Nu bleef hij staan. Tien passen vóór hem rees het houten paard omhoog. Lang stond hij er zwijgend naar te kijken en zijn gezicht verraadde niets van wat hij dacht.
De mannen stonden gretig te wachten tot hij iets tot hen zou zeggen. Maar op het ogenblik dat hij zich naar hen toekeerde klonk er een luide, woedende uitroep uit de geopende stadspoort. Met een ruk draaiden alle hoofden zich om. Er kwam een man uit de poort rennen met naast zich twee jongens en achter hem een hele schare nieuwsgierigen. Hij zwaaide een enorme lans met een ijzeren punt in zijn rechterhand.
"Daar heb je Laocoön!" mompelden de mannen rondom de koning.
"Laocoön, de priester van Neptunus. Wat wil hij?"
Weer konk die woedende stem. De priester kwam aanhollen terwijl zijn gewaad om hem heen wapperde en zijn gezicht vuurrood zag onder de witte haarband om zijn voorhoofd. "Jullie idioten, wat zijn jullie nu voor krankzinnigs van plan?" schreeuwde hij zonder op de koning te letten. "Bij het leven van mijn zonen bezweer ik je van dat paard af te blijven! Geloven jullie nu werkelijk dat er ooit van de Grieken een geschenk is gekomen zonder boosaardige bedoelingen? Bij de goden, jullie behoren Ulysses beter te kennen! Vertrouw dat paard in vredesnaam niet.

Of er zitten gewapende krijgers in verborgen óf de val van Troje wordt op een andere manier veroorzaakt. Hoe het ook zit, ik ben zelfs bang voor de offerandes van de Grieken!"
Toen hij dat gezegd had hief hij de hand met de lans, boog ver achterover en slingerde die weg. Hij was een sterke man; de lans reet diep in de paardeflank en bleef daar trillend steken in het hout. Er klonk gerinkel uit de paardebuik. Maar niemand lette erop, want wie de goden te gronde willen richten slaan ze met blindheid. Na de waarschuwende woorden van de priester zweeg de menigte angstig onthutst.
Maar weer klonken er luide uitroepen in de stilte. Dwars over het veld naderde een groep Trojaanse herders. Onder vrolijk geschreeuw sleurden ze een man mee, wiens handen op de rug geboeid waren. Hij was nog jong en hij was een Griek; dat verraadden zijn gezicht en kleding duidelijk genoeg.
"We hebben hem gevonden in het riet van het moeras, waar hij zich verstopt had," vertelden de herders trots en ze duwden hun gevangene naar de koning.
De vreemdeling stond daar te midden van de volksmenigte, die hem vijandig bekeek. Al gauw begonnen de jongemannen hem spotternijen en dreigementen toe te schreeuwen. Hij keek van links naar rechts alsof hij bang was. Maar onder de lange donkere wimpers gleden zijn ogen snel van de een naar de ander. Steeds blikte hij naar de koning en onmerkbaar haalde hij opgelucht adem. Koning Priamus zag er goedhartig en ernstig uit. Als hij het handig speelde kwam alles nog wel terecht en misschien zou hij het er zelfs levend afbrengen, ofschoon hij daar voorlopig nog niet al te zeker van was. Maar het deed er niet toe; hij was geen lafaard en vastbesloten zijn opdracht uit te voeren of te sterven.
Meteen begon hij zijn sluwe, weloverdachte spel. Het leek of zijn gezicht samenkromp van angst en hulpeloosheid. Smekend keek hij de koning aan. "O ik arme stakker!" zei hij met gebroken stem en hij zorgde er wel voor dat iedereen hem kon horen. "Nergens op aarde vind ik vrede of zekerheid meer. De Achaeërs stonden me naar het leven en nu ben ik de Trojanen in handen gevallen en ook zij willen mijn bloed. Wat rest mij nog dan afscheid te nemen van het licht en neer te dalen in de duistere onderwereld, al is mijn leven nog maar pas begonnen!"

Weer gleden de zwarte ogen snel langs de gezichten om hem heen. Tevreden zag hij dat die opmerkzaam waren geworden. De koning keek hem een tijdlang onderzoekend aan. "Je zegt dat de Achaeërs je naar het leven staan," zei hij eindelijk.
"Waarom? Je bent toch een der hunnen? Je zult ons eerst eens wat meer moeten vertellen eer we je geloven."
"O koning, ik zal u alles naar waarheid vertellen," riep de gevangene gretig uit. "Ze noemen mij Sinon en ik lieg niet als ik zeg dat ik een Achaeër ben. Die grillige geluksgodin Fortuna heeft mij tot ellende voorbestemd, maar ze zal van mij niet ook nog eens een leugenaar maken. Luister! Mogelijk hebt u de beroemde naam van Palamedes wel eens gehoord. Hij was mijn bloedverwant en krijgsmakker en hij genoot groot aanzien in de raad der Achaeïsche vorsten. Iets van die roem straalde ook op mij af. Dat wekte de jaloezie van Ulysses uit Ithaca en hij besloot ons allebei in het ongeluk te storten. Hij verspreidde het gerucht dat Palamedes verraad in de zin had, ofschoon hij alleen de oorlog tegen Troje afwees. Maar de Achaeërs geloofden Ulysses en Palamedes werd vermoord. Ik kon niet blijven zwijgen en zwoer hem te zullen wreken als we eens in de toekomst zegevierend naar huis zouden keren. Sindsdien rustte Ulysses niet eer hij eindelijk met de hulp van de priester Calchas . . ." Hij zweeg ineens en schudde treurig het hoofd. "Waarom vertel ik dat allemaal eigenlijk?" ging hij voort. "Ik weet toch best dat de Trojanen de Achaeërs nooit vertrouwen. Maak er maar een eind aan. Ulysses en de Atriden zullen er jullie dankbaar voor zijn."
Hij wachtte af en op zijn gezicht stond te lezen dat hij geen hoop op redding meer koesterde. Maar hij merkte dat de Trojanen nu heel nieuwsgierig waren geworden en bijna had hij verraden hoe opgelucht hij zich voelde toen de koning beval: "Spreek verder, vreemdeling!"
Sinon haastte zich het bevel op te volgen. Wat waren deze mensen gemakkelijk te beduvelen als je een beetje slim was en je woorden handig wist te kiezen! "Ach, u weet hoe lang we hier al voor uw muren liggen. We hadden meer dan genoeg van de oorlog en wilden alleen maar naar huis terug. Onze leiders hadden het er vaak over. Maar het kwam er nooit van. Eénmaal hield het seizoen der grote stormen ons ervan terug, een andere keer kwade voortekenen die ons door de goden gezonden werden. Er brak een verschrikkelijk onweer over ons los en de

regen stroomde dag en nacht zonder onderbreking. Het leek wel of we allemaal van de aarde zouden worden weggespoeld. Omdat we radeloos waren raadpleegden wij het orakel van Pheubus Apollo. Onze bode keerde terug met een vreselijk antwoord: 'Jullie hebben het bloed van een meisje geofferd toen jullie uittrokken tegen Troje. Nu eisen de goden het bloed van een Achaeër voor een gelukkige terugkeer.'

"Toen we dat hoorden gruwelden we. Niemand durfde een ander aan te kijken. Wie zou het noodlot treffen? Op dat moment greep Ulysses in. Hij sleepte de ziener Calchas met geweld in ons midden en beval hem te zeggen wie de goden als offer hadden uitgekozen. Calchas weigerde te antwoorden. Hij weigerde tien dagen lang en hield zich verborgen. Hij speelde een vals spel want dat had hij stiekem lang van tevoren met Ulysses afgesproken. Velen wisten ervan. Maar tegen mij zei niemand iets. En op de tiende dag deed hij alsof hij niet langer tegen het geweld van Ulysses bestand was en Calchas noemde toen mijn naam. Wat moet ik nog meer zeggen? Alle anderen vielen hem bij. Hoe had het ook anders gekund, nu het onheil van hun eigen hoofd werd afgewend? Nu konden ze leidzaam toezien hoe het mij verging. Meteen begonnen ze zo vlug mogelijk alles voor het offer in gereedheid te brengen. Ze brachten meel en zout als offeranden en bonden de heilige hoofdband om mijn slapen. Maar ik wilde niet sterven. Ze wisten dat best en boeiden mij. Maar de doodsangst gaf me reuzenkracht. Ik verbrak de boeien en ging ervandoor. Het was een donkere nacht en ik kwam gelukkig buiten het kamp. Toen ik tenslotte bij een moerassige vijver kwam brak de morgen aan. Ik verborg mij in het riet en daar vonden de herders mij later. Dit is mijn verhaal, koning. Mogelijk schenkt u mij genade; doe anders wat u wilt."

De Griek Sinon speelde het spelletje prachtig. Toen hij zweeg glansden zijn ogen van tranen. De koning aarzelde maar kort. En dat ogenblik besliste over Sinons lot en het noodlot van Troje. Diep ademend richtte Priamus zich op. "Maak zijn boeien los," beval hij.

Even blonk er triomf in de ogen van de Griek. Maar meteen verborgen de wimpers dat. Sinon wist dat het spel gewonnen was en Troje verloren.

Hij kromp ineen toen de koning hem toesprak.

"Nu kun je je vaderland vergeten en de Achaeërs die je dat allemaal

hebben aangedaan. Je zult nu een der onzen worden. Maar vertel ons eerst: wat heeft dat paard nu in werkelijkheid te betekenen? Is het een of ander wapentuig dat de Achaeërs hebben uitgevonden? Of is het een geschenk voor de goden? Waarom hebben anders de Grieken het zo geweldig groot gebouwd en hier achtergelaten?"

Sinons gedachten waren niet minder sluw dan zijn tong. "Geloof me, koning, geen onwaar woord zal over mijn lippen komen tegenover u die mijn leven hebt gered," verzekerde hij huichelachtig. "U weet immers dat op een nacht het beeld van Minerva, dat u Palladium noemt, uit uw tempel verdween? Maar u weet niet dat Ulysses en Diomedes het geroofd hebben. Hoe het hun gelukt is de stad binnen te glippen en in de tempel te komen, die toch helemaal boven in de burcht ligt, begrijpt niemand, maar nog minder hoe ze met dat beeld ook weer uit de stad ontsnapten. Toch speelden zij het klaar. En daarna stelden zij het beeld midden in het kamp op. Maar het stond er nog niet of er gebeurde iets verschrikkelijks. De ogen van het beeld sperden zich wijd open en er schoten bliksemschichten uit als laaiende vlammen; de armen met schild en lans gingen dreigend omhoog. We zagen het met ontzetting. We wisten dat de godin woedend op ons was. Sidderend van angst brachten de moedigsten onder ons het beeld op een schip en ze zeilden weg naar Mycene. Maar sinds die dag liet het geluk ons in de steek. Wat we ook ondernamen, alles mislukte. Toen raadde Calchas ons aan terug te keren, maar eerst moesten wij een offer brengen om boete te doen voor de misdaad tegenover de beledigde godin. Hij beval ons een reusachtig houten paard te maken. 'Het moet zo groot zijn dat de Trojanen het niet door hun poorten binnen de stad kunnen brengen,' zei hij. 'Anders zal Minerva van nu af aan Troje beschermen. Maar als ze het voor de stadsmuren vernielen zal de woede van de godin hén treffen en hun rijk zal ondergaan.' Zo verklaarde Calchas ons de voortekens. Wat er verder gebeurde weet u, koning. Wij gehoorzaamden. Ofschoon ik hun ontvlucht was zeilden de Achaeërs die nacht toch uit; hun vrees voor de toorn van de godin was groter dan de zorg over hun terugkeer."

Met zijn gladde tong vertelde Sinon op deze manier zijn verhaal en waarom zou men hem niet geloven? Al het gebeurde scheen immers zijn woorden te bevestigen.

Maar Laocoön was er ook nog met zijn waarschuwing! Maar de pries-

ter van Neptunus was beslist ook niet onfeilbaar. Hij kon zich best wel eens vergissen. Of hij had zo gesproken met boze bedoelingen, óf tegen beter weten in. Hij had ook de lans in de flank van het houten paard geworpen, het paard dat aan Minerva gewijd was. Mogelijk zou hij daarvoor snel gestraft worden, meenden de Trojanen nogal laf, omdat die dringende waarschuwing hun plezier enigszins vergalde.

Wat later zag het er werkelijk naar uit dat ze gelijk zouden krijgen. Koning Priamus had bevolen dat men meteen bij het verlaten kamp van de Grieken een altaar moest bouwen en daar een dankoffer brengen voor de bevrijding van de stad. Het hele volk stroomde naar de muren en schaarde zich om het rijk versierde altaar. Men had reeds de stier met de vergulde horens gebracht en Laocoön, door loting daartoe voorbestemd, maakte zich gereed voor het offer, ijverig geholpen door zijn zonen. Aller ogen waren op hem gericht en niemand wierp ook maar één blik op de zee, die glinsterend als gepolijst goud onder de gloed van de ondergaande zon lag. Geen briesje bracht de golven in beweging.

Maar plotseling bewoog zich ver weg, in de richting van Tenedos, iets in het water. Wit schuim vloog op als werd het uit de diepte omhooggeslingerd. En toen doken er uit dat schuim twee koppen omhoog ... gruwelijke koppen! Op afschuwelijk opgeblazen halzen richtten ze zich loodrecht omhoog met begerige, glociende ogen en een bloedrode kam; hoog boven het water uitstekend sleepten zij een reusachtig, bijna eindeloos lijkend slangelijf achter zich aan in onhandelbare kronkelingen.

De zee begon woest te bruisen toen de twee monsters nu snel naar het strand zwommen. De Trojanen luisterden verbaasd. Brak er onverwacht een storm uit? Maar de hemel straalde en daarnet was de zee nog glad als olie ...

Het volgende ogenblik klonk er een kreet van duizend stemmen tegelijk en toen begonnen zij te rennen. Opgejaagd door hun doodsangst holden ze over de vlakte, naar de muren en de poorten van de stad; ze struikelden, vielen, stonden hijgend weer op en keken bij het rennen vol doodsangst achterom of achter hen een van die bekken, waar de tong uitstak, zich niet opende om hen te verslinden. Maar de twee monsters keerden hun kop geen moment naar de vluchtende mensen. Ze hadden nu het strand bereikt en schoten met griezelige snelheid vooruit, recht op het altaar toe, met sissende tongen en bloeddoorlopen ogen.

Bij het altaar stond niemand meer behalve Laocoön en zijn beide zonen. Bij hun zorgvuldige voorbereidingen en terwijl de mensen in een kring om hen heen stonden, hadden ze nergens op gelet, tot ze opschrokken door het geschreeuw en de vlucht van de menigte. En nu lag de vlakte om hen heen ineens helemaal verlaten. Nee, toch niet helemaal want vanaf het strand kwam iets op hen af, iets onzegbaar afgrijselijks, dreigend, onontkoombaar ...

De jongens staarden met opengesperde ogen en door afgrijzen verlamd naar de verschrikking. Toen draaiden zij zich met een wilde kreet om en sprongen naar hun vader. Maar zij bereikten hem niet. De monsters hadden hen ingehaald.

Laocoön had zich gebukt. Daar lag zijn zwaard en ook een lans die iemand had laten vallen. Misschien ... Maar toen hij zich oprichtte kronkelde er zich iets om zijn lichaam met afschuwelijke, glibberige bewegingen; hoger en hoger, tot de adem uit zijn borstkas werd gedrukt; het wond zich om zijn schouders en armen ... O jongens, waar zijn jullie toch? Wat is er met jullie gebeurd?

Hij hoorde hen gillen; hij voelde hoe een ontzaglijk geweld hun lichaam tegen hem aandrukte. Hij kon zijn armen nog bewegen. Maar nu beten hun scherpe tanden in zijn zij. Brullend van pijn rukte hij zich nog eenmaal los. Toen gleed er een kil, geschubd lijf om zijn hals ... de jongens ... ze lagen stil, heel stil.

Laocoön wierp zijn hoofd in de nek. Het slangelijf om zijn hals werd steeds strakker aangetrokken. Nu verscheen er hoog boven zijn gezicht een gapende muil ... Toen Laocoön dat zag begon hij te gillen. Maar hij wist al niet meer dat hij gilde ...

Uit de veilige verte hadden de Trojanen, verstomd en verstijfd van afschuw, het allemaal gezien. Maar nu brak een nieuwe ontzetting uit. De twee monsters gleden nu snel op de grond en begonnen naar de stad te kruipen. Opnieuw stormden de mensen in wilde vlucht weg, door de steegjes, in de huizen, op de muren en torens. Maar ook ditmaal keken de vreselijke dieren naar niemand. Ze kropen door de poort, kronkelden door de straatjes omhoog naar de bovenste vesting en glipten eindelijk de tempel van Minerva binnen. Ze schenen hun doel precies te kennen. Daarbinnen gingen ze liggen aan de voet van het altaar. Later waren ze weer verdwenen en niemand had gezien waarheen ze waren gegaan.

Op die dag leek Troje een verstoord mierennest. In de straten en voor de muren wemelde het van de mensen. Iedereen praatte alleen maar over de wonderlijke en verschrikkelijke dingen die gebeurd waren. Dat Laocoön werkelijk door de goden gestraft was en dat men het houten paard nu zo snel mogelijk binnen de stad moest halen, opdat de beledigde Minerva verzoend zou worden en Troje zou beschermen.

Wat deed het ertoe dat het reusachtige bouwsel niet over de muren en door de poorten gesleept kon worden? Het was doodeenvoudig om een stuk muur weg te breken; als het dan moest zou men ook de huizen in de nauwe straatjes niet sparen en men zou niet rusten eer het paard op de binnenplaats van de bovenste burcht zou staan voor het heiligdom van Minerva. Dan zou onder de bescherming van de godin voor Troje het gouden tijdperk aanbreken.

Zo gezegd zo gedaan. Duizenden handen gingen ijverig aan het werk en nog voor het volslagen donker was gaapten er brede bressen in de wal en de muur. Intussen had men grote rollen gebracht en henneptouwen om de poten en de nek van het paard vastgemaakt; honderden fakkels lagen al klaar. Bekranste jongensen meisjes zongen hymnen ter ere van de godin. Toen alles gereed was werden de fakkels aangestoken en de plechtige stoet zette zich met het paard in het midden in beweging. Wie maar met zijn hand een van de touwen kon vasthouden vond dat hij geluk had.

Toen de stoet bij de muren aankwam stootten de houten rollen op een hindernis, misschien een steen of iets dergelijks. Met een ruk stond het paard stil. Er klonk gerinkel in het inwendige. Maar daar lette niemand op. Hoe hadden de Trojanen het ook moeten horen bij al dat lawaai om hen heen? Opnieuw trokken de mannen aan de touwen en opnieuw bleef het paard stilstaan op de drempel van de poort. Weer rammelde er iets in zijn buik alsof het wapens waren, en weer hoorde niemand het. En dat gebeurde nog een derde en een vierde maal. Maar in hun vreugde waren de Trojanen doof voor iedere waarschuwing. Toen het houten paard eindelijk boven in de burcht stond ging er een wild gejubel op.

Maar plotseling viel er een stilte. Onder een van de tempelpoorten was een vrouw verschenen. Ze droeg een wit gewaad en de hoofdband van de priesteres om het voorhoofd. Een stem fluisterde "Cassandra!"

Cassandra was een dochter van de koning en priesteres van Apollo. Ze was nog jong maar haar gezicht droeg de sporen van groot leed en haar zachte, bijna doorschijnende schoonheid ontroerde ieder die haar aankeek. Ze had de gave in de toekomst te kunnen schouwen, maar omdat zij een keer Pheubus Apollo boos had gemaakt had hij een vreselijke vloek over haar uitgeroepen: niemand zou ooit haar voorspellingen geloven.

Daarom lag er nu een hopeloze droefheid in haar grote ogen toen ze haar hand ophief en begon te spreken. "Burgers van Troje," zei ze en ofschoon haar stem heel zacht was kon men die toch overal op de grote binnenhof verstaan. "Burgers van Troje, ik weet dat jullie me niet geloven zult. Maar toch bezweer ik jullie, zet dat paard uit de stad of jullie ogen zullen vandaag voor het laatst de zon zien! Meer mag ik niet zeggen."

Ze zweeg en wrong haar smalle handen ineen. Haar blik gleed over de gezichten om haar heen die door het fakkellicht beschenen werden. Nee, niemand lachte. Hoogstens glimlachte hier en daar iemand of men schudde wat medelijdend het hoofd. Het was precies als altijd: men geloofde haar gewoon niet. Toen wendde Cassandra zich met een vermoeide beweging om en ging de tempel weer binnen. De menigte buiten hervond spoedig de vreugde. Men wilde zo graag blij zijn na al die ellende!

Cassandra? Nu ja, iedereen in Troje hield van haar, maar haar geloven? . . .

Het was heel laat eer de stad tot rust kwam. Toen de sterren reeds het middernachtelijk uur aangaven werd het eindelijk stil in de stegen en op de pleinen. De Trojanen sliepen. Voor de eerste keer in tien jaar sliepen ze rustig en zonder zorgen. Wat deed het ertoe dat er een brede bres gaapte in de wal en de muur? Ook de wachters bij de poorten en op de torens sliepen.

Alleen op de hoogste toren van de koningsburcht stond een man, Aeneas, die ze de "zoon der godin" noemden. Hij kon niet slapen en wist niet waarom. Zijn ogen dwaalden over het land dat vredig in het maanlicht lag. Buiten glansde de zee als zilver; in de verte rees het eiland Tenedos als een slapend monster uit het water op. Geen zeil verbrak de grote eenzaamheid, geen uitroep klonk in de stilte; leeg

strekte het strand zich uit en het kamp van de vijanden lag er verlaten bij.
Aeneas schudde wrevelig het hoofd. Waar moest gevaar vandaan komen? Maar waarom wilde die wonderlijke onrust niet van hem wijken waardoor hij niet slapen kon? Na een tijdje ging hij aarzelend naar beneden en door de donkere straten naar het huis van Anchises, dat een eind verderop onder hoge bomen lag. Er heerste diepe stilte in het huis toen hij de poort opende. Even vloog er een lachje over zijn ernstige gezicht. Ook hier sliepen ze allemaal, vader Anchises, zijn vrouw Creusa en zijn kleine zoontje Ascanius Julus.
"Ik ben zeker de enige in heel Troje die wakker is," dacht Aeneas, "maar nu ga ik ook slapen."
Maar Aeneas vergiste zich. Hij was niet de enige die waakte. Er was misschien een uur verstreken toen zich uit de schaduw van een zuil op de binnenplaats van de bovenste burcht een gestalte losmaakte. Geluidloos als een kat glipte hij naar het houten paard. Even viel het maanlicht op het gezicht van een man. Iedereen in Troje had dat gezicht gezien; het was de Griek Sinon. Zijn snelle handen grepen zo zeker naar de verborgen grendels alsof hij dat wel honderd keer had geoefend. Er was alleen maar een heel zacht knarsen te horen toen in de flank van het paard een deur openging die niemand had gezien, zo zorgvuldig was die weggewerkt.
Weer was er een kletterend geluid als van wapens en harnassen. Maar de Trojanen sliepen. Sinon stond in de donkere opening te staren. Hij waagde het nauwelijks adem te halen; hij wist dat zijn leven nog altijd aan een haar hing. Hij was stiekem weggeslopen uit de herberg en op een toren geklommen. Daar had hij gewacht tot er ginds op het eiland Tenedos driemaal een fakkel was opgevlamd. Dat was het afgesproken teken dat de schepen der Grieken in de verborgen baai van Tenedos voor anker lagen en dat ze weer uitvoeren tegen Troje. Het was ook het teken voor de helden in de buik van het paard om de deur te openen. Ze hadden precies uitgerekend hoe laat de schepen weer het strand konden bereiken. Dan zouden de krijgers overboord springen en een stormloop op de stad ondernemen . . .
"Mogen de goden hen en mij bijstaan opdat ze op tijd hier zijn," dacht Sinon vroom en wiste zich het zweet van het voorhoofd.

Daar! Nu werden er daarboven henneptouwen neergelaten en een grote figuur klom uit de opening, een gouden helm fonkelde in het maanlicht; snel gleed een geharnaste man langs het touw omlaag — warempel, dat was Menelaos; die moest natuurlijk weer de eerste zijn die de Trojaanse grond betrad, omdat hij dorstte naar wraak voor de roof van zijn mooie trouweloze vrouw. En daar was Ulysses ook al en na hem kwam Pyrrhus, de zoon van Achilles, sterk en dapper als zijn vader maar wreed en zonder edelmoedigheid.
En daar kwam Epeos, de bouwer van het paard. Nu kwam Thoas en na hem Agamemnon en Diomedes en nog vele anderen. Sinon kende hen allen; ze waren de grootste helden onder de Achaeërs.
Toen de laatste van hen op de grond sprong keerde hij zich opgelucht om en liep door de steeg naar de buitenste muur; hij wist wat er nog te doen viel. Hij holde langs de muur tot hij bij de bres kwam waar men het paard binnen de stad had getrokken. Bij het rennen wierp hij een haastige blik achterom. Bijna was hij gaan jubelen; daar lagen de schepen langs het strand en op de vlakte voor de stad wemelde het van duizenden krijgers.
"Gered!" zuchtte Sinon en trok het zwaard, dat hij in de herberg van een slaper gestolen had. In deze nacht kon je alles van de Trojanen stelen; dronken van wijn en vreugde sliepen ze alsof ze dood waren.
Toen hij bij de volgende poort kwam zat de schildwacht gehurkt tegen de deurpost en sliep ook al. Hij kon geen kik meer geven toen Sinons zwaard in zijn rug boorde. De ijzeren grendel was snel opzij geschoven en de deuren werden opengerukt. Nog geen steenworp verderop stormden de eerste rijen der Achaeërs op de muren toe. Nu de volgende poort! Hij wist dat dat de beroemde Scaeïsche poort was. Toen hij die bereikte stond die al wijd open. Ulysses van Ithaca stond daar met een paar anderen. En reeds drong van buitenaf een aantal Achaeïsche krijgers naar binnen.
Door alle poorten bestormden ze tegelijkertijd de onbeschermde stad; als wolven jaagden ze door de nachtelijke straatjes en drongen ze de onbewaakte huizen binnen, waar de mensen sliepen en slechts één kort vreselijk ogenblik ontwaakten eer ze stierven. Het verschrikkelijke moorden in Troje begon.
In dat uur had Aeneas, die eindelijk in een onrustige slaap gevallen was,

een heel merkwaardige droom. Of was het misschien niet eens een droom? Voor zijn bed stond Hector die toch al lang dood was en riep hem. "Ontwaak, zoon der godin! Troje gaat ten onder. Maar jij moet vluchten met de jouwen. Neem de goden van het land en de heiligdommen der Trojanen met je mee, want jij bent uitverkoren om onze Penaten een nieuw onderdak te verschaffen en in een ver land een ander Troje te stichten. Kijk eens hier, ik heb de heiligdommen naar je huis gebracht, want je zult geen tijd meer hebben om die uit de tempel te halen."

Aeneas was hevig verschrikt opgesprongen. Hij wilde iets zeggen, iets vragen. Maar toen was het droombeeld al verdwenen. Verward staarde hij in het duister voor zich uit. Maar nee, eigenlijk was het helemaal niet donker. Een onzekere rode gloed hing in het vertrek en toen zag hij iets heel vreemds: tegen de muur stonden de godenbeelden, de heilige vaatwerken uit de tempel en het stenen bekken, waarin het eeuwige vuur van Vesta gloeide. Hoe kwamen die heilige voorwerpen hier? Was het dan toch geen droom geweest? Maar dan . . .

Hij luisterde scherp. Ergens vandaan kwam een ver lawaai. Geknetter, gekletter, geschreeuw, de wilde klank van de tuba. De rode gloed in de kamer was nog feller geworden, het flikkerde als vuur . . . o goden!

Aeneas vloog de kamer uit, rende naar het dak. Toen zag hij het. Troje brandde. Het brandde overal waar hij ook keek. Daarboven stortte net het paleis van Deiphobus ineen met geknetter en gekraak; een wilde vonkenregen stoof in het donker omhoog. Daarnaast stond het huis van Ucalegon in lichterlaaie; gloeiende balken stortten van de daken omlaag in de straten; brandende gevels stortten ineen en verdwenen tussen de barstende muren. En overal klonk het woeste krijgsrumoer.

Aeneas kreunde. Nee, dit was geen droom, dit was de vreselijke werkelijkheid. De Achaeërs waren teruggekomen en hij had dat altijd wel voorzien. En dit was het einde van Troje! En hij? Moest hij vluchten? Inderdaad stonden daar de heiligdommen die hem op zo geheimzinnige wijze waren toevertrouwd. Die moesten gered worden. Maar nee, hij kon niet weg. Hij moest hier blijven en vechten en als het dan zo moest zijn, sterven met de andere Trojanen.

Maar de oude vader Anchises bestond ook nog, evenals Creusa van wie hij hield, en zijn zoontje Ascanius . . . Wat moest er van hen worden als

hij in de strijd zou vallen? Maar toch kon hij niet weg! Hij sprong weer omlaag in het huis en luisterde even. Niemand scheen nog door het lawaai wakker te zijn geworden, want het huis lag in zijn tuin te ver weg. De bewoners ervan zouden dus nog wel een tijdje in veiligheid zijn. Aeneas wapende zich haastig en verliet het huis. Toen hij eenmaal buiten was begon hij te hollen. Hij rende meteen naar het centrum van de stad, naar de plaats waar de koningsburcht hoog boven de huizen uittorende en waar het hevigst gevochten werd.

Hij kwam een man tegen, beladen met kostbaar vaatwerk uit de tempel van Apollo en met een klein jongetje aan de hand. Aeneas herkende de priester Panthus, die hem aanstaarde, zijn gezicht zwart van de rook; zijn witte haar was verschroeid.

"Ben jij het, Aeneas?" zei hij moeilijk. "Keer meteen terug en red jezelf en de jouwen; Troje kan door niemand meer gered worden."

Maar Aeneas hoorde hem al niet meer. Hij holde voorbij de brandende huizen, sprong over doden die in de straat lagen en ontmoette op een klein pleintje onverhoeds een groep gewapende mannen. Hij rukte zijn zwaard van zijn heup. "Stop, Aeneas!" riep op dat zelfde ogenblik een stem die hij kende. Hij bleef met een ruk staan. Bij de goden, dat was Coreubus! Coreubus was met zijn strijdmakkers de stad binnengetrokken, omdat hij Cassandra liefhad en koning Priamus wilde bijstaan in de strijd tegen de Achaeërs. Cassandra had ook hem vergeefs gewaarschuwd.

"Kom mee, dan gaan we naar de koningsburcht," zei Aeneas haastig. "Dat lijkt me het belangrijkste!" De jongemannen gehoorzaamden meteen. Hier en daar voegden verspreid geraakte Trojaanse krijgers zich bij hen. Langzamerhand kwamen ze dichter bij de burcht. Vol schrik merkten zij dat er al op de benedenste binnenplaatsen gestreden werd. Opnieuw begonnen zij te rennen.

Toen dook er plotseling vlak voor hen uit een straat een andere legergroep op; het schijnsel van het vuur bescheen Griekse helmen en schilden. Maar Aeneas bevond zich met zijn groep in de schaduwen der huizen. Daardoor merkte de aanvoerder der Grieken niet meteen wie hij voor zich had en hij riep hen toe: "Hela mannen, komen jullie pas van de schepen nu de strijd bijna is afgelopen?"

"Toch nog altijd te vroeg voor jullie, dat zul je gewaarworden!" riep

Coreubus en woedend stortten zij zich op de Achaeërs. Die ontdekten te laat dat het vijanden waren. En daardoor ontkwam geen van hen aan de dood.

"De geluksgodin schijnt ons genadig te zijn," zei Coreubus, blij met de gemakkelijke overwinning. Hij bukte zich en nam de helm van de Griekse aanvoerder op, die voor zijn voeten was gerold. Terwijl hij die vol aandacht bekeek kwam er een vreemde uitdrukking op zijn jonge gezicht. Plotseling hief hij met een rauwe lach zijn hoofd op. "Vrienden!" zei hij echter meteen weer ernstig, "laten we iedere hulp aangrijpen. Of het nu een list is of moed, wie vraagt daarnaar als de nood het hoogst is? Laten we de helmen en schilden van de Achaeërs meenemen en ook hun zwaarden."

De anderen begrepen hem meteen. Het was niet erg eervol wat ze deden en dat voelden ze allemaal wel, maar toch ontdeden zij snel de doden van hun wapenrusting en trokken die zelf aan zo goed en zo kwaad als dat ging. Voorlopig leek het een goede list.

Toen ze op het plein voor het koningspaleis aankwamen bevonden ze zich op slag midden in een woeste strijd. Want van alle kanten waren intussen de Trojaanse krijgers die ontkomen waren aan de nachtelijke moordpartij, komen aanrennen. Hier verzamelden zij zich om de burcht en de tempel te verdedigen.

Weliswaar waren de Achaeërs verre in de meerderheid maar de Trojanen vochten als leeuwen, ofschoon ze wisten dat er geen hoop meer was. In het gewoel waren vriend noch vijand meer te herkennen. En wie lette er dus nog op het kleine gewapende groepje dat zich te midden der strijdenden mengde? Velen van de niets vermoedende Achaeërs stierven onder hun zwaarden; mogelijk zagen velen nog in hun laatste ogenblik, eer het duister hen opslokte, dat de man die hen neervelde een Griekse helm droeg.

Het was een ellendige, spookachtige strijd in het flakkerende schijnsel van de brandende huizen, in de vonkenregen van de ineenstortende daken, in de hagel van pijlen die van de muren omlaagvlogen.

Vaak verloren Aeneas, Coreubus en hun metgezellen elkaar een tijdlang uit het oog. Dan kwamen ze elkaar weer tegen en probeerden zij schouder aan schouder zich een weg te banen. Maar hun groep werd steeds kleiner.

Toen de strijd hen naar de tempel van Minerva had gedrongen gebeurde er opeens iets. Achaeïsche krijgers sleepten een vrouw uit een poort. Ze droeg een wit gewaad en de hoofdband van de priesteres om het voorhoofd. Haar handen waren geboeid en haar lange haar hing verward om gezicht en schouders. Toen Coreubus Cassandra herkende verloor hij alle bezinning. Met een schreeuw van woede vloog hij voorwaarts. Hij hakte op de verraste Grieken in, die mogelijk dachten dat een der hunnen stapelgek geworden was. Wie hem in de weg trad boette dat met de dood.

Toen stond hij voor Cassandra. "De goden zij dank dat ik op tijd ben!" stootte hij ademloos uit, terwijl hij met zijn zwaard haastig haar boeien doorsneed. "Gauw! Weg van hier! Ik zal je in veiligheid brengen."

Cassandra blikte hem treurig en vol medelijden aan. Zij wist al lang wat er gebeuren zou. Even leunde ze met haar voorhoofd tegen zijn borst; het was een afscheid voor eeuwig.

"Kijk om je heen," zei ze zacht, de ogen vol tranen. "We kunnen niet weg."

Nee, ze konden niet meer weg. Want intussen hadden een paar Grieken begrepen dat er iets mis was. En toen ze verbluft en woedend moesten aanzien dat een man, die zij voor een Achaeër gehouden hadden, hun een kostbare gevangene probeerde te ontrukken riepen ze een paar korte bevelen. In een oogwenk stonden hun krijgers als een muur om de verloren groep Trojanen en de dochter van de koning. Toen kwam het einde snel.

Coreubus stortte neer, doorboord door vele zwaarden. Cassandra sleepten zij mee. Men zou haar naar Achaia brengen, haar en vele andere Trojaanse vrouwen. Misschien zou de wrede Pyrrhus haar als slavin meenemen naar zijn paleis, of Diomedes of een van de andere vorsten. Mogelijk zou ze een dienares van de Spartaanse Helena worden . . .

Later wist Aeneas niet meer te vertellen hoe hij met nog een paar andere mannen ontsnapte uit de verwarring. Kennelijk was hij niet voorbestemd om onder de zwaarden der Achaeërs te vallen. Maar het ging niet alleen om de vijanden! Daarboven op de muren stonden ook nog de boogschutters. Hoe moesten zij weten dat hun eigen krijgers vochten met een Griekse helm op? Aeneas zag hoe naast hem Hypan neerstortte met een Trojaanse pijl in de hals. Kort daarna viel ook Dymas dood

neer door een pijl. Iemand anders trok kreunend een pijl uit zijn eigen schouder en strompelde verder met zijn makkers.
Toen werd het even stil om hen heen. Mogelijk waren hun achtervolgers door iets afgeleid. Toen deed Aeneas een geweldige sprong omhoog tegen de muren van de burcht, die twee of drie stappen voor hem omhoogrezen. Pijlen ratelden tegen zijn Griekse helm en drongen in zijn schild. "Die vervloekte list van ons keert zich nu tegen ons!" riep hij. Hij dook ineen en rende langs de muur terwijl hij achter zich de voetstappen van de anderen hoorde. Hij wist niet hoeveel er nog over waren en hij nam niet de tijd even om te zien.
Langzamerhand werd het krijgsgeweld zachter en het lag verder achter hen; niemand scheen hen achterna te zitten. Zelfs de gloed van het vuur drong hier slechts zwakjes door. Opmerkzaam tuurde Aeneas bij het voorbijhollen naar het dichte kreupelhout dat onderlangs de muur groeide. Hier moest het ergens zijn . . .
Hij bleef zo plotseling staan dat er iemand tegen zijn rug botste; hij had gevonden wat hij zocht. Bijna verborgen achter kromgegroeide laurierstruiken gaapte een zwart gat tussen de reusachtige steenblokken van de muur. De vijanden hadden dat gat niet gevonden, maar de Trojanen kenden het goed. Door die opening kwam je in de geheime gangen die zich ver uitstrekten in het inwendige der reusachtige muren en onder de binnenplaatsen. En indien men niet hopeloos verdwaalde in de ondoordringbare duisternis kon men ondergronds tot in de bovenste burcht komen.
"Loop maar achter mij aan," zei Aeneas zacht, terwijl hij al door het kreupelhout kroop. "We moeten naar het paleis. In de stad kunnen we niemand meer helpen. Maar mogelijk kunnen wij de koning redden!"
Hij moest bukken want de gang waar hij nu tastend doorkroop was heel laag. De anderen stommelden achter hem aan; hij kon hun hijgende ademhaling horen. Vaak stootte hij zich aan een uitstekende steen; vaak voelden zijn handen dat er terzijde een andere gang was. Maar hij kende de weg precies. De vertrouwelingen van de koning hadden er in vreedzame tijden vaak genoeg doorgelopen. "Misschien zullen we op een goede dag blij zijn dat we de weg kennen," hadden ze half schertsend gezegd, want Troje bevond zich op het toppunt van haar macht. Wie moest die stad ten val brengen?

"Het zou goed zijn om tenminste sparrespaan te hebben," zei iemand. Zijn stem klonk hees van uitputting.
"We zijn er bijna weer uit," antwoordde Aeneas. "Maar gooi nu eerst die Griekse helmen en schilden weg, anders slaan onze vrienden ons meteen neer zodra ze ons zien. Zie je wel, daarboven eindigt de gang."
Toen ze uit het onderaardse labirinth kwamen stonden ze op de hoogste binnenplaats van de burcht. Recht tegenover hen bevonden zich de gouden poorten die naar de vertrekken des konings voerden. Ze waren gesloten en overal stonden gewapende wakers op de binnenplaats.
Hun aanvoerder herkende Aeneas en riep hem. Vermoeid hief Aeneas zijn hand als groet op. Zonder helm op het hoofd stond hij daar, zijn gezicht besmeurd met stof en zweet; zijn harnas was met bloed bespetterd en hij was ongewapend.
Maar dat deed er nu niets meer toe. Nu moest alles als wapen gebruikt worden om omlaag te slingeren naar de vijand, die reeds was doorgedrongen tot de benedenste binnenhoven. Aeneas liep naar de borstwering en keek omlaag. Daarbeneden donderden de stormrammen tegen de poorten; er werden ladders gebracht en tegen de muren gezet; er klommen Achaeïsche krijgers op die dan getroffen door een steen of een pijl er ruggelings weer afvielen. Maar nieuwe troepen kwamen aanstormen en drongen door de vernielde poorten naar binnen. Onder de bijlslagen versplinterden de deuren; er werd kostbaar huisraad uit de verwoeste kamers gesleept en weggedragen. Maar boven op de muren van de bovenste burcht stonden nog steeds de boogschutters en ze schoten hun pijlen omlaag in het gewoel.
Op alle daken hurkten de krijgers die hun nutteloze zwaard al lang hadden weggelegd. Nu rukten zij de vergulde balken los waarmee hun voorvaderen het prachtige koningspaleis hadden gebouwd en ze slingerden die omlaag. Wat een oeroude beschaving in vele eeuwen had opgebouwd verwoestte de oorlog in één enkele nacht.
Van de tinnen vlogen stenen en brokken muur naar beneden; daarbeneden op de binnenplaatsen versplinterden blokken marmer, die voor de bouw van de tempel bestemd waren. Gegil van pijn en een woedend gebrul drongen omhoog. Boven op het paleisdak, waar de hoge wachttoren oprees vanwaaruit men ver over land en zee kon uitzien, werkte een aantal mannen met koevoeten. Aeneas wist meteen wat ze van plan

waren: ze probeerden de toren van zijn verankering los te rukken om die dan op de vijand te laten neerstorten. Maar het scheen hun niet te lukken.

"Kom, laten we hen gaan helpen!" zei hij enthousiast en hij wendde zich tot zijn metgezellen. Maar . . . waar waren die gebleven? Achter hem leunde Iphitus tegen de muur; hij was reeds oud en doodmoe door de strijd. Pelias zat op de onderste tree van de gang; één arm hing verlamd neer en van zijn schouder drupte bloed. Verder was er niemand meer.

Toen Aeneas begreep dat hij al zijn dappere vrienden verloren had, overviel hem plotseling een wanhopige treurigheid. Troje ging ten onder; wat had het nu nog voor zin om te strijden? Maar tegelijk kwam hij weer tot bezinning. "Blijf hier! Jullie zijn hier nog veilig. Ik ga op de toren."

De mannen daarboven wierpen hem uit hun vermoeide en rood omrande ogen een blik toe. "Gegroet Aeneas," mompelde iemand. De anderen zeiden niets. Het kon hun allemaal niets meer schelen en niemand kon hen meer helpen. Ook de zoon der godin niet.

Aeneas ontnam iemand die helemaal geen kracht meer leek te hebben een koevoet. "Kom hierheen! Hier bij deze voegen moeten we beginnen. Ik weet hoe de toren vastzit," zei hij en zijn stem scheen een merkwaardige macht over de mannen te hebben. Snel en zwijgend gehoorzaamden zij. Er kraakte en versplinterde iets in het hout, toen ze hun koevoeten in de smalle spleet tussen dak en toren boorden.

De geweldige toren wankelde nauwelijks merkbaar. Maar met verbeten ijver werkten de mannen verder; ze haalden hijgend adem en de ruwe werktuigen schuurden hun de huid van de handen. Met rug en schouders zetten ze zich schrap tegen de torenmuren. En weer drongen de koevoeten onder de zware balken. Eindelijk klonk er een scherp, knarsend geluid. Ze sprongen achteruit. Langzaam neigde de toren voorover in de lege ruimte. Toen stortte hij plotseling neer op de binnenplaats van de burcht waar de Achaeïsche krijgers samendromden. Er klonk een oorverdovend gekraak; toen werd het stil. Op dat ogenblik stonden de poorten van het dodenrijk wagenwijd open want honderden Achaeërs werden door de toren verpletterd.

Snel draaide Aeneas zich om toen hij weer een versplinterend en barstend geluid hoorde. Hij merkte dat het ditmaal veel dichterbij was. Haastig dwaalden zijn ogen over de binnenplaats die recht onder hem lag. Daar stond dat onzalige paard, daar waren de gouden poorten van het paleis en daarnaast . . . Aeneas beet zijn tanden op elkaar. Een van de deuren, die van de benedenste binnenplaatsen toegang gaven naar omhoog, hing opengerukt en gebarsten in de scharnieren en in de deuropening stond Pyrrhus. Pyrrhus in zijn gouden wapenrusting, mooi, gevaarlijk en genadeloos als een flonkerende slang en achter hem drongen de krijgers van Skyros naar voren, de wildste strijders der Achaeërs. Aeneas kreunde. Er bestond geen wreder vijand dan Pyrrhus. Wee de koning en alle anderen die hem in handen vielen! En hij — hij stond hier bovenop het dak en moest machteloos toezien.

Daarbeneden op de binnenplaats brak op dat zelfde moment de strijd los. Maar wat vermochten die dappere schildwachten tegen de horde van Achaeërs die nu zonder onderbreken kwamen aanstormen! De strijd kon niet lang meer duren. Toen er niet één schildwacht meer in leven was schreed Pyrrhus zonder enige haast, het einde reeds kennend, naar de gouden deuren toe. In plaats van het zwaard hield hij nu een zware bijl in de hand. Pyrrhus bezat de kracht van zijn vader Achilles, de moed van een wilde stier en een hart van steen. Toen de eerste gouden deur onder zijn bijslagen barstte verhief zich binnen in het paleis een gegil van schrik, geween en weeklagen.

Daar lag een kleine binnenplaats met zuilen rondom; in het midden stond het altaar der Penaten, de goden van het huis, met daarboven als een dak de twijgen van een oeroude laurier. Daarheen had zich koningin Hecuba met haar dochter en de vrouwen van haar zonen begeven. "Als het de wil der goden is zullen ze ons beschermen," had zij heel rustig gezegd.

De koningin was oud en had in haar leven veel geleden. Maar haar waardigheid werd door niets verstoord. Vol zorg keek ze naar haar gemaal toen hij haar zonder een woord verliet, in duistere droefenis verzonken. Ze wist niet wat hij wilde gaan doen.

Maar koning Priamus begaf zich naar zijn wapenkamer, nam zijn harnas dat hij al zo lang ontwend was en trok dat met bevende vingers aan. Hij zette de gouden helm op en gordde zich het zwaard om, dat zijn krachteloze hand niet meer kon hanteren. Toen greep hij de werpspies

met de ijzeren punt, die hij vroeger met een zo dodelijke precisie wist te slingeren. Zo geharnast verliet hij de vertrekken; zo zou hij de vijand tegemoet treden, strijden en sterven.
Toen hij de zuilenhof betrad keek de koningin geschrokken op en schudde zacht het hoofd. Maar ze beheerste zich meteen weer, stond op en liep snel op hem toe. "Wat ga je doen?" zei ze zacht en greep zijn hand. "Zelfs Hector kon Troje niet meer redden. Blijf bij ons en ga hier bij het altaar zitten; dan worden we óf allemaal samen gered of we gaan gezamenlijk te gronde."
Priamus liet toe dat ze hem naar haar stoel naast het altaar meevoerde. Op dat ogenblik vloog daarbuiten de gouden deur uit elkaar. Er lag maar een korte afstand tussen die deur en de zuilenhof. Toen Pyrrhus met kletterende stappen de gang binnenging stond hij onverhoeds tegenover een jonge Trojaanse krijger, die hem meteen woedend aanviel. Het was Polites, een van de zonen van Priamus; hij was bijna nog een jongen. Hij hield niet lang stand tegenover de verschrikkelijke houwen van de Achaeër en bloedde al gauw uit talrijke wonden. Maar Pyrrhus joeg hem zonder genade voor zich uit naar de zuilenhof. Daar raakte de jongeman uitgeput. Hij draaide zich om, deed nog twee, drie wankelende stappen naar de plaats, waar hij wist dat zijn vader en moeder zich bevonden.
Toen slingerde Pyrrhus hem zijn lans achterna. Voor de voeten van de koning stortte Polites neer. Doodsbleek knielde Hecuba naast haar zoon neer en nam zijn hoofd in haar handen. Maar Priamus stond op. Smart en woede gaven hem een verschrikkelijke kracht.
Pyrrhus stond tegen een zuil geleund en zijn koude ogen gleden van de wenende vrouwen naar de koning. Bijna nieuwsgierig monsterde hij Priamus; wat moest die grijsaard, die tot nu toe de heerser over het rijke en machtige Troje was geweest, nu doen? Zou hij het waarachtig wagen te strijden tegen hém, Pyrrhus?
Maar Priamus begon te spreken en zijn stem was zo vol verdriet dat ieder ander medelijden met hem zou hebben gehad. "Mogen de goden je deze misdaad vergelden," zei hij. "Beweer jij dat Achilles je vader is? Je liegt, Pyrrhus. Want wat jij hebt gedaan had de zoon van de grote Pelide nooit kunnen doen. Achilles gaf mij het lijk van Hector terug toen ik hem daar om vroeg, opdat ik hem met alle eerbetoon kon

begraven. Mij zelf liet hij ongedeerd terugkeren. Maar jij hebt mijn zoon voor mijn eigen ogen gedood."
Priamus zweeg en hief de speer. Maar hij had geen kracht meer in zijn arm. Het wapen trof het schild van de Achaeër maar kraste het nauwelijks en bleef zonder schade aan te richten aan de rand hangen.
Pyrrhus had zich geen seconde bewogen. Nu liep hij langzaam op de koning toe. "Je zult mijn vader gauw genoeg zien," zei hij met wrede spot. "En vergeet dan niet hem te vertellen van die schandelijke daad van zijn ontaarde zoon."
Hij hief het zwaard en stootte het de koning tot aan de greep in zijn zijde.
Tandenknarsend van machteloze woede had Aeneas eveneens aangezien hoe Pyrrhus de gouden deur in elkaar hakte en hoogmoedig en onbekommerd met het blote zwaard in de hand het paleis betrad. Hij had een of ander rondslingerend wapen opgeraapt en was snel van het dak afgeklommen. Nu bevond hij zich in het huis van Hector, waarin tot nu toe nog geen Achaeër was binnengedrongen.
Vanhieruit voerde een overdekte gang naar de vertrekken van de koning en de koningin. Andromache, Hectors ongelukkige gemalin, was deze weg vaak gegaan als zij de kleine Astyanax naar zijn grootouders bracht. Aeneas was van plan die zelfde weg te nemen want hij waagde het niet over de binnenplaats te lopen; het wemelde daar van Achaeïsche krijgers en hij zou in een oogwenk vermoord worden.
Hij liep de gang door tot hij aan een deur kwam. Die gaf toegang tot de kleine, kostbaar versierde tempel van Vesta waar het eeuwige vuur brandde. Hij wierp snel een blik naar binnen. Door de open koepel scheen het schijnsel van de brand en het kwam hem plotseling voor alsof er iets bewoog in de donkere hoek naast het altaar.
Hij fronste zijn voorhoofd. Wie verborg zich daarbinnen terwijl Troje dood en ondergang tegemoet ging? Mogelijk een vijandige verspieder of een verrader onder de aanhangers van het paleis?
"Dat moet ik weten," dacht hij vastbesloten en stapte over de drempel. Weer zag hij die lichte beweging in het donker. Langzaam en met het zwaard in de vuist ging hij verder. Hij was op zijn hoede. Toen stond hij naast het altaar en hij boog zich voorover naar een donkere gestalte. Hij gaf een lichte kreet van verrassing. Daar voor hem op de grond zat

een vrouw in elkaar gedoken; met grote, doodsbange ogen staarde zij hem aan. De gloed van het vuur viel op haar gezicht en hij herkende haar onmiddellijk. Die vrouw zou hij altijd en overal herkend hebben. Het was Helena, de Spartaanse.

Een ogenblik keken zij elkaar zwijgend aan. Ook Helena zei niets. Haar ogen flikkerden van angst terwijl ze hem onafgewend aanstaarde. Een vreselijke woede welde plotseling in hem omhoog; hij verloor bijna zijn bezinning.

"Dus jij bent het?" zei hij eindelijk zacht en met snijdende stem. "Dacht je je hier te verstoppen terwijl onze mannen sterven en Troje brandt? Heb je geen zin om naar buiten te gaan en te kijken hoeveel onheil jullie hebben aangericht, Paris en jij? O nee, jij wilt natuurlijk wachten tot alles voorbij is om dan weer als koningin terug te keren naar Mycene. Misschien wens je zelfs dat de Trojaanse vrouwen jou als slavinnen zullen dienen? Maar ik zeg je: dat zal je niet lukken! Helaas brengt het niemand eer als hij vrouwenbloed vergiet, maar waarachtig, ik zie het toch als eervol om de dood van de mijnen en de val van Troje te wreken!"

In zijn bittere smart en woede bleef hij razen en wie zal zeggen wat er gebeurd zou zijn indien niet . . .

Opeens leek het Aeneas of er iemand tussen hem en de Spartaanse stond. Het was ook een vrouw; hij zag haar gezicht duidelijk voor zich, glanzend alsof het maanlicht erop viel en van een onbeschrijflijke schoonheid. Aeneas had zijn moeder nooit werkelijk gezien, alleen nu en dan in een droom of als een schaduw die weer spoedig verdween. Maar nu wist hij het meteen: zij was het!

Hij durfde geen adem te halen; hij staarde haar alleen maar aan en was bang dat ze als altijd weer in lucht zou opgaan. Maar ze keek hem aan met heel ernstige ogen en toen begon zij te praten. "Mijn zoon, wat wil je doen? Tot wat voor harde woorden word je door smart en woede gedreven? Je beledigt de Spartaanse en Paris de koningszoon. Maar dit alles is gebeurd volgens de wensen der onsterfelijken! Koning Priamus is dood en Troje gaat ten onder. Je kunt niets doen tegen de beledigde goden! Jouw sterfelijke ogen kunnen het niet zien, maar daarginds, waar je rook en stof in dichte wolken naar de hemel ziet stijgen, waar uiteenbarstende steenblokken over elkaar storten, daar vermorzelt Neptunus de muren en rukt hij de stad van haar grondvesten. Bij de Scaeïsche poort vuurt Juno in haar niet te stillen woede de Achaeërs aan tot nog grotere moed en tot de wildste strijd.

"Op het hoogste punt van de burcht, waar de vuurpijlen der Dolopen zich al in de binten genesteld hebben, staat Minerva met duister gelaat en op haar schild dreigt het vreselijke hoofd van Medusa. En Jupiter zelf heeft jouw vijanden de zege beloofd. Vlucht dus zo snel mogelijk van hier, mijn zoon, en ga naar je huis. Of wil je dat de Achaeërs daar eerder zijn? Heb je je vader vergeten en Creusa en de kleine Ascanius? Moet ik je eerst tot je plicht roepen? Het is jou opgedragen om in een ver land een nieuw Troje op te bouwen waarover je nakomelingen heersen zullen."

Aeneas kromp ineen. Weer die geheimzinnige woorden die Hector in de droom ook al tot hem gesproken had. Als het gewicht van een berg lag het op zijn borst. Wat voor noodlot wachtte hem?

Graag had hij dat gevraagd — maar er was niemand meer om het te vragen. Het lichtgevende beeld van zijn moeder was verdwenen. Toen kwam Aeneas tot zichzelf. Hij wierp geen blik meer op Helena; hij was haar vergeten. Hij dacht slechts een ogenblik aan de dode koning die hij had willen redden. Maar hij was te laat gekomen.

Zou hij . . . zou hij ook te laat komen om zijn familieleden te redden? Plotseling overviel hem een naamloze angst.

Haastig verliet hij de tempel en holde de weg terug waarlangs hij gekomen was; hij rende door lege statiezalen en weer door een gang. Uit de voorste zalen van het paleis drong het lawaai van wapens, gestamp en getier. Als de Achaeërs hem zagen zouden ze hem als een wild dier achternazitten.

Daar was een klein poortje! Hij glipte erdoor. Voor hem rees een muur omhoog. Hij nam een aanloop, zijn handen omklemden de rand van de muur en het lukte hem zich op te trekken. Een ogenblik bleef hij hijgend liggen; toen sprong hij er aan de andere kant af.

Hier was het stil en donker. Om hem heen groeiden struiken die hem verborgen. Hij liep verder; daar was een kleine olijventuin die hij wel kende en even verderop rezen grote, zwarte boomkruinen tegen de hemel op, die gruwelijk rood zag. Maar daar was zijn huis en het lag er heel stil en vreedzaam; er was geen Achaeër te zien en er lekten geen vlammentongen aan de gevel. Aeneas zag het met onbeschrijfelijke op-

luchting. Snel liep hij op de deur af. Die was dicht, maar toen hij zacht riep werd er daarbinnen vlug een grendel verschoven.
Tranen passen niet bij een held maar Aeneas schaamde er zich niet voor toen hij zijn vrouw en zoontje omarmde en daarna naar het bed van zijn vader liep.
"Ik heb het te danken aan mijn moeder dat ik jullie heelhuids terugvind; zij hield haar handen over jullie en mij," zei hij ernstig. "Maar nu moeten we zo snel mogelijk weg. Straks komen de Achaeërs hier en dat zou onze dood betekenen."
Hij wendde zich tot Creusa. "Laat de knechten en meiden zoveel kostbare zaken meenemen als zij dragen kunnen, opdat die niet ten prooi vallen aan de vijand of de vlammen. Maar wij, vader, zullen de godenbeelden in veiligheid brengen . . ." hij bleef steken en keek even zwijgend voor zich uit, " . . . want mij is opgedragen om in een ander land een nieuwe stad te stichten," voegde hij eraan toe. En opnieuw overviel hem de angst voor dat wat van hem geëist werd.
Anchises richtte zich moeizaam op. "Nee zoon," zei hij rustig. "Ik verlaat Troje niet. Ik ben oud en mijn benen kunnen mij nauwelijks meer dragen sinds ik getroffen werd door de bliksem van Jupiter. Jullie moeten zonder mij naar het vreemde land trekken en een nieuw leven beginnen. Maar ga snel anders is het nog te laat! Maak je om mij geen zorgen; de Achaërs zullen zeker aan mijn lijden een einde maken."
"Wat praat je toch, vader?" zei Aeneas geschrokken. "Denk je nu werkelijk dat ik zonder jou wegga? Nee, ik draag je op mijn schouders de stad uit."
Maar Anchises schudde weer zijn hoofd. Vergeefs smeekten ze hem allemaal: Aeneas, Creusa en de bedienden van het huis.
"Luister nu eens!" zei Aeneas eindelijk bezorgd en boos. "Wil je werkelijk hier blijven en te gronde gaan, dan doe ík dat ook. Ik keer dan in de strijd terug en ditmaal wordt het mijn laatste gevecht! Breng mij mijn wapens!"
Maar Creusa omarmde hem bitter schreiend en de kleine Ascanius omklemde zijn knieën en snikte zo dat het een steen vermurwd zou hebben. Anchises kon al die ellende niet langer aanzien. "Ik wilde dat de goden ons een teken gaven," zei hij treurig. "Moet ik blijven? Moet ik weggaan? En als wij gaan, waar moeten we dan heentrekken?"

Op dat moment klonk er een verschrikkelijke donderslag. Ontzet keken ze omhoog; daar vloog een grote, helder stralende ster langs de hemel met een vlammende staart er achteraan. De ster vloog door het duister over het huis naar het Idagebergte en trok een lichtend spoor, dat een tijdlang als een soort wegwijzer aan de hemel bleef staan. De ster zelf zonk weg in de wouden aan de voet van het gebergte in de richting van de zee, en er hing een geur als van zwavel in de lucht.
Een tijdlang zei niemand iets. "Dat is een teken van de goden," zei Anchises eindelijk met sidderende stem. "Ik zal dus gehoorzamen en gaan waar jij ons heen voert."
Kort daarna trokken zij weg uit het huis en uit de stad, waarin hun voorouders al sinds onheugelijke tijden hadden geleefd. Ze verstrooiden zich meteen naar alle kanten want Aeneas had tegen de bedienden gezegd: "Ieder moet zijn eigen weg gaan. Een man alleen kan zich beter verbergen. Jullie kent de oude tempel van Ceres, die in oostelijke richting op de beboste heuvel ligt. Daar komen we weer bij elkaar."
Hij keek hen na toen ze zwaarbeladen als vormloze zwarte schaduwen in het donker verdwenen. Hij wist dat ze trouw waren en niet één van hen zou later daarginds bij de Cerestempel ontbreken. Toch ontbrak er later iemand. En het was maar goed dat Aeneas er toen nog niets van vermoedde . . .
Ze waren de laatsten die het huis verlieten. Aeneas droeg zijn vader op de schouders en hield de kleine Ascanius bij de hand. Hij liep met onzekere stapjes naast hem en klemde zich angstig aan hem vast. De godenbeelden en de kostbare offervazen hadden ze in een grote leren zak op de rug van Anchises gebonden.
Achter hen liep Creusa. Haar ogen stonden vol tranen toen ze op de drempel nog even achterom keek. Het leek haar dat ze het niet kon verdragen om de warmte en veiligheid van de huiselijke haard te verlaten en weg te trekken naar dat onbekende en gruwelijk vreemde land. Maar ze liep gehoorzaam achter Aeneas aan, want dat was de plicht van de getrouwde vrouw.
De lucht was vol rook en men kon nauwelijks ademhalen. Vaak voer met een windstoot de hete adem van het vuur achter hen aan; de gloed van de branden verlichtte hun weg. Maar hoe verder zij van de stad

kwamen hoe donkerder en stiller het om hen heen werd. Het lawaai van de strijd was nog maar vaag te horen. Misschien kwam er een einde aan de strijd omdat er niemand meer was die vechten kon.

Aeneas liep rustig door op het bekende pad. Hij was heel sterk en de dubbele last woog niet zwaar op zijn brede schouders.

"We zijn binnenkort in veiligheid," zei hij. "Daarbuiten in de bossen zal geen Achaeër ons meer zoeken."

"Ja," antwoordde Anchises aarzelend, terwijl hij bezorgd luisterde naar wat achter hen lag. "Maar me dunkt dat ik al een tijdje voetstappen van gewapende mannen hoor, die steeds dichterbij komen. Ik zie ook fakkellicht tussen de bomen. Haast je, mijn zoon, want ik ben bang dat de vijand ons op de hielen zit!"

Aeneas schrok hevig. Hij koesterde waarachtig geen angst voor zijn eigen leven, maar zijn vader, Ascanius en Creusa mochten niet in handen der Achaeërs vallen.

Haastig verliet hij het pad en begon zijdelings het woud binnen te dringen, het jongetje stevig bij de hand houdend opdat hij het niet kwijt zou raken in het duister. Ascanius was gaan schreien van angst en moeheid en strompelde moeizaam naast hem voort. Ze struikelden over wortels, botsten tegen bomen op, en de takken zwiepten hen in het gezicht. Aeneas voelde dat hij langzamerhand moe begon te worden. Het bloed gonsde in zijn oren en zijn hart sloeg als een moker.

Lange tijd trokken ze kriskras door het bos; vaak zagen zij tussen de takken in de verte het Idagebergte en boven hun hoofd wezen de sterren hun de weg naar het oosten. Van vervolgers was niets meer te horen.

De grond begon nu omhoog te hellen en toen doken de grauwe muren van de tempel uit het duister op. Zijn bedienden liepen Aeneas tegemoet, tilden zijn vader van zijn schouders en zetten hem op de trappen van de tempel. De dienstmeisjes namen het jongetje met zich mee en Aeneas liet zich waar hij stond op de grond vallen. Zijn adem stokte en hij was zo duizelig dat hij zijn ogen sluiten moest.

Toen zei een stem naast hem: "Waar is onze meesteres?"

Hij vloog overeind als werd hij door een slang gebeten. Verward staarde hij om zich heen. Creusa? Nee, ze scheen er niet te zijn. Maar ze had toch steeds achter hem gelopen? Inderdaad had hij niet meer op haar kunnen letten toen ze door het woud trokken en tenslotte was hij zo moe

geworden dat hij niet eens denken kón. Alleen de tempel moest hij nog bereiken . . .

Maar ze kwam niet. Misschien was ze alleen maar wat achtergebleven en zou ze zo meteen tussen de bomen te voorschijn komen. Ze kon ook gevallen zijn en zich verwond hebben. Of mogelijk was ze de richting kwijtgeraakt en zwierf ze ergens in de bossen rond.

"We moeten haar zoeken," zei hij hees en reeds wankelde hij langs de heuvel omlaag; een dozijn bedienden volgde hem.

Maar waar moesten zij zoeken? Wie kon in die duisternis zeggen welke richting zij genomen had? Daarom liepen ze opnieuw kriskras door het bos maar van Creusa vonden zij geen spoor. Na een tijd kwam Aeneas weer uit op het pad waarlangs zij gekomen waren. Zonder aarzelen liep hij terug in de richting van de stad. Misschien was Creusa verkeerd gelopen en was zij naar huis teruggekeerd!

Maar toen hij naderbij kwam zag hij een vuurschijnsel tussen de hoge bomen; zijn huis stond in brand. Even bleef hij als versteend staan. Een steunend geluid klonk uit zijn borst. Hij zag de vlammen uit de gevel slaan en de donkere gestalten der Achaeërs die door de deuren in en uit renden, beladen met alle mogelijke buit.

Toen kwam hij tot zichzelf en hij vloog weer voort. Waarom zou zijn huis niet branden als alle andere huizen in Troje in brand stonden?

Hij kwam bij een poort in de stadsmuur; deze werd niet eens bewaakt want er viel niets meer te bewaken. Hij vloog door de straten, langs zwartberookte muren, sprong over verkoolde puinhopen en staarde met brandende ogen in iedere hoek. Hij waagde het zelfs te roepen. Hij riep vele malen, al kon hem dat het leven kosten. Maar hij kreeg geen antwoord.

Hij sloop naar de koningsburcht en verborg zich in de donkere boog van een poort om even te rusten. Hij koesterde nu geen hoop meer dat hij Creusa zou vinden. Bij de ingang naar de gewelven zag hij Phoenix en Ulysses, die zelf de wacht hielden, terwijl hun krijgers nog steeds allerlei buit naderbij sleepten: gouden en zilveren vaatwerk uit de tempels, kostbare meubels, gewaden en wapens uit de paleizen. Trojes rijke schatten verdwenen in de reusachtige gewelven om later per schip naar Achaia gebracht te worden. Op de binnenhoven stonden lange rijen vrouwen en kinderen angstig af te wachten.

Na een tijdje verliet Aeneas zijn schuilplaats en sloop weg door de duistere straten. "Ik zal teruggaan naar de tempel van Ceres," dacht hij, "misschien is Creusa intussen al lang daar aangekomen."
Een paar maal moest hij zich in de uitgebrande huizen verbergen als Achaeïsche krijgers hem tegemoet kwamen; toen was hij weer bij de stadsmuur.
Voorzichtig spiedde hij om zich heen. Nee, hier waren geen schildwachten. Maar toen hij door de poort wilde wegglippen trad iemand hem in de weg. Hij deinsde haastig achteruit. Waar kwam die gestalte vandaan? Hij staarde haar aan en plotseling riep hij zacht: "Creusa!"
Maar . . . was het Creusa wel? Het leek wel zo. Maar ze was zo heel anders dan hij haar kende, zo vreemd onduidelijk, zo . . . bijna doorschijnend . . . Hij voelde een plotseling afgrijzen zoals steeds de levenden overkomt wanneer ze in het dodenrijk kunnen zien. Op hetzelfde ogenblik begreep hij het; dit was de schim van Creusa en Creusa zelf was dood!
Toen begon zij te spreken: "Mijn lieve man, laat je niet neerslaan door smart en treurnis. De goden hebben het zo beschikt dat ik niet met jou naar het vreemde land kan gaan. Maar jij zult lang moeten zwerven over land en zee eer je het avondland en Hesperië bereiken zult. Daar wacht je een machtig rijk en een gemalin van koninklijke bloede. Leef wel en wees een goede vader voor onze zoon." Toen was ze weg eer Aeneas nog een woord kon uitbrengen. Vergeefs strekte hij zijn handen naar haar uit en riep hij haar naam; zijn handen grepen in de leegte en zijn geroep bleef onbeantwoord.
Toen overviel hem een onbeschrijfelijke treurigheid. Langzaam en met moede stappen liep hij de poort uit en sloeg het pad in, dat naar het heiligdom van Ceres voerde. Hij wist dat hij in dit leven Creusa nooit meer zou terugzien.
Toen hij bij de tempel kwam gloeide ver achter het Idagebergte het eerste ochtendrood. Vol verbazing keek hij om zich heen. Er bevonden zich nu vele mensen rondom op de heuvels en in het bos, mannen, vrouwen met kinderen, jongemannen, meisjes, een hele volksmenigte. Toen hij begreep dat allen, die de val van Troje hadden overleefd, gekomen waren om hem in de vreemde te volgen, steeg er ondanks al zijn verdriet een grote vreugde in hem op.

Nog eenmaal keerde hij zich om naar de stad. Maar daar was nog slechts een reusachtige zwarte rookwolk. Een tijdperk was ten einde en een nieuw begon.
Aeneas richtte zich op en alle moeheid viel plotseling van hem af. Hij ging naar zijn vader en nam hem op zijn schouders. De bedienden laadden hem weer de godenbeelden en offervaten op. Toen greep hij de hand van zijn zoontje en begon naar het oosten te trekken waar de Ida oprees. De hele menigte volgde hem, ieder beladen met de bezittingen, die hij gered had.

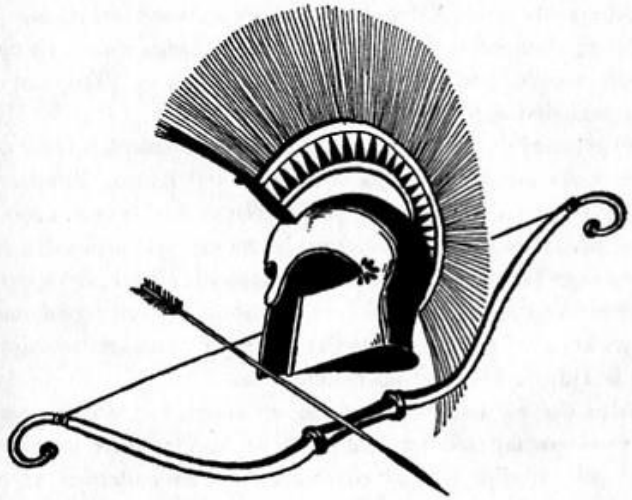

II

Er waren maanden voorbijgegaan sinds de Trojanen aan de voet van het gebergte, dicht bij de stad Antandros, een vast kamp hadden opgeslagen. Ze wisten wel dat ze hier niet konden blijven want Aeneas had tegen hen gezegd: "Het is de wil der goden dat ik in de vreemde trek om in een ver land een nieuw Troje te stichten. Ik weet niet waar dat land ligt. Ik weet ook niet hoe lang het zal duren tot we daar aankomen. Daarom moeten zij, die bang zijn voor een onzeker lot, maar hier blijven."

Maar niemand wilde achterblijven.

Terwijl daarbuiten op zee de stormen raasden bouwden zij hun schepen. En toen de zomer kwam trokken ze weg uit hun vaderland naar onbekende streken. Ze voeren voorbij het eiland Lesbos en zeilden toen voor de wind noordwaarts. "Omdat wij niet weten waar ons nieuwe vaderland zal zijn kunnen we evengoed naar het noorden sturen als naar het zuiden," meende Anchises. "Maar in het oosten ligt Troje en in het westen bevinden zich de steden der Achaeërs."

"Ik heb gehoord dat er ten noorden van hier een land ligt waar de stam der Thraciërs woont," zei Aeneas nadenkend. "Koning Priamus en de vorst der Thraciërs waren vrienden. En toen de oorlog begon zond Priamus een jong familielid dat Polydorus heette met vele bedienden en rijke schatten naar Thracië, want toen al wantrouwde hij het oorlogsgeluk der Trojanen. We zouden best wel eens Polydorus kunnen tegenkomen."

Anchises knikte. "Me dunkt dat dat een goed voorteken zou zijn! Misschien is Thracië het voor ons bestemde land!"

Ze zeilden dag en nacht en weer dag en nacht. De zee was rustig; de wind woei gestaag uit het zuiden en ze hoefden niet te roeien. Ze hadden ook rijkelijk voedsel en dranken en zo naderden ze op een morgen vol goede moed en welbehouden een kust, waar zich een breed groen landschap uitstrekte. Tussen zacht golvende heuvels stroomde een rivier die in zee uitmondde. Naar opzij, waar de grond wat omhooghelde kroop een weelderig woud tegen de heuvels op.

"Dat lijkt een vriendelijk land," zeiden de Trojanen; ze wierpen het anker uit en betraden nieuwszierig de vreemde kust. Doch er scheen

maar weinig bebouwd land te zijn. Er was geen woonstee te zien; er graasden geen kudden op de groene weiden, nergens steeg rook naar de hemel omhoog en er was geen menselijke stem te horen.

Ze keken om zich heen en vonden het wel een goede plek om er een stad te bouwen.

"Laten we eerst de goden een offer brengen en dan een kamp opslaan; daarna gaan we eens rondkijken," beval Aeneas.

Hij beklom een klein heuveltje waarop kornoeljebomen en myrte groeiden. "Hier zal ik een altaar bouwen," dacht Aeneas, "en dat versier ik dan met fris groen." Hij bukte en brak een myrtetakje af. Maar meteen liet hij het met een kreet op de grond vallen; uit het afgebroken takje vloeide donkerrood bloed op de aarde.

Aeneas staarde ernaar. Wat was dat voor een afschuwelijk wonder? Maar toen schudde hij wrevelig het hoofd, ging naar een ander struikje en plukte ietwat weifelend een tweede takje. En weer drupte er bloed uit.

Toen werd hij door iets als woede bezeten. Hij beet de tanden opeen, greep een jonge plant en rukte die met de wortels uit de grond.

Ontzet deinsde hij achteruit. Heel duidelijk hoorde hij een jammerende stem die uit het inwendige van de heuvel scheen te komen. "Waarom verstoor je mijn rust, Aeneas? Hier moet je geen altaar bouwen, maar je moet met je metgezellen snel dit gruwelijke land verlaten waarin schandelijke hebzucht voor geen misdaad terugwijkt. Ik ben Polydorus! Toen Trojes macht ten onder ging vermoordden de Thraciërs mij. Ze namen mijn schatten met zich mee en stopten mij hier onder de grond."

Toen zweeg de stem.

Aeneas liep de heuvel af naar de anderen. Het koude zweet stond hem op het voorhoofd. Met stokkende stem vertelde hij wat hem overkomen was. Een ogenblik bleven zijn makkers stil van schrik. Toen zeiden ze als uit één mond: "We moeten hier zo snel mogelijk weg. Dit is een verschrikkelijk voorteken!" En ze holden al naar de schepen. Nee, Thracië was niet het beloofde land!

Weer zeilden ze voor de wind. Maar de wind was gedraaid en dreef de groep nu naar het zuiden. Hij dreef hen naar een heel klein eilandje dat onvoorstelbaar lange tijd zonder vaste ligplaats in zee rondzwierf, tot Apollo het vastmaakte aan de rotsen van het grote eiland Gyaros. Daar

lagen een kleine stad en een haven en op het hoogste punt een oeroud heiligdom van Apollo in een laurierbosje.
Toen de schepen de haven binnenliepen zei Aeneas tegen zijn kameraden: "Dit is ook beslist niet het land waar wij het nieuwe Troje moeten bouwen. Nu zijn we al zoveel dagen onderweg en nu weten we nóg niet waar ons doel ligt. Laten we daarboven naar de tempel van de god gaan en hem smeken het ons te vertellen."
Ze gingen, Aeneas en de twaalf mannen die bij hem op het schip waren. Het was een vreemd heiligdom en de Trojanen keken beklemd rond. De muren bestonden uit een eigenaardige steensoort vol gaatjes, die eruitzag alsof hij eens gesmolten en toen weer hard geworden was. De grond was vol barsten en hier en daar steeg uit de spleten een dunne rook op. De mannen wierpen zich ter aarde en Aeneas bad: "Wees ons genadig, Phoebus Apollo, en geef ons een teken! Zonder doel zwerven wij over de onbegrensde zee en de toekomst ligt duister voor ons. Welk land hebben de onsterfelijken ons voorbestemd? In welke hemelrichting moeten we zeilen? Waar zal het ons vergund zijn voor ons en onze nakomelingen te bouwen?"
Terwijl hij zo bad was het of de aarde onder hen beefde; de muren zwaaiden heen en weer en het hele land leek te sidderen; de laurierbosjes ruisten alsof ze door een plotselinge storm heen en weer werden geschud.
De mannen werden door angst bevangen en legden het voorhoofd op de rotsen. Toen hoorden zij een stem: "Zoekt het moederland van Troje, vanwaar jullie voorvaderen vroeger zijn uitgetrokken! Dáár zal het huis van Aeneas heersen, zijn zonen en kleinzonen en hún zonen. En hun macht zal zich ver over de aarde verspreiden."
Ademloos luisterden de mannen. Toen de stem zweeg wachtten ze af. Er was hun iets nog niet gezegd en juist dát leek het belangrijkste. Maar ze wachtten vergeefs. De stem liet zich niet meer horen en het heiligdom was weer weggezonken in de stilte.
Toen verlieten ze aarzelend de tempel en terwijl ze naar de haven afdaalden spraken ze over de voorspelling die hun volk zo'n heerlijke toekomst beloofde. Maar plotseling zei iemand met een koel hoofd en een sceptische geest plotseling te midden van al dat gejubel: "Jawel . . . maar één ding weten we nog steeds niet; waar ligt dat land waar onze

voorvaderen vandaan komen en waarheen wij moeten terugkeren?"
De anderen zwegen verlegen want stiekem hadden ze allemaal hetzelfde gedacht. Maar Aeneas wist raad.
"We zullen het mijn vader vragen. Hij kent de overleveringen van ons volk beter dan iemand anders."
Anchises knikte alleen maar toen ze hem het orakel herhaalden. "Zo is het altijd geweest en zo zal het altijd wel blijven. Altijd steekt er iets duisters in die voorspellingen. De goden willen niet dat sterfelijke mensen in de toekomst zien. Maar laat mij nadenken. Als het verhaal, dat uit de tijd van onze voorvaderen tot ons is gekomen, me niet bedriegt dan kwam Teucer, de stamvader van ons volk, met vele mannen en vrouwen van het eiland Kreta naar ons land, waarin toen nog geen steden en burchten lagen. Ze vestigden zich in de dalen, begonnen de grond te bewerken, vee te telen en huizen te bouwen. Toen ze rijk en machtig waren geworden bouwden zij de stad Troje, die nu in puin ligt," zo eindigde hij vol treurige woede. Maar hij bedwong zich meteen weer. "Vrienden, laten we naar Kreta zeilen!" zei hij vastbesloten. "Dat ligt niet ver van hier en als de winden gunstig zijn kunnen we op de derde dag het eiland bereiken. Offert een stier aan Neptunus en ook één aan Phoebus Apollo; voor de verschrikkelijke stormen moeten we een zwart lam offeren en een wit voor de zachte Zefier. Dan zullen we ons getroost weer op zee wagen! Ik heb iets gehoord," voegde hij er nadenkend aan toe, "en als dat waar is betekent het voor ons een groot geluk: de koning van Kreta zou uit zijn gebied verdreven zijn. Na een vreselijke strijd zouden de steden ontvolkt zijn en de rijke gebieden langs de kust zijn leeg en verwoest. We hoeven dus niet bang te zijn voor vijanden."
"Op weg naar Kreta!" klonk het toen van alle schepen. De vrouwen schreiden van vreugde; eindelijk zouden ze weer huis en haard bezitten! De mannen begonnen al druk te praten hoe ze de burcht en de stad dachten te bouwen.
Drie dagen later wierpen ze hun ankers uit in de baai dicht bij Knossos en ze gingen aan land.
Het gerucht leek waar te zijn. Ze vonden lege huizen, geplunderde tempels, paleizen waarin niemand woonde. De mensen die ze ontmoetten toen ze het eiland verkenden gingen hen schichtig uit de weg. Ze ver-

wachtten kennelijk niet veel goeds van vreemdelingen.
De Trojanen hadden al gauw gevonden wat ze zochten. Daar lag een breed en vlak strand; wat verder landinwaarts was een heuvel en daaromheen strekten zich welige weilanden uit. Aeneas klom op de heuvel en keek om zich heen. "Hier zullen wij het nieuwe Troje bouwen," zei hij tegen de mannen die om hem heen stonden. Een luid vreugdegeschreeuw was hun antwoord.
Ze begonnen de volgende morgen toen de dag nog nauwelijks was aangebroken. Mannen, vrouwen, kinderen, oude mensen, ze werkten allemaal met noeste vlijt. Ze trokken de schepen op het strand, laadden werktuigen en voedsel uit en brachten de dieren aan land. De mannen gingen naar de bossen en begonnen bomen te vellen; vrouwen en kinderen sleepten onvermoeibaar stenen aan voor de bouw van de muren. "Op de heuvel moet de burcht staan!" had Aeneas gezegd, "en daaromheen bouwen wij de stad. En eens zal die even groot en machtig zijn als Troje in de tijd van koning Priamus."
Maar dit scheen niet de wil der goden te zijn.
De dagen gingen voorbij, dagen vol werk en vreugde over de groei van hun grote taak. De herfststormen woeien over zeee en strand, maar wat deed dat ertoe? Men woonde weer in stevige huizen en de haardvuren gingen niet meer uit. Op de heuvel rezen de fundamenten voor de burcht op. Men had akkers aangelegd en een rijke oogst verzameld. De kudden waren gegroeid. Men zou zeker geen nood lijden in dit gezegende land.
Maar toen de lente aanbrak wilden de dagen maar niet echt helder worden. Steeds hing er een soort nevel in de lucht en dag in dag uit trok een bleke zon langs een droefgeestige hemel.
Toen ze op een morgen aan de stadsmuur werkten zei een man tegen zijn buurman: "Mijn vrouw en kinderen zijn ziek geworden. Dat verbaast me want gisteren waren ze nog gezond."
De andere keek hem verschrikt aan. "Mijn vader en moeder zijn ook ineens ziek!"
"Mogen de goden verhoeden dat er een plaag over ons uitbreekt!" mompelde de eerste man en met moeite tilde hij een steen op zijn plaats. Waarom voelde hij zich toch zo moe? En ofschoon hij hard werkte klappertandde hij van de kou.

De volgende dag kwam hij niet op het werk. Hij niet en vele anderen ook niet. De pest was over hen uitgebroken. De pest spaarde bijna niemand. Velen stierven. Anderen sleepten zich lange tijd ziek en krachteloos voort. Toen de zomer aanbrak liep de pest ten einde. Maar nu kwam er weer een grote droogte. Nooit viel er regen; het graan verdorde in de halmen en het gras op de weiden. De rivier was een klein stroompje geworden en 's nachts brulden de runderen van dorst. Koeien, schapen en geiten wierpen dode jongen. De Trojanen begonnen honger te lijden.
Toen het weer herfst werd zei Aeneas op een dag tegen zijn vader: "Ik zal nog eenmaal naar dat eilandje terugkeren en het orakel ondervragen. Want we hebben beslist een spreuk verkeerd uitgelegd. Als je het mij vraagt willen de goden ons van hier verdrijven; daarom sturen ze ons zoveel ongeluk."
Maar in die nacht werd Aeneas plotseling wakker. De volle maan scheen door het venster naar binnen en in dat witte licht zag hij met stokkende adem de beschermgoden van zijn huis voor zich staan, wier beelden hij had gered uit het brandende Troje. Angst en schrik overvielen hem toen hij ze herkende. Waren ze gekomen om hem een nieuwe last op de schouders te leggen, al waren de zorgen voor de aan hem toevertrouwde metgezellen nu al te zwaar voor hem?
Maar zijn angst verdween weer toen zij begonnen te spreken. "We zijn met jou mee uit Troje getrokken; wij hebben je over de zee naar hier geleid. We zullen altijd aan je zijde staan. Maar je moet onze tempel niet hier bouwen en ook geen nieuwe stad stichten. Kreta is niet voorbestemd om ons vaderland te worden. Ten westen van hier ligt een land dat Hesperië heet. Vroeger leefden daar de Eunotriërs; zij die na hen kwamen noemden het Italia. Daar moet je heen trekken; eens kwam uit dat land Dardanus, de stamvader van je volk. Het orakel van Phoebus Apollo had het over hém. En Anchises vergist zich als hij denkt dat er gesproken werd over Teucer van Kreta. Want het volk der Phrygiërs* komt voort uit twee stammen, die men ook wel de Dardaniërs of de Teuciërs noemde."

* De Trojanen werden naar hun land Phrygiërs genoemd, naar hun beide stamvaders echter ook wel Teuciërs of Dardaniërs.

Het werd stil en de goden waren weg. Alleen het witte maanlicht scheen in het vertrek waar ze daarnet nog gestaan hadden. Aeneas sprong op van zijn bed. Een onuitsprekelijke vreugde vulde zijn hart. Eindelijk, eindelijk wisten ze nu waar hun weg heenvoerde. Hesperië! Als een bliksemflits schoot die naam door zijn hoofd. Creusa's schim had hem dat immers voorspeld dat hij daar op een goede dag naar toe zou gaan! En Cassandra . . . ze had vele malen over dat land gesproken waar de Trojanen eens naar toe zouden trekken. Maar wie luisterde er naar Cassandra? En waarom moesten de Trojanen wegtrekken uit hun verrukkelijke stad en hun rijke gebieden?

Haastig liep Aeneas naar het altaar der Penaten om een dankoffer te brengen. Toen ging hij naar zijn vader. Anchises sliep niet ofschoon het ver in de nacht was want hij leed vreselijke pijnen. Hij begreep meteen zijn vergissing. "Dat was het dus!" zei hij ernstig. "Ik dacht dat ik het orakel op de juiste wijze uitlegde en toch had ik het mis. Dat heeft veel onheil over ons gebracht. Maar nu moeten we zo snel mogelijk van hier vertrekken en Hesperië zoeken!"

Ze trokken hun schepen dus weer in het water en maakten zich gereed om opnieuw over zee te varen. Maar de vrouwen verlieten de beschermende muren slechts ongaarne. Ook enkele mannen weigerden weer het onzekere tegemoet te treden. Met somber gezicht gingen ze voor Aeneas staan.

"Wij blijven met onze vrouwen en kinderen hier. Wat kan ons dat verre land Hesperië schelen? En wie kan weten of we het ooit bereiken zullen?"

"Blijf dan maar hier," zei Aeneas. Hij zou hen zeker niet dwingen hem te volgen.

Toen de Trojanen zich tijdens de tweede dag weer op zee bevonden en er in die woestenij om hen heen geen eiland en geen strand meer te zien was, brak er een verschrikkelijke storm los. Hemel en aarde verdwenen in die bulderende, woeste nacht die slechts door bliksemflitsen verlicht werd. Storm en golven slingerden de schepen in de zwarte duisternis rond en niemand wist waar ze heen dreven.

De roerganger Palinur hing kermend over het roer. "Ik weet niet of het dag of nacht is," kreunde hij. "En het schip gehoorzaamt niet meer aan het roer. Misschien vliegen we wel regelrecht naar de Strophaden en

dan mogen de goden ons genadig zijn! Want daar wonen de Harpijen."

Op de vierde dag werd de hemel eindelijk wat lichter en de storm sliep in. Niet ver voor hen uit rees een eiland uit het water op; er dook een baai op tussen rotsblokken en landinwaarts strekten zich groene vlakten uit, waarop ze al spoedig grazende kudden ontwaarden. Langzamerhand doken de verspreide schepen weer op en met onuitsprekelijke opluchting zag Aeneas dat er niet één ontbrak.

"Hier gaan we aan land," zei hij. "Rust zal ons goed doen en de bewoners zullen ons zeker voor wat goud een paar runderen en schapen geven."

Maar er schenen geen bewoners te zijn. De mannen zwierven langs het strand en trokken naar het binnenland van het eiland waar zich een wirwar van rotsen verhief. Vaak bleven ze verbaasd staan luisteren, want ergens vandaan klonken lelijke krassende geluiden; misschien van grote vogels? "Maar ik ken geen vogels met zulke afschuwelijke stemmen," zei iemand en ze schudden vol onbehagen het hoofd.

"Nu ja, als niemand ons toestaat een paar dieren te slachten, dan moeten we het maar zonder vergunning doen want we moeten toch eten," besloten ze eindelijk en ze gingen aan het werk om een paar jonge stieren te vangen. Op het strand lagen allerlei resten hout van schepen die door de zee waren aangespoeld. Dus knetterden er al gauw vuren tussen de rotsblokken langs het strand en de geur van gebraden vlees steeg veelbelovend op in de neus van de hongerigen, die in lange rijen op het strand zaten te wachten. Het was prettig weer eens vaste grond onder de voeten te hebben en het vlees van die jonge dieren moest heerlijk smaken.

Maar nauwelijks had ieder van hen een stuk gekregen en begon men genoeglijk te eten, toen plotseling in de lucht het geruis van grote vleugels klonk en een veelstemmig afschuwelijk gekras. En toen stortten ze zich omlaag . . .

"De Harpijen!" brulde Palinur en hij wierp zijn stuk vlees ver weg want hij wist al wat er nu zou gebeuren. De goden moesten in hun toorn de Harpijen geschapen hebben want zulke afschuwelijke misgeboorten waren nergens onder de zon te vinden! Weliswaar hadden ze het gezicht van een meisje, maar ze zagen bleek als de dood door hun eeuwig-

durende gulzige honger. Slordige veren bedekten hun lichaam en hun handen waren verschrikkelijke klauwen.
Niemand van de Trojanen had hen ooit met eigen ogen gezien, maar iedereen kende de verhalen die men erover vertelde. En daarom gilden ze nu van ontzetting. De Harpijen bekommerden er zich niet om. Wild met hun vleugels klappend fladderden ze boven de hoofden en voor de gezichten van de verschrikte mensen. Met zwarte klauwen rukten ze hun het vlees uit handen en mond. Gulzig slokten ze alles naar binnen en dat wat ze niet vreten konden gooiden ze in het zand. Overmand door afgrijzen stoven de Trojanen alle kanten uit en vluchtten onder bomen en rotsen. Met geruis en gekras verdwenen de Harpijen weer toen er niets meer te roven viel en de Trojanen hadden meer honger dan ooit tevoren. Gelukkig was er nog veel rauw vlees over. Zuchtend begonnen zij opnieuw de spitten boven het vuur te draaien.
"Dat helpt niet," zei Palinur. "Zodra we weer gaan eten komen de Harpijen weer terug. Ze gunnen niemand ook maar één hap."
"Leg de zwaarden naast jullie in het gras," ried Aeneas aan. "Dan zullen we toch wel eens zien of we die rare monsters niet kunnen verdrijven!"
Zo gezegd zo gedaan. En toen de Harpijen weer kwamen aanvliegen vielen de woedende mannen hen met de zwaarden aan. Wel merkten ze al gauw dat de ijzeren lemmeten niet door het dikke verenpak heendrongen, maar de vogelvrouwen sloegen toch al gauw op de vlucht.
Slechts één bleef er boven hun hoofd op een rots zitten, staarde vol haat op hen neer en schreeuwde met krassende stem: "Hela Trojanen, jullie hebben nu wel runderen geslacht maar ons gunnen jullie niets en je jaagt ons weg met jullie grove wapens! Ik ben Calaeno, de machtigste der Furiën; let goed op wat ik zeg! Jullie bent op weg naar Hesperië. Ik bezit geen macht om jullie dat te beletten. Maar als het jullie gelukt daar een stad te bouwen zullen jullie van de honger zelfs tafels verslinden! Dat is dan mijn wraak!"
Toen schrokken de Trojanen en ijlings zonden ze een gebed op, opdat de goden die vloek van hen zouden afwenden.
Ze voeren voorbij het beboste eiland Zacynthos en langs de rotsachtige oevers van Same en Neritos; in de verte zagen zij het strand van Ithaca uit het water opduiken en ze mompelden een verwensing tegenover die verwoester van een Ulysses.

Intussen was de tijd der winterstormen weer aangebroken. Een ijskoude noordenwind zweepte de golven op en dwong de Trojanen voor anker te gaan bij een kleine stad aan de kust van Epirus. Maar nauwelijks werd de lucht wat zachter of ze drongen er alweer op aan om verder te gaan. En weer zeilden ze dag en nacht. In die tijd voelde Anchises een vreemde onrust.
"Misschien zal ik Hesperië niet meer zien," zei hij soms tot zijn zoon.
"U zult het zeker zien," troostte Aeneas, maar hij wist dat zijn vader al heel oud geworden was.
Op een dag, nadat ze lang in noordelijke richting waren gevaren, legden ze aan in de haven van Chaonië en Aeneas trok met vele mannen op weg naar de stad Buthrotum. Hij had een wonderlijk gerucht gehoord: Helenus, een van Priamus' zonen, die door de Achaeërs gevankelijk was meegenomen, zou hier heersen als koning over een groot gebied met vele steden. Dat had men hem tenminste verteld.
"Ik wil weten of dat waar is," zei Aeneas en hij gaf zijn metgezellen bevel Trojaanse harnassen en wapens aan te doen. Toen ze de muren naderden moesten ze door een bos trekken, in het midden waarvan zich een grafheuvel verhief. Aan beide zijden hiervan waren altaren opgericht voor dodenoffers.
Voor de heuvel stond een vrouw. Ze moest zeer voornaam zijn. Haar gewaad verried vorstelijke rijkdom en terzijde van haar wachtten onder de bomen vele dienaressen. Aeneas fronste zijn voorhoofd. Die vrouw leek iets bekends te hebben. Nu boog ze zich naar de grafheuvel en riep driemaal een naam. Toen Aeneas die naam hoorde slaakte hij een luide kreet, waarvoor hij zich meteen schaamde.
De vrouw had hem gehoord. Ze richtte zich op en keek in zijn richting. Haar ogen gingen wijd open en alle kleur week uit haar gezicht. En zonder geluid zeeg ze plotseling ter aarde. Aeneas sprong naar haar toe en tilde haar op; de meisjes kwamen geschrokken aanhollen.
Toen ze haar ogen weer opsloeg en opnieuw Aeneas voor zich zag, kwam er een uitdrukking van vrees en verwarring op haar gezicht. "Ben jij het, zoon der godin?" zei ze zacht en onzeker. "Ik heb Hector geroepen en jij bent gekomen! Zeg me of je leeft of dat je schim uit het dodenrijk is opgestegen om mij bericht van Hector te brengen."
"Ik leef, Andromache," antwoordde Aeneas vol medelijden. "En je hoeft

voor mij niet bang te zijn. Maar hoe ben je zelf hier terechtgekomen? Wat is er gebeurd sinds die dag waarop Troje onderging?"
Ze keek hem treurig aan. "Pyrrhus nam mij als slavin met zich mee op zijn schip. Helenus was er ook bij, evenals andere voorname Trojaanse mannen en vrouwen. Het behaagde Pyrrhus in zijn hoogmoed om onder de gevangenen de edelsten voor zichzelf uit te zoeken. Wij kwamen hier en in een gril gaf hij mij aan Helenus als gemalin. Toen hij later door Orestes verslagen werd kreeg Helenus een deel van zijn rijk en hij bouwde deze stad die op Troje moest lijken."
Aeneas wierp een blik op de stad. Hij kreeg tranen in de ogen. Ja, dat was Troje! Wel niet zo groot en mooi als de verdwenen koningsstad van Phrygië, maar daar stonden dezelfde muren en torens, daar was de Scaeïsche poort, dáár de tempel van Minerva en hoog op de heuvel de burcht met het gouden dak. Terwijl hij nog omhoogstaarde ging er daarboven in de stadsmuur een poort open. Er trad een man naar buiten, die werd begeleid door een groot en prachtig gevolg.
Aeneas staarde hem aan. "Bij de goden, het is Helenus!" zei hij en snel ging hij de vorst tegemoet.
Helenus trok verbaasd zijn wenkbrauwen op toen hij de vreemdelingen in hun Trojaanse wapenrusting zag. Toen vloog een plotseling herkennen over zijn gezicht. Toen ze tegenover elkaar stonden kon geen van beiden een tijdje iets zeggen.
"Waarachtig, het is goed je terug te zien," mompelde Helenus eindelijk en zijn stem klonk rauw.
Vele dagen bleven de Trojanen als gasten in het koningspaleis van Buthrotum. Toen ze eindelijk afscheid namen zei Helenus tegen Aeneas: "Wil je mijn raad aanvaarden, luister dan. Je weet dat mij dezelfde gave werd geschonken als mijn zuster Cassandra: in de toekomst te zien. Dat mag een vloek of een zegen zijn, dat waag ik niet te beslissen. Maar jou wil ik meedelen wat de goden mij toestaan te zeggen. Je zult Hesperië niet binnenkort bereiken zoals je denkt. Er ligt nog heel veel vóór je eer je kunt beginnen met het bouwen van je stad in het gebied van Latium, waar de Tybrisrivier doorheen stroomt. Maar dit zal je voorteken zijn: als je een wit varken met dertig biggen ziet dan weet je dat dát de plek is waar je in de toekomst zult wonen. Vrees ook niet voor die voorspelling van de Furie Calaeno; haar macht is niet groot." Helenus zweeg even

en plotseling lachte hij. "Het lot zal heus wel een uitweg vinden eer de Trojanen tafels moeten verslinden of van honger sterven; dat is je namelijk niet voorbestemd. Maar houd je ver van de kusten die deze zee in het noorden en westen omsluiten. Overal wonen daar Achaeërs. Als de wind je dan eindelijk drijft naar het eiland der Siculiërs, dat Trinacria of Sicilië wordt genoemd, dan moet je op je hoede zijn. Er ligt een rotsachtige zeeëngte tussen Hesperië en dit eiland. Er wordt beweerd dat in de oertijd die twee eilanden één land waren dat door een verschrikkelijke macht uiteenspleet, waardoor de zee tussen vasteland en eiland stroomde. Maar in de rotsen aan weerszijden huizen twee verschrikkelijke monsters; rechts loert in haar donkere hol Scylla, de ontzettende gruwel. Kom je zo dicht bij de rotsen dat je het geblaf kunt horen van de blauwachtige honden die rondom in de kloven huizen, dan ben je verloren. Dan vliegen er bliksemsnel zes afschuwelijke muilen uit het gat te voorschijn, grijpen de schepen en slingeren die tegen de rotswand te pletter. Charybdis is niet minder gevaarlijk. Zij woont aan de andere zijde van de engte in de diepte van de zee. Dreigend opent zij haar geweldige strot, slurpt eindeloze massa's water naar binnen en de draaikolk sleurt alles wat in de buurt komt mee in de afgrond. Ook spuwt ze driemaal het water weer uit en slingert het witte schuim naar de hemel. En wie dan nog levend uit de diepte opduikt stort omlaag vanuit een duizelingwekkende hoogte en blijft verpletterd op de rotsen liggen. Zie dus niet af van het maken van een omweg en zeil om de kust van Sicilië; anders kan het gebeuren dat niet één van jullie het strand van Latium betreedt. En ik wil je nog iets vertellen," ging Helenus heel ernstig voort. "Tracht voor alles Juno, de machtigste der godinnen, genadig te stemmen want ze is nog altijd woedend op de Trojanen. Breng haar offers; beloof een tempel voor haar te bouwen. En als zij je toestaat in Hesperië te landen, begeef je dan ijlings naar de stad Cumae. Zoek het Avernusmeer dat diep in het bos ligt. Daar zul je in een rotskloof de zieneres Sybille vinden. Zij zal dan het verdere lot van jou en je kameraden voorspellen. Mij is niet meer toegestaan. Maar nu moet je gebruik maken van de gunstige zuidenwind. Kijk eens omlaag naar de schepen, ze hebben de zeilen reeds gehesen."
"Dat heeft vast en zeker mijn vader bevolen," zei Aeneas met een ernstig lachje. "Hij heeft gelijk om mij eraan te herinneren dat ik hier

al te lang ben. Leef gelukkig! Jullie zijn bij je doel aangekomen, maar ik moet met de mijnen nog lang over zee zwerven eer het beloofde land ons opneemt. Maar als wij eenmaal onze stad gebouwd hebben, dan mogen er tussen hier en daar geen grenzen meer liggen. En onze verre nakomelingen moeten één enkel volk zijn."

Intussen had Helenus kostbare geschenken naar de schepen laten brengen: gouden schalen, kunstig ivoorwerk, brons uit Corinthe, paarden en wapens. Andromache kwam en was treurig vanwege het afscheid; ze bracht een gewaad van fijne wol voor Anchises; voor Aeneas was er een met goudborduursel en voor Ascanius was er een kledingstuk dat precies zo was genaaid en geborduurd als die de jongetjes in Troje plachten te dragen.

"Ik heb het allemaal zelf gemaakt," zei ze, "en als jullie in het vreemde land deze kleren aantrekt, denk dan eraan dat hier jullie vrienden wonen." Schreiend omarmde ze Ascanius. "Ik wens je alle geluk, mijn kleine bloedverwant! Je lijkt zo op mijn eigen jongetje Astyanax, je neefje, dat ik me kan verbeelden dat hij bij me terug is gekomen."

Weer vertrokken de schepen der Trojanen over zee. Eens wierpen zij het anker uit voor de kust van Ceraunië en ze brachten de nacht door aan een eenzaam strand. Maar Palinur de stuurman vond maar geen rust. Hij sprong van zijn bed op toen het nog nauwelijks middernacht was; hij staarde naar de sterren, de wolken, de wind. Morgen of op een andere dag zou er vóór hen weer een kust uit het water opduiken; daar zouden ze heen sturen en dan zou hun reis ten einde zijn. Dat dacht Palinur, maar de goden hadden het anders voorbeschikt.

Nauwelijks begonnen de sterren in het zwarte fluweel van de hemel een beetje bleker te fonkelen of Palinur sloeg op het holle ijzeren schild dat aan de spiegel van zijn schip hing. Bijna meteen kwam er een man over het dek naar de mast rennen en klauterde erin als een kat. Palinur lachte in zichzelf. Dat was Achates, een jonge krijger die nauwelijks van Aeneas' zijde week en die iedere wens voorkwam. Hij wilde zeker de eerste zijn die het land zag waar ze zo vurig naar verlangden.

Korte tijd daarna trokken de schepen achter elkaar aan in de grauwe schemering voort. Aeneas stond in de boeg en blikte opmerkzaam voor zich uit. Plotseling voelde hij dat er iemand naast hem kwam staan. Het was zijn zoon Ascanius. Ja maar . . .

Aeneas staarde hem aan alsof hij hem nog nooit had gezien. Ascanius droeg het Trojaanse kledingstuk dat Andromache voor hem had genaaid. Zijn gezichtje was ernstig en vol verwachting, terwijl hij naar zijn vader omhoogkeek. Het hoofdje met de donkere krullen hield hij trots en vrij als alle zonen van Priamus; het was het erfdeel van zijn moeder Creusa, die een dochter van de Trojaanse koning was geweest.

Terwijl ze elkaar zo aankeken besefte Aeneas op dat ogenblik dat zijn zoon geen klein jongetje meer was. Dat ontroerde hem op wonderlijke wijze. Bijna aarzelend legde hij zijn hand op Ascanius' schouder. Hij voelde hoe het slanke lichaam zich spande.

"Waarom slaap je niet?" vroeg hij vriendelijk. "Het schemert nog nauwelijks en het duurt nog lang voor we de kust van Hesperië zullen zien." Hij lachte. "Je bent zeker weggelopen bij de vrouwen?"

Ascanius kromp in elkaar. Zijn gezichtje werd donker. "Vader, beveel de vrouwen me te bevrijden van hun toezicht!" stootte hij uit. "Zonder ophouden verzorgen en bewaken ze mij alsof ik drie maanden geleden geboren werd. Ik wil het niet meer hebben! Laat me alsjeblieft voortaan bij jou blijven!" Hij rekte zich zo hoog als hij maar kon. "Kijk maar, ik reik al tot je borst en als ik een maliënkolder en een helm met een hoge verenbos zou dragen kun je me nauwelijks van een krijger onderscheiden, geloof je ook niet? Ook mijn armen en benen zijn al behoorlijk hard en ik loop even hard als Achates. Ja, ik kan nog niet zo goed met de discus werpen," voegde hij er een beetje kleintjes aan toe, "maar dat leer ik heus gauw genoeg."

Aeneas keek omlaag in het driftige jongensgezichtje; toen trok hij zijn zoontje heel dicht tegen zich aan. "Van nu af aan blijf je bij mij, Ascanius Julus," zei hij bijna plechtig. "En ik zal je alles leren wat een goede krijger betaamt. Dat is noodzakelijk want jou noch mij zal de oorlog bespaard blijven. Maar als ons huis voorbeschikt is om daar in Hesperië over een groot rijk te heersen, dan zullen al onze gevechten slechts één doel hebben: de vrede en de welvaart van ons volk. Misschien begrijp je nu nog niet wat dat beduidt. Maar houd het goed in je herinnering; op een dag zul je daaraan moeten denken . . ."

De zon had de middaghoogte nog niet bereikt toen er uit het onbegrensde, flonkerende water een donkere vlek in het westen opdook. "Land! Land!" bulderde Achates uit alle macht en bijna was hij van vreugde

uit de mast gevallen. "Vrienden, ik zie land! Daar is Hesperië!"
Ze schreeuwden en omarmden elkaar; ze gooiden hun armen omhoog en renden in alle richtingen over het dek alsof ze niet goed wijs waren. Ze wisten niet wat ze moesten doen van louter vreugde. Op het voorschip werd het intussen stil. Anchises kwam over het dek aanlopen met moeizame stappen en zeer gebrekkig, maar hij zag er zo eerwaardig uit dat de mannen zwijgend voor hem bogen toen hij voorbijliep.
In de boeg stond Aeneas en reikte hem de omkranste gouden beker en de kruik met wijn. Met bevende hand vulde de grijsaard de kostbare beker en hief die hoog boven de rand van het schip. "Onsterfelijke goden, neem onze dank genadig aan en schenk ons ook verder uw bescherming!" bad hij en wierp de beker in zee. Het scheen dat zijn gebed verhoord werd.
Kort daarna lagen de schepen veilig aan een vlak strand voor anker, ver verwijderd van de steden der Achaeërs. Slechts een eenzame witte tempel rees voor hen op op een beboste heuvel. Denkend aan de vermaning van Helenus bracht Aeneas daar een offer aan de godin Juno. Toen wendden ze hun schepen weer zeewaarts, want ze wisten dat hun doel nog niet bereikt was.
Ze zeilden dwars over de geweldige baai van de Herculische stad Tarente en voeren om de zuidpunt van het vasteland. Spoedig vernamen ze een ver lawaai als van een woeste branding; de zachte kust werd rotsachtig en klippen strekten zich dreigend uit het water omhoog; naar rechts brak de zee donderend tegen torenhoge rotswanden . . . en toen vervulde plotseling een afschuwelijk gehuil de lucht, zodat de mannen van schrik de adem inhielden.
Een ogenblik later spoot er op niet al te verre afstand een geweldige waterzuil omhoog; wit schuim vloog op en het water viel als regen op het schip terug. Toen stortte die ongelooflijke watermassa weer ineen.
"Dat is Charybdis!" riep Anchises, die al een tijd waakzaam om zich heen had gekeken. "Palinur, stuur zo snel als je kunt naar links of ze zal ons verslinden. Hoor jullie wel, nu huilt ze voor de tweede keer!"
Palinur smeet het roer om zodat de scheepswanden kreunden. De andere schepen volgden meteen. Maar wat was dat? Ze kwamen ineens niet meer vooruit; de zeilen hingen slap neer; inderdaad voeren ze niet meer voor de wind.

"Allemaal aan de riemen!" beval Aeneas en zijn stem klonk hard als brons. Daar huilde Charybdis voor de derde maal. Ze roeiden met vertwijfelde haast; ze wisten dat de muil meteen weer boven kon komen om dan alles in de buurt in de afgrond te trekken. En hun schepen waren nog steeds erg dichtbij . . . Het water aan de voet van de gespleten rotsen was nu rustiger geworden alsof het monster in de diepte adem haalde.
Met op elkaar gebeten tanden keken de mannen achterom, terwijl de riemen op en neer bewogen en het zweet over hun gebogen ruggen stroomde. Nu kwam er ineens rechts een kleine werveling in het water. Het zag er helemaal niet gevaarlijk uit. Maar nu begon die te draaien, steeds sneller en sneller; nu was hij al veel groter geworden, een geweldige trechter! Hij draaide en draaide om zichzelf met een afschuwelijk zuigend geluid, dat steeds schriller werd hoe sneller de werveling werd. En toen voelden de roeiers hoe een verschrikkelijke kracht aan de schepen begon te trekken.
Ontzetting greep hen aan. Iemand brulde iets. Of misschien brulden ze allemaal tegelijk en wisten ze het niet eens. Ze roeiden tot hun pezen wit zagen. Ze zagen niets meer, terwijl het zweet hun bijtend in de ogen liep. Ze wisten alleen maar dat ze uit die dodelijke cirkel moesten ontkomen want anders . . .
Opeens waren ze eruit. De schepen schoten vooruit want de mannen konden niet ophouden met roeien. Alleen maar weg wezen, weg . . .
Langzamerhand werd het gehuil van Charybdis zwakker en zwakker . . .
Ze waagden het elkaar weer aan te zien, met ontstelde ogen en nog steeds hijgend van de onmenselijke inspanning. Maar al spoedig bleek dat hun ellende nog niet ten einde was, want nu was de wind gaan liggen en ze moesten dus verder roeien, ofschoon ze van moeheid bijna van de banken vielen.
"Laten we naar de kust sturen," zei Aeneas, "ik zie daar tussen de rotsen een baai voor ons uit en landinwaarts zijn grote bossen. Daar vinden we vast een rustige ankerplaats en onder de bomen kunnen we lekker slapen."
Maar van slapen kwam die nacht niet veel. Nauwelijks hadden ze schildwachten uitgezet en zich ter ruste begeven toen er ergens vandaan een wild lawaai klonk dat hen meteen weer opjoeg. Het klonk als on-

weer en daartussen was gekraak en geritsel alsof er stenen en rotsblokken van een berg omlaag stortten. Een dof gebrul kwam uit het inwendige van de aarde en vol ontzetting voelden de Trojanen dat de grond onder hun voeten sidderde. Achter het woud verscheen opeens een afschuwelijke rode gloed aan de hemel als van een reusachtige brand.

"O goden, wat brengt gij ons nu weer voor verschrikkelijks?" jammerden de vrouwen en zelfs de mannen vonden dit allemaal allesbehalve normaal. Maar ze vroegen zich vergeefs af wat dat toch wel mocht zijn.

"Het is geen onweer en zelfs de ergste brand maakt niet zo'n lawaai," meende Anchises nadenkend. "Maar ik heb wel gehoord dat er op het eiland Trinacria een berg ligt, die nu en dan vuur spuwt. Misschien gaat die zo tekeer."

De mannen luisterden opnieuw. En plotseling waren ze vergeten hoe moe ze waren en dat ze alleen maar wilden slapen.

"Dat moeten we zien!" zeiden ze begerig en ze verdrongen zich om Aeneas, want die zou zeker niet achterblijven als de anderen op onderzoek uitgingen.

Ze gingen meteen op weg. Maar ze moesten lang lopen eer eindelijk het bos wat dunner werd. Daar lag een kleine en kale heuvel vanwaar men ver in het rond kon zien. Toen ze de top bereikten bleven ze als versteend staan. Voor hen rees in de verte een berg omhoog en uit de top stegen vlammen op; pikzwarte rook steeg in dichte wolken naar de rode hemel en uit de kloven lichtte een gloed van vuur. Van tijd tot tijd klonk er een verschrikkelijk gedreun en dan slingerde de berg gloeiende rotsblokken omhoog, die bij hun val in een vonkenregen uiteenbarstten. En uit de flank van de berg rolde langzaam en onophoudelijk een vurige stroom van gesmolten steen omlaag . . .

Op de terugweg waren de mannen heel zwijgzaam. Vaak keken ze tersluiks achterom en dachten in zichzelf: nee, dit is geen goede plek; we zouden er goed aan doen morgen bij het eerste daglicht weer weg te zeilen.

Toen het licht werd was echter de verschrikking van de nacht niet zo gruwelijk meer maar het kwam toch niemand raadzaam voor hier nog langer te blijven. Aeneas wachtte op de kust tot iedereen aan boord was. Nog eenmaal draaide hij zich om en keek of er soms nog iemand kwam aanlopen, die te lang getreuzeld had. Plotseling rimpelde hij zijn

voorhoofd en zijn blik werd scherp: daar liep een man! Niet zo ver van het woud. Maar . . . hij liep niet naar de schepen maar sloop van boom tot boom alsof hij zich verbergen wilde. En wat zag hij eruit! Zijn gewaad hing in flarden om zijn magere lichaam en was niet eens lang genoeg om zijn naaktheid te verbergen. Baard en haren waren vervilt en korstig van vuil of misschien zelfs bloed. Het was beslist geen Trojaan. Maar hoe kwam hij dan hier? Nergens in de hele omgeving was een menselijke nederzetting.

Verwonderd ging Aeneas naar die zonderlinge vreemdeling toe. Even leek het of de man wilde vluchten. Toen scheen hij zich te bezinnen. Met een hopeloos gebaar haalde hij de schouders op, leunde tegen een boom en wachtte af tot Aeneas voor hem stond. Ze bekeken elkaar zwijgend. In de ogen van de vreemdeling lag angst als bij een opgejaagd dier.

"Wie ben je?" vroeg Aeneas.

De man schudde het hoofd. "Het is niet meer belangrijk wie ik ben, want eigenlijk had ik al lang naar de doden moeten afdalen na alles wat mij overkomen is. Men noemde mij Achaemenides van Ithaca en ik was een strijdmakker van onze koning Ulysses. Dat moet jij weten ofschoon ik heus wel zie dat jullie Trojanen zijn. Je zult me dus wel dood maken en dan zal ik je dankbaar zijn. Want ik ben gelukkig als ik door mensenhand zal sterven, in plaats van op ellendige wijze te worden gewurgd en opgevreten door het afschuwelijkste monster dat de aarde ooit heeft voortgebracht!"

Aeneas had met de grootste verbazing geluisterd. Wat was dat voor gekkenpraat? Hadden de goden de vreemdeling met waanzin geslagen? Het leek er veel op. En waarom keek hij steeds naar alle kanten om zich heen en luisterde hij met die doodsangst in zijn ogen?

Nu deed hij een haastige stap naar Aeneas toe. "Ik smeek je, red me!" bad hij vertwijfeld. "Sta me toe mee te gaan op een van jullie schepen en breng me weg van hier; daarna kun je met me doen wat je wilt en wat jullie invalt. Gooi me in zee of stoot mij het zwaard in de borst; het is me allemaal gelijk als ik hier maar niet hoef te blijven!"

Aeneas schudde langzaam het hoofd. "Kom maar mee," zei hij vriendelijk. "Ik zal je bij mijn vader brengen; die is wijs en zeer ervaren. Hij zal er wel raad op weten, wat je ook bedreigen mag."

"Mogen de goden u belonen," mompelde de vreemdeling oneindig opgelucht. En haastig liep hij achter Aeneas naar de schepen. Anchises was op zijn bankje bij de scheepswand gaan zitten want met zijn slinkende krachten kon hij niet lang meer blijven staan of lopen.

"Wie breng je daar mee, mijn zoon?" vroeg hij en bekeek vol medelijden en ook een beetje verbaasd de armzalige gast.

"Ik heb hem in het bos gevonden," antwoordde Aeneas die niet wist wat hij moest doen.

"Hij zegt dat hij een Achaeër uit Ithaca is en hij . . . nou ja, hij praat heel eigenaardig! Maar laat hem zelf maar vertellen wat hij te zeggen heeft."

"Dat zal ik, dat zal ik!" stootte de vreemdeling uit en weer keek hij vol angst achterom naar de kust. "Maar ik smeek u, treuzel niet langer, maak de kabels los en zeil weg zo snel als u kunt! U bent in het land der Cyclopen. En wee jullie en mij als die monsters jullie zien! Luister! De hoorns van de maan hebben zich driemaal met licht gevuld sedert ik met Ulysses en de andere kameraden verslagen werd. Zien jullie dat gebergte daar aan de andere kant van het bos? En die groene weiden aan de voet van de rotsen? Daarboven in de kloven huizen de Cyclopen. Moge het jullie bespaard worden er ooit een tegen te komen. Toen we onze schepen verlieten om het land te verkennen kwamen we aan het hol van Polyphemus. Hij is de grootste en verschrikkelijkste van allemaal en hij heeft maar één oog op zijn voorhoofd. Toen we zijn hol vonden was hij er niet. Maar even later kwam hij met zijn kudde terug. We werden wit van schrik toen we hem zagen. Ulysses vroeg hem onbevreesd om gastvriendschap. Als antwoord greep Polyphemus twee van onze kameraden, sloeg hen tegen de rotsen dood en begon hen te verslinden. Daarop dronk hij een massa wijn, die we in wijnzakken als gastgeschenk hadden meegenomen en toen sliep hij even later in. We waakten de hele nacht in doodsangst. Vluchten konden we niet; het monster had de monding van het hol met een rotsblok afgesloten."

"Toen hij 's morgens wakker werd doodde hij weer twee van onze kameraden en vrat hen op. Toen dreef hij zijn kudde naar de weide en sloot het hol weer zorgvuldig af met de steen. Vergeefs braken we ons er het hoofd over of er geen redding voor ons mogelijk was. Alleen Ullysses vond een uitweg zoals altijd wanneer

de nood op het hoogst was. Doden konden we Polyphemus niet want wie had dan de steen van de ingang moeten wegrollen? Maar we slepen een punt aan een paal en verborgen die onder het stro. 's Avonds zouden dan wel weer twee van onze vrienden moeten sterven. Maar toen het monster verzadigd en stomdronken midden tussen de dieren lag en sliep, stootten we hem de paal in zijn oog. Met een afschuwelijk gebrul vloog hij overeind; met één hand rukte hij de paal eruit, met de andere greep hij bliksemsnel om zich heen. Ik kon niet snel genoeg achteruitspringen; hij pakte me en ik dacht al dat mijn laatste uur geslagen was. Toen vloog ik tegen de rotswand op en werd ik bewusteloos. Toen ik bijkwam was het hol leeg. Polyphemus was weg, maar ook mijn kameraden. Ik weet niet hoe het hun gelukt is te vluchten. Mij hebben ze belist voor dood gehouden en daardoor bleef ik alleen achter. Buiten was het heldere dag en uit de verte vernam ik de gruwelijke stemmen van de Cyclopen die elkaar riepen, het geblaat van de schapen en het gemekker van de geiten. Gejaagd door angst liep ik het hol uit; ik moest, ik móest mijn kameraden terugvinden anders zouden ze zonder mij wegzeilen. Ik rende naar het strand maar er was geen schip meer. Sindsdien zwerf ik door het bos; ik voed me met kruiden, bessen en wilde kornoeljekersen; 's nachts slaap ik in een nauwe kloof waar anders alleen maar lichtschuwe dieren wonen, en ik sidder als ik voel hoe de grond dreunt onder de voeten der Cyclopen. Vergeefs staarde ik dag in dag uit over de zee of er geen zeil te zien kwam; toen ik gisteren jullie schepen zag dacht ik eerst dat mijn kameraden waren teruggekomen. Maar ik zag al gauw dat ik me vergiste. Maar het doet er niet toe dat jullie Trojanen bent. Want jullie zijn mensen en dat is voor mij een ongelukkig geluk!"

De vreemdeling zweeg en keek naar de grond. Haastig hief hij zijn hand en veegde de tranen weg die in zijn baard drupten. Anchises boog zich naar hem toe en legde een hand op zijn schouder.

"Het is vaak verstandig te vergeten wat achter ons ligt," zei hij. "Je kunt bij ons blijven als je dat wilt. Maar anders kun je ook zonder dat je een haar gekrenkt wordt weggaan zodra we voor een andere kust voor anker gaan. De vrouwen zullen voor jou een nieuw gewaad . . ."

Een kermend geluid onderbrak hem. Ietwat verontrust zag hij hoe de vreemdeling met wijd opengesperde ogen naar het bos staarde.

Anchises keerde zich om. En nu schrok ook hij, ofschoon hij in zijn lange leven heel wat had meegemaakt. Tussen de bomen kwam een gestalte te voorschijn en het geweldige lichaam leek op een zwervend rotsblok dat van onder tot boven met struikgewas was overwoekerd. Midden op het voorhoofd, waar eens het oog had gezeten, zat een diepe, met bloedkorsten overdekte wond. Aeneas en alle anderen, die eerst hoofdschuddend en met een ongelovig lachje naar het verhaal van de vreemdeling hadden geluisterd, wisten het op hetzelfde moment: dat was Polyphemus, de wildste en meest wrede Cycloop!

Nu liep hij tastend met een dennestam in de hand naar het strand, waadde het water in en begon zijn wond te wassen.

Ze hoorden hoe hij steunde van pijn en tandenknarstte. Stom, verlamd van afgrijzen, staarden ze hem aan. De moeders legden haastig hun kinderen de hand op de mond opdat ze niet zouden schreeuwen, want ze wisten het allemaal: zien kon het monster niet maar wee hen als hij iets hoorde!

Aeneas rende over het dek. Hij hief de arm en gaf de andere schepen een teken. Toen trok hij het zwaard uit de schede en hakte het kabeltouw door. Herademend zag hij dat zijn kameraden hetzelfde deden. In een oogwenk zaten de mannen op de roeibanken.

Toen de riemen in het water plonsden hief Polyphemus verbaasd zijn machtige hoofd op. Meteen begon hij met reusachtige stappen te hollen in de richting waar hij de riemslagen hoorde. Hij ging een heel eind de zee in maar het water bereikte nauwelijks zijn heupen. Zijn oren moesten heel scherp zijn want hij kwam steeds dichterbij, recht op de schepen af. En nu roeiden de Trojanen al weer voor hun leven! Geen windje kwam hun te hulp; slap hingen de zeilen omlaag. Op en neer, op en neer gingen de riemen in waanzinnige haast. "Bij de goden, ik laat me nog liever door Charybdis verslinden dan me door dat monster te laten opvreten!" kreunde iemand; want nu voeren ze terug naar de plaats waarvandaan ze gekomen waren. Terug naar Charybdis! Een andere uitweg was er niet. Rechts en links rezen de rotsen van de haven omhoog; van het zuiden kwam Polyphemus aanstormen en reeds strekte hij gretig zoekend de handen uit naar de schepen. Als hij sneller zou zijn dan zij . . .

En toen was de wind er ineens! Hij kwam uit het noorden en vulde zo

onverwacht de zeilen dat het schip zwaar op zijn kant ging liggen, zodat het water over het boord sloeg en de roeiers haast verdronken. Maar door die plotselinge windvlaag gedreven schoten de schepen vooruit naar open zee, voorbij Polyphemus, die zich vergeefs wild brullend op hen wierp toen ze voorbijvlogen. Hij brulde zo verschrikkelijk dat overal in de bergen de Cyclopen uit hun holen kwamen en nieuwsgierig vanaf de rotsen uitkeken. Uit de bossen klonken woeste klanken en zelfs uit de kloven van de Etna kwam een doffe echo. Maar de Trojanen waren gered.

Hoe vaak zouden de schikgodinnen hun wreed spel nog eens met hen spelen en hen tot de grens van het verderf voeren? Een tijdlang scheen het alsof ze nu eindelijk rust en vrede zouden krijgen. Ze zeilden langs de Trinacrische kust, eerst zuidwaarts en toen naar het westen.

Het eiland Ortygia dook op uit zee; ze voeren voorbij de grote stad Gela en het strand vol palmen van Selinum. Ze stuurden met veel geluk tussen de klippen en zandbanken van Lilybaeum en op een avond gingen ze ten anker in de haven van Drepanum in het uiterste westen van Trinacria, waar toen de gastvrije koning Acestes heerste.

"Nu ligt alleen nog maar de Tyrrheense Zee tussen ons en de kusten van Latium," zei Aeneas tegen zijn vader, en het werd hem zo licht om het hart als nooit tevoren.

Anchises keek naar hem op. Alleen met de grootste inspanning kon hij nog van zijn bed overeind komen. "Ja," antwoordde hij aarzelend, "het lijkt wel of je het doel nabij bent. Maar wie kan dat weten?"

Terwijl ze verder gingen dacht Aeneas ongerust dat dit een vreemde uitspraak was; het leek of zijn vader al wist dat hij er niet meer zou zijn als ze eindelijk Hesperië zouden bereiken.

In die zelfde nacht stierf Anchises.

Zonder pijn en zonder klacht scheidde hij van dit leven en steeg omlaag naar de schimmen; want zo was het de mensen voorbestemd. En als de goden weigerden hem Hesperië's grond te laten betreden, hoe kon een wijs man zich daar dan tegen verzetten?

III

Vanuit de hooggelegen woning der goden keek Juno omlaag over zee. Haar trots gelaat stond somber en boos. Haar ogen volgden de schepen der Trojanen, die net de haven van Drepanum waren uitgevaren en die nu door het ondiepe kustwater naar open zee stuurden.

"Daar zijn ze weer!" zei de godin vol verbittering in zichzelf.

"Nu zeilen ze dus naar Latium om daar hun stad en hun machtige rijk te vestigen, zoals sommige van de onsterfelijken hun beloofd hebben. En ik, Jupiters gemalin en meesteres der goden, moet machteloos toezien hoe dat door mij gehate volk de hoogste roem behaalt? Waarachtig, straks zullen de mensen nog lachen om de armzalige godin; niemand zal in de toekomst nog altaren voor me bouwen en offers brengen. Maar dat zal ik niet dulden."

Snel daalde ze de Olympus af en vloog naar Aeolië, naar het rijk van de storm. Aeolus was de heerser der winden en dat ambt had Jupiter hem geschonken op verzoek van zijn gemalin. Hij hield de winden gevangen in het binnenste van zijn rotseiland. Daar raasden en tierden ze tegen de muren en zochten een uitweg. Maar Aeolus had alle kloven versperd, want als ze eenmaal vrijgelaten werden zouden ze aarde en zee met zich meesleuren. Hij had echter wel de macht om hen zachter of harder te laten waaien; hij kon ook een van hen uitzenden en de andere geboeid vasthouden zoals de goden hem dan bevalen.

Nu zat hij, tevreden met zijn grote macht en zichzelf, op het hoogste punt van het eiland en luisterde lachend naar het geruis en gebruis dat uit de buik van de berg klonk.

Hij schrok bijna toen Juno naast hem kwam zitten. "Luister eens, Aeolus," zei ze snel, "je moet me een dienst bewijzen. Niet ver van hier zeilen de schepen der Trojanen door de Tyrrheense Zee naar Latium, maar ze mogen dat land niet bereiken! Daarom moet je de stormen loslaten. Ze moeten de schepen tot zinken brengen of schipbreuk doen lijden en over de zee verstrooien. Doe dat voor mij en ik geef je als beloning de mooiste nimf tot gemalin."

"Gij beveelt en ik moet gehoorzamen, verheven godin," haastte Aeolus zich te antwoorden, omdat haar toornig gelaat hem angst aanjoeg. Hij

greep zijn lans en stootte die in de flank van de berg, die meteen als een poort opensprong. Op dat zelfde moment was Juno verdwenen.

Maar uit het inwendige van de berg kwamen de winden voor de dag. En omdat niemand ze bevelen gaf stormden ze er allemaal in wilde woede op los over zee. Ze woelden de golven om zodat die donderend op de eilanden in branding uiteenstoven; ze stegen torenhoog op en stortten weer omlaag met een verschrikkelijke kracht. Ze draaiden in kringen rond en sleurden het water in reusachtige wervelingen mee omhoog. Er ontstonden afgronden waarin de zeebodem zichtbaar werd en wonderlijke, nimmer geziene dieren kropen en tuimelden verward rond om het licht te ontvluchten dat in hun donkere wereld doorbrak.

Daarboven trokken de schepen der Trojanen nog steeds verder; twintig sterke schepen met snebben. Maar de hemel boven hen was plotseling zwart geworden; er klonk gehuil in de lucht en het water bulderde verschrikkelijk. Nu kwam de westerstorm Notus als eerste aanrazen. Reeds had hij drie schepen gegrepen; hij draaide die wervelend rond en wierp ze op de klippen die zich boosaardig onder water verborgen. Gebroken roeiriemen, versplinterde planken, allerlei rommel die door de golven werd meegesleept, bedekte wijd en zijd al gauw de zee. Hier en daar dook een zwemmer op die zich moeizaam op een drijvende balk wist te redden.

De ijzige noordenwind Eurus greep drie andere schepen en dreef die met woest geweld voor zich uit naar ondiep water, zodat hun kiel zich diep in het zand groef en ze vast kwamen te zitten. Daar lagen ze als met ijzer vastgeklonken.

Vanuit het zuiden kwam Africus met schril gefluit aangevlogen, terwijl hij een reusachtige waterberg loswoelde. Hij stortte zich over het achterdek van een schip en spoelde de stuurman halsoverkop in zee. Het onbestuurbare vaartuig draaide driemaal om zijn as en botste toen tegen de zijkant van een ander schip. Het water begon naar binnen te sijpelen door de versplinterde boorden.

Reeds heel ver weg vlogen een paar schepen voor de storm zuidwaarts. De goden mochten weten naar welke kust die gedreven werden, of op welke klippen ze te pletter zouden varen.

Beneden in de diepte hoorde Neptunus in zijn paleis het verschrikkelijke lawaai. Snel steeg hij omhoog met de drietand in zijn rechterhand. Hij

stak zijn hoofd uit de golven en keek uit over zijn rijk. Wrevel gleed als een schaduw over zijn gezicht toen hij zag wat er gebeurd was. "Dat is het werk van Juno," zei hij meteen, want hij kende zijn goddelijke zuster.

"Ze kan het de Trojanen nog steeds niet vergeven dat een van hen haar schoonheid geringschatte. Maar nu heeft ze toch waarachtig wraak genoeg genomen."

Rustig strekte hij de hand met de drietand over de zee uit en liet een luide kreet horen. Toen hielden de winden op met razen; de golven werden weer glad en er viel een diepe stilte.

Aarzelend, slechts als een ademtochtje waaiend, naderden de getemde winden de heerser van de zee; wat zij hadden uitgevoerd ging in tegen de orde waaraan alles op aarde onderworpen was.

"Hoe durven jullie het te wagen om zonder mijn bevel de zee tot zo'n oproer te brengen?" sprak hij streng. "Dit is mijn rijk en jullie ijdele koning Aeolus moet dat in de toekomst goed onthouden. Scheer je nu zo vlug mogelijk weg naar jullie rotsholen en kom niet meer buiten mijn wil onder mijn ogen. Volgende keer zal ik niet meer zo zachtzinnig met jullie omspringen!"

Haastig gingen de winden ervandoor en ze zorgden er goed voor het wateroppervlak zelfs niet te laten trillen. Maar Neptunus riep zijn zoon Triton en de snelle Nereïde Cymothoe. Ze bevrijdden de schepen van de klippen en trokken ze van de zandbanken in diep water. Toen ze allemaal weer, zij het vol deuken en gehavend, op de golven deinden, daalde Neptunus weer tevreden af naar zijn paleis. Hij overdacht waartoe de gekwetste ijdelheid van een vrouw kon leiden, zelfs als zij een godin was. En mismoedig sschudde hij zijn baardige hoofd.

Zeven schepen trokken weer over de zee. Aeneas stond aan dek en staarde over de onbegrensde watervlakte, die nu glad als olie in de zonneschijn lag. De verschrikkelijke storm had hen ver naar het zuiden gedreven en Trinacria lag ergens achter hen in de verte. Ze hadden dus besloten naar de Libische kust te koersen, die nu wel het meest nabij lag. Want hoe moesten ze ooit Latium bereiken met deze schepen die met gebroken riemen, verscheurde zeilen en versplinterde planken zich moeizaam door de golven voortworstelden?

En waar waren de andere? Die dertien schepen met de vele, vele kameraden? Aeneas streek met zijn hand over zijn branderige ogen en er kwam een steunend geluid uit zijn borst. Was hij ze werkelijk allemaal kwijt?

Weer staarde hij uit over zee tot hij niet scherp meer zien kon. Maar geen zeil verbrak de eenzaamheid van die waterwoestijn. Hij voelde zich zo ellendig als nooit eerder in zijn leven.

"Was ik toch maar voor Troje gevallen zoals Hector en de anderen. Of had de pest me maar weggerukt op Kreta! Zelfs als Charybdis me verslonden had zou het beter zijn geweest. Maar nu heb ik mijn vrienden in het verderf gestort. De toorn der goden vervolgt ons wél!" Hij stond vertwijfeld in zichzelf te praten, terwijl hij heen en weer liep over het dek. Toen was er opeens iemand die naast hem meeliep. Een slanke gestalte die hem nog niet eens tot de schouder reikte. Ascanius, dacht hij, maar meteen verviel hij weer in zijn bekommernis.

Ascanius zei niets. Hij was er alleen maar en na een tijdje voelde Aeneas dit als een troost.

Doodmoe, treurig en vol zorgen om een ongewisse toekomst betraden de Trojanen eindelijk de Libische kust. Maar de plek waar ze geland waren zag er lang niet kwaad uit. De schepen lagen in een kleine verborgen baai tussen hoge rotswanden, waar men ze niet kon zien. Als ze schildwachten op die rotsen zouden uitzetten kon geen vijand hen onverhoeds benaderen, noch vanuit zee noch over land. En dat was maar goed ook want wie kon er zeggen wat er in dit vreemde verre land kon gebeuren?

Een tijdlang zaten of lagen ze zomaar een beetje op het zand; niemand was opgewekt, niemand had zin iets te ondernemen. Achates sprong als eerste overeind. Hij begon ijverig dorre bladeren en rijshout bij elkaar te brengen. Toen hurkte hij neer en sloeg vuur, waarbij hij zorgzaam ieder vonkje met dorre bladeren opving. Spoedig rees er een klein vlammetje op dat hij geduldig voedde. Toen het een vrolijk vuurtje was geworden keerde hij zich om. "Vrienden, ik heb honger," zei hij klagelijk. "En nu zal ik een zakvol van ons natte graan van het schip halen en dat op mijn vuur roosteren. En dan zal ik het malen en daarna bak ik er brood van. Maar ik zal al lang verhongerd zijn als ik dat allemaal alleen moet doen."

Iemand begon te lachen omdat hij zo zielig sprak. En ineens sprongen er

een paar mannen op en liepen naar de schepen. Ze sleepten graanzakken aan en molenstenen en allerlei keukenspullen. Spoedig brandden er nog drie of vier andere vuren, waarop de vrouwen het natte graan begonnen te drogen om het daarna tussen de stenen te malen en het vervolgens met water tot een vast deeg te kneden, waaruit ze dunne broden vormden.

Aeneas herademde toen hij zag dat ze weer werkten; dit leek hem een zeker teken dat ze weer wat moed kregen. Hij liep weg en beklom een van de hoge heuvels vanwaar men over zee kon uitzien. Misschien, misschien . . . Maar ook nu was er nog geen schip te bekennen.

Treurig draaide hij zich om om weer naar beneden te klimmen. Toen zag hij naar rechts aan de voet van de rotsen een groen dal, waarin een troep herten graasde.

"Mij dunkt dat dat een heerlijk maaltje voor ons zou zijn," zei plotseling een ademloze stem achter hem. Hij keek om. Daar stond Achates en hield hem uitnodigend zijn boog en een koker vol pijlen voor. "Geloof me, een stuk wildbraad is een prachtmiddel tegen droefgeestigheid," ging hij ijverig door. "Je hoeft maar zeven van die dieren met die grote geweien neer te leggen, dan hebben we voor iedereen genoeg. Eén hert voor ieder schip."

Aeneas moest lachen en ineens voelde hij zich veel opgewekter.

"Je hebt gelijk," zei hij, "ik zal zien of mijn oog nog scherp en mijn hand nog vast is."

Hij spande de boog en legde de pijl op de pees. Daaronder hen trok de kudde rustig grazend dwars door het dal met vooraan een reusachtige leidbok. Een zacht, snorrend geluid . . . De leidbok sprong omhoog en stortte toen neer . . . De andere dieren begonnen wild door elkaar te rennen; hier en daar stond er één stil om de wind op te snuiven met omhooggeheven kop. Weer snorde er een pijl van de pees.

Even later hadden mannen, vrouwen en kinderen hun handen vol. Men sleepte de geschoten dieren aan, vilde ze, verdeelde het vlees dat al spoedig in de potten kookte of aan spitten werd rondgedraaid. En nog wat later zaten ze allen in het zand te smullen.

Men had ook de leren wijnzakken van de schepen gehaald en iedereen kreeg zijn aandeel.

"Eet en drink, vrienden," zei Aeneas en dwong zich tot een glimlach.

"We hebben al heel wat erge dingen overleefd. Denk maar aan Kreta, aan Charybdis, aan het land der Cyclopen. Veel ergers kan de toekomst ons niet brengen. Verlies de moed dus niet en vergeet niet wat ons beloofd is!"

Zo praatte hij maar en hij verborg zijn onrust voor zijn kameraden. Hij merkte dat ze langzamerhand weer vrolijker werden, dat ze lachten en elkaar toeriepen. Een goed stuk wildbraad en daarbij een beetje wijn is een geweldig geneesmiddel tegen mismoedigheid, mijn slimme Achates, dacht hij. Ik gun het hun van harte. Laat ze vandaag maar vrolijk zijn en vannacht rustig slapen. Ik zelf kan toch niet slapen, maar wat doet het ertoe? Morgen sta ik op zodra de dag aanbreekt om land en volk te verkennen.

Op dat zelfde ogenblik keek Jupiter, de heerser van mensen en goden, vanaf de hoge Olympus over de landen en de zee uit. Zijn blik viel ook op het kamp der Trojanen aan de Libische kust en hij dacht een tijdlang over hun verdere lot na. Toen kwam Venus naar hem toe en hij zag dat ze erg ongerust was. "Vader," begon ze meteen, "waarom vervolg je nog steeds mijn zoon en zijn volk? Heb je me niet beloofd dat je hem en zijn nakomelingen macht en roem zou schenken? Heb je Aeneas niet toegestaan met de overlevenden van Troje naar Latium te trekken om daar een stad en een groot rijk te stichten? Kijk eens omlaag; nu zit hij daar met zeven armetierige schepen op de Libische kust vast en hij is verder van zijn doel verwijderd dan ooit tevoren. Waarom heb je je plannen toch zo veranderd?"

Jupiter bekeek glimlachend het mooie gezichtje van zijn dochter die met boos fonkelende ogen voor hem stond. "Ik heb mijn plannen niet gewijzigd," antwoordde hij. "Wees maar gerust; je zoon komt op een dag heus in Latium. Ik zal je zelfs nog meer vertellen om je zorgen wat te verdrijven. Aeneas zal wel heel wat oorlogen te voeren krijgen met de stammen, die nu dat land bewonen. Maar hij zal die wilde volkeren onderwerpen, ze in steden doen wonen, en dan zullen ze langzamerhand hun ruwe zeden vergeten en wet en orde aanhangen."

"Drie jaar lang zal Aeneas heersen over die veroverde gebieden. Dan volgt Ascanius Julus hem op. Zijn heerschappij zal dertig jaar duren en zijn macht zal heel groot zijn. Na hem komen vele andere koningen van zijn huis. Hun tijd duurt driehonderd jaar. Daarna brengt Rhea Silvia,

koningsdochter en priesteres, de tweelingbroers Romulus en Rhemus ter wereld en die zullen door een wolvin gezoogd worden. Romulus wordt geweldig sterk en krijgt de geest van een krijgsman. Hij bouwt een nieuwe stad, gewijd aan de oorlogsgod Mars, en noemt die met zijn eigen naam: Rome. Dat wordt de hoofdstad van een reusachtig rijk, waarvan de macht tot aan de grenzen van de zee reikt. Dan zijn de poorten van de oorlog gesloten; aan de vreselijke waanzin is een einde gemaakt en er heersen orde, recht en vrede." Aldus sprak Jupiter.

Venus verliet hem; ze was wel een beetje getroost. Maar al spoedig keerden haar twijfels terug. Dat gebeurt allemaal in de verre toekomst, dacht ze. Maar wat voor noodlot wacht Aeneas nu en hier? De Trojanen hebben hun kamp niet ver van Carthago aan de kust. Maar Carthago is de lievelingsstad van Juno. Daar staat haar prachtige tempel en daar verwijlt ze vaak en lang. Natuurlijk zal ze nieuwe intriges tegen Aeneas opzetten. Maar ik zal mijn zoon weten te beschermen.

In die nacht zagen de Trojaanse schildwachten met verbazing dat Aeneas ieder uur om het kamp heenliep, terwijl de anderen sliepen. Nauwelijks verscheen in het oosten het eerste vale daglicht of hij wekte Achates en meteen zwierven beiden landinwaarts met hun lansen in de hand en een leren zak met mondvoorraad over de schouder hangend.

In de verte lag voor hen uit een groot woud; naar het westen begon het terrein rotsachtig te worden en te hellen. Langzamerhand werd het helder dag en toen ze lange tijd gelopen hadden zonder een levend wezen gezien te hebben meende Achates: "Dit lijkt me een verlaten land. Zullen we niet liever naar het oosten gaan lopen en langs de kust verder gaan? Want hier in het bos en op die bergen vinden we toch geen mensen."

Intussen waren ze bij de eerste bomen gekomen waartussen dicht struikgewas woekerde. "Dat bos lijkt me ook wel erg ondoordringbaar," ging Achates knorrig voort en hij spiedde tussen de struiken in de groene schemering. Het volgende moment dook hij bliksemsnel ineen en trok Aeneas met zich omlaag. "Daar komt een vrouw," fluisterde hij. "Ze is helemaal alleen en ze ziet eruit als een . . ."

Hij kon niets meer zeggen want nu gingen boven hun hoofd de bosjes uiteen en daartussen verscheen een gezicht; ja, die vrouw kwam uit het bos, maar hoe was ze zo snel hier gekomen? Verbluft vergaten ze op te

staan; ze hurkten op de grond en staarden omhoog. De vreemdelinge leek heel jong, bijna een meisje, en ze was zo schoon als . . . nou ja, ze was geweldig mooi!

Ze krompen ineen toen ze begon te spreken. "Zeg mannen," zei ze en het klonk haast alsof ze heimelijk lachte, "jullie komen als geroepen. Hebben jullie misschien mijn speelgenoten gezien? Ze zijn gekleed als ik en bewapend met pijl en boog."

Aeneas was intussen weer tot zichzelf gekomen en stond snel op. "Nee," antwoordde hij en bekeek haar nieuwsgierig. Ze droeg haar kleed hoog opgeschort, haar krullen woeien op de wind; een sierlijke boog hing over haar schouder. "Nee," herhaalde hij. "We hebben niemand gezien. Maar we zijn erg blij u te zien! U kunt ons zeker wel vertellen . . ."

Hij onderbrak zichzelf en fronste het voorhoofd. Iets aan die mooie vreemdelinge kwam hem ineens heel eigenaardig voor, maar hij wist niet wat. "Wie . . . wie bent u eigenlijk?" vroeg hij onzeker. "U lijkt niet op andere meisjes. Ik bedoel, u moet haast een van de onsterfelijken zijn, een nimf misschien? Of Diana, de zuster van Phoebus Apollo? Wie u ook zijn mag, we smeken u om bijstand. De storm heeft ons op de kust gedreven en nu zwerven we rond en we weten niets van land en volk. Daarom vragen we u ons te zeggen wat we moeten doen en wat ons hier te wachten staat. We zullen u met liefde rijke offerandes brengen."

Hij bleef in zijn woorden steken want het kwam hem weer voor alsof ze heimelijk lachte. Haar ogen gloeiden als juwelen onder de neergeslagen wimpers. "Zo'n grote eer ben ik niet waardig," zei ze heel bescheiden, "maar ik wil jullie graag iets vertellen waar jullie iets aan hebben. Jullie bevinden je in het Punische rijk waar koningin Dido heerst. Ze vluchtte uit Tyrus toen haar snode broer Pygmalion haar echtgenoot Sychaeus had gedood. Met vele kameraden en ongehoorde schatten kwam ze hier want Sychaeus was de rijkste vorst van de Feniciërs. Toen haar schepen hier in de haven lagen sprak ze met de bewoners, die haar met wantrouwen bekeken."

" 'Ik wil slechts zoveel land van jullie kopen als ik met de huid van een stier omspannen kan.' Dat werd haar toegestaan. Toen sneed ze een stierehuid in heel dunne reepjes en zo verkreeg ze genoeg land om er een grote stad te kunnen bouwen. Als jullie van hier steeds oostwaarts gaan

kom je vanzelf in Dido's stad, die Carthago heet. Die stad is nog niet klaar. Maar de tempel van Juno en de koningsburcht staan er al en ook veel huizen en een ringmuur. Maar nu heb ik jullie heel wat verteld en jullie hebben nog niets gezegd; niet wie jullie zijn of waar jullie vandaan komen en waarheen jullie weg voert."

"Als ik je alles zou vertellen wat ons overkomen is tot we aan deze kust kwamen, dan zitten we hier morgen nog," zei Aeneas bezorgd. "We zijn weggetrokken uit Troje toen die stad ten onder ging. Sedertdien zwerven we rond over zee, van de ene kust naar de andere. God beloofde ons een nieuw vaderland in Latium. Maar we bereiken het maar niet! We werden uit Azië en Europa verdreven. Je vraagt wie ik ben? In Troje noemden ze mij Aeneas, de zoon der godin; want mijn moeder is Venus, mijn vader de Trojaanse vorst Anchises. Hij is een paar dagen geleden bij Drepanum overleden. Toen we daar de haven uitzeilden hadden we twintig mooie schepen. Nu zijn het er nog maar zeven en die liggen met gebroken riemen, gescheurde zeilen en opengescheurde wanden in een kleine baai ten noorden van hier. De andere schepen zijn beslist met man en muis vergaan."

Tot zijn verbazing leek het hem even of er tranen glansden in de ogen van de vreemdelinge en alsof ze snel haar hand naar hem wilde uitsteken. Maar daarin moest hij zich beslist vergist hebben.

"Je moet de hoop niet laten zakken," zei ze nu vriendelijk. "Luister en doe precies wat ik je zeg! Ga naar Carthago en trek rustig door de poort de stad binnen. Niemand zal jullie lastig vallen en niemand zal je een vraag stellen. Nog sterker, niemand zal jullie zien!" Ze zweeg even en Achates, die bij haar laatste woorden verbijsterd was opgestaan, schudde niet begrijpend zijn hoofd.

"Ik zou graag willen weten wat we moeten doen om ongezien in de stad te komen," mompelde hij en wierp haar een wantrouwende blik toe. Ze antwoordde niet; maar ze lachte zo lief tegen hem dat hij meteen bereid was alles te geloven, wat ze ook zeggen zou.

"Ga naar de tempel van Juno," ging ze intussen voort, "en wacht daar tot de koningin komt. Dan ga je zonder angst naar haar toe en vraagt om gastvrijheid."

Nog eenmaal wendde ze zich tot Aeneas. "Ik zal de zorgen voor je kameraden op me nemen. Ze zijn allemaal gered en hun schepen liggen

al op het strand of ze zeilen er net naar toe."

Toen sloegen de bosjes weer dicht en de vreemdelinge was weg. Met één sprong brak Aeneas door de bosjes. "Wacht toch!" riep hij ademloos, "wat heb je gezegd over mijn kameraden?"

Maar ze was al ver weg en keek niet eenmaal om. En plotseling merkte hij dat ze er nu heel anders uitzag dan daarnet; het korte jachtkleed was verdwenen, evenals de boog en de pijlkoker en de hoog langs de benen dichtgesnoerde schoenen. Een lang gewaad, als geweven uit lichtgevende zilveren draden hing tot op haar voeten neer; een zijdeachtig glanzende sluier bedekte haar hoofd. En toen Aeneas keek hoe ze wegliep alsof haar voeten de grond nauwelijks raakten, toen wist hij ineens wie ze was.

"Moeder," zei hij treurig, "waarom kan ik je nooit bereiken?" Maar hij probeerde niet meer haar te volgen; hij wist dat tussen hem en haar een grens lag, die geen sterveling kon overschrijden.

Toch was hij dolblij met die ontmoeting. "Ze zal er altijd zijn als ik raad of hulp nodig heb," dacht hij. "En nu zullen we alles doen wat ze ons gezegd heeft." Hij keek om naar Achates, die zich achter het oor stond te krabben en nog steeds in het bos staarde. "Ik ben alleen maar nieuwsgierig of we echt onzichtbaar geworden zijn," mompelde hij boos. "Ja, ik heb natuurlijk wel gehoord dat de goden vaak iemand in een nevel hullen om hem te verbergen . . ."

"Dat zullen we gauw genoeg merken," zei Aeneas. "Kom, laten we naar die stad Carthago gaan en koningin Dido zoeken. Want we kunnen hier niet zonder toestemming blijven, een kamp opslaan en onze schepen op het strand zetten. Anders komen haar krijgers zeker op ons af om de schepen te verbranden en ons allemaal te doden."

Ze trokken verder naar het oosten en kwamen spoedig aan een weg, waarin ossekarren diepe sporen getrokken hadden. De weg liep langs de voet van een heuvel die zich half cirkelvormig voor hen verhief. Achates zag er al een tijdje ongerust uit. Zijn hoofd ging met een ruk van links naar rechts, terwijl zijn oren allerlei geluiden opvingen die van de andere kant van de heuvel leken te komen. Aeneas keek hem glimlachend aan. "Hoor je het ook?" vroeg hij. "Mij dunkt dat we dicht bij Carthago zijn, want dat is het lawaai van een grote stad."

Ze verlieten de weg en liepen tegen de helling op naar de kam van de

heuvel. Verstomd van verbazing keken ze omlaag. Daar lag de stad, reeds door muren omgeven; steenwerkers werkten nog aan de tinnen en de marmeren poorten. Ertegenover stond op een heuvel de burcht; die was bijna klaar en met ongehoorde pracht versierd. Grote scharen mannen bouwden aan de kant van de zee vlijtig als mieren aan geweldige havenmuren. Bouwmeesters tekenden de omtrekken van nieuwe huizen en paleizen op de grond.

Midden in de stad lag een schaduwrijk bos en daarin stond de blanke tempel van de godin Juno.

"Gelukkig volk en gelukkige koningin!" zei Aeneas somber, toen hij dat alles gezien had. "Ze hebben een prachtige stad gebouwd terwijl ik, een vorst zonder land, nog steeds in den vreemde rondzwerf en de armzalige restjes van mijn volk geen onderdak kan bieden!"

Hij bleef plotseling staan. Er klonken ergens stemmen en er was ook wapengekletter te horen. In het volgende moment verscheen er aan de rand van het bosje op nauwelijks vijftig schreden afstand een groepje bruin gekleurde krijgers in vreemde wapenrustingen. "Carthagers," fluisterde Achates. "We zijn verloren! Er is hier niets om ons in te verbergen."

Aeneas wierp hem een vreemde blik toe, pakte hem bij de arm en trok hem opzij. "Laten we hen een beetje uit de weg gaan," zei hij zachtjes, "en dan zien we wel wat er gebeurt."

De krijgers kwamen steeds nader; achter elkaar aan liepen ze over het voetpad dat naar de heuvelkam voerde. Ze spraken onbekommerd met elkaar, terwijl ze naar alle kanten om zich heen keken. Nu . . . nu waren ze er . . . en nu waren ze voorbij alsof er niemand . . .

Achates staarde Aeneas verbluft aan. "Ze . . . ze hebben ons niet gezien!" stotterde hij. "En . . . ze heeft dus de waarheid gesproken!"

"Ja," zei Aeneas alleen maar. "En nu zullen we afdalen naar de stad."

Van toen af leek alles een wonderlijke droom. Ze kwamen voor een stadsmuur en daarvoor lag een groot plein, waar steenhouwers uit reusachtige rotsblokken zuilen hakten voor een paleis of tempel. Ze liepen midden tussen hen door en niemand die hen zag. Door een of andere poort betraden ze de stad langs de niets vermoedende schildwachten. Ze trokken door de smalle straten, waarin de mensen zich verdrongen en deden of de beide vreemdelingen lucht waren. Maar wel draaide gere-

geld iemand zich verbaasd om daar hij niet wist wie hem zo onzacht geduwd had.

Zo kwamen ze eindelijk bij de tempel van Juno. Ook in het heilige bos verdrongen zich de mensen en betraden de ijzeren treden, die naar de poort voerden. De ijzeren vleugeldeuren stonden open maar er was nog niemand in de grote, kostbaar versierde ruimte.

Ze bekeken de schitterende offergaven, de gouden hanglampen, de kunstige afbeeldingen in het rond langs de wanden. Die afbeeldingen . . . Langzaam begon hij langs de muren te lopen. Voor ieder beeld bleef hij staan en hij keek er lang naar.

"Achates," zei hij eindelijk en zijn stem klonk ruw, "kijk eens, Achates! In deze beelden staat de geschiedenis van Troje van begin tot eind opgetekend. Misschien zal ons dat tot voordeel zijn. Want het kan best dat de koningin ons vanwege ons lijden vriendelijk opneemt."

Terwijl hij nog sprak begon er buiten voor de tempel een luid tumult te klinken; men hoorde vreugdekreten, rinkelende stappen van gewapende mannen, rennende voeten. Toen Aeneas omkeek stond de koningin onder de poort. Hij schrok want even was hij vergeten dat zij hem niet kon zien.

En het was maar goed ook dat ze hem niet zien kon! Want Aeneas stond daar te staren alsof hij betoverd was. Hij kon zijn blik niet meer van haar afwenden, ofschoon hij daarbij wel iets van toorn voelde. Hij wist zelfs niet eens of ze wel mooi was; alleen maar dat hij naar haar moest kijken, of hij wilde of niet.

Nu sleepten haar dienaren een gouden troon aan en zetten die neer voor de poort. De koningin liet er zich op neer en werd meteen omringd door hoge dignitarissen, die allemaal naijverig bezig schenen de hun toekomende plaats in te nemen. Ook leek het of iedereen een zekere ruimte was toegewezen opdat hij niemand anders in de weg stond. Maar op deze dag bleek die zorgvuldige berekening niet te kloppen. Er waren er twee te veel!

Achates zweette van angst. Hij bevond zich in grote moeilijkheden. Zijn nieuwsgierigheid had hem naar voren gedreven en nu had een dikke, prachtig geklede man vlak bij hem zijn plaats ingenomen. Hij was beslist de hoogste dignitaris van het hof, dacht Achates. Hij droeg een gouden staf waarmee hij van tijd tot tijd op de ijzeren treden stampte,

zodat het luid klonk. Maar het erge was dat hij bij iedere beweging tegen de arme Achates opbotste, die zich al zo dun maakte als een magere kat om niet op zijn beurt tegen de mensen achter hem te botsen.
Aeneas had het beter getroffen. Hij stond zo dat hij de koningin recht in het gezicht kon zien. Het was een vreemd en raadselachtig gezicht, en ongerust bedacht hij dat van deze vrouw het lot van hem en zijn kameraden afhing.
Intussen had de dikke hoveling zich een beschreven rol laten aanreiken, waarop een lange rij namen stond. Toen stootte hij weer met de staf op de trede. Toen het overal stil geworden was riep hij een naam uit. Meteen trad een man uit de wachtende menigte te voorschijn en schreed met grote waardigheid tussen de krijgers door, die een soort straat tot aan de tempeltreden vormden. De koningin nodigde hem uit bericht te geven over de voortgang van zijn werk, en het bleek dat de bouw van de burcht aan hem was opgedragen.
Dido luisterde opmerkzaam en gaf hem een paar bevelen. Ze leek heel genadig, maar toen de bouwmeester bedenkelijk te kennen gaf dat het hem onmogelijk leek de opdracht binnen de gestelde tijd uit te voeren, werd ze woedend. Aeneas schrok van de plotselinge woestheid die in de donkere ogen fonkelde. Maar ze beheerste zich meteen weer; haar stem zei koud en rustig: "Het zal gebeuren zoals ik het bevolen heb."
Toen boog de bouwmeester zwijgend en trok zich terug. Na hem kwamen er twee handelaren die ruzie met elkaar hadden. De koningin maakte er snel een einde aan en besloot dat ze beiden een zak goud moesten betalen aan de koninklijke schatkamer. En toen degene die zich bedrogen voelde zijn mond opendeed om te protesteren trof hem een zo woedende blik dat hij ontzet zweeg.
Aeneas zag dat allemaal heel opmerkzaam aan en zijn bezorgdheid nam toe. "Mogen de goden bijstaan wie Dido's toorn opwekt," dacht hij.
Nu kwamen er een paar handwerkslieden, die naar werk bij de bouw van de haven solliciteerden. De koningin sprak bijna vriendschappelijk met hen en beval dat het lot dat voor hen zou uitmaken. Bleek en bibberend verscheen er een goudsmid die aangeklaagd was omdat het vergulsel van de tempelzuilen en heilige schrijnen te dun was aangebracht en hij het overblijvende goud voor zichzelf had gebruikt. Hij wist reeds dat de beulsknechten op hem wachtten.

Toen stond er een groepje donkergekleurde krijgers voor de koningin. Ze moesten wel heel dapper gestreden hebben want Dido dankte hen voor hun trouw en haar lach was zo zacht en stralend, dat de gelukkigen zeker zonder enige aarzeling opnieuw hun huid voor hun heerseres zouden verkopen.
Zuchtend schudde Aeneas het hoofd. Wat zouden de Trojanen van deze koningin te verwachten hebben?
Op dat moment ontstond er gedrang in de volksmenigte die beneden stond. Aller hoofden wendden zich naar het lawaai. Er steeg gemor op en daartussendoor luide woorden. Toen Aeneas die woorden hoorde begaf hem de adem. "Laat ons door, we moeten naar de koningin!" riep een mannenstem die gewend was te bevelen.
"Ilioneus!" zei Aeneas van verrassing hardop. Iemand pakte zijn arm. "Daar zijn al onze kameraden!" fluisterde Achates hem opgewonden toe. "Zie je wel? Antheus, Sergestes, Cloanthus, Gyas, Ilioneus, die hen aanvoert en alle anderen. Eén van ieder van die dertien schepen die we verloren waanden! Ze zijn waarachtig allemaal gered en . . . en de godin heeft de waarheid gesproken."
Het was maar goed dat niemand op hen lette. Iedereen staarde naar de vreemdelingen die het waagden ongevraagd voor het aangezicht van de koningin te verschijnen. Weliswaar versperden Dido's krijgers met gevelde lansen hun de toegang tot de tempel, maar de koningin gaf de opperbevelhebber een teken om de weg vrij te maken. Rustig, slechts licht verbaasd, keek ze de vreemdelingen aan. Nu stonden ze onderaan de traptrede.
"Wat moeten we doen, zoon der godin?" fluisterde Achates vertwijfeld. "Nu zijn onze vrienden zo dichtbij dat we maar een arm hoeven uit te strekken om hun handen te grijpen! Maar ze kunnen ons niet zien. O, wat een ongeluk! Nee, het is toch niet goed om onzichtbaar te zijn!"
"Geduld!" antwoordde Aeneas zacht. "We zullen wel horen wat er nu gaat gebeuren. Komt tijd komt raad."
Ilioneus keek de koningin aan. Zijn groet was onberispelijk maar ook zonder deemoed. Onmerkbaar trok Dido de wenkbrauwen even op, die als fijne, spitse zwaluwvleugels naar haar slapen liepen. "Zo vreemdelingen," zei ze koel, "het verbaast mij jullie te zien, want ik ken jullie niet en niemand heeft jullie aangekondigd. Maar nu jullie er toch zijn, zal

het goed voor jullie zijn mij te vertellen waar je vandaan komt en wat je in mijn land zoekt."

"Koningin," zei Ilioneus ernstig, "we zijn niet uit vrije wil naar uw land gekomen. We zijn weggetrokken uit het verwoeste Troje om Latium te zoeken, zoals de goden ons hebben opgedragen. Maar de storm heeft ons uit de koers gedreven en ver over de zee gejaagd tot wij eindelijk deze kust vonden. Onze aanvoerder was Aeneas uit het beroemde vorstenhuis van Anchises. Maar we zijn hem kwijtgeraakt, hem en zijn zoon Ascanius Julus en met hen vele kameraden, want sinds die vreselijke storm zijn er zeven schepen vergaan en we weten niet of het een van hen gelukt is een strand te bereiken, of dat ze allemaal door de oceaan werden opgeslokt. Ons rest niets anders dan u om gastvrijheid te vragen. Onze schepen zijn lek, de riemen gebroken en de zeilen gescheurd. Sta ons slechts toe zo lang in vrede hier te verblijven tot we onze schepen hebben opgekalefaterd. Dan zullen we het land meteen weer verlaten. En dan varen we weer over zee tot we Latium vinden — of tot de laatsten van ons zijn neergedaald tot de dood."

Dido had met groeiende verbazing naar zijn verhaal geluisterd. "Dus jullie zijn Trojanen?" vroeg ze vol vreugde toen Ilioneus zweeg. "Dan heet ik jullie welkom! Je kunt hier blijven zolang als je wilt. De zangers hebben me al lang geleden de geschiedenis van de ondergang van jullie stad verteld en de daden van jullie helden geroemd. Ik heb gehoord hoe koning Priamus stierf en hoe de dappere Hector door Achilles werd verslagen. Maar ik kan niet geloven dat Aeneas dood is! Hij is toch zeker door dezelfde storm naar het zuiden gedreven... en misschien..." plotseling sprong ze op alsof haar een wonderlijke gedachte inviel, "misschien is hij juist op onze kust gedreven! O ik wou dat dát waar was! Ik zal meteen boden uitzenden om hem en zijn metgezellen te zoeken!"

Toen Aeneas dat hoorde leek hem de tijd gekomen zelf voor de koningin te treden. "Als we nu maar niet onzichtbaar waren!" zuchtte Achates naast hem, "dan kon alles nog terechtkomen."

Aeneas greep zijn hand en trok hem zonder een woord mee naar de plek, waar Ilioneus en de andere kameraden stonden. Hij drong tussen hen door tot hij in hun midden stond. Weliswaar keken de Trojanen het voorhoofd fronsend rond, maar omdat ze niemand zagen meenden ze

dat niemand kon blijven stilstaan van opwinding.

"We danken u, koningin," zei Ilioneus, "we zullen uw goedheid nooit vergeten en het zou ons grootste geluk zijn als... hé, wat is dat?"

Op dat moment had Venus de betoverende sluier gescheurd.

De mannen staarden Aeneas aan alsof hij uit de hemel gevallen was. "Aeneas! Zoon der godin! Achates! Leven jullie?" riepen ze allemaal door elkaar. Veler handen strekten zich naar beiden uit. Maar Aeneas drukte die slechts vluchtig en liep snel de treden op tot hij vlak voor de koningin stond. Niemand trad hem in de weg; de hovelingen moesten eerst herstellen van hun verbluffing. Ze wisten niet precies wat er nu eigenlijk gebeurd was. Waren die twee mannen reeds eerder ongemerkt tussen de anderen gaan staan of waren ze net gekomen? Maar hoe kon dat ongezien?

Aeneas liet de tijd niet ongebruikt verstrijken. "Koningin," begon hij zonder aarzelen, nadat hij diep gebogen had, "in uw wijsheid heeft u juist geraden! Ik ben Aeneas, en de storm heeft mij hierheen gedreven, evenals mijn kameraden. U hebt hen vriendschappelijk opgenomen; nu bid ik u, wees ook mij genadig."

Meer wilde hij niet zeggen. Was Dido genadig dan was het genoeg. Maar in het andere geval zou ook deemoedig smeken niets helpen. Hij zweeg en wachtte af. Zijn hart sloeg snel. Dido keek voor zich neer, haar ogen verborgen achter de lange wimpers.

Nu hief ze haar hoofd op en keek hem aan. Haar lach was heel lief. "Er zijn jaren voorbijgegaan sedert ik de liederen over Trojes droevig lot en jullie heldenstrijd gehoord heb," sprak ze. "Ik zou jullie niet meer kunnen vergeten. Toen ik de tempel voor Juno bouwde liet ik een beroemde kunstenaar komen en beval hem de wanden te versieren met beelden uit jullie oorlog. Ik heb er vaak voor gestaan; ik kende de Trojaanse en de Griekse helden. Ik wist wie van hen dood waren. Ook jou kende ik al lang en ik wist dat je nog in leven was. Steeds verlangde ik ernaar je te zien. En nu ben je gekomen, zoon der godin," eindigde ze en het was duidelijk te zien dat ze heel blij was.

Aeneas herademde, ze waren gered! Opnieuw waren ze aan een gevaar ontkomen.

Toch kon hij zijn vreemde onrust maar niet kwijt. "Jullie zult mijn gasten zijn," ging Dido intussen voort, "en ik zal runderen, schapen en

varkens laten slachten voor je metgezellen op de schepen. Ik zal jullie ook wijn zenden. Niemand van jullie zal gebrek lijden zolang jullie in mijn land verblijft. Maar in de burcht zullen wij vanavond een groot feestmaal houden!"

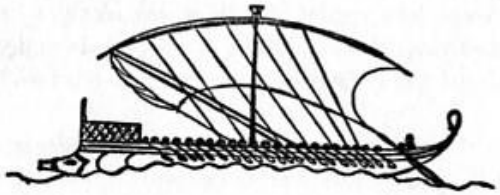

IV

Venus had alles wat in Carthago gebeurde opmerkzaam aangezien, en één ding beviel haar niet bijzonder. Ze zag hoe Aeneas Dido uit Tyrus niet uit het oog verloor en ze voelde heel goed de bewondering in zijn blikken. "Ik wil niet dat hij die vrouw liefheeft," zei ze wrevelig in zichzelf. "Dido is grillig; ze kan zacht zijn als een lam of wild als de grote woestijnkatten; als hij van haar houdt zal hij in haar nabijheid willen blijven. Zo zijn de mensen nu eenmaal. Maar hij is voor een ander lot voorbestemd."

De godin dacht lang en zorgvuldig na. Het was haar niet verborgen gebleven dat Juno weer eens naar Carthago was gegaan en in haar tempel was gaan wonen. Dat vervulde haar met zorg. Ook wist zij dat de Tyreners een geniepig volk met dubbele tong waren. Ze waren natuurlijk jaloers op Aeneas en de Trojanen vanwege de gunsten van hun koningin, en terwijl ze lachten hielden ze misschien de dolk reeds gereed. Toen Venus dit alles zorgvuldig had overdacht deed ze iets heel vreemds. Ze riep haar tweede zoon bij zich, de kleine Amor. Hij verscheen meteen want zijn vleugels gaven hem grote snelheid. Hij had het figuur en het gezicht van een jongetje, maar zijn listen en kunsten waren zo oud als de mensheid zelf.

"Hoor eens, mijn zoon," zei ze, "je weet dat Juno je sterfelijke broer Aeneas en de andere Trojanen nog altijd met haar haat achtervolgt. Nu ben ik bezorgd omdat ze juist nú in Carthago woont. Ze zit beslist weer te broeden op nieuwe wraak. Misschien maakt ze Dido gek zodat ze vandaag Aeneas liefheeft en hem morgen tot het verderf zal brengen. Wie kan dat weten? Nu moet jij ervoor zorgen dat de koningin zo dol op je broer wordt, dat ze alles voor hem over heeft en niets haar liefde verstoren kan. Dan zal zij Aeneas trachten te beschermen voor alle mogelijke kwaad. Maar ja . . ." Venus aarzelde even en een schaduw vloog over haar mooie gezichtje, "dan zal ze hem voor eeuwig vasthouden en dat kan ook niet." De godin wist best dat er kwaad zou voortkomen uit haar slimme plan. Maar daaraan wilde ze niet denken.

Amor had glimlachend staan luisteren, want dit was nu eens een kolfje naar zijn hand. "En hoe moet ik het aanleggen om Aeneas in Dido's

nabijheid te brengen?" vroeg hij vergenoegd.
"Met Aeneas zal je dunkt me weinig moeite hebben," antwoordde Venus zonder veel vreugde. "De rest is ook eenvoudig. Dido heeft je broer en zijn voornaamste metgezellen voor een gastmaal uitgenodigd. Ik heb gehoord dat Aeneas de jonge Achates beval naar de schepen te gaan en Ascanius Julus naar de burcht te brengen. Ze moeten ook gastgeschenken voor de koningin meenemen, de kostbaarste dingen die ze uit het brandende Troje hebben gered: een rijk met goud en edelstenen versierde mantel, daarbij een sluier met ingeweven gouden acanthustwijgen, de dubbele kroon der Trojaanse koninginnen, de scepter en een parelsnoer van vele rijen."
Venus schudde afkeurend het hoofd; Aeneas moest gewoon niet bij zijn verstand zijn om Dido zulke kostbare geschenken te geven! "Maar let nu goed op," ging ze voort. "Ascanius zal buiten bij de baai op Achates staan wachten, die de dertien schepen van hun ankerplaats naar de haven moet brengen. Intussen gaan wij tweeën naar Ascanius. Ik zal hem in een diepe slaap en naar een eenzaam plekje brengen, zodat hij niet op de juiste tijd verschijnt en alles bederven zal. Maar jij neemt zijn gestalte en gezicht aan en je gaat met Achates en de Trojaanse schatten naar de koningsburcht. Wat je dan nog moet doen hoef ik je niet te zeggen."
Amor grinnikte zachtjes. "Nee, moeder. Maar nu moeten we op weg. Kijk eens naar beneden; de schemering valt al over de aarde."
Intussen zat Ascanius op het dek van zijn schip en wachtte. Naast hem stond de kist met geschenken die hij naar de vreemde koningin moest brengen. Waar bleef Aeneas nu toch? Hij was een tijd geleden gekomen, had haastig verteld wat er in de stad gebeurd was en was toen weer weggehold om de geredde schepen de weg naar de haven te wijzen.
Het werd langzaam donker en Ascanius voelde hoe een grote moeheid hem overviel. Als Achates nu niet gauw kwam zou hij hem slapend vinden, dacht hij, terwijl zijn ogen al toevielen.
"Hij slaapt," zei Venus en streek Ascanius nog eens zacht over de oogleden. "Ik zal hem een droom zenden waarin hij alles beleeft wat jij in zijn plaats in werkelijkheid zult beleven."
En met die woorden tilde ze de jongen op en droeg hem door de lucht mee naar de Idaliumberg, waar haar tempel stond. Maar de kleine god Amor zat met een ernstig gezichtje op het dek te wachten.

"Ik was bijna ingeslapen," mompelde hij verwijtend, toen Achates eindelijk verscheen. "Nu zullen we ons moeten haasten om niet te laat voor het banket van de koningin te komen."
Hij laadde de kist op zijn schouders, klom handig de ladder af en sprong aan land. Achates keek hem verwonderd aan. "Zeg, jij bent ook erg sterk en handig. Je zult wel snel volwassen zijn," zei hij terwijl ze met snelle stappen langs de kust naar de stad liepen.
Een zacht gegiechel deed hem omkijken. "Waarom lach je?"
"Ik lach niet," zei het godje en zijn gezichtje stond weer heel ernstig.
Weer liepen ze een tijdje door en Achates vertelde van alles en nog wat.
"De koningin was erg genadig voor je vader en ons allemaal," vond hij nadenkend. "Maar ze lijkt me wel grillig en driftig en ik weet niet of haar genegenheid lang zal duren."
"Daar zal ik wel voor zorgen," zei Amor opschepperig.
Achates keek hem hoofdschuddend aan. "Jij? Hoe wil je dat klaarspelen?" vroeg hij verbaasd.
"O, ik heb wel grotere dingen klaargespeeld!" was het onbekommerde antwoord. En weer meende hij een onderdrukt gelach te horen.
Wat scheelde dat knaapje Ascanius ineens dat hij zo raar praatte? Het beviel Achates helemaal niet en gedurende de rest van de tocht zweeg hij mismoedig.
In de burcht werden ze ontvangen door een zwerm dienaren, die hen meteen naar een vertrek brachten waarin de mooiste kleren voor hen klaarlagen. In een oogwenk waren ze daarmee getooid en men bracht hen naar een zaal, terwijl de dienaren de kist achter hen aan droegen.
De zaal was met de grootste pracht versierd. Gouden lampen hingen van de zoldering neer; de muren waren behangen met kunstig geweven tapijten waarop voorstellingen; op de tafels glansde gouden en zilveren vaatwerk. De koningin, de hoogwaardigheidsbeklederes van het hof en de Trojaanse gasten zaten eromheen op purperen kussens.
Aeneas verhief zich van zijn zetel naast Dido toen hij Achates en de jongen zag binnenkomen. Hij beval de dienaren om de kist naast de koningin neer te zetten en wendde zich toen tot zijn vermeende zoon. En Amor begon zijn listige spelletje.
Hij sprong naar Aeneas toe en omarmde hem met alle tekenen van een stormachtige blijdschap. Aeneas, niet aan zo'n vertoon gewend, liet het

zich echter met enige verbazing gevallen. De sluwe kleine god wist meteen hoe het er met zijn grote broer voorstond: Aeneas had Dido lief en er viel hier voor hem niets meer te doen. Dus keerde hij zich tot de koningin. Bescheiden zoals het een jongetje betaamt, liet hij zich van Aeneas naar Dido brengen en maakte een eerbiedige buiging. Toen trad hij met een stralende lach op haar toe en kuste haar teder op beide wangen.

Hoe moest die arme koningin gissen dat de kleine machtige god op dat ogenblik haar hart een bevel toefluisterde en dat daaruit voor haar een verschrikkelijk lijden zou voortkomen? Ze voelde alleen maar dat dit mooie, tedere kind haar beviel.

Een lichte blos steeg naar haar wangen toen ze zich nu tot Aeneas wendde. "Je bent een gelukkige vader," zei ze. "En ik wilde dat ik ook zo'n kind had."

Amor keerde zich snel af en boog over de kist. Hij lachte heimelijk in zichzelf; zijn moeder zou tevreden zijn want alles liep naar wens. IJverig begon hij de meegebrachte geschenken voor de koningin uit te stallen. Vol verrukking bekeek zij de kostbare dingen. Ook de aan pracht en praal gewende Carthagers moesten tegen hun zin toegeven dat ze een koningin waardig waren. Maar ze zagen Aeneas met schele blikken aan. Wie zulke rijke geschenken gaf zou beslist iets bereiken!

"Ik dank je, zoon der godin," zei Dido en haar stem klonk heel zacht. "Je hebt me heel veel genoegen gedaan. Ik zal het niet vergeten. En als je op een goede dag weer over zee zwalkt zal dit alles me aan jou herinneren!" Plotseling zweeg zij en haar gezicht veranderde op verschrikkelijke wijze. "Maar ik wil niet hebben dat je weggaat!" stiet ze uit en weer schrok Aeneas van de woeste blik die in haar ogen brandde. Maar het volgende ogenblik wierp ze het hoofd in de nek, zodat de edelstenen in haar haarband vurig fonkelden.

Ze klapte in de handen. "En nu gaan we een feest vieren zoals deze burcht nog nooit heeft gezien! Breng me de gouden vazen van mijn vader, Belus, en vul die met wijn. Moge deze dag het begin zijn van een heerlijke tijd voor de Tyriërs en Trojanen!"

Ze greep de zware glanzende schaal die men haar aanreikte en goot een weinig wijn over de tafel als offer voor de goden. Daarop dronk zij er zelf uit en na haar alle gasten in de zaal.

Intussen liepen de bedienden al naar binnen met de kostelijkste gerechten op gouden schotels en van zilver gevlochten manden, met geweldige wijnkruiken en het waterbekken waarin men zich voor het eten de handen waste.

Het werd een wild gelag. De wijn vloeide in stromen en de stemmen der mannen klonken steeds luider. Vaak zwegen ze plotseling en staarden elkaar in de verhitte gezichten. En in de door wijn benevelde geest der Carthagers groeide een doffe vijandschap tegenover de vreemdelingen. Toen keken ze stiekem in de richting van Dido, die naast Aeneas in de purperen kussens leunde.

Tussen de voornaamsten zat Jarbas, de vorst der Gaetuliërs. Eenmaal had hij om Dido gevrijd en ze had hem afgewezen. En nu was die vreemdeling gekomen met zijn blanke gezicht, zijn gepommadeerde krullen en rijke geschenken, en de koningin had alleen maar ogen voor hem. Jarbas goot de ene beker wijn na de andere naar binnen en voedde zijn haat tegenover Aeneas.

Toen het middernacht was keerde Venus terug van de Idaliumberg. In haar armen sliep nog steeds Ascanius, die een wonderlijk levendige droom beleefde. Ze bracht hem in een vertrek in de burcht, waarin kort geleden de bedienden de valse Ascanius hadden gebracht, opdat hij zijn slaap niet al te lang hoefde te ontberen. Zo had Aeneas het bevolen.

Zorgzaam legde de godin het slapende jongetje op het bed. Toen verliet ze met de kleine god Amor de burcht en de stad en vloog omhoog naar de woonsteden der onsterfelijken.

"Nu hebben we voor Aeneas alles goed geregeld," zei ze tevreden; "niemand zal ooit iets van die ruil merken. Dido houdt heel teder van je broer en zal er wel voor zorgen dat hem geen kwaad overkomt."

Toen Juno in haar witte paleis die woorden hoorde trok er een spottende trek over haar gezicht. Ze had zo haar eigen plannetjes! Die zouden Venus zeker niet bevallen . . .

In de burcht van Carthago begon voor Aeneas en zijn metgezellen een verrukkelijk leven. Ze bewoonden de mooiste vertrekken; de bedienden renden op hun geringste wenk; het ene pretje volgde het andere op. 's Nachts dansten de mooiste jongens en meisjes voor hen, terwijl ze op fluwelen kussens zaten en uit gouden bekers wijn dronken. Zo nu en dan gingen ze op jacht in de bossen, of ze zwierven rond in de stad om te

kijken naar de bouw van de reusachtige havenmuren, de marmeren tempels en paleizen. Soms gingen ze ook naar de baai waarin hun eigen schepen lagen. Daar werkten de mannen ijverig aan de riemen en zeilen; keurig behakte stammen en balken lagen gereed op het strand; er werden nieuwe masten opgezet en planken in de gescheurde zijkanten van de schepen gezet. Overal klonk het geluid van bijlslagen en gehamer.

"We zijn binnenkort klaar," zeiden ze trots als Aeneas verscheen en ze wezen hem hoe hun werk opschoot.

"Wanneer zeilen we naar Latium, zoon der godin?" vroegen ze steeds vaker. "Het is hier wel een lekker leventje," voegden ze er dan wel eens aan toe, "maar we willen nu toch eindelijk wel eens onze eigen stad bouwen. En de vrouwen jammeren en klagen iedere dag harder!"

"Binnenkort," antwoordde Aeneas zonder hen aan te zien, want hij wist dat hij loog. Hij wilde niet weg uit Carthago. Hij wilde blijven waar Dido was.

Ze zaten naast elkaar in de zaal; ze gingen samen jagen; ze beklommen zonder gevolg de heuvel aan de rand van de stad en keken uit over zee. En vaak gebeurde het dat Dido zich plotseling omwendde en hem met wilde ogen aanstaarde. "Ik wil niet dat je ooit weer weggaat!"

"Nee, ik ga nooit meer weg," antwoordde hij steeds en dan haatte hij zichzelf. Want ook dat was een leugen; hij wist dat hij niet mocht blijven.

Maar Dido was bang. Op een dag zou Aeneas toch naar dat verre Latium uitzeilen, waarover hij zo vaak sprak; maar dat mocht niet gebeuren! "Ik zou het niet kunnen verdragen, nee, dat kán ik niet. Maar hoe moet ik hem vasthouden, hoe?"

Op een dag stonden ze op het plein voor de burcht, die er met de honderd marmeren zuilen prachtig uitzag. Aeneas leek volledig verzonken in het schouwspel. Toen kwam Dido ineens op een gedachte. Het leek een heel goede gedachte. Snel greep ze zijn arm. "Waarom bouw je niet hier je stad?" zei ze ademloos. "Je krijgt alles wat je nodig hebt: marmer, hout, brons, goud en zilver! Mijn bouwmeesters en kunstenaars en handwerkslieden zullen voor je werken. Je zult de mooiste stad van de wereld krijgen! En dan zul je altijd hier blijven!"

Vol verwachting keek ze hem aan. Maar hij gaf geen antwoord. Zijn

gezicht stond grimmig toen hij zich omkeerde en met moede stappen de hoge trap naar het bovenste paleis besteeg. Een ogenblik bleef ze als versteend staan. Toen volgde ze hem langzaam. Vaak struikelde ze over een trede. Men kan niet goed zien als men schreit.

Die avond liet Dido haar zuster Ana komen. Ana was veel ouder dan zij en de jaloerse schikgodinnen hadden haar iedere schoonheid ontzegd. Maar ze had Dido lief als een moeder. Ze schrok toen ze de koningin zag, die met bleke wangen en roodgeschreide ogen op haar bed ineengedoken lag.

"Kom hier, Ana, je moet me helpen, want ik weet me geen raad meer!" begon ze meteen en sloeg haar armen om de hals van haar zuster. "Sedert vandaag weet ik zeker dat Aeneas me verlaten zal. Ik heb hem aangeboden in mijn land de mooiste stad van de wereld te bouwen en hij . . . hij gaf me niet eens antwoord!" stootte ze onder vertwijfeld gesnik uit.

Ana schudde kalmerend het hoofd. "Troost je, mijn arme domme meisje," zei ze en streek Dido het verwarde haar van het voorhoofd. "Als jij je Trojaanse vorst nu eenmaal wilt behouden, waarom bied je hem dan niet aan hem tot gemaal te nemen?"

Dido stoof op. "Dat kan je geen ernst zijn!" zei ze bijna boos. "Dat zou tegen alle gebruiken in zijn en Aeneas zou me verachten. En weet je niet meer dat ik na de dood van mijn eerste man gezworen heb nooit meer een andere man mijn hand te reiken?"

"Je bent niet erg slim, zusje," antwoordde Ana wrevelig. "Ben jij niet de koningin van het Punische rijk en Aeneas een vorst zonder land? Ik ben er zeker van dat hij het alleen daarom niet aan durft om naar jou te vrijen, want dát hij je liefheeft kan zelfs een blinde zien. En wat die eed van jou betreft," voegde ze er bijna nuchter aan toe, "ik geloof dat de goden en de schim van de dode Sychaeus je het zeker zullen vergeven als je je daar niet al te lang aan houdt. Kijk toch eens naar je grenzen! Van alle kanten dreigen jou en je land gevaar. Maar jij bent slechts een vrouw. Geloof je niet dat de goden jou Aeneas en die aan de oorlog gewende Trojanen hebben gezonden om je te beschermen?"

Dido staarde nadenkend voor zich uit. Langzamerhand droogden haar tranen. Plotseling sprong ze op, zo soepel als een kat. "Misschien heb je

toch wel gelijk!" riep ze uit. "Ja, ik doe het! Maar o wee als deze list ook nog mislukt. Ga nu maar en stuur mij mijn dienaressen. Ze moeten mij het nieuwe purperen gewaad aantrekken en ik doe mijn mooiste sieraden om, want ik moet nu mooier zijn dan ooit."

Tegelijkertijd verliet Juno haar tempel en begaf zich naar de Olympus. Ze was heel tevreden toen ze naast Venus ging zitten, die met een bezorgd gezicht op Carthago neerblikte.

"Je hebt zeker wel gehoord wat Dido gaat doen?" begon de heerseres der goden met een vriendelijk-gladde tong.

"Och, ik geloof dat er niets beters kan gebeuren. Als de koningin Aeneas tot gemaal neemt zullen ze samen daar in Libië een machtig rijk stichten, waar Tyriërs en Trojanen eendrachtig wonen."

Venus bekeek haar met een koel lachje. Ze had Juno's list al lang doorzien; Aeneas moest op een of andere manier in Libië worden vastgehouden en mocht nooit in Latium aankomen.

"We weten niet wat Jupiter besluiten zal," zei ze gelaten. "Maar omdat jij zijn vrouw bent zul je er hem wel naar vragen."

"Nee," antwoordde Juno snel, "ik zal het allemaal zonder Jupiters hulp klaarspelen zoals het mij bevalt. Ik weet dat Dido morgen met Aeneas en de hele hofhouding op een grote jacht uitgaat. Als ze dan ver van de stad en iedere menselijke bewoning verwijderd zijn stuur ik een verschrikkelijk onweer met bliksem en hagel, zodat het jachtgezelschap in een oogwenk uit elkaar gejaagd wordt. Iedereen zal een schuilplaats zoeken waar hij die maar vinden kan. Nu zal ik het zo klaarspelen dat Aeneas en Dido juist in de buurt van een grot door dat onweer worden overvallen. Daar zullen ze dan een toevlucht zoeken. En omdat de koningin alleen maar op een gelegenheid wacht om Aeneas te zeggen wat ze zo dolgraag wil uiten, zal ze die gelegenheid beslist niet ongebruikt voorbij laten gaan."

"Je bent heel handig," zei Venus alleen maar.

Maar Juno vond met gefronst voorhoofd dat dat bijna spottend klonk . . .

V

Direct na de dag van de grote jacht ging Fama, het boze gerucht, op weg naar de stad en door het hele land. Fama was een monster met duizend ogen, duizend oren en duizend tongen. Ze zag alles, hoorde alles en vertelde nog veel meer dan ze gehoord en gezien had. Ze snorde door de straten, glipte hutten en paleizen binnen, vloog met de snelheid van de wind over het land. Spoedig wist iedereen het overal: "De koningin neemt de vreemdeling uit Troje tot gemaal! Alles is tussen hen al in orde sedert de dag van de grote jacht, toen zij en Aeneas tijdens het onweer in een grot vluchtten."

Niemand had kunnen zeggen wie dat het eerste had beweerd. Ieder beweerde het van iemand anders gehoord te hebben. Maar niemand twijfelde eraan dat het de waarheid was.

Op een dag bereikte het gerucht ook Jarbas, de vorst van Gaetulië. Hij brulde van woede, sprong te paard en raasde tegen de hoogte op waar Jupiters gouden tempel stond, die hij pas kort geleden had laten bouwen. Jarbas had veel tempels en schrijnen en altaren in zijn land doen bouwen voor de heerser van goden en mensen.

En tot op de dag van vandaag had hij nog steeds gehoopt dat Jupiter hem daar eens een keer voor zou belonen en hem Dido plus het Punische rijk in handen zou geven. Nu scheen alle hoop echter verloren. Met verwarde baard en van woede fonkelende ogen sprong hij voor de tempelpoort van het paard, rende het heiligdom binnen en stond met een paar geweldige stappen voor het altaar. "Wat moet ik er nu van denken, vader der goden?" schreeuwde hij. "Zie je dan niet wat er op aarde gebeurt? Sidderen we dan voor niets voor je bliksems en is de donder een nietig geluidje? Arme vrome idioten zoals ik bouwen tempels voor je en brengen je offers en hopen op beloning. Maar die koningin, die eens als een vluchtelinge tot ons kwam, die we vriendelijk toestonden een kleine stad te stichten en een beetje akkerland te bebouwen, die versmaadt mij als gade en belooft de vreemdeling scepter en kroon. Kun je dat dulden?"

Jupiter hoorde zijn toornig gebed. Hij dacht aan de tempels, altaren en de rijke offeranden. Hij herinnerde zich ook de opdracht, die Aeneas te

vervullen had. Toen riep hij Mercurius, de Olympische bode.
"Begeef je naar Carthago, naar Aeneas de Trojaan," zei hij. "En breng hem mijn bevel over. Hij moet meteen het anker lichten en naar Latium zeilen. Want hij werd niet van de ondergang gered om hier zijn tijd met nietsdoen en pretjes te verklungelen. Maar als hij al zo verslapt is dat macht en roem hem niet meer lokken, dan moet hij aan Ascanius Julus en zijn nakomelingen denken, want dat is de plicht van een vader!"
Mercurius bond zich snel de gevleugelde gouden schoenen aan de voeten, nam zijn staf en vloog door lucht en wolken omlaag naar de aarde. Hij vloog hoog boven de rotsen van het Atlasgebergte, die steil en somber oprezen, dook toen omlaag naar de Libische kust en betrad eindelijk de grond van Carthago voor Juno's tempel. Van bovenaf had hij Aeneas al ontdekt; hij liep rond in een met goud doorweven gewaad van Tyrisch purper en gaf bevelen aan de bouwmeesters en arbeiders. Aan zijn zijde droeg hij een zwaard met een knop van jaspis, dat Dido hem geschonken had.
Hij maakte zich net gereed om de trappen naar de burcht te bestijgen, toen Mercurius hem tegemoet trad. Aeneas deinsde achteruit want het gezicht van de bode der goden stond somber en streng en beloofde niets goeds. "Is de zoon der godin een knecht van vrouwen geworden?" vroeg Mercurius verachtelijk. "Wat voer je uit, Aeneas? Denk je soms hier een stad te bouwen in plaats van in Latium zoals je bevolen is? Jupiter stuurt mij," voegde hij er heel ernstig aan toe. "Hij beveelt je Carthago meteen te verlaten. Je schepen liggen al lang in de haven gereed en je mannen wachten op je. Of wil je hier blijven en om deze vrouw je zoon en nakomelingen het rijk onthouden, dat hun is voorbeschikt?"
Aeneas zweeg. Wat had hij moeten zeggen? Hij had immers geweten dat dit op een goede dag gebeuren zou? Nu was het zo ver. Hij merkte nauwelijks dat Mercurius als een schaduw verdween. Lang stond hij daar alsof hij verdoofd was; toen viel de smart als een verscheurend dier over hem heen. Hij moest dus weg. En hij moest het Dido zeggen en dat was het ergst van alles. Hij kende haar woeste hart. Ze zou schreien en razen en hem smeken te blijven . . .
Nee, hij kon het haar niet zeggen! Hij moest stiekem weggaan, dat was veel gemakkelijker. Hij hoefde zijn mannen maar een boodschap te sturen dat ze zich gereed moesten houden met de schepen. Hij stond op

en klom omhoog naar de burcht. Op de binnenplaats vond hij Mnestheus en Sergestes. Ze keken hem verbaasd aan. "Wat is er gebeurd?" vroeg Sergestes. "Je ziet eruit of je net uit het graf bent opgestaan."
"We moeten weg," zei hij hees. "Jupiter beveelt het ons." Hij zag hoe hun ogen van vreugde fonkelden en bijna werd hij woedend op zijn metgezellen. Wisten zij hoe zwaar dit hem viel?
"De goden zij dank," zei Mnestheus ernstig. "We vreesden al dat je vergeten was wat je werd opgedragen."
"Maar de koningin mag er niets van weten eer de schepen op zee varen," ging Aeneas haastig voort. "Want ze zou . . ." hij zweeg en een donkere blos steeg plotseling naar zijn bleke wangen; nee, hij was laf en het was onwaardig ervandoor te gaan als een dief in de nacht. Diep ademend ging hij rechtop staan.
"Luister! Je weet dat de koningin mij nooit vrijwillig zal laten gaan en stiekem weggaan kan ik ook niet! Ik moet dus blijven en Dido de waarheid zeggen. Intussen gaan jullie naar de schepen en maken alles gereed voor de afreis. Ik kom jullie achterna zodra ik met de koningin heb gesproken."
Plotseling viel hem iets in. "Waar is Ascanius? Ik . . . ik heb hem de laatste tijd nauwelijks gezien."
Hij merkte dat ze een snelle blik wisselden. Toen keek Sergestes hem recht in de ogen. "Ascanius is met Achates naar de schepen teruggekeerd," zei hij hard. "Hij vraagt je om vergeving omdat hij dat zonder jouw toestemming heeft gedaan. Maar hij kon nooit met jou alleen praten omdat Dido er altijd bij was. Hij houdt niet van de koningin," voegde hij er aarzelend aan toe, "en ook het leven in de burcht beviel hem niet. Hij dacht dat hij beter buiten op je kon wachten, want eenmaal zou je toch wel terugkomen."
Toen draaide Aeneas zich zonder een woord om en ging weg; het was alsof zijn eigen zoon een oordeel over hem had uitgesproken.
Dido zag hij die dag niet meer. Er lag in de haven een koopvaarder met allerlei vracht en ze had de kooplieden bevolen bij haar in de burcht te komen om hun waren te tonen. Later wachtten al weer de wetsgeleerden op haar en die hielden haar met vurige en spitsvondige gesprekken tot diep in de nacht bezig. Maar intussen was Fama, het monster met de duizend ogen, weer op weg gegaan. Ze sloop om de baai waar de

schepen der Trojanen lagen, liep met stevige pas langs de kust naar de stad, sloop sissend door de straten, klom naar boven naar de burcht en glipte de kamers der dienaressen binnen . . .

"De Trojanen maken zich gereed voor de afreis. Ze brengen reeds hun bezittingen op de schepen. Maar de koningin weet van niets. Wat zal Dido doen als Aeneas haar verlaat, nadat ze alles reeds in orde heeft gebracht voor de bruiloft?"

Dido hoorde het nog die zelfde avond van de dienaressen van het bad. Even bleef ze staan alsof iemand haar een slag op het hoofd had gegeven. Toen begon ze zo te razen dat de dienaressen ontzet wegholden om Ana te halen.

Maar ze wilde Ana niet zien. "Ga weg!" schreeuwde ze, "ga weg en breng mij Aeneas opdat ik het van hem zelf hoor. Maar het kan toch niet waar zijn!"

Boos ging Ana op zoek; Aeneas was niet te vinden. Maar toen Dido 's morgens uit haar slaapvertrek kwam leunde hij tegenover haar tegen de wand. Hij zag eruit alsof hij de hele nacht niet geslapen had. "Ik heb op je gewacht," zei hij moe, "want ik moet je spreken."

Ze staarde hem aan alsof ze hem niet begreep. Plotseling greep ze zijn hand en trok hem mee in de kamer met de rood fluwelen wanden, de fonkelende hanglampen, de kostbare tapijten waarin de voeten wegzonken. Ze deed de deur op slot en leunde tegen het kozijn. Zo bleef ze een tijdje zwijgend staan; haar gezicht had een vreemd verwarde en radeloze uitdrukking.

Aeneas kromp ineen toen ze begon te spreken, met een heel vreemde en eentonige stem. "Je moet het me nu gauw zeggen, Aeneas, want anders . . . ik weet niet wat er anders gebeurt. Je moet tegen me zeggen dat ze liegen als ze vertellen dat je weg wilt van hier. Ze vertelden het mij omdat ze me haten. De Trojanen hebben mij altijd gehaat, al heb ik hun niets dan goeds bewezen. Gaetuliërs en Numidiërs zijn verbitterd over mij en zelfs het volk en de edelen van Carthago beginnen me te haten vanwege jou. Wat moet ik doen als je werkelijk weg zou gaan? Moet ik toezien hoe mijn wrede broer Pygmalion alles vernielt wat ik heb opgebouwd, om dan heerser over mijn land en mijn schatten te worden? Of moet ik wachten tot Jarbas, mijn afgewezen geliefde, mij als slavin wegsleept?"

Ze schudde het hoofd en plotseling vertrok ze haar mond tot een lach waarvoor Aeneas gruwde. "Maar dat kun je toch niet doen? Nee, zo wreed kun je nooit zijn!" ging ze haastig voort. "Zeg me dus snel dat het niet waar is, zodat ik . . ."

Aeneas kon het niet langer verdragen. "Je kwelt jou en mij voor niets," zei hij vertwijfeld. "Je weet dat het mijn wil niet was hierheen te komen. Ik ga ook niet vrijwillig weg. Maar we vermogen geen van beiden iets tegen het gebod en de macht der goden. Jupiter heeft mij zijn bode gezonden: we kunnen alleen maar gehoorzamen."

Ze lachte toornig. Met een woeste beweging keerde ze hem haar rug toe en dook ineen op haar bed tussen de zijden kussens, de handen tegen de slapen gedrukt. Plotseling hief ze het hoofd op en staarde somber omhoog naar zijn gezicht. "Kijk eens aan! Heeft Jupiter je dus zijn bode gestuurd? En wil jij me doen geloven dat de onsterfelijken niets beters te doen hebben dan jou van mij weg te lokken? O wat ben jij een lafbek! Het is waar, ik heb jou en de jouwen opgenomen en je zelfs koninklijke macht geschonken; je schaamt je er zeker wel over dat je als dank er gewoon vandoor gaat; en nu praat je huichelachtig over Jupiters bevel."

"Ze noemen jou de zoon der godin. Maar de rotsen van de Kaukasus hebben jou voortgebracht en een tijgerin heeft je gezoogd, anders droeg jij niet zo'n gruwzaam hart in je borst. Ga nu maar . . . ik houd je niet meer hier! Vaar ver weg over de zee en zoek je Latium. Ik hoop alleen maar dat je schepen onderweg op de klippen vergaan en dat jij, als een ijzige dood je omlaagtrekt, vergeefs om mij zult roepen!"

Ze sprong op en zonder Aeneas nog eenmaal aan te zien liep ze langs hem heen en de deur uit. Maar buiten struikelde zij en viel bewusteloos in de armen van een dienstmeisje, dat juist over de gang liep.

Een tijd later verliet Aeneas de burcht en de stad Carthago. Niemand begeleidde hem en er was niemand om afscheid van te nemen. Hij droeg het kleed waarin hij gekomen was en nam niets mee van wat Dido hem geschonken had. Hij liep in de richting van de kust en sloeg het pad naar de baai in, waar zijn schepen lagen.

Van alle kanten kwamen de Trojanen aanlopen die gewerkt hadden op de bouwwerken in de stad en op de akkers in de omgeving. Ze droegen hun werktuigen over de schouder en hun bezittingen in een bundel op de rug. Allen trokken naar de baai want als een lopend vuur had het

bericht zich verspreid: "We varen naar Latium!"
Vreugdekreten klonken Aeneas van alle kanten tegemoet en de schare die hem volgde werd steeds groter. Vaak hief hij de hand als groet of hij sprak een paar woorden met een van de mannen. Maar de sombere ernst week niet van zijn gezicht. Toen waagden ze het langzamerhand niet meer om tegen hem te spreken en zo kwam de zwijgende optocht naar het strand. Het kamp was reeds opgebroken want in deze nacht zouden ze allen op het schip slapen, opdat zij 's morgens met het eerste daglicht konden afvaren.
Aeneas beklom de ladder naar het dek, liep naar voren waar een paar huiden op de planken lagen, ging liggen en sliep bijna in hetzelfde ogenblik. Hij merkte niet dat Sergestes, Ilioneus en Achates aan dek kwamen en weer weggingen toen ze hem in slaap vonden. Hij wist ook niet dat Ascanius tot lang na middernacht naast hem zat en dat hij, toen de lucht koeler werd, een wollen deken haalde en hem toedekte.
Laat in de nacht verliet Dido haar slaapvertrek. Het leek of zij de eenzaamheid niet meer verdragen kon. Vele uren had ze wakker gelegen en met open ogen in het duister gestaard. Als ze even indommelde kreeg ze vreselijke dromen; alleen en verlaten zwierf ze door onbegrensde woestijnen en zocht haar getrouwen, maar ze vond niemand. Verschrikkelijke voorspellingen van oude zieners kwamen haar in de zin en joegen haar nog meer angst aan. Van het dak hoorde ze het geroep der uilen, langgerekt en diep droevig. Weer droomde ze: Aeneas stond voor haar en sprak honende woorden. Schreiend werd ze wakker, stond op, nam de olielamp die naast haar bed stond en liep zacht op blote voeten naar buiten en de gang in.
Maar waar moest ze heen? Zou ze de meisjes wakker maken? Nee, ze was bang voor hun nieuwsgierige gezicht. Plotseling viel haar iets in. Snel liep ze door de lange gang, aan het einde waarvan een ijzeren deur naar een kleine marmeren tempel voerde. Die had ze laten bouwen voor haar eerste man, Sychaeus; daarin bracht ze hem dodenoffers en daar meende ze uit de diepte zijn stem te horen, die tot haar sprak wanneer ze hem riep. Haastig ging ze naar binnen, boog voor het altaar en riep driemaal de naam van de dode. Ze luisterde gretig maar Sychaeus zweeg.
Hij zal nooit meer tot mij spreken omdat ik mijn eed gebroken heb en

Aeneas tot gemaal wilde nemen, dacht ze vol schrik. Vermoeid ging ze op de trede zitten en verzonk opnieuw in haar treurigheid als in een bodemloze afgrond.
Toen ze een keer opschrok schemerde door de open koepel van de tempel de hemel als zilver en de lamp was uitgebrand.
De dag brak aan. Dido staarde omhoog in het licht ofschoon het haar ogen pijn deed. Haar hoofd bonsde alsof er een ijzeren band om haar slapen gesmeed was en het denken was zo wonderlijk moeilijk.
Deze dag die aanbrak . . . er zou deze dag iets gebeuren, iets verschrikkelijks . . . ze voelde het plotseling en een huivering liep over haar huid. Duizelig stond ze op; even draaide de hele tempel om haar heen zodat ze zich aan een zuil moest vasthouden. Maar nu mag ik niet zwak zijn, dacht ze. Ik moet nu snel iets doen . . . ik moet Aeneas zoeken en hem zeggen dat er gevaar is, als ze zich nu op zee wagen . . . het is de tijd der stormen.
Ze begon langs de muur te lopen als een blinde, de tempel uit, door lange gangen en over binnenplaatsen . . . De ochtendkoelte woei om haar heen, de marmeren vloer was koud en er heerste overal een vreselijke stilte alsof er geen mens meer woonde in de vertrekken van de burcht. Maar het was waar, om deze tijd sliepen ze allemaal nog.
Aeneas zou zeker ook slapen. Maar ze moest hem wekken en waarschuwen. En misschien . . . o misschien had hij zich vannacht wel bedacht . . . Nu stond ze stil voor een deur en boog luisterend voorover. Maar vanbinnen kwam geen geluid. Toen deed ze de deur open. Zo dadelijk zou Aeneas van zijn bed opspringen. Wie zich in gevaar bevond leerde ieder moment op zijn hoede te zijn. Maar . . . het bed was leeg en Aeneas was er niet. Op het zijden kussen lagen alleen de kostbare gewaden die zij voor hem geborduurd had, de gouden gordel en het zwaard met de jaspis knop.
Even stond ze ernaar te staren; toen draaide ze zich snikkend om en liep gejaagd het vertrek weer uit . . . En toen stond ze hijgend boven op de tinnen van de hoge wachttoren, vanwaar men ver over land en zee kon zien. Reeds op enige afstand van de kust trokken vele schepen over het glinsterende watervlak. Twintig schepen met snebben en witte zeilen.
Heel lang stond Dido op de toren, onbeweeglijk als een stenen beeld.

Vaak woei de wind door haar krullen en streek over haar gezicht. Ze merkte het niet eens. Binnen in haar was het zo donker en leeg en ergens leed ze zo'n vreselijke pijn. Misschien kwam het door die ijzeren band die steeds nauwer om haar hoofd trok en haar van haar verstand beroofde. Of misschien zat die band in haar hart en reet het aan stukken . . .
Later ging ze van de toren naar beneden naar haar slaapvertrek en ging op haar bed zitten. Toen begon het!
Verschrikkelijke gedachten kropen in haar omhoog, die haar nameloos angst aanjoegen en haar toch met onweerstaanbaar geweld aantrokken. Toen ze lange tijd zo gezeten had stond ze op. "Dan mag Orcus de onzalige koningin verslinden, die de schikgodinnen nooit in haar leven geluk gegund hebben," mompelde ze; ze sloeg met de hamer op het gouden bekken en beval de dienares, die slaapdronken kwam aanhollen, haar zuster Ana te roepen.
Ana schreeuwde het uit van schrik toen ze Dido zag.
"O goden wat zie je eruit! Ben je ziek of wat is je overkomen?"
Dido trok haar haastig naast zich neer. Haar ogen gloeiden uit zwarte kassen en er stonden kleine zweetdruppels op haar voorhoofd. "Kom naast me zitten, Ana, ik moet je iets vertellen." Haar adem ging snel en haar stem zonk tot een hees fluisteren, alsof ze haar zuster een vreselijk geheim wilde verraden. "Aeneas is weg en ik moet hem vergeten, maar dat kan ik niet. Maar je moet je geen zorgen om me maken. Ik heb een middel gevonden dat hem voor eeuwig uit mijn herinnering zal verdrijven. Ik neem weliswaar niet graag mijn toevlucht tot toverkunsten maar nu moet het wel! Een tovenares uit de stam der Massyliërs, die aan de uiterste grens van Ethiopië leven, zei eens tegen mij: 'Als je iemand wilt vergeten alsof hij nooit bestaan heeft, dan moet je alles nemen wat je aan hem herinnert, een brandstapel oprichten en alles verbranden. Daarbij moet je bij Erebus zweren, bij de god van de nacht en de chaos, het rijk der duisternis. Driemaal moet je ook de andere goden aanroepen, Hecate met de drie gestalten, Diana met de drie gezichten. Je moet ook water sprenkelen, dat gehaald is uit de bron die ontspringt bij de ingang naar de onderwereld, en kruiden in het vuur werpen, gevuld met giftig zwart sap, die bij maanlicht met een ijzeren sikkel zijn geoogst. Daarbij zal ik het uitsteeksel van het voorhoofdsbeen van een veulen doen, want daarin schuilen grote magische krachten.' Zo sprak die

vrouw en ze liet mij goud betalen voor de tovervoorwerpen."
Ana hoorde met afgrijzen die vreemde toespraak aan.
Was haar zuster waanzinnig geworden?
"Ja zeg . . . als je denkt dat dat je helpen kan . . ." begon ze aarzelend.
Maar Dido viel haar meteen in de rede. "Ik vraag je maar één ding: bouw voor mij een brandstapel uit dennespanen en gekloofde eikeblokken op de binnenste hof. Intussen zal ik alles halen wat aan Aeneas heeft toebehoord. Deze laatste dienst moet je me nog bewijzen, zusje . . ."
Weer werd Ana ijskoud. "Deze laatste dienst?" herhaalde ze stotterend. "Waarom zeg je dat?"
Dido scheen haar niet eens te horen. Ongeduldig schoof ze haar zuster terzijde. "Ga nu weg! Ik wil het snel doen," mompelde ze; ze liep snel weg zonder nog langer op Ana te letten. Ana keek haar boos na. Ze had wel gezien hoe Aeneas die avond de burcht verlaten had. Ze had ook gekeken hoe de schepen der Trojanen in de ochtendschemer de baai waren uitgevaren. Maar noch zij noch iemand anders durfde dat aan Dido te vertellen.
Nu moest ze het op een of andere manier te weten zijn gekomen en zo was het toch het beste. Dan blijf ik ervoor gespaard om haar die ellendige boodschap te brengen, dacht Ana. Maar die zonderlinge wens zal ik toch voor haar moeten vervullen, al bevalt het me helemaal niet; misschien vindt ze dan eindelijk rust.
Zuchtend ging ze op weg om de brandstapel te bouwen. Ze riep een knecht en beval hem hout en dennespanen naar de binnenste hof te brengen. Met tegenzin begon ze de brandstapel op te bouwen. "Het lijkt wel voor een crematie," mompelde ze hoofdschuddend en met een gil sprong ze overeind toen achter haar snelle stappen over de stenen slofften.
Een oude dienares kwam op haar toe. "De koningin laat u zeggen dat u, als u hier klaar bent, zich kunt gaan kleden als voor een offer. U moet zich ook besprenkelen met rivierwater en een sluier om uw voorhoofd binden. Dan mag u pas terugkomen."
De oude vrouw maakte een buiging en ging; Ana vroeg zich beklemd af wat Dido nog meer van haar zou eisen. Dit is toch gewoon krankzinnig! dacht ze. De goden moeten haar werkelijk van haar verstand beroofd hebben. Doch ze besloot de opdracht toch maar uit te voeren.

Nauwelijks was ze weggegaan of Dido kwam uit de duistere gang waar ze gewacht had, de binnenhof op. Ze wou Ana nu niet meer zien en ook niemand anders. Ze moest helemaal alleen zijn. Pas als . . . als het gebeurd was mocht haar zuster terugkomen.
De koningin droeg een bundel kleren over de arm en een zwaard in de hand. Ze had tegen de dienares, die haar verschrikt de last wilde ontnemen, gezegd: "Nee, jij blijft hier en geen van jullie mag de hof betreden eer ik het toesta . . . ik of Ana," voegde ze er haastig aan toe, en de dienares meende dat er tranen in haar stem hadden geklonken.
Nu ging ze langzaam op de brandstapel toe, die zo vreemd en donker oprees tussen de witte zuilen. Ze zag doodsbleek en scheen te wankelen bij iedere stap. Ze legde de bundel naast zich op de grond. Haar bewegingen waren wonderlijk onzeker alsof ze vergeten was wat ze moest doen. Aarzelend bukte ze zich naar de kleren en nam het ene na het andere op. Daar was het purperen gewaad dat ze geborduurd had, en hier de mantel met de gouden zoom en daar de gordel met de gesp vol edelstenen . . . Zorgvuldig legde ze alles op de brandstapel neer. Ja . . . en dan was er nog het zwaard. Het zwaard met de knop van jaspis. Haar ogen gleden terzijde alsof ze bang was om ernaar te kijken. Maar toen strekte ze de hand ernaar uit — een bevende hand — en legde het bij de andere dingen. Het leek nog steeds of ze alles in een droom verrichtte, of op een geheim bevel waartegen ze niets kon beginnen.
Zo beklom ze ook de brandstapel; ze nam het zwaard en richtte de punt precies zó dat de spits naar haar hart wees dat wild en vol doodsangst klopte.
Toen wierp ze zich naar voren . . .
Er was nog enig leven in haar toen Ana terugkeerde en vol ontzetting zag wat er gebeurd was. Luid schreiend sprong ze op de brandstapel, nam Dido in haar armen en probeerde met haar gewaad het stromende bloed te stelpen. "Waarom heb je me zo bedrogen, zusje?" snikte ze vertwijfeld. "En ik, ellendige idioot, moest zelf voor jou de brandstapel opbouwen en toen weggaan om je stervend terug te vinden! O ik wou dat het dodenrijk ons beiden gelijk zou opnemen."
Maar Dido hoorde haar klacht niet meer.
Opnieuw raasde Fama door burcht en stad. "De koningin is dood! Ze heeft zich het leven benomen!"

Ver van de Libische kust verwijderd voeren de schepen der Trojanen over zee. Carthago was weggezonken, maar de muren van de burcht op de heuvel staken nog blank tegen de hemel af. Maar eens, toen Aeneas achterom keek, leek het of er boven de blanke muren een donkere rookzuil opsteeg.
Toen voelde hij opeens een vreselijk vermoeden . . .

VI

Roerganger Palinur was in een kwaad humeur. De Trojanen zeilden ver buiten de kusten van het eiland Trinacria naar het noorden. Vanuit het westen blies de wind onophoudelijk met dezelfde kracht. Die wierp zich dwars op het zeil, zodat de masten kreunden en de schepen zich telkens op hun zijde legden.

Om hen heen was niets dan hemel en water. Toen kwam de nevel. Langzaam kroop die van alle kanten naderbij en langzamerhand verdween alles in een grauwe mist, waarin de schepen rondwaarden als reusachtige, spookachtige schimmen. Toen de nevel zo dicht geworden was dat deze hen als een muur omgaf zei Palinur tegen Aeneas: "Vraag mij wat we moeten doen, zoon der godin! Dan zal ik je aanraden het schip naar de wind te keren en terug te zeilen naar Drepanum. Als ik me niet bedrieg ligt die haven recht naar het oosten. En één ding staat vast: bij dit weer reken ik er niet op de kusten van Latium te kunnen vinden, zelfs al zou Jupiter zelf het me beloven," voegde hij er humeurig aan toe.

"Je hebt gelijk," antwoordde Aeneas tot zijn verbazing zonder aarzelen. "En zelf wens ik waarachtig niets anders dan nog vandaag het strand van Trinacria te betreden, want morgen is het op de dag af precies een jaar geleden dat we in Drepanum mijn vader begraven hebben. Het treft dus mooi dat we hem ter ere dodenoffers kunnen opdragen en wedstrijden kunnen houden, want het is ons nu eenmaal niet gegund om zonder oponthoud ons doel te bereiken."

"Dat lijkt me een gelukkig toeval," bromde Palinur opgelucht; hij greep naar de stierehoorn en blies erop, lange en korte tonen die dof door de nevel drongen en op de andere schepen meteen begrepen werden. Toen beval hij de zeelui het zeil naar de wind te richten.

Spoedig vlogen ze in suizende vaart oostwaarts. Toen ze uit de nevel kwamen lag in de verte de Siculische kust voor hen en nog eer de avond viel liepen ze welbehouden de haven Drepanum binnen.

Verwonderd maar vol vreugde ontving koning Acestes de teruggekeerden. Hij beloofde meteen veertig stieren te laten slachten, twee voor ieder schip, en hij zou ook rijkelijk wijn en veldgewassen voor de gasten

sturen. "En als je een of andere wens hebt zeg het dan," zei hij tegen Aeneas. "Die is dan meteen al vervuld."

"Ik dank u, koning. Sta mij dus toe morgen hier op het strand een bijeenkomst te houden, waaraan ook u met uw mannen kunt deelnemen."

De volgende morgen stroomde het volk naar het strand, Trojanen en Siculiërs, allen door elkaar. Nieuwsgierig wachtten zij af wat Aeneas hun wel te vertellen zou hebben. Hij klom op een rots waar ze hem allen konden zien en begon te spreken. "Vrienden! Vandaag een jaar geleden is mijn vader Anchises overleden. U kent allen zijn graf. Nu heeft de wind ons juist om deze tijd hierheen gedreven en daarom willen wij de dode eren met offers en spelen. Vandaag zullen we onze offers naar de altaren bij het graf brengen. Maar op de negende dag zullen bij zonsopgang de wedstrijden beginnen: roeien om het hardst voor de vier beste schepen; een wedloop voor jongelingen en een vuistgevecht tussen twee beroemde krijgers, een Trojaan en een Siculiër. Zelf zal ik de prijzen uitdelen en ik beloof jullie dat je er genoegen aan zult beleven! Doe nu kransen om jullie voorhoofd voor de offers en begeleid mij naar het graf," besloot hij terwijl hij een mirtetak om de slapen wond en van de rots afklom. Instemmend gemompel ontving hem; een dodenoffer en wedstrijden beloofden het volk een prachtig schouwspel.

Aan het hoofd van een bijna eindeloze stoet ging Aeneas op weg, landinwaarts naar waar op een hoogvlakte de heuvel oprees, waaronder zij Anchises begraven hadden. Links van zijn vader liep Ascanius. Intussen had men de offerdieren aangevoerd: vijf schapen, vijf zwijnen en vijf zwarte stieren. Op het altaar stonden gouden en zilveren schalen met allerlei spijzen, mooi beschilderde stenen kruiken met wijn en andere dingen die de Trojanen en de Siculiërs hadden gebracht.

Uit een hem door Ascanius aangereikte mand strooide Aeneas rode bloemen over de heuvel; tweemaal goot hij wijn, tweemaal melk en tweemaal warm bloed van de offerdieren erover uit, terwijl hij de naam van zijn vader riep. Op dat ogenblik ging er een beweging door het volk alsof de wind door een veld met aren voer. Er klonk gefluister en gemompel en duizend gezichten keerden zich naar het grafmonument.

Aan de voet van de heuvel bewoog iets. Er was daar ineens een klein zwart gat dat niemand eerder had gezien. Daarin verscheen nu een smal

kopje en toen kronkelde er een glinsterend slangelijfje voor de dag, blauw met goud gevlekt, overdekt met glanzende schubben, die in het zonlicht gloeiden als vonken. Rustig kroop de slang naar het altaar, gleed in sierlijke kronkels tussen de offergaven, proefde met de tong hier en daar van de offers en keerde toen rustig weer onder de aarde terug.
"Dat is een goed teken," mompelden de mensen herademend, en terwijl ze de geslachte dieren in stukken sneden en het vuur ontstaken discussieerden ze er heftig over of de slang misschien de beschermgeest van deze plek was of een dienende geest die Anchises uit het schimmenrijk gezonden had.
Negen dagen later, toen de dag nauwelijks aanbrak, wemelde het brede strand van Drepanum opnieuw van de mensen. Ze stonden rondom de lange tafels, waarop de prijzen voor de winnaars van de wedstrijden lagen uitgestald. Aandachtig monsterden ze de vier schepen die aan het strand lagen, schoon gemaakt en met groene bladeren en kransen getooid. Er werd hevig gekibbeld over welk ervan wel de grootste kans op de zege had. Wie er verstand van had prees hun voortreffelijke eigenschappen en laakte hun nadelen, en wie er geen verstand van had deed hetzelfde.
Steeds luider werd het geroezemoes naarmate ze wachtten. Jongens liepen opgewonden langs de grenzen van de renbaan, waarop spoedig hun leeftijdgenoten zouden strijden om de prijs voor de grootste snelheid.
Wie aan het vuistgevecht zouden deelnemen was nog niet bekend. Onder de Trojanen was er één, een wandelende vleesberg, die echter niet met veel verstand gezegend was. Hij heette Dares en beweerde trots van een geslacht van reuzen af te stammen. Die zou zeker meedoen, maar of iemand het zou wagen tegen een dergelijke tegenstander op te treden leek iedereen erg onzeker.
Tenslotte zouden de Trojaanse jongens een kunstig ruiterspel opvoeren, dat ze in het geheim sinds dagen ijverig hadden ingestudeerd.
Toen de zon uit zee opsteeg klonk van een der wachttorens de luide klank van de tuba. Tegelijk ging de stadspoort open en een lange stoet mannen kwam snel naderbij; voorop liep Aeneas naast koning Acestes; achter hen kwamen vier mannen in met goud geborduurde purperen mantels. De menigte rekte de hals, terwijl men naar beide kanten terugweek om plaats te maken voor de stoet. Iedereen kende al lang de

beroemdheden onder de Trojanen. "Dat zijn de mannen die bij de wedstrijd de schepen moeten sturen," werd er beweerd. "Die eerste is Mnestheus van de 'Pristis' en naast hem loopt de jonge Gyas die de 'Chimaera' aanvoert; die derde moet Sergestes zijn en hij voert het bevel over de 'Centaur'. En die daar met dat donkere gezicht en de zwarte krullen is Cloanthus van de 'Scylla'. Wie denken jullie dat winnen zal? Ik houd het op Mnestheus en de 'Pristis'..."
"En ik op de 'Chimaera'. Kijk maar eens naar Gyas. Hij is onbesuisd en eerzuchtig en zal niemand vóór zich dulden. En de 'Chimaera' is het grootste schip dat ik ooit heb gezien! Met drie rijen riemen. Daar komen de roeiers! Bij de goden, Gyas heeft niet de slechtste mannen uitgekozen!..."
"Ja maar ik zeg je dat de 'Chimaera' te zwaar is! Ik zou veel liever op de 'Scylla' wedden. Heb je gemerkt hoe smal de kiel is? Die Cloanthus wint! Het staat hem op het gezicht geschreven! Ja, lach maar! *Ik* krijg toch gelijk!"
Zo redeneerden de mannen erop los en de jongemannen hadden het nog drukker, evenals de opgewonden troep jongens van wie er niet één meer stil kon blijven staan. Maar toen werd het als op slag rustig. De stoet mannen was bij de schepen aangekomen, die naast elkaar langs het strand lagen. Liefelijk als een zwaan deinde de "Pristis" op het ondiepe water; daarnaast leek de "Chimaera" geweldig groot als een drijvende burcht. Daar lag de sterke "Centaur" die door geen storm beschadigd kon worden en tenslotte was er de "Scylla" met haar zwarte flanken en de wonderlijk gevormde snebbe, die aan een zeemonster deed denken.
Handig als katten klauterden nu de roeiers op hun bank. Ze waren naakt boven de gordel en hun zorgvuldig geoliede huid glom in de zon; in hun bewegingen lagen kracht en soepelheid. Op het achterschip stonden de kapiteins en wachtten, de hand aan het stuur. Alleen Gyas stuurde niet zelf de "Chimaera", want hij was geen goede stuurman en wist dat heel goed. Daarom had hij Menoetes uitgenodigd, die handig en ervaren was. Weliswaar vond Gyas Menoetes wel een beetje erg voorzichtig maar dat zou hij hem snel afleren.
Nu hief Aeneas de arm. Weer klonk de hoge tuba van de toren. De knechten wierpen de touwen los. Opmerkzaam monsterde Aeneas nog eenmaal de schepen. Toen maakte zijn arm een snelle beweging omlaag.

Voor de derde maal klonk de tuba, kort en scherp als een bevel. Op dat zelfde moment plonsden de riemen in het water als met één enkele slag. De strijd begon.

Korte tijd lagen de vier schepen op een rij. Toen kwam ineens de geweldige boeg van de "Chimaera" een beetje voor; het water ruiste en schuimde langs haar flanken onder drie rijen roeiriemen, die gelijkmatig op en neer bewogen. Bruine armen, lenige schouders bogen en strekten zich; onder de glanzende huid bewogen de spieren, spanden de pezen als werden ze door een en dezelfde kracht bewogen. Het reusachtige schip en de mannen schenen samen één enkel wezen geworden te zijn. De "Chimaera" schoot ervandoor. Ze leek over het water te vliegen en de ruimte tussen haar en de andere werd steeds groter. Gyas stond in de boeg; zijn purperen mantel woei op de wind toen hij zich naar de oever wendde en beide armen omhoogstak. Zijn triomfschreeuw klonk boven het ruisen van het water uit en van het strand af antwoordde een razend gebrul van bijval.

De mannen op de andere schepen roeiden als bezeten. Nee, de "Chimaera" mocht niet zo moeiteloos de zege behalen!

"Laat ons niet in de steek vrienden," schreeuwde Mnestheus. "Het zal ons geen kwaad doen als we de eersten niet zijn, maar de laatsten mogen we niet worden; die schande mag ons niet treffen!"

Ze roeiden met hijgende adem; het zweet stroomde over hun gezicht, borst en rug. De "Pristis" schoot naar voren als werd ze door de storm gedreven. Maar wat hielp het? Ze kwam niet dichter bij de "Chimaera". Slechts een halve lengte achter de "Pristis" voer de "Centaur". Sergestes hield met zijn vuist het roer; zijn gezicht stond hard van spanning. Hij wist dat hij de "Chimaera" niet kon inhalen. Zijn schip was zwaar gebouwd en had veel minder riemen. Maar misschien, misschien . . .

Hij wierp een snelle blik over zijn schouder. Daarbuiten, naar de open zee toe lag een rots. Bij stormachtig weer geselden de golven ertegenaan; bij zonneschijn gebruikten duikers hem graag als rustplaats. Op die rots had Aeneas een jonge eikestam met het loof er nog aan geplaatst. Die was van verre zichtbaar en kon de schepelingen tot baken dienen als ze daar moesten keren om aan de andere zijde van de rots weer terug te keren naar de wal. Er was daar rustig water zonder

gevaren, want er waren klippen noch verborgen zandbanken. Maar aan deze kant was het anders. Sergestes wist het heel goed. En Menoetes van de "Chimaera" weet het ook, dacht hij en een dun lachje trok om zijn lippen. Daarom stuurt hij zo ver naar rechts, ofschoon hij op die manier een veel te grote bocht moet maken. Nou ja, dat kan mij wat schelen.

Sergestes had een heel brutaal maar ook gevaarlijk plan bedacht. Als men het zou wagen een beetje dichter langs de klippen te varen en misschien ertussendoor, dan werd de bocht veel korter en zou men nog vóór de "Chimaera" de rots kunnen bereiken!

"Ik wil toch zien of me dat niet lukt! De 'Centaur' is zo sterk als geen enkel ander schip; zelfs al strijk ik langs een klip dan gaat ze daar nog niet van kapot!"

Zo gezegd zo gedaan. Behoedzaam wendde hij het stuur terwijl zijn mannen uit alle macht roeiden. Hij merkte dat ook de "Scylla", die zich nu op gelijke hoogte bevond, naar rechts uitweek. Kijk eens aan, ook Cloanthus was bang voor de klippen! Weer glimlachte Sergestes en hij draaide het stuur nog een beetje. De boeg van de "Centaur" wees nu recht naar de rots. Eenmaal klonk er uit de diepte een scherp en knarsend geluid, maar dat was meteen voorbij en had zeker niets te betekenen.

Intussen keek Gyas, die trots en zeker van de zege in de boeg van de "Chimaera" stond, met groeiende ergernis naar zijn stuurman. Wat haalde hij in zijn hoofd om zo'n reusachtige bocht te maken? Hij rende over het dek. "Hé Menoetes!" schreeuwde hij. "Wie stuurt je daar naar toe? Naar links zeg ik, naar links, naar de rots! Of wil je naar de open zee?"

Maar Menoetes trok een halsstarrig gezicht en schudde het hoofd. "Ik heb geen zin om de 'Chimaera' op de klippen te spietsen en zelf door de vissen te worden opgevreten," zei hij nijdig en hield het stuur met ijzeren vuist omklemd.

"Maar je verdoet kostbare tijd!" brulde Gyas vuurrood van woede.

"Als we op de klippen zitten komen we zeker niet aan ons doel," antwoordde Menoetes onverschillig.

Toen werd Gyas verschrikkelijk woedend. Hij greep de niets vermoedende Menoetes beet, hief hem hoog op en smeet hem overboord in het

water. Wel kwam hij meteen weer tot bezinning en toen had hij zijn stuurman graag weer aan boord getrokken. Maar de golven hadden hem al een eind zijwaarts weggesleept en nu deed hij moeite om weg te komen uit de nabijheid der schepen en naar de rots te zwemmen, die hem redding beloofde.

Gyas stiet een verwensing uit. Van de andere schepen klonk gelach. Ja, zij hadden goed lachen; maar hij moest nu zelf sturen en dat kon nooit goed aflopen.

Het bleek al gauw dat zijn droeve voorgevoelens hem niet bedrogen. De "Chimaera" gehoorzaamde zijn ongeoefende hand slechts met tegenzin. Ze draaide naar links en toen hij geschrokken het stuur veel te ver omrukte, trok ze naar rechts. De roeiers werden onzeker; hun slagen verloren de gelijkmatigheid en raakten in de war.

En toen . . . ja toen was de hoge smalle boeg van de "Pristis" heel dichtbij en daarginds bij de klippen schoof de "Centaur" steeds verder naar voren . . .

"Roeien! Roeien zo hard als je kunt!" schreeuwde Gyas. "Anders halen ze ons in!"

Maar op dat moment klonk er een verschrikkelijk gekraak en daarop een veelstemmige kreet van schrik. Het achterschip van de "Centaur" verhief zich hoog boven de golven en stortte weer omlaag. Toen lag het schip stil, als vastgenageld. Een spitse klip had zich in de boeg geboord en die opengereten. De riemen waren gebroken op de rotsen, die zich hier overal onder water verborgen als vermolmd hout, en nu dreven ze rond het hulpeloze schip. Luidkeels hun ongeluk bejammerend sprongen de mannen in het ondiepe water, verzamelden de losgerukte riemen en probeerden met hefbomen en stangen hun vaartuig van de klip los te maken.

Vol machteloze woede moest Sergestes aanzien hoe de "Pristis" voorbijruiste, op veilige afstand van de geniepige rotsen. En hij . . . hij zat hier vast alsof de mooie, sterke "Centaur" met een reusachtige haak was opgehangen. Sergestes had zichzelf wel willen aframmelen. Maar berouw kwam nu te laat en zelf had hij schuld aan het ongeluk. Dat vond hij nog het ergst.

Maar aangezien op aarde nu eenmaal al te vaak het verdriet van de één de vreugde van de ander vormt, zag Mnestheus zijn eigen hoop op de

zege groeien. Daarginds waggelde de "Chimaera" door de golven en nu was ze heel langzaam geworden. Zijn roeiers hadden het al gemerkt en hij hoefde hen niet meer aan te vuren. Ze zouden vanzelfsprekend er voor zorgen dat zij niet de laatsten werden. En de "Scylla"? Och, Cloanthus was nauwelijks gevaarlijk voor hem, want hij was kalm en bezat geen al te grote eerzucht.

Maar toen Mnestheus omkeek naar de "Scylla" schrok hij. Vlakbij strekte zich aan de rechterkant de kop van het zeemonster omhoog; de donkere boeg steeg zo hoog op alsof de kiel slechts licht over de golven gleed.

Nu lagen ze zij aan zij en een tijdlang zag het er naar uit alsof beide schepen precies even snel waren. Mnestheus wierp een blik achterom naar Cloanthus; die stond rustig en geduldig op het achterschip, alsof de "Scylla" zich vanzelf naar zijn wensen richtte. En toen gleed het donkere schip langzaam voorbij de "Pristis". Wat zag dat er moeiteloos uit! Maar Mnestheus wist dat zijn metgezellen en de mannen op de "Scylla" roeiden alsof hun leven ervan afhing.

Zuchtend berustte hij in zijn lot; Cloanthus zou dus winnen zoals de goden het hadden voorbestemd. Zonder bijzondere jaloezie zag hij hoe de "Scylla" voorbij de "Chimaera" voer en vlak daarop haalde ook de "Pristis" het reusachtige schip in; op het dek vocht Gyas beschaamd en woedend met het koppige roer. Met nauwelijks drie scheepslengten tussen hen in voeren ze om de rots met de jonge eik, waar Menoetes, die zichzelf en zijn natte gewaad liet drogen in de zon, stond.

Een gebulder van bijval begroette Cloanthus toen de "Scylla" aan het strand afmeerde. Aeneas liet hem door de heraut uitroepen tot overwinnaar, zoals het gebruik wilde, en reikte zelf de prijs uit: een met goud doorweven mantel met een brede purperen zoom, waarop in het rond beelden uit de sagen der goden en de oude heldenliederen waren geborduurd.

Mnestheus kreeg een maliënkolder van driedubbel gouddraad. Ook Gyas, die wat later aankwam en met een rood hoofd zijn schip verliet, ging niet met lege handen weg; ofschoon het hem zelf voorkwam dat hij niet bepaald succes had gehad.

"Slechts één kan de laatste zijn, Gyas," zei Aeneas glimlachend, toen hij hem twee prachtige, uit zilver gehamerde bekkens schonk. "We kennen

je allemaal en weten dat je een dappere krijger bent. Door het zwaard zul jij roem en eer verwerven."
"En niet door de stuurriem," voegde Gyas er grimmig aan toe en omdat de omstanders lachten grinnikte hij tenslotte ook maar mee.
Het duurde lang eer de "Centaur" terugkwam. Sergestes en zijn makkers hadden met veel moeite het schip eindelijk van de klip gekregen en het lek gestopt met werk en hars. Maar toen waggelde het met de gebroken riemen erbarmelijk op de golven rond en ze slaagden er nauwelijks in het te verplaatsen. Pas toen ze de rots gerond hadden kwam de wind hen te hulp en omdat de zege hun nu toch ontgaan was hesen zij het zeil en kwamen zo tenslotte toch nog veilig aan het strand. De mensen ontvingen hen wel met gelach, gefluit en spottende uitroepen, maar dat moesten ze maar verdragen. Wie schade geleden heeft hoeft niet voor spot te zorgen.
Aeneas, blij dat hij de kameraden en het goede schip gered zag, troostte Sergestes die aarzelend en met somber gelaat voor hem stond. "Laat je niet nemen! Je bent niet de eerste die wanboft. Ik zal je de Kretenzische slavin Pholoë geven, die heel knap is in het verjagen van ergernis en kommer; ze is voor alle diensten zeer ervaren. Maar laten we nu naar de renbaan gaan. Onze jongelingen vergaan al van ongeduld om hun snelheid op de proef te stellen!"
Het bleek dat er heel wat jonge Trojanen en Siculiërs verlangend waren om het hardst te rennen. De eersten die bij de slagboom stonden waren Euryal en Nisus, twee onafscheidelijke vrienden. Van hen werd beweerd dat ze zich zonder aarzelen voor elkaar in stukken zouden laten hakken. Euryal was de knapste van alle Trojaanse jongemannen en daarom hield iedereen van hem; de Trojanen aanbaden schoonheid waar ze die maar zagen. Nisus was sterker en sneller en nu al een meester in het discuswerpen. Ook Diores, een kleinzoon van koning Priamus, was aanwezig, evenals de lichtvoetige Salius en Patron de Acarnaniër. Elym en Panopés, twee beroemde Siculische renners, waren met Acestes meegekomen, want ze leefden aan zijn hof. Nog vele anderen waren ook gekomen, maar men kende hun namen niet en lette weinig op hen.
Toen het eerste signaal klonk stond Aeneas op van zijn zetel naast koning Acestes. "Hoort toe, jongelingen!" zei hij. "Elk van jullie die aan de wedren deelneemt krijgt van mij een geschenk; ik weet dat jullie

allen je best zult doen, wie er ook wint. En dat is een beloning waard. Daarom zal ik een ieder twee met ijzer beslagen speren uit Knossos en een tweesnijdende Kretenzische bijl schenken. Maar de eerste prijs is een gezadelde hengst; de tweede een pijlkoker van de Amazones, hangend aan een gouden ketting en gevuld met pijlen uit Thracië, en bovendien nog een gordel waarvan de gesp is versierd met een in de lengte gesneden edelsteen. De derde krijgt een met goud versierde helm uit Argos."
De tuba riep voor de tweede keer. De jongelingen stonden roerloos in een lange rij, als uit steen gehouwen. Maar iedere pees in hun slanke bruine lijf stond strak gespannen. Nu! Het derde signaal! Op hetzelfde moment vlogen ze allemaal vooruit maar reeds toen viel de rij uit elkaar. Daar had je Nisus! Lange, slanke bruine benen, snel als de bliksem, waarvan de voeten nauwelijks het gras schenen te beroeren. Voor alle anderen vloog Nisus voorwaarts. Achter hem kwam Salius maar er was al te veel ruimte tussen hen.
De volgende was Euryal. Hij liep zo mooi en licht dat het de toeschouwers verrukte. Toch leek het niet zeker dat hij tot de overwinnaars zou behoren. Diores en Elym zaten hem op de hielen — nee, nu liepen ze zelfs al schouder aan schouder naast hem! Naast elkaar vlogen ze voort, de ogen op het doel gericht. Ver voor hen uit racete Nisus. Hij zou zeker winnen en de tweede zou Salius wel worden. En de derde? Euryal, Diores of Elym?
De zwerm andere renners was ver achtergebleven. Maar wat was dat? Middenin zijn loop maakte Nisus ineens een vreemde heftige beweging alsof hij zou vallen — toen stortte hij hals over kop op het gras neer. Hij stond echter meteen weer op. Hij zag hoe Salius kwam aanstormen; hij zag ook dat Euryal een kleine voorsprong op Diores en Elym had behaald en toen schoot hem plotseling een gedachte door het hoofd . . .
Vlak voor Salius sprong hij omhoog . . . en toen rolde Salius over de grond en wist niet wat er gebeurd was. Euryal vloog hem voorbij, door het doel met vlak achter hem Elym en Diores. Terwijl de toeschouwers hun lieveling toejuichten staarden Nisus en Salius elkaar verbluft aan. Ze zagen er dan ook raar uit. Gezicht, armen, benen, kortom hun hele lichaam was van onder tot boven bezoedeld door bloed alsof ze bij hun val de zwaarste verwondingen hadden opgelopen.
Maar ze ontdekten al spoedig de oorzaak hiervan; hier bij het einde van

de renbaan was de plaats waar de offerdieren waren geslacht. En zo was er zonder dat men het merkte bloed door het gras gesiepeld en daarin waren ze uitgegleden . . . Zo moest het beslist gebeurd zijn . . .
Alleen Salius was opmerkzaam geworden. Iets aan de hele zaak beviel hem niet. En plotseling wist hij het. "Dat heb jij gedaan om Euryal te laten winnen," zei hij zacht en woedend. Nisus antwoordde niet. Waarom zou hij het ontkennen? Hij had het gedaan voor zijn vriend. Iedereen wist hoe ze aan elkaar hingen. Maar Salius was niet van plan dat zomaar te nemen.
Toen ze voor Aeneas en de scheidsrechters stonden en Euryal de hengst kreeg toegewezen, terwijl Elym en Diores de andere prijzen kregen, zei Salius plotseling zo luid dat de omstanders het wel moesten horen: "Nou, als die drie al zo rijk beloond worden dan mag ik zeker wel op een nog hogere prijs hopen, want ik zou lang voor hen aan het doel zijn geweest als Nisus mij niet door een list ten val had gebracht."
Aeneas fronste de wenkbrauwen. "Wat wil je daarmee zeggen?" Toen vertelde Salius wat er gebeurd was.
Aeneas zat een tijdlang te zwijgen. Ja, nu was het niet eenvoudig om rechtvaardig te zijn! Euryal en de beide anderen trof geen schuld. En Nisus? Hij had het uit liefde voor zijn vriend gedaan en niet ten eigen bate. Maar Salius had werkelijk een prijs verdiend!
Plotseling viel Aeneas iets in. Hij boog zich naar Acestes en sprak een paar zachte woorden. De koning keek verrast op; toen knikte hij. Toen stond Aeneas op. Over zijn zetel had men de ruige pels van een Gaetulische leeuw uitgespreid, waarvan de klauwen met goud waren beslagen.
"Niemand zal onrecht gedaan worden," zei Aeneas en tilde het reusachtige vel in de hoogte zodat iedereen het kon zien. "We weten dat je de waarheid hebt gesproken. Maar we weten ook dat Euryal, Elym en Diores het eerste aan het doel waren. Ze hebben terecht hun prijzen ontvangen. Maar jij zult dit vel krijgen waarom je metgezellen je benijden zullen."
Salius stond een ogenblik stom van verbazing, toen stiet hij een juichkreet uit. "Ik dank u, o zoon der godin!" zei hij verrukt; hij nam het vel aan en wierp het over zijn schouders. Stralend keek hij om zich heen. Hij was nog nooit zo trots en gelukkig geweest. En Aeneas . . . Eens zou hij zijn leven voor hem over hebben en als dat moest zelfs vele malen.

Intussen had Aeneas Nisus reeds bij zich geroepen, want die zaak moest ook geregeld worden. "En wat moet er nu met jou gebeuren?" vroeg hij ernstig.
Nisus keek hem vrijmoedig aan. Er lag geen angst in zijn lichte ogen. "Wat u goeddunkt, heer," antwoordde hij. "U weet dat ik de overwinnaar zou zijn geweest als ik geen wanbof had gehad," voegde hij er rustig aan toe, zonder enige ijdelheid maar alleen omdat het de waarheid was.
Aeneas keek om naar de dienaar die zijn wapens droeg, wenkte hem en nam hem het schild af. "Dit schild," zei hij nadenkend, "hebben de Grieken eens uit de tempel van Neptunus in Troje geroofd. Ik heb het de rovers weer afgenomen en droeg het in vele veldslagen. Nu mag jij dit hebben. Moge het je beschermen wanneer wij in de naaste toekomst moeten vechten om het land dat ons is voorbestemd. Ga nu. Hoor je niet dat de heraut reeds roept voor het vuistgevecht?"
"Mogen de goden u geluk schenken!" zei Nisus vurig en boog diep.
Aeneas wendde zich nog eenmaal tot hem. Zijn gezicht was plotseling overschaduwd door zorgen. "Dat zal ik nodig hebben, ik en wij allen!" zei hij alsof hij in zichzelf sprak.
Toen de heraut voor de tweede maal riep ging er een beweging door de wachtende menigte. "Plaats maken! Laat mij door!" riep een dreunende stem over de hoofden en de mannen gingen snel uiteen eer een stel grove handen hen onzacht terzijde schoof.
"Dat is Dares!" mompelden ze en rekten de hals uit. Niemand onder de Trojanen, die Dares niet kende; Dares, de wandelende berg vlees, die de goden veel kracht en weinig verstand hadden geschonken. Dares met wie geen Trojaan meer worstelen wilde want hij had vuisten als ijzeren hamers, waaraan niemand heelhuids ontkwam.
Nu leunde hij tegen de slagboom, strekte zijn geweldige schouders, praalde met de enorme spieren aan armen en benen, keek rond en wachtte. Op zijn simpel gezicht lag een ijdel lachje. De bedienden hadden de jonge stier met de vergulde horens, die de prijs van de overwinning zou zijn, naast hem vastgebonden. Voor de derde maal riep de heraut de mannen dringend tot de strijd op. Maar het bleef stil. "Bij de Hades, ik heb geen zin me tot moes te laten slaan!" zei een van de beroemdste Trojaanse vuistvechters nurks. "Ik vecht tegen iedereen maar

niet tegen Dares. Hij slaat er maar op los en houdt zich aan geen enkele regel."

Intussen scheen de reus zo langzamerhand het geduld te verliezen. "Zoon der godin, hoe lang moet ik hier nog blijven staan en afwachten of iemand het waagt met mij te vechten?" vroeg hij humeurig. "Het lijkt me het beste dat je me toestaat de prijs maar meteen mee te nemen, omdat er geen tegenstander voor mij te vinden schijnt te zijn."

De omstanders riepen meteen dat dat inderdaad beter zou zijn dan wanneer hij eerst iemand kreupel zou beuken of naar de Orcus zou sturen en dan tenslotte óók nog de stier te krijgen. Maar koning Acestes had al een tijdje vol afkeer naar de arrogante kolos zitten kijken en het ergerde hem dat niemand in staat zou zijn die opschepperige knul op het gras neer te werpen. Een sterke, geoefende vechter zoals Entellus moest dat toch kunnen lukken . . . Ja natuurlijk, Entellus! Waarom had hij daar niet meteen aan gedacht?

De koning wendde zich snel om. Entellus zat vlakbij en Acestes riep hem. Maar de beroemde kampvechter schudde van nee. "Bij Hercules, het zou me wel aantrekken hem bont en blauw te slaan voor zijn opschepperij; maar mijn jeugd is voorbij!"

Toen begon iedereen om hem heen te dringen en op zijn eerzucht te werken. "Staat je huis niet vol ereprijzen? Ben je vergeten dat Eryx zelf je leraar is geweest? Je kunt toch niet dulden dat die knul je vol medelijden bekijkt? Je bent zeker even sterk en in ieder geval heel wat sneller! Denk eraan dat je snelheid je altijd beroemd heeft gemaakt!"

Ze bleven maar praten. Eindelijk sprong Entellus op. "Voor mijn part zullen jullie je gevecht hebben!" zei hij bijna wrevelig, sprong over de banken en schaarde zich bij Dares aan de slagboom.

Hij legde zijn gewaad af en Dares monsterde zijn tegenstander nieuwsgierig en ook een beetje onbehagelijk. Want ofschoon Entellus' haar aan de slapen al grijs werd was zijn lichaam prachtig gevormd; zijn bewegingen waren lenig en hij moest nog altijd heel sterk zijn.

Dares merkte al die dingen heel goed op, terwijl Aeneas hem en Entellus de handen met vele malen gekruiste riemen omwond. Toen gingen ze tegenover elkaar staan.

Eerst was het nauwelijks een gevecht te noemen. Entellus kwam niet van zijn plaats maar weerde alle slagen met snelle, zekere bewegingen af

alsof hij die kon zien aankomen. Dares sloop en danste om hem heen en probeerde hier en daar een slag als het leek of zijn tegenstander zich bloot gaf. Toen werd Dares ongeduldig en eindelijk woedend.

En nu begreep Entellus waarom de Trojanen deze kolos vreesden. Nu werd het gevecht inderdaad heel gevaarlijk en hij zou al zijn kracht en handigheid nodig hebben. De slagen regenden tegen zijn ribben; de vuisten vlogen hem om de slapen en raakten kin, neus en oren. Bij iedere slag dreunde het in zijn borst en hoofd; zijn adem ging fluitend en heel even verging hem horen en zien. Toen zag hij ineens zijn voordeel. Nee, hij dacht het alleen maar, want toen zijn vuist met al het gewicht van de slag en de zware riemen vooruitschoot stiet hij in het lege en hij viel hard voorover. De menigte schreeuwde. Nu zou Dares zich op hem werpen en dan . . .

Maar daartoe bleef geen tijd over. Entellus sprong in de lucht als een razende panter, want de val had plotseling al zijn woede opgewekt. En nu pas begon hij echt te vechten. Zijn slagen hagelden neer op de ontstelde Dares, die niet meer wist hoe zich te beschermen. Als hij een slag opving trof hem een andere op een plek waar hij dat helemaal niet verwachtte. Wat hielp hem al zijn kracht tegen deze vreeswekkende snelheid? Het werd vreemd donker in zijn hoofd en zijn verweer werd steeds zwakker en onzekerder. Toen begon hij te wankelen.

Dat was het moment waarop Aeneas, die zeer waakzaam en met groeiende bezorgdheid had toegekeken, over de slagboom sprong en zich tussen de strijdenden wierp. Met ijzeren greep omklemde hij de arm van de woedende Entellus eer de met riemen versterkte vuist op zijn eigen hoofd neerdaalde; in de hitte van het gevecht had Entellus niet meteen begrepen wie hij nu tegenover zich had.

Intussen kwamen de knechten al aanlopen; ze namen Dares onder zijn armen en sjouwden hem naar de schepen. Daar zouden de vrouwen hem wel verzorgen en hij scheen het waarachtig wel nodig te hebben! Zijn hoofd zwaaide van links naar rechts en eens spuwde hij een paar tanden uit, die in zijn mond rond ratelden en die hem van weinig nut meer waren.

De menigte was hem al vergeten vóór hij bij de schepen was. Ze bejubelden de winnaar Entellus, maar meteen daarna vergaten ze ook hem. Want uit het bos in de buurt klonk nu de heldere toon van vele fluiten

en hoorns. Van onder de bomen kwam een ruiterstoet te voorschijn. Maar het waren geen krijgers die daar op de rijk getooide paarden zaten; het waren jongens, feestelijk gekleed, met kransen in het haar, gouden halssnoeren en kostbare juwelen aan hals en borst, speren van kersehout met een ijzeren punt in de vuist; ze kwamen aanrijden met ernstige, oplettende gezichten, in strakke volgorde die niet verstoord mocht worden door een onnadenkende beweging van ruiter of paard.

"Onze jongens!" mompelden de Trojanen trots en ze lieten geen oog af van de stralende stoet, die nu in een grote halve cirkel over het vrije veld de renbaan opreed. Van weerszijden drong de Trojaanse en Siculische jeugd naar voren en volgde met verlangende blikken hun gelukkige leeftijdgenoten en zuchtte van bewondering bij het zien van zoveel glorie.

Toen begon het spel. Eerst was er een zwijgend uitgevoerde en heel moeilijke reidans van de paarden en de jeugdige ruiters. Ze vormden kringen die in elkaar overgingen als de gangen van het labyrint onder de Kretenzische koningsburcht. De kringen leken zich te verwarren alsof alle orde zoek was en er niets meer overbleef dan een warreling van paarderompen en smalle jongenslijven met ernstige gezichten.

Maar meteen daarna was de verwarde massa al weer uit elkaar gestoven. Keurig in twee afdelingen gescheiden keerden de ruiters elkaar de rug toe om dan de paarden weer om te trekken en met geheven speer te komen aanvliegen alsof ze elkaar tegen de grond wilden rijden. Zo speelden zij een strijd tussen twee legers, aangevoerd door Acanius Julus en een prins uit het huis van koning Priamus. Aanval en vlucht en het wisselende krijgsgeluk werden zo levendig voorgesteld, dat de toeschouwers de adem inhielden en alleen nog maar oor en oog hadden voor het schitterende schouwspel.

Om deze tijd lagen de schepen verlaten aan het strand. De schildwachten doezelden ergens in de schaduw; Dares sliep in het bos zijn woede en zijn pijn uit en de vrouwen hadden een altaar opgericht en een offervuur ontstoken, om in de afwezigheid van de mannen voor zich alleen de dode Anchises te eren. Hun gezicht stond treurig en velen weenden; niet zozeer vanwege de dode als wel vanwege hun eigen treurige lot.

Ze waren al sedert lange tijd zeer bedroefd. Dit was nu al de zevende

zomer sedert ze rondzwierven op zee en langs onbekende kusten, zonder vaderland, zonder rust en zekerheid, zonder dak en muren. Ach, onsterfelijke goden, hoe lang moet die ellende nog duren? En zoals vaak gebeurde begonnen de vrouwen weer te jammeren en te klagen . . .

Dit alles werd gezien en gehoord door Juno, terwijl ze met een somber gezicht van de Olympus omlaagkeek naar het eiland Trinacria. Daar lagen de schepen op het strand, twintig mooie sterke schepen die op een goede dag de Trojanen naar Latium zouden brengen. "Ik heb voor niets die ijdele nar Aeolus omgekocht om de stormen los te laten," zei de oppergodin woedend. "Neptunus heeft ze weer naar huis gestuurd en de Trojanen zijn met hun schepen ontkomen. Maar ik wil nu eenmaal niet hebben dat dat volk zo'n grote macht bereikt als hun beloofd is."

Ze wierp een blik op de menigte die volkomen opging in het schijngevecht van de jongens en toen luisterde ze een tijdje naar het klagen der vrouwen. Plotseling kreeg ze een inval. "Als de Trojanen geen schepen meer hebben kunnen ze ook niet naar Latium," mompelde ze nadenkend. "Misschien kunnen de vrouwen . . ."

Haastig riep ze haar bode Iris en gaf haar een bevel. Iris ging meteen op weg naar de aarde; ze gleed langs de straat van de regenboog omlaag, en als meesteres in alle listen nam ze de gedaante van een voorname oude Trojaanse aan en mengde zich even later tussen de vrouwen, die haar enigszins verwonderd aankeken.

"Ben jij het, Beroë?" zei iemand. "Wat fijn dat je weer gezond bent."

"Ach jullie arme stakkers," begon Iris meteen met huichelachtig medelijden, "ik moet eindelijk toch eens met jullie praten. Hoe lang moeten we ons nog zo door het onzekere laten slepen? Hoe lang jagen we nu al achter dat Latium aan, dat ons lijkt te ontvluchten? Een nieuw Troje is ons beloofd. Waarom zouden we dat niet hier bouwen in plaats van steeds over zee te zwerven? Vannacht is mij de schim van Cassandra verschenen. 'Hier is jullie vaderland,' zei die zieneres, 'en hier moeten jullie Troje bouwen!' Maar de mannen zullen ons dwingen weer op de schepen te gaan. Daarom mogen er geen schepen meer blijven bestaan! Kom mee, dan gaan we ze verbranden!" En met die woorden sprong ze naar het altaar, greep een brandende tak en slingerde die op het dek van het voorste schip. De Trojaanse vrouwen keken haar vol schrik aan. Nee, dit . . . hoe dúrfde ze?

Maar de oudste, Pyrgo, de min van vele zonen van Priamus, wendde zich hoofdschuddend tot haar gezellinnen. "Dat is Beroë niet!" zei ze heftig. "Ik ben net nog bij Beroë geweest en ze kon niet eens van haar bed opstaan!"

Nauwelijks had ze die woorden gesproken of ze hoorden een zacht gelach en toen ze verschrikt omkeken veranderde de gedaante die ze voor Beroë hadden aangezien bliksemsnel op een wonderlijke manier, en het volgende ogenblik vloog ze hoog naar de wolken en verdween.

Toen raakten de vrouwen verschrikkelijk in verwarring. De lokroep van het beloofde land was nog sterk, maar sterker was de angst voor de verschrikkingen van een nieuwe zeereis en het verlangen naar een eigen haard. En nu was die wonderlijke vreemdelinge gekomen. Hadden de goden haar soms gezonden? Schuwe blikken vlogen in de richting van de schepen. Boven het dek van het voorste kronkelde een rookwolkje en plotseling, terwijl ze nog steeds keken, stond het zeil in vuur en vlam.

Was dat geen voorteken? Alsof ze plotseling waanzinnig geworden waren vlogen de vrouwen naar het altaar, waarop het vuur brandde. In een oogwenk vlogen fakkels, smeulende kransen en brandende takken naar de schepen. Er steeg rook op en het vuur vrat zich snel in het droge hout, vond hier een voeg die met hars was dichtgesmeerd, daar een beetje gemorste olie, die brandend in de ruimte boven de kiel droop, een paar bundels dennespanen, wollen dekens en talloze andere dingen . .

Eumel de schildwacht vloog met een schreeuw overeind. Waar kwam dat vrouwengegil vandaan en die brandlucht die hem uit zijn slaap had gewekt? Even later zag hij het vol ontzetting. Hij zag ook meteen dat hij alleen niets zou kunnen doen. Daarom rende hij en nog nooit van zijn leven had hij zo gelopen! Hij wist niet eens dat hij zo hard hollen kon . . . .

Ascanius zag hem het eerst, terwijl hij met zijn troep jongens over de renbaan vloog in de richting van het woud. Zijn ogen trokken smal en op zijn jong gezicht lag ineens een harde trek. Met een scherpe kreet vuurde hij zijn berberhengst aan. Die suisde meteen als een pijl weg. Maar voor hem lag de slagboom. Zijn gezellen bleven plotseling met hun paard staan. Wat haalde Ascanius in zijn hoofd? Hij had al lang moeten keren om de anderen tegemoet te rijden. Nu had hij het prachtige spel bedorven. Ze schreeuwden het uit toen de achterhoeven van de

hengst tegen de slagboom sloegen. Maar hij was eroverheen! Hij schoot vooruit langs de rand van het bos recht op Eumel af, die bedekt met zweet kwam aanhijgen. Vlak voor de schildwacht hield hij de hengst zo strak in dat hij bijna op de achterbenen ging staan.

"Wat is er gebeurd?" vroeg Ascanius snel.

"Brand op de schepen!" stootte Eumel uit; toen wierp hij zich in zijn volle lengte op de grond omdat hij aan het eind van zijn krachten was.

Ascanius raasde verder langs het strand. Hij hoorde de stem van zijn vader die luid om de paarden riep. Ze zouden hem dus snel genoeg volgen en hij hoefde geen tijd te verliezen. Nu dreef de wind hem de eerste rooksluiers tegemoet. Ascanius beet zijn tanden op elkaar. Sneller, sneller! De schepen mochten niet verbranden! Hij schopte de hengst met zijn hielen in de flanken zodat hij met wild gesnuif vooruit stoof.

Het woud hield de schepen nog verborgen. Maar achter de bomen steeg zwarte rook op en hij kon het knetteren van het vuur duidelijk horen. Hij hoorde ook de vrouwen schreeuwen en iets in dat gegil gaf hem te denken. Ze schreeuwen van blijdschap! dacht hij verbluft. Maar ik moet me toch vergissen! Ze kunnen toch niet blij zijn omdat onze schepen verbranden!

Toen hij om de hoek van het woud boog deinsde de hengst plotseling terug. Het strand lag voor hem en daar lagen ook de schepen zij aan zij. Maar wat zagen ze eruit! Vier ervan stonden in lichterlaaie, van de andere stegen al vlammen op en een rode gloed vrat zich boosaardig door de planken. En . . . maar grote goden! Wat bezielde die vrouwen? Waren ze dan gek geworden? Ze liepen langs het strand, zwaaiden met fakkels en slingerden die naar de schepen en schreeuwden van vreugde.

Schrik, verdriet en woede dreven Ascanius de tranen in de ogen. Nee, dat mocht niet gebeuren! Reeds dwong hij de hengst, die bang was voor het vuur, met geweld voorwaarts. Daar stond een groep vrouwen als betoverd naar de brandende schepen te staren. Daarheen dreef hij zijn paard. Hij wist niet precies wat hij zou doen of mogelijk kon bereiken. Maar plotseling hoorde hij zichzelf zeggen — en zijn stem klonk hem vreemd en diep in de oren — "Maar vrouwen, wat doen jullie nu? Willen jullie onze enige hoop verwoesten? Met de schepen vernietigen jullie geen vijand, maar de toekomst van jullie zonen." De vrouwen hadden zich verschrikt omgekeerd toen ze die stem hoorden. Ze herken-

den Ascanius niet meteen in zijn krijgsuitrusting. Maar toen mompelde hier en daar iemand zijn naam. Het was alsof ze ontwaakten uit een vreselijke droom of dat een boze betovering van hen afviel. Ze staarden elkaar in de verhitte en door rook zwart geworden gezichten en in hun ogen stond de ontzetting te lezen over wat ze gedaan hadden.

Toen de grond begon te dreunen onder de paardehoeven, die steeds nader kwamen, sloegen ze op de vlucht. Want hoe konden ze de mannen onder ogen komen na wat ze gedaan hadden? Ze holden het bos in en verborgen zich vol angst en schaamte in het struikgewas.

Niemand bemoeide zich met hen. Er was geen tijd om de schuldigen te zoeken; eerst moest er gered worden wat nog mogelijk was. De mannen wierpen zich van de paarden; na een paar korte bevelen renden ze naar het strand, sprongen in het ondiepe water en klauterden tegen de scheepsladders omhoog. De vier voorste schepen waren in ieder geval verloren. De vlammen sloegen knetterend uit de zwarte rook en niemand kon zich in de buurt wagen.

Maar ook op de andere schepen scheen alle moeite vergeefs te zijn. Vergeefs goten ze stromen water uit ketels en kruiken over de brandende planken. Als men dacht het vuur te hebben geblust op het dek sloegen de vlammen ergens anders weer uit het ruim. Had men de gloeiende rollen zeil van de mast gerukt en in zee geworpen, dan vrat het vuur meteen weer door het eikehout van de scheepswanden en straalde rood in de voegen, gevoed door hars, werk en de olie die uit de gebarsten oliezakken spoot.

Aeneas die zich met vele andere mannen op het dek van de "Chimaera" bevond, sprong haastig opzij toen de verkoolde stomp van de mast onder een vonkenregen naast hem neerstortte.

Hijgend leunde hij even tegen de borstwering. Hij had zijn handen gebrand, zijn haar was verzengd en over zijn schouder liep een diepe bloedige schram. Maar wat kon hem dat schelen? Hij was in de ban van een naamloos verdriet en vertwijfeling. Wat hielp het om je te verweren als het je noodlot was dat de schepen verbrandden en daarmee de enige hoop werd vernietigd om het beloofde land te bereiken?

O, hij kende die verschrikkelijke treurigheid goed genoeg! Dat was hem al vaker overkomen: toen Troje onderging, later op Kreta, in Carthago en nog vele andere malen . . . En toen hij het gevoel kreeg er volkomen

door te worden overweldigd, als door een donkere stortvloed die over hem heensloeg, toen rukte hij het gewaad van zijn schouders, hief de handen ten hemel en riep: "Almachtige Jupiter, als je ooit erbarmen met de mensen hebt laat dan ons armzalig bezit niet ten prooi van de vlammen vallen! Indien ik je woede verdiend heb dan mag je een bliksemschicht sturen en vernietigen wat er van ons volk en zijn rijkdom nog over is!"

Nauwelijks had hij die woorden gesproken of er brak een plotselinge storm los; zwarte wolken kwamen aanrollen, de bliksem flitste, de donder rolde en het werd donker boven strand en zee.

En toen stortte de regen neer.

Een tijdlang verdween alles in de neerstromende gietbui als achter grijze muren: strand en zee en hemel en de brandende schepen met de mannen die er nog op zaten. Toen de regen even plotseling ophield als hij begonnen was waren de branden geblust en de schepen gered; allemaal op vier na, waarvan alleen de verkoolde ribben waren overgebleven.

Die nacht sliep Aeneas niet. Zorgen en twijfel martelden hem. Hij had zich precies laten vertellen hoe het onheil had plaatsgehad. "Ik kan niet boos worden op de vrouwen," zei hij vol kommer tegen zichzelf. "Ze kunnen de onzekerheid en de moeilijkheden niet langer verdragen. Maar wat moet ik doen? Mij hier op Trinacria vestigen, al is dit niet het oord dat ons voorbestemd is? Of moet ik toch verder gaan naar Latium? Maar ik heb vier schepen verloren en op de andere is geen plaats voor iedereen."

Vroeg in de morgen kwam hij Nautes tegen, de oudste Trojaan die hoogbejaard en heel wijs was. Aeneas klaagde hem zijn nood. "Volg je noodlot waar het je heenvoert," zei Nautes ernstig. "Kome wat komen mag; ieder noodlot wordt overwonnen door het te verdragen. Wil je mijn raad hebben luister dan. Laat de zwakken en ouden, de kleinmoedigen en de door de reis vermoeide vrouwen hier op Trinacria achter. Acestes zal het je graag toestaan. Hij zal hun land geven en dan kunnen ze muren om zich heen hebben en de zekerheid waarnaar ze zo snakken."

Het leek Aeneas wel een goede gedachte maar zijn twijfel wilde toch nog niet wijken. Waarom was Anchises ook gestorven? Als hij hier was dan zou ik zonder verder nadenken doen wat mijn vader me zou ra-

den, dacht hij treurig. Nu moet ik alleen de last van het besluit dragen. Toen het weer nacht werd had hij nog steeds geen uitweg gevonden. Eindelijk, lang na middernacht, sliep hij van vermoeidheid in. Een tijdje later gleed een geluidloze gestalte als een schaduw door het duister naar zijn bed. Op hetzelfde moment ging Aeneas overeind zitten. Hij staarde naar de gestalte, die hem ongelooflijk vertrouwd en tegelijk zo vreemd voor kwam. Schrik en vreugde grepen hem plotseling aan. "Ben jij het, vader?" mompelde hij. "Heeft de heerser van het dodenrijk je vrijgelaten om mij bij te staan in mijn nood?" Hij wachtte verlangend en waagde het nauwelijks adem te halen.

"Ik kom op bevel van Jupiter naar je toe, mijn zoon, om je zorgen van je te nemen," hoorde hij toen de stem van zijn vader. "Volg de raad die Nautes je gegeven heeft! Neem alleen de sterken en dapperen met je mee naar Latium, want je zult daar moeten vechten tegen wilde en krijgszuchtige volkeren."

"Maar eer je landt bij de monding van de Tybris moet je neerdalen in het schimmenrijk en mij opzoeken, want jou zal vergund zijn wat weinige stervelingen verkrijgen: levend het dodenrijk te betreden. Wees niet bang om mijnentwille. Ik word niet omgeven door de verschrikkelijke nacht van Tartarus, maar woon in Elysium, het oord der vreugde waar de vromen zijn opgenomen. Als jij in Cumae de sibylle hebt gezien en haar voorspellingen hebt gehoord, vraag haar dan je door de onderwereld te voeren. Ze zal je zeker naar mij leiden. Dan zal ik je je nakomelingen laten zien en je hun lot verkondigen. Leef wel! De nacht leidt zijn paardenspan al naar beneden en de adem van de snuivende rossen waait op griezelige wijze om me heen."

"Blijf nog, vader!" riep Aeneas en sprong op. "Nog heel even . . ." Maar hij strekte vergeefs zijn handen uit; zijn vader was verdwenen als rook die in de lucht verwaait.

Toch voelde Aeneas zich behoorlijk getroost. Hij stond op, bracht de huisgoden een offer en begaf zich naar Acestes om hem zijn plannen voor te leggen.

"Dat is verstandig gehandeld!" zei de koning toen hij alles gehoord had. "Wie genoeg heeft van het zwerven mag gerust hier blijven. Ze kunnen in vrede en veiligheid het land bebouwen dat ik hun zal toewijzen. Ook hun stad zullen ze hebben, evenals een raad van oudsten, wetten en

rechtspraak. Dan worden we er allemaal beter van."

Onder hen die op Trinacria zouden blijven heerste louter vreugde toen ze dit hoorden. En terwijl daarbuiten op zee de storm raasde tekende Aeneas met een ploeg de grenzen van de nieuwe stad af, deelde de bouwpercelen uit en verdeelde het toegewezen akkerland en de fokdieren. De eerste muren werden geplaatst, het graf van Anchises met een bos omgeven en op de Eryxberg werd de eerste steen voor de tempel van Venus gelegd.

Tijdens dit alles verliep de tijd; de stormen waren voorbij, de golven werden weer glad en de wind blies vast en zacht vanuit het zuiden. En daarmee brak de dag van het afscheid aan. Nu schreiden velen, die eerst gezworen hadden dat ze de zee niet meer konden luchten of zien, om niet te spreken over een voet aan boord te zetten. Nu zouden ze graag alle bezwaren en gevaren verdragen hebben als ze maar niet achter hoefden te blijven; want mensen zonder zelfvertrouwen zijn nu eenmaal zo. Maar Aeneas troostte hen vriendelijk zodat ze tenslotte toch weer vonden dat alles goed geregeld was.

Toen offerde Aeneas op een goede morgen een zwart lam aan de stormen; over de boeg goot hij een beker wijn in zee; hij omarmde nog eenmaal zijn gastheer Acestes en beval de achterblijvers in zijn goede zorgen aan.

Toen de Trinacriërs de schepen verlaten hadden gaf Aeneas een bevel. De riemen sloegen in het water; de zeilen ontrolden zich als reusachtige vleugels en richtten zich naar de wind. Weer trokken de schepen der Trojanen over zee . . .

Ver daarbuiten stuurde Neptunus zijn gouden wagen over de golven, zodat het witte schuim om de flanken der paarden als vlokken opstoof. Venus zag de heerser van de zee. Ze zag ook de schepen der Trojanen op weg gaan; en terwijl ze in grote zorg verkeerde vloog ze van de Olympus omlaag en streek naast Neptunus neer.

"Aeneas is weer uitgevaren met zijn vloot," zei ze. "Je weet het best, maar je weet ook dat Juno de Trojanen nog immer met haar haat vervolgt. Daarom smeek ik je: neem hen onder je bescherming zolang als ze je rijk bevaren en sta hun toe eindelijk in Latium te landen."

Neptunus wierp een blik op de schepen, die rustig en snel noordwaarts zeilden. "Me dunkt dat ik je vaak genoeg bewezen heb dat ik je zoon

ben toegedaan," antwoordde hij. "Je hoeft dus niet bezorgd te zijn. Aeneas komt met de zijnen heelhuids aan zijn doel, ook al bevalt dat mijn zuster Juno niet," voegde hij er lachend aan toe. "Maar er is er één die het strand van Latium niet zal betreden," zei hij echter meteen ernstig. "Eén enkel leven moet gegeven worden als offer voor velen."

Toen ging Venus getroost weer naar de Olympus terug. Neptunus echter joeg zijn paarden verder over zee; om hem heen trok in een kleurig gewemel zijn veelvormig gevolg; snelle tritonen en nimfen doken op en verdwenen; de glanzende lijven van talloze zeehonden deinden voorbij; glinsterende vissen schoten kriskras door het water en soms hief een monster uit de diepte een ogenblik zijn vreselijke, gepantserde kop uit de golven omhoog.

Toen het nacht was geworden zeilden de Trojanen reeds ver benoorden Trinacria en de kleine eilanden over open zee. Palinur stond aan het roer van het voorste schip en hield de blik gevestigd op de sterren die hem de weg wezen. De wind blies zacht, de zee was glad en er waren geen klippen of ondiepten in deze wateren. Toch was Palinur zeer waakzaam want hij had lang geleden al geleerd de zee te wantrouwen. Maar op dat ogenblik vloog de god van de slaap onder de sterren door. Hij gleed over het schip waarop iedereen in diepe rust lag en liet zich ongemerkt naast Palinur neer, die het roer stevig in de vuist hield.

"Zeg Palinur," fluisterde de onzichtbare god, "wat staar je toch zonder onderbreken naar de hemel? En waarom omklem je zo angstig dat roer? Kijk toch eens om je heen. Wind en golven zijn rustig en nergens dreigt gevaar. Waarom gun je jezelf niet een klein beetje rust?"

Palinur lette niet op het gefluister. Toen bewoog de slaapgod heel zacht de twijg die hij in zijn hand droeg. De blaadjes waren gedoopt in Lethe, die vergetelheid brengt. Een paar druppels vielen op Palinurs slapen. En toen voelde de arme roerganger zo'n vermoeidheid dat hij alles om zich heen vergat. Zijn ogen vielen toe, hij tuimelde tegen de borstwering. Nog eenmaal trachtte hij zich op te heffen, maar toen wierp de geniepige god zich met al zijn kracht over hem heen. Er raakte een plank los van het achterschip en Palinur stortte hals over kop in zee . . .

Een tijd later merkte Aeneas met verbazing dat zijn schip wonderlijk slingerend voortdreef. Hij sprong op van zijn bed en liep naar het achterschip. Toen hij de losgerukte plank zag wist hij wat er gebeurd

was. "Arme Palinur," zei hij treurig, terwijl hij zelf naar het roer greep. "Nu moet je onbegraven op een onbekende plek liggen, waarheen de zee je dragen zal. Je schim zal klagend langs de donkere rivier van het dodenrijk rondzwerven omdat veerman Charon jullie die niet begraven werd niet in zijn bootje overvaart."

VII

De schepen der Trojanen bereikten veilig en wel het strand van Cumae.
"Dit is onze laatste rust tijdens de reis," zei Aeneas, "als we weer voet aan land zetten zal het op de grond van Latium zijn." Hij zweeg plotseling en zag Achates aan met een vreemd afwezige blik, alsof zijn gedachten ver weg waren, ja bijna alsof hij bang was. "Alleen moet ik eerst nog twee dingen doen," ging hij eindelijk aarzelend voort. "Ik moet de sibylle bezoeken die hier het heiligdom van Apollo bewaakt. Dat heeft Helenus mij aangeraden want zij zal mij ons toekomstige lot voorspellen. En dan . . ." weer bleef hij steken alsof hij er nauwelijks over durfde te spreken, "dan moet ik afdalen in het dodenrijk om mijn vader te ontmoeten. Want dat is zijn wens. Ook verlang ik er zelf naar met hem te spreken."
Achates was opgesprongen; zijn ogen fonkelden. "Ik hoop dat je mij zult toestaan je te vergezellen!" zei hij gretig. "Ik heb al heel lang willen weten hoe het er daarbeneden in het schimmenrijk uitziet."
Aeneas schudde ernstig van nee. "Dat zul je vroeg genoeg gewaarworden. Maar meenemen kan ik je niet. Deze weg kan alleen hij levend afleggen die de goden het toestaan. Maar jij moet iets anders voor me doen. We zullen naar de tempel van Trivia klimmen en daar wachten terwijl jij naar de sibylle gaat en haar verzoekt ons aan te horen."
Intussen hadden de jongelingen aan het strand vuren ontstoken en het bos doorzocht of er een bron was. De mannen waren op jacht gegaan en de vrouwen begonnen brood te bakken en allerlei spijzen klaar te maken.
Aeneas riep de oudsten bij zich en ze klommen de hoogte van de tempel op. Voor de reusachtige gouden poort bleven ze wachten en Achates ging vooruit om de sibylle te zoeken. Het was een schitterende tempel. Daedalus had hem gebouwd toen hij moest vluchten voor koning Minos van Kreta. Hij werd door de vleugels die hij voor zichzelf had gemaakt, snel en zeker door de lucht over de zee naar Cumae gedragen. Maar zijn zoon Icarus was te hoog naar de zon gevlogen. Toen smolt de was die zijn vleugels tesamen hield en hij stortte neer in zee.
Daedalus had troost gezocht in zijn prachtige kunst en het heiligdom

van de sombere godin met de grootste pracht versierd.
Terwijl de Trojanen nog verbaasd de afbeeldingen bekeken waarmee de glinsterende poort versierd was drongen plotseling de machtige deurvleugels hen terzijde en binnen in de tempel stond een vrouw voor hen. Ze droeg het gewaad van een priesteres; haar haren waren ijzergrauw en er trokken diepe rimpels door haar bleek gelaat. De ogen lagen donker en als uitgedoofd in diepe kassen alsof ze al het leed van de wereld hadden aanschouwd. Achter haar verscheen Achates; hij zag er verward en onzeker uit alsof hij zich heel onaangenaam voelde waar hij stond en veel liever ergens anders had gestaan.
De stem der sibylle klonk rauw toen ze begon te spreken. "Het is de tijd niet om hier als leeglopers te staan kijken. Daarvoor zijn jullie niet hier gekomen. Bid de god dat hij u genadig moge zijn en volg mij dan naar de grot."
Haastig bogen de mannen het hoofd en Aeneas sprak: 'Hoor ons aan, Phoebus Apollo! Eindelijk hebben we de kust van Hesperië bereikt, waar we al zo lang vergeefs naar zoeken. Nu smeken we, moge het onheil ons niet nog verder achtervolgen. Sta ons toe zonder verdere gevaren ons doel te bereiken, waar we nu zo dichtbij zijn. We zullen u in Latium een tempel bouwen van wit marmer en feestdagen in uw naam houden. Verder smeken we u: deel ons ons toekomstig lot mee door de mond van uw priesteres."
"Volg me nu," zei de sibylle weer en er klonk nu een ontzettende angst in haar stem. Ze schreed voor hen uit naar het achtergedeelte van de tempel, waar ze een reusachtige grot zagen opdoemen. Duistere gangen kwamen er van alle kanten op uit en zwarte openingen gaapten in de vloer; schachten daalden af tot een niet waar te nemen diepte; de geweldige rotsen van Cumae moesten vol holen zitten.
Nu stond de priesteres stil; een grote blanke gedaante, in het duister voorovergebogen alsof ze luisterde. Haar haren gingen rechtop staan, ze hijgde en haar tanden klapperden van angst. "De god! Ik voel dat de god nabij is!" kreunde ze en ze staarde wild om zich heen alsof ze een weg zocht om te vluchten en toch niet vluchten kón.
Vol afgrijzen keken de Trojanen toe.
Toen begon ze te spreken en haar woorden weerklonken luid en verschrikkelijk uit de holen terug: "Jullie denken je doel bereikt te hebben,

Trojaanse Aeneas! Maar je vergist je, want je staat pas aan het begin. Je zult weliswaar Latium bereiken maar het zal je berouwen dat je dit land ooit betreden hebt. Ik voorzie vreselijke oorlogen; de Tybris ziet rood van het bloed en legers van schimmen trekken door de poorten van het dodenrijk. Zelf wacht jou een even sterke tegenstander, sterk en dapper als Achilles. En weer ontbrandt er net als bij Troje een gruwelijke oorlog vanwege een vrouw. Maar laat je niet ontmoedigen wat er ook gebeuren mag! Eens komt de redding als je die het minst verwacht, en die komt van een Griekse stad!"

Daarop zweeg de sibylle. Langzaam, alsof ze doodmoe was, richtte ze zich op. Het zweet stond op haar voorhoofd; met een wonderlijk verwezen uitdrukking streek ze erlangs alsof ze uit een droom ontwaakte.

Aeneas haalde diep adem. "Wat u gezegd heeft treft mij niet onvoorbereid," zei hij rustig. "Ik heb nooit durven hopen dat we het nieuwe Troje zouden kunnen bouwen zonder erom te vechten. Maar nu weet ik dat het ons eens vergund zal worden en daarom zullen we alles wat ons overkomt verdragen. Maar u, verheven priesteres, smeek ik om nog één gunst," ging hij snel voort, omdat hem de moed voor zijn laatste verzoek bijna in de schoenen zonk. "Ik smeek u mij de weg door de onderwereld te wijzen, want ik wil mijn vader bezoeken die in Elysium woont."

Met een ruk hief de sibylle het hoofd op en staarde hem ongelovig aan. "Verlang je ernaar om tweemaal de gruwelijke nacht van de Tartarus te zien en tweemaal over de Styx te varen? Het is gemakkelijk afdalen in het dodenrijk; maar slechts heel weinig sterfelijken, zonen van goden of zij die bijzonder geliefd zijn door Jupiter, zijn weer teruggekeerd naar het licht van de hemel. Wil je het toch wagen, luister dan wat je eerst moet doen. Ergens in deze onbegrensde wouden groeit aan een boom een gouden twijg. Slechts hij die deze kan afbreken is het toegestaan in Pluto's rijk af te dalen. De twijg is een gift voor Proserpina, de dodengodin. Als het je lot is in de onderwereld af te dalen zal je die zonder moeite kunnen plukken, maar in het andere geval zal je hem zelfs met je zwaard niet kunnen afkappen. Maak je dus gereed hem te gaan zoeken. Als je hem gevonden hebt kom dan bij mij terug en offer de goden van de Orcus een zwart lam. Dan zullen we op weg gaan." Ze zweeg en keek Aeneas aarzelend aan. "Opdat je zien kunt dat je mijn woorden

vertrouwen kunt wil ik je nog iets zeggen," ging ze voort. "Terwijl wij hier spreken ligt een van je gezellen dood aan het strand. Begraaf hem zoals het behoort opdat hij je geen onheil bezorgt door onbegraven te blijven." Toen draaide ze zich om en ging weg.

Getroffen keken de Trojanen elkaar aan en zagen met schichtige ogen naar Aeneas. Wilde hij het werkelijk wagen wat slechts weinigen hadden volbracht: de zanger Orpheus, die zijn gade op aarde terugbracht; Theseus de lieveling der goden; Hercules die de hellehond Cerberus in het licht sleepte; Pollux die zijn dode broer bevrijdde?

En dan was er ook nog dat andere: wie van de hunnen lag dood op het strand?

Zwijgend klommen ze de berg weer af. Beneden vonden ze Misenus. Misenus lag op het zand uitgestrekt en was dood. Hij was jong en sterk en vrolijk geweest. Niemand kon de tuba met zo'n geweld laten klinken; niemand kon aan de hoorn zo'n wilde of zo'n zachte klank ontlokken. Hij had op een rots aan het strand gestaan en had op zijn schelp geblazen dat het schalde over de zee. En plotseling was hij uitgegleden van de natte steen en in de branding gevallen. Maar anderen wisten weer een ander verhaal: jaloers op de kracht van de klanken was er een triton opgedoken uit de diepte van de zee en hij had de ongelukkige Misenus meegesleept. Maar wie kon vertellen wat er in werkelijkheid was gebeurd?

Ze treurden allemaal nogal om hun vrolijke makker. Maar omdat niets hem weer tot het leven terug kon roepen bleef hun niets anders over dan hem op waardige wijze te begraven. De mannen begaven zich naar het bos om takken en stammen voor de brandstapel te halen, terwijl men het lichaam waste en zalfde en de dodengeschenken klaarzette. Terwijl Aeneas de bijl zwaaide en tak na tak afhakte, dacht hij er zuchtend over na hoe hij in dit reusachtige bos met het woekerende struikgewas ooit de gouden twijg moest vinden.

"Ik weet zeker dat die ergens groeit; die arme stakker van een sibylle heeft niet gelogen," zei hij treurig voor zich heen. Op dat zelfde ogenblik vlogen twee duiven dicht langs hem heen. Haastig keek hij op. Nu zaten ze recht tegenover hem op een tak. Plotseling kreeg hij een inval. Duiven? Duiven waren de godin Venus gewijd . . .

"Moeder," zei hij hoopvol, "heb jij ze gezonden om me te helpen?"

Toen vlogen de duiven op, het woud in.
Aeneas volgde ze en verloor ze niet uit het oog. Vaak moest hij zich met zijn bijl een weg banen door het kreupelhout; hij struikelde over wortels en raakte vast in slingerplanten, maar hij bleef doorlopen. Soms gingen de twee vogels op een tak zitten en pikten naar voedsel. Dan kon hij even uitrusten. Maar het bos werd steeds ontoegankelijker en donkerder.
En plotseling zag hij dat niet ver tussen de bomen dikke zwartachtige rook opsteeg; tegelijk merkte hij dat zijn voeten bij iedere stap dieper wegzonken. In de lucht hing een vreemde zwavelstank. Voor hem strekte zich een wildernis uit van riet en planten met grote bladeren, en toen hij die uiteenboog blonk daarachter olieachtig water. Aeneas deinsde terug. Op hetzelfde moment wist hij waar hij was; dit was het Avernusmeer en aan de oever lag een der poorten die naar de onderwereld voerden.
Terwijl hij nog die kant uit staarde doorvoer hem een nieuwe schrik. Waar zaten de duiven? Haastig keek hij rond. Daar zag hij ze. Ze zaten vlakbij in de top van een boom, een beetje terzijde van de oever van het meer. En toen hij daarheen struikelde zag hij nog wat anders; midden tussen de dicht bebladerde groene takken glansde iets van goud. Met een juichkreet sprong hij erop af en in het volgende ogenblik hield hij de gouden twijg in zijn hand. Zonder enige moeite had hij die geplukt . . .
Hij liep terug door het bos en de berg op naar het huis van de sibylle. Ze knikte alleen maar toen ze de twijg zag. "Ik wist het wel," zei ze. "Ik zal hem voor je bewaren."
Beneden aan het strand hadden de makkers intussen de brandstapel opgebouwd en met kransen en laurierbladeren versierd. Ze hadden de dode Misenus in een purperen gewaad gehuld, hem op de houtstapel gelegd en de dodengeschenken om hem heen opgesteld. Ook zijn wapens lagen bij hem.
Toen dat alles klaar was hielden zijn vrienden met afgewend gelaat volgens de zede der vaderen de brandende fakkels bij de brandstapel . . .
Toen de vlammen doofden en de brandstapel tot as was geworden, verzamelden ze zijn gebeente in een bronzen urn en met zijn eigen handen bouwde Aeneas de grafheuvel op. Daarop legde hij het harnas,

de tuba en de roeiroem van de dode. Toen stond hij even zwijgend voor het graf maar hij dacht niet aan Misenus; hij dacht aan dat wat voor hem lag.
Zijn blik zocht Ascanius. Die stond te midden van de andere jongelingen en keek hem opmerkzaam aan. Zijn jong gezicht stond ernstig en onbevreesd. Misschien wachtte hij tot zijn vader hem zou roepen om afscheid te nemen eer hij in het dodenrijk afdaalde.
Maar Aeneas riep hem niet. Waarom zou hij afscheid nemen als hij toch wist dat hij terug zou keren? Hij voelde nu geen twijfel meer en ook geen zorg voor de toekomst. Hij voelde een ongehoorde kracht om te doen wat gedaan moest worden en te verdragen wat het lot hem zou bieden. Snel wendde hij zich af van het graf en met lichte stappen sloeg hij het pad in naar de top van de berg.
Achates hurkte op enige afstand op een rots. Hij had al zijn wapens bij zich en wachtte. Toen Aeneas voorbij was zonder hem te hebben opgemerkt stond hij op en volgde hem op enige afstand. Hij zag er bekommerd en boos uit. Moest hij Aeneas nu werkelijk deze weg alleen laten gaan, een weg die veel gruwelijker was dan alle verschrikkingen op aarde? Misschien kon hij stiekem meeglippen door de poort en hem dan ongezien volgen in het duister dat daarbeneden heerste. De sibylle was er natuurlijk ook nog; als zij hem zag zou ze hem zeker terugsturen, boos over zijn vermetelheid.
Hoe hoger Achates kwam des te langzamer werden zijn stappen en eindelijk bleef hij staan. Nee het hielp niet; geen bevel der goden riep hém; hij bezat ook geen gouden twijg en daarom zou pas na zijn dood zijn hoofdloze schim daarbeneden rondzwerven tussen duizenden anderen. Toen keerde Achates bedroefd terug . . .
Aeneas trok met de sibylle door het bos naar het Avernusmeer. De zieneres leek zwijgzaam en was in een sombere bui. Spoedig liepen ze door de naar zwavel ruikende rook, die als een donkere sluier tussen de bomen hing. Toen stonden ze aan de oever voor de zwarte afgrond waaruit de giftige warme damp opsteeg. Terzijde was aan een boom een zwart lam vastgebonden en een jonge koe die nog geen kalf geworpen had.
"Je moet het lam slachten voor de Eumeniden opdat hun wraak je niet zal vervolgen," zei de sibylle. "Maar de koe offer je aan Proserpina."

Aeneas gehoorzaamde zwijgend en ze offerden zoals het behoorde.
"Nu zal je al je moed nodig hebben, Aeneas van Troje," zei de sibylle ernstig. "Trek je zwaard en volg mij."
Aeneas huiverde voor de giftige rook waar zelfs een vogel niet ongestraft doorheen kon vliegen. Maar de sibylle dook onbevreesd in de zwarte afgrond. Toen beet hij de tanden opeen, hield zijn adem in en volgde haar.
Door het duister bleven ze omlaagvallen . . .
Toen ze weer vaste grond onder hun voeten voelden bevonden ze zich in een onbegrensde lege ruimte, waarin ergens vandaan een beetje licht viel; het flakkerde grillig als onzeker maanlicht. Daar liepen ze nu voort, twee eenzame levenden in het rijk der doden. Maar ze merkten al gauw dat die griezelige nacht bewoond werd door allerlei wezens.
Langs de donkere muren hurkten de spoken van woede en zorgen, de bleke demonen van ziekte, van honger en armoede. Uit duistere hoekjes loerden de verscheurde grimassen van de haat en de tweedracht. Op de ijzeren drempel voor het vertrek van de Furiën hurkte Alecto, de demon van de oorlog, elk ogenblik bereid om met een brandende fakkel over de aarde te razen. De dood leunde tegen een zuil met glanzende schedel en lege oogkassen.
Ze liepen verder langs een geweldige boom; onder de bladeren ervan nestelden de onbeduidende dromen der mensen. Later kregen ze het gevoel alsof ze zich in een bos bevonden waar allerlei zonderlinge diergestalten om hen heen drongen; wangedrochten, half mens half dier, Centauren en Scyllla's.
De honderdarmige Briareus kroop naar hen toe en de Lernische slang schoot sissend uit zijn hol.
Toen Aeneas die gruwel niet langer kon verdragen vloog zijn arm met het zwaard in de hoogte. Hij moest dat monster in stukken hakken, want anders . . .
Toen voelde hij dat de priesteres zijn hand greep. "Verdoe je krachten niet!" zei ze. "Je zou in de lucht slaan; het zijn allen slechts schimmen."
Toen ze weer een tijd gelopen hadden vernamen ze het geruis van water en spoedig daarna stonden ze aan de oever van de Acheron, die zijn modderige golven voortstuwde naar de Cocytus, de klaagrivier. Midden in de Acheron dreef een bootje. Dat werd bestuurd door Charon, de

veerman van het dodenrijk. Grauw en warrelig hing zijn baard om zijn gezicht en zijn ogen leken vuur. Een smerig kleed, op de schouder vastgeknoopt, bedekte op armoedige wijze zijn lichaam. Hij duwde zijn ijzerkleurige bootje met een stok voort naar de oever aan de overkant. Met verbazing zag Aeneas dat er zich een grote groep schimmen in het wrakke bootje bevond, die spoedig ritselend verdwenen toen het bootje aan de overkant aanlegde. Maar ook daar wemelde het van bleke schaduwachtige gestalten die angstig langs de oever dromden, de handen smekend uitgestrekt naar de donkere veerman. Maar Charon reageerde niet op hun smeekbeden. Hij duwde de ene weg en nam de andere mee, al naar het hem scheen in te vallen. Aeneas begreep dat niet en hij vroeg de sibylle ernaar.
"Zij die je aan deze kant van de rivier ziet zijn de onbegravenen," antwoordde ze. "Charon mag ze niet overzetten hoe vurig ze dat ook wensen. Tienmaal tien jaren moeten ze langs de oever zwalken en wachten. Maar die anderen, wier gebeente al in de aarde rust, neemt de duistere veerman meteen in zijn bootje mee en die brengt hij naar de overkant."
Medelijdend keek Aeneas naar het hulpeloze gekrioel. Ineens kromp hij ineen. Dat daar . . . was dat niet Palinur de roerganger? Haastig drong hij tussen de schimmen door. Ach, hij vergat telkens weer dat ze niemand de weg versperden!
"Palinur!" riep hij uit en hij wilde zijn vriend omarmen maar Palinur gleed tussen zijn handen weg, trok zich een eindje terug en keek hem treurig aan. "Moet je hier nu honderd jaren wachten, arme Palinur?" zei Aeneas ongelukkig. "Maar je weet toch dat ik je niet begraven kón omdat de zee je meesleepte?"
"Drie dagen en drie nachten heeft het ijskoude water me meegesleept," zei de schim. "Op de vierde morgen zag ik de kust van Hesperië voor me. Met mijn laatste krachten zwom ik erheen maar toen ik aan wal klauterde zagen mij de rovers, die daar leven en ze vermoordden mij. Ze hielden me zeker voor een schipbreukeling die zich met zijn rijkdommen had weten te redden. Sindsdien drijven de golven mijn lijk van hier naar daar. Ik smeek u, zoon der godin, vaar naar de baai van Velia en begraaf me in de aarde. Als dat niet mogelijk is neem me dan mee naar de overkant, want jij bent beslist volgens de wil der goden en met hun

hulp hier gekomen en kunt ook mij helpen."
Maar de sibylle schudde boos het hoofd. "Wat voor misdadig idee heb jij in je hoofd, Palinur? In onbegraven toestand zul jij nimmer de Acheron oversteken. Maar troost je. De mensen van Velia hebben zich al naar het strand begeven nadat ze door dreigende voortekens werden opgeschrikt en ze zullen je lichaam begraven. Heb nog even geduld!"
Toen gleed Palinur getroost terug in de duisternis.
Op dat moment klonk de verschrikkelijke stem van de veerman: "Wie ben jij dat je het waagt gewapend deze rivier te naderen, waar zelfs de goden bang zijn een meineed te zweren op mijn naam? Blijf staan waar je staat! Dit is het schimmenrijk en het is geen enkele levende toegestaan in de boot over de Styx te varen. Het is waar dat ik enkelen van jullie tegen mijn zin heb overgevaren, maar dat waren godenzonen die sterker waren dan ik. Maar zij verstoorden de orde in Pluto's rijk."
"Vrees niet!" zei de sibylle snel. "Dit is Aeneas de Trojaan. Hij is neergedaald in de nacht van de Tartarus waar iedere sterveling bang voor is om zijn vader op te zoeken in het Elysium. Word je niet geroerd door de liefde van een zoon? Kijk dan eens hier!" Ze haalde de gouden twijg te voorschijn, die ze in haar gewaad verborgen had.
Meteen veranderde het grimmige gezicht van de veerman. Verbaasd en vol eerbied bekeek hij de twijg; het was heel lang geleden dat hij die voor de laatste maal gezien had. Met een wenk verdreef hij de schimmen die elkaar reeds verdrongen rond de lange banken van de boot en vroeg Aeneas en de priesteres in te stappen. Het zwakke bootje kreunde wel onder het gewicht der levenden want anders had het alleen gewichtloze schimmen te dragen; het water drong door alle naden binnen. Maar ze bereikten heelhuids de andere oever, waar achter reusachtige muren eindeloze tuinen, wouden en bosschages lagen, het gebied van de doden.
Een eindje van de rivier af was een poort in de muur en onder de boog lag Cerberus, de driekoppige hellehond. Langzaam stond hij op toen hij de beide vreemdelingen zag; dreigend strekte hij zijn koppen naar voren en de drakekam op zijn rug zwol blauwrood op. Aeneas deinsde terug toen uit de drie muilen een luid en hees geblaf klonk. Maar de sibylle haalde een honingkoekje voor de dag waarin ze slaapverwekkende kruiden had gemengd en wierp dat het monster toe. Cerberus hapte er

gretig naar en verslond het. Spoedig zakten de drie koppen vermoeid omlaag; toen strekte de griezelige bewaker zich languit op de grond uit en sliep in.
Ze glipten hem voorbij door de poort en bevonden zich op een ruime binnenplaats. Kleine lichte schaduwen trokken in scharen voorbij; hier en daar werd klagelijk geschreid. Dit was het rijk der dode kindertjes die reeds op de drempel van het leven gestorven waren.
Maar nu dook er een donker gewelf voor de eenzame trekkers op. Daar wachtten de valselijk aangeklaagden en ter dood veroordeelden, want hier werd nog eenmaal een niet om te kopen rechtspraak gehouden. Daarnaast lag een vertrek in een grauwe en troosteloze schemering. Dat was voor de zelfmoordenaars die laf en ondankbaar het leven verworpen hadden. Nu zouden ze er graag alles voor overhebben om weer in het zonlicht te mogen leven. Maar er bestond geen terugkeer over de rivier van het dodenrijk.
Verderop voerde de weg door een mirtebosje, dat in diepe schaduw lag. Nooit stroomde er vriendelijk licht over het eenzame pad. Dit was het gebied van de treurigheid, waar eenzaam en in ergernis verzonken de schimmen woonden van hen die gedood waren door een gruwelijke liefde. Aeneas zag er Procris en Eriphyle; Phaedra gleed langs hem heen, het bedroefde en mooie gezicht afgewend. En toen kwam hij nog eenmaal de schim van een vrouw tegen. Met gebogen hoofd liep ze voorbij zonder hem te zien. Maar Aeneas dacht dat zijn hart zou blijven stilstaan, want die vrouw was Dido. Plotseling herinnerde hij zich weer hoezeer hij haar had liefgehad en hoe hij haar toch in de steek had gelaten. De tranen kwamen hem in de ogen.
Hij liep naar haar toe en strekte zijn armen uit. Maar hij was weer vergeten dat men altijd tevergeefs de armen uitsteekt naar een geliefde schim. Ze week achteruit en bleef op enige afstand staan met de ogen op de grond gericht; haar gezicht was koud en onbewogen als een stenen beeld. "Is het dan werkelijk waar?" riep Aeneas smartelijk uit. "Ik wilde niet geloven wat er gebeurd was, dat je dood was en dat je om mij een eind aan je leven had gemaakt. Bij de onsterfelijken zweer ik je nog eenmaal dat ik niet uit vrije wil ben weggegaan, maar op bevel van de goden. Nee, ik smeek je, wend je niet van me af! Het noodlot staat me nog eenmaal toe je te zien. Ontvlucht me niet!"

Maar ze had zich al omgedraaid, bot en vijandig, zonder hem aan te zien. Meteen daarop was ze verdwenen in de schaduw van een boom. In treurige gedachten verzonken liep Aeneas achter de priesteres aan zonder erop te letten wat er om hem heen gebeurde. Het mirtebos lag nu achter hen en ze bevonden zich nu op een groot veld. Daar was het heel druk en verwarde stemmen vervulden de lucht.

Aeneas keerde uit zijn gedachten terug. Plotseling zag hij zich omgeven door vele schimmen. Het waren krijgers, dat begreep hij meteen. De hele vlakte werd bevolkt door de schimmen van gesneuvelde helden!

Nu lette hij goed op. Hij keek rond naar de gezichten . . . Ja, daar had je Tydeus, daar waren Glaucus en Medon, Thersilochus en de drie zonen van Antenor. Ook vele andere Trojanen herkende hij, die eens tot zijn wapenbroeders hadden behoord. Hij zag hoe blij ze waren. Ze begeleidden hem een heel eind en vroegen gretig naar allerlei dingen en ze vertelden hem hoe ze gestorven waren. Terzijde stonden de schimmen van andere krijgers die Aeneas niet kende; maar hij zag dat het Achaeërs waren. Velen staarden hem vijandig aan en keerden hem de rug toe; hier en daar deed er één zijn mond open voor een verschrikte kreet, alleen had hun stem geen klank. Tenslotte trad er iemand op hem toe die met vele afschuwelijke wonden overdekt was. Aeneas herkende Priamus' zoon Deiphobus nauwelijks. "Ben jij het, arme vriend?" zei hij medelijdend. "Wat is er met je gebeurd? Ik heb je indertijd niet gezien toen we in de straten van Troje streden."

"Mijn eigen vrouw heeft me verraden," antwoordde Deiphobus somber. "Toen de Achaeërs uit de buik van het paard klommen en Sinon de poort geopend had, riep ze Menelaos binnen. Ik ontwaakte toen de Achaeërs binnenstroomden en wilde mijn wapens grijpen, maar dat wrede wijf had die weggelegd. Zelfs mijn zwaard had ze onder mijn hoofd weggestolen. Zo sloegen ze me dus dood. Maar zeg me, zoon der godin, hoe kom je levend hier beneden in het rijk der doden?"

"Genoeg gepraat!" zei nu de sibylle ongeduldig. "De uren gaan voorbij en we hebben maar kort de tijd. We staan bij de tweesprong, Aeneas! Rechts voert een pad ons naar het Elysium; links ligt echter het oord van de pijn dat de bozen toevalt."

"Wees niet boos op me, verheven priesteres," smeekte Deiphobus. "Ik keer in het duister terug om te wachten tot mijn tijd verstreken is. Leef

wel, zoon der godin. Moge het lot u genadiger zijn dan mij!"

Nog steeds sprekend wendde hij zich af en verdween tussen de andere schimmen.

Aeneas keek om zich heen. Rechts zag hij het schitterende paleis van Pluto en de zalige Elysische velden. Maar links lag aan de voet van een geweldige rots een duistere burcht, door driedubbele muren omgeven. Om de muren heen wervelden de vlammen van de vuurrivier Phlegeton. Diamanten zuilen droegen de poort, die mensenkracht noch godenmacht kon vernielen. Een ijzeren toren stak hoog in de lucht en daarboven zat dag en nacht waakzaam de Furie Tisiphone in een bloedrode mantel en bewaakte de poort. Terwijl Aeneas huiverend keek drong er gehuil en gesteun tot hem door; hij hoorde kletsende zweepslagen en gerammel van kettingen. "Wat is dat?" vroeg hij vol ontzetting. "Welke misdaden eisen een zo vreselijke straf?"

"Geen rechtvaardige mag deze plek van de afschuw betreden," zei de priesteres zeer ernstig. "Maar toen Hecate, de godin der duisternis, me het toezicht gaf op het Avernische bos nam zij me zelf mee in alle rijken van de Tartarus. Daarbeneden heerst Rhadamanthus, de rechter zonder genade, die iedere huichelaar dwingt alle geheime misdaden te bekennen die hij in zijn leven bedreven heeft en waarvan hij de boete uitstelde tot het te laat was. Nu zwaait Tisiphone haar gesel over de schuldigen en roept de andere wraakgodinnen nader. Kijk daar eens, de deur van de vervloeking staat open en een afzichtelijk monster bewaakt de drempel. Maar in de voorhof staat de vijfkoppige slang op wacht en niemand kan ontkomen al probeert men te vluchten. In de grond gaapt een kloof die tweemaal zo diep is als de ruimte tussen hemel en aarde."

"Daarbeneden in de diepte kruipen in machteloze woede de Titanen rond, dat oeroude en reusachtig grote aardgebroed dat daar door Jupiters bliksems werd neergeworpen toen ze probeerden de burcht des hemels met hun vuisten ineen te drukken en de vader van goden en mensen van de troon te stoten. Ook Salmoneus verblijft daarbeneden, omdat hij van onderworpen volkeren eiste dat zij hem goddelijke eer bewezen en omdat hij het in zijn overmoed waagde door fakkellicht en dreunende paardehoeven de bliksem en donder van de Olympus te imiteren."

"De door Diana en Apollo gedode Tityus ligt er krachteloos op de grond,

omdat hij zijn hand naar Latona uitstrekte; hij kan zich niet bewegen en een gier vreet van zijn lever. Steeds groeit die opnieuw aan, maar steeds blijft de gier vreten."

"Ken je de namen van de Lapithen Pirithous en Ixion? Er hangt een rotsblok boven hun hoofd dat ieder moment dreigt neer te storten. Er staan zachte kussens, stoelen met gouden leuningen en vorstelijke spijzen verlokkend gereed, maar daarnaast hurkt de oudste der Furiën en met een brandende fakkel jaagt zij de vertwijfelden terug."

"Anderen zijn verdoemd tot de diepste diepte van de Tartarus. Wie zijn broer tijdens zijn leven haatte; wie zijn vader vermoordde of de onder zijn bescherming staanden bedroog met hun bezittingen; wie gierig de bijeengeschraapte rijkdommen alleen voor zichzelf wilde hebben en de zijnen armoe liet lijden; wie wegens echtbreuk werd gedood; wie wegens een oneerlijke strijd de wapens opnam of zijn heer verried . . . die allen lijden pijn. Maar al bezat ik honderd tongen, dan nog zou ik niet alle euveldaden kunnen opnoemen die de mensen begaan. Hier, neem de twijg! Zie je die muur die in langvervlogen tijden door de Cyclopen werd gebouwd? En die hoge boog van de poort? Dat is de ingang naar Pluto's paleis, waarin de machtige Proserpina woont. Ga en offer haar je geschenk. Dan ligt de weg naar het Elysium open!"

Zwijgend gehoorzaamde Aeneas. Hij besprenkelde zich met water uit de bron die uit de muur ontsproot en legde de twijg op de drempel. Toen sloegen ze ijlings het pad in dat hen naar de oorden der zaligen voerde.

Hier heerste niet de griezelige nacht van de Tartarus. Iedere dag scheen de zon over het brede, schitterende landschap en 's nachts fonkelden de sterren als diamanten hoog aan de donkere hemel van het Elysium. Even bleven de twee stilstaan om te kijken. Dit was werkelijk een oord van verrukking! Zo ver ze keken waren de zonnige vlakten bevolkt met lichtende gestalten. Ze leken allen met iets bezig te zijn, waaraan de mensen ook in het leven vreugde beleven: sommigen met dans en gezang, anderen weer met allerlei spelen en wedstrijden; velen deden zich ook te goed aan wijn en kostelijke spijzen.

Een zanger uit Thracië liet bij de klanken van de zevensnarige lier zijn liederen horen; waardige mannen liepen in vurige gesprekken verdiept heen en weer. Krijgers bewonderden kostbare wapens en genoten van glanzende paarden, die links en rechts onder de bomen graasden.

Aeneas liet zijn ogen heen en weer gaan of zijn vader hier misschien al te vinden was. Maar hij kon hem nergens ontdekken. De sibylle greep zijn hand en trok hem mee te midden van het gekrioel der lichtende schimmen.

"Zie je daar die helden in hun oeroude wapenrusting?" zei ze. "Ilus, Assaracus, Teucer en Dardanus , jouw voorvaderen; zij hebben eens Troje gesticht. Die schare krijgers die om die gouden strijdwagen staan hebben zware wonden opgelopen voor hun vaderland. Die daarginds, van wie de slapen de witte hoofdband dragen, hebben de hoogste roem van de geest behaald, hetzij met kunsten of wetenschappen. Daar komt de ziener Musaeus. We zullen hem naar Anchises vragen!"

Vriendelijk omstuwd door de schimmen trad ze op de grote man toe. "Jij wist op aarde heel veel, Musaeus," sprak ze hem aan. "Je kunt ons zeker ook wel in het grote rijk Elysium als leider helpen. De Trojaan Aeneas is gekomen om zijn vader Anchises te ontmoeten."

De ziener knikte. "Volg me maar. Ik weet waar we de vorst zullen vinden."

Hij nam hen mee een heuvel op en aan de andere kant weer omlaag naar een groen dal waar een rivier doorstroomde. Het water gleed stil tussen de zachte oevers voort en grote scharen schimmen verdrongen zich daar om te bukken en van het water te drinken. Aeneas deed zijn mond al open om te vragen wat dit te beduiden had, toen hij ineens zijn vader zag.

Anchises stond niet ver van de rivier en bekeek met de grootste opmerkzaamheid de schimmen die langs hem trokken. Hij keek op toen Aeneas nu snel op hem toeliep en zijn gezicht straalde. "Ben je dus gekomen, mijn zoon?" zei hij en strekte Aeneas zijn handen toe.

"Laat me u omarmen, vader!" zei Aeneas en hij had zich nog nooit tevoren zo gelukkig gevoeld. Maar toen hij zijn arm om Anchises' schouder wilde leggen deinsde hij terug en liet treurig zijn handen zinken. Waarom vergat hij toch telkens weer dat er voor de levenden geen weg naar de schimmen openlag?

Hij keek naar de lichtende gestalten die van de rivier kwamen en stil langs gleden. "Wat doen ze, vader?" vroeg hij. "Waarom drinken ze allemaal van dat water?"

"Dat is de Lethe en ze drinken er vergetelheid uit," antwoordde Anchi-

ses. "Want deze zielen is het lot beschoren weer op aarde terug te keren en een nieuw leven te beginnen."
Aeneas hoorde dat vol verbazing aan. "Wil je zeggen dat eens de zielen die reeds in het Elysium verkeren ernaar verlangen op aarde terug te keren?" vroeg hij ongelovig.
"Dat is voor de sterfelijken moeilijk te begrijpen," antwoordde Anchises. "Maar ik wil je wel vertellen wat ik zelf over die dingen gehoord heb. In het begin der tijden riep de Geest hemel en aarde, de wijde zee, de zon, de maan en de sterren tot leven. Hij schonk ze wat van zijn kracht en de machtige aardmassa begon zich te bewegen. Steeds weer werkte die kracht in al het geschapene voort en op die manier bracht de aarde mensen en dieren voort en ook de gevederde dieren van de lucht en de ondieren uit het diepst van de zee. Zij alle zijn van hemelse oorsprong. Maar omdat er op aarde niets volmaakts bestaat, hebben ze allerlei gebreken en hun laatste aardse lot is de dood."
"Voor de mensen is daarmee nog niet alles gedelgd. Ze dalen af in het schimmenrijk en dragen het merkteken van hun zonden en ondeugden mee. Daarvoor moeten ze straf krijgen, ieder naar zijn eigen soort. Sommigen hangen uitgespreid in een lege ruimte en worden onophoudelijk door vreselijke stormen gegeseld. Anderen worden rondgeslingerd in snelstromend water tot ieder spoor van hun boze daad is uitgewist. Weer anderen worden gereinigd door vuur dat hun misdaad wegbrandt. Als er dan niets onreins meer aan hen is worden ze in het Elysium opgenomen. Ze drinken uit de rivier der vergetelheid en als hun tijd gekomen is keren ze zonder herinneringen aan hun vorig leven in het zonlicht terug. Er gaan echter vaak duizenden jaren overheen eer ze de vlakten der gelukzaligen mogen betreden en voor anderen blijven die voor eeuwig gesloten.
"Maar kom nu hier bij me. Ik wil je hen tonen die na ons komen, zonen en nakomelingen die eens voltooien zullen wat wij begonnen zijn."
"Zie je die jonge krijger die daarginds op zijn lans steunt? In zijn aderen stroomt het bloed der Dardaniërs en der Italiërs. Hij zal de eerste zijn die uit het licht opstijgt, je zoon Silvius, die in later jaren door je toekomstige gemalin Lavinia wordt grootgebracht. Hij zal heersen over het machtige Alba Longa en na hem komen Capys en Numitor en tenslotte Aeneas Silvius, die jouw naam zal dragen en die op jou zal

lijken waar het kinderliefde en krijgsroem betreft."
"Die jongelingen daar, met om hun voorhoofd kransen van eikebladeren, zullen als ze mannen geworden zijn steden bouwen in het rijk dat jij zult stichten: Gabii, Collatia, Castrum Inui en andere zullen hun muren doen oprijzen waar nu nog landstreken zonder namen liggen."
"De held boven wiens hoofd de dubbele helmbos waait is Romulus. Hij sticht de stad waarvan de zeven burchten haar met hun muren omsluiten; het verheven Rome dat eens de aarde overheersen zal."
"De naam van die grote man ginds, in wiens gezicht zich wijsheid, kracht en rechtvaardigheid aftekenen, zullen de volkeren van Europa, Afrika en Azië met vrees en eerbied noemen: Gaius Julius Caesar. Om hem heen staan de andere nakomelingen van je zoon Ascanius Julus, die men naar hem de Juliërs zal noemen."
"En kijk nu eens naar beneden, naar de rivier. Tegenover je staat aan de oever de man die het rijk naar het gouden tijdperk zal voeren: Gaius Julius Caesar Octavianus Augustus, keizer van Rome. Hij zal de vrede liefhebben, maar zal oorlog moeten voeren voor de veiligheid van zijn rijk. Kunsten en wetenschappen zullen bloeien onder zijn heerschappij; er zullen brede straten door het rijk lopen; de boeren zullen zaaien en oogsten waar nu nog moerassen en ondoordringbare wouden liggen. Barbarenvolkeren zullen zich buigen onder de Romeinse wetten en de Romeinse orde. Zijn heerschappij duurt vele jaren."
"Die koningen daar . . . hun gezicht staat ernstig en een beetje vreemd. Ze zullen lang vóór keizer Augustus over Rome heersen, want velen moeten aan zo'n geweldige onderneming werken eer deze voltooid is. Op Romulus zal Numa Pompilius volgen, daarna Tullus met zijn krijgshaftige geest en dan Ancus die al te veel om de gunst van het volk zal werven. Aan hun trotse gebaren herken je de twee Tarquiniërs. Die twee daar, die nu zo eendrachtig bij elkaar staan, zullen op een dag de wapens tegen elkaar opnemen en een vreselijke broederstrijd ontketenen. O mijn zoon, keer je nooit tegen je vaderland en je eigen volk! En als je de strijd niet vermijden kunt, leg dan eerst het wapen weg en spaar je vijand! Voor de overwinnaars van Corinthe en Argos staat de gouden wagen reeds gereed die ze eens bestijgen zullen om in triomf naar het Capitool te rijden."
"Ook de grote Cato is hier, de vijand van Carthago en alle uitheemse

zeden. Naast hem staan de twee broers die men eens de Gracchen zal noemen. Ze zullen Rome uit een grote verwarring redden. Iedereen zal in hun tijd en nog heel lang daarna over de twee Scipio's spreken. Vader en zoon zijn grote veldheren, die na vele oorlogen de ondergang van Carthago zullen bewerkstelligen. Dat aardige gezicht daarginds behoort toe aan Fabricius, die voor de Romeinen een voorbeeld zal zijn van eenvoud, kracht en een redelijke geest; die stralende overwinnaar is echter Marcellus, die de Keltische rebellen verslaat en zorgt voor rust en orde in de overwonnen gebieden."

"Want dat is jullie taak, Romeinen! Anderen kunnen grote kunstwerken scheppen en jullie overtreffen in de wetenschap. Maar jullie moet erop bedacht zijn volkeren te besturen met de behendigheid van de heerser, de overwonnenen te sparen en de overmoedigen te bestrijden."

Anchises vertelde zijn zoon nog veel meer. Hij kondigde hem de oorlogen aan, die hij en de zijnen konden verwachten en de gevaren die ze daarbij zouden lopen. Ook gaf hij hem veel goede raad: welke moeilijkheden hij moedig zou overwinnen en welke hij met intelligentie vermijden moest. Zo kwamen ze dan eindelijk aan de poorten van het Elysium, die men de poorten der dromen noemde. De ene was van ivoor en daaruit zweefden mooie, bedriegelijke dromen naar de mensenwereld. De andere was van hoorn: door deze kwamen dromen tot de mensheid, die eenmaal in vervulling zullen gaan.

Daar verliet vader Anchises Aeneas en de priesteres.

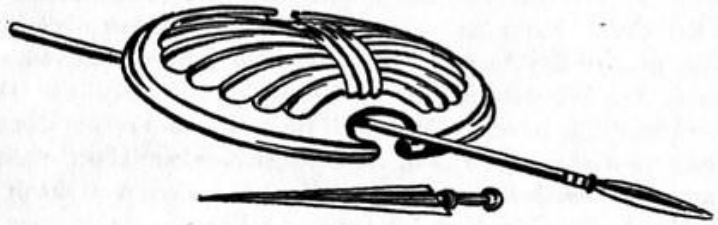

VIII

Toen Aeneas bij de schepen terugkwam, vroeg niemand hem iets. Een grote schuwheid hield de makkers daarvan terug. Maar hij merkte dat ze heel blij waren dat ze hem terugzagen. Ze waren er immers niet zeker van geweest dat hij wel terugkomen zou; in ieder geval niet zo zeker als hij zelf.

Hij omarmde Ascanius en dacht aan wat Anchises hem had verteld over zijn nakomelingen. Hij had ook graag alle anderen omarmd. En terwijl hij keek naar de gezichten van zijn vrienden die om hem heen drongen, kwam ineens de oude treurigheid weer even op. Want ook over hun lot had Anchises gesproken en het drukte hem zwaar dat hij dat nu wist. Niets is moeilijker, dacht hij. Nee, niets kan moeilijker zijn dan naar hen te kijken en te weten wat hen wacht. Maar ook dat was voorbestemd en moest gedragen worden . . .

De zon was reeds in zee gezonken toen ze op weg gingen voor het laatste deel van hun reis. "De nachtwind is ons gunstig," zei Aeneas, "en als de morgen aanbreekt zal de kust van Latium voor ons liggen."

De mannen wilden die nacht liever niet slapen. De uren verliepen; de kust waarlangs ze zeilden lag onduidelijk in het maanlicht. Toen de sterren aangaven dat het middernacht was voeren ze langs het strand van Circe. Ze zagen het vuur, dat in een geweldige grot brandde en ver over zee te zien was. Ze zagen ook de schone tovenares die in haar paleis aan de weefstoel zat en zong. De wind droeg de geur van brandend cederhout en de zachte lokkende klanken naar hen toe. Toen voelden vele jongemannen een gevaarlijk verlangen om er heel even heen te varen . . .

Maar de wind voerde ook andere geluiden door het duister. Dof en grauwend leeuwegebrul; de afschuwelijke geluiden van zwijnen, het toornig gebrom van gevangen beren en daartussen het gehuil van wolven. Dat waarschuwde de Trojanen; zij kenden allen de sage van de mooie maar wrede tovenares Circe, die met haar kunsten mannen in wilde dieren veranderde.

Buiten op open zee mende Neptunus zijn paarden over de golven. Hij zag Circe en hij zag de Trojanen. En zich zijn belofte aan Aeneas

herinnerend dat hij zijn doel bereiken zou, beval hij de winden krachtig in het zeil te blazen. En zo voeren de schepen snel voorbij de gevaarlijke kust.

Tegen de ochtend werd het heel stil. De wind sliep in, de zeilen hingen slap en het water leek traag en zwaar. De Trojanen begonnen te roeien. Toen het licht werd had de zee een andere kleur dan gewoonlijk. Zij leek geel alsof er veel zand in dreef. Vlak voor hen lag een kust in de nevel. Brede groene bosschages; reusachtige bomen waar de schemering nog onder de bladeren hing; zwermen vogels die plotseling de lucht met hun gezang vervulden; allerlei vlugge diertjes die opdoken en weer verdwenen. Tussen de bosjes langs het strand en de grasvlakten stroomde een brede gele rivier in zee: de Tiber, de rivier van Latium . . .

Langzaam voeren de schepen de monding binnen en gleden door voorzichtige roeislagen gedreven tegen de stroom op. De harten der Trojanen waren vol vreugde.

Later, toen de schepen afgemeerd lagen, met de meertouwen aan dikke boomstammen vastgemaakt, zaten en lagen ze in het gras en wachtten gelukkig, moe en hongerig af wat er te eten zou zijn, want ze wisten dat er niet veel meer was. De voorraden waren al lang op en ze zouden heel snel op jacht moeten gaan, of de bewoners van het land zoeken om van hén eten te kopen. Maar wie kon zeggen of zij de vreemdelingen vriendelijk of vijandig zouden begroeten? Begerig begonnen ze eerst maar de spaarzame vruchten te eten die door de jongelingen naar vast gebruik op grote, dunne, steenharde sneden brood voor hen werden neergelegd. Maar ja, die vruchten waren vlug op en de honger was er nog steeds. Toen al het wachten voor niets bleek te zijn begonnen ze maar de harde boterhammen te breken en op te eten.

"Nu eten we waarachtig de tafels ook nog op!" lachte Ascanius, die zelfs door de honger niet van zijn vrolijkheid beroofd werd. Met een ruk hief Aeneas het hoofd en staarde zijn zoon aan. "Wát zeg je daar?" stootte hij verbluft uit, want iets aan die woorden kwam hem wonderlijk bekend voor.

Plotseling wist hij het. En toen gleed er een lach over zijn ernstige gezicht. "Herinner je je de vloek van de Harpij Calaeno nog?" keerde hij zich tot zijn metgezellen. "Ze voorspelde ons dat we niet eerder aan ons doel zouden komen eer we van honger zelfs de tafels zouden opeten!

Nou me dunkt, de vloek is wel op heel zachte wijze in vervulling gegaan! Haal wijn van de schepen, vrienden! We zullen de onbekende goden van deze plek en onze eigen penaten een offer brengen en ons verheugen over de gelukkige afloop. We moeten ook meteen beginnen met het opzetten van een vast kamp, want we weten dat ons oorlog te wachten staat," voegde hij er ernstig aan toe.

In het land Latium heerste toentertijd de grijze koning Latinus; men noemde zijn volk dan ook de Latiniërs. Zijn vader was de god Faunus, wiens heiligdom voor de muren van de hoofdstad Laurentum in een heilig bos lag. Uit heel het land kwamen de mensen erheen om het orakel tussen de takken om raad te vragen.

Latinus en zijn vrouw Amata hadden maar één dochter, die Lavinia heette. Ze was jong en mooi en eens zou ze de erfgename worden van een groot en rijk land. Er waren dus heel wat vrijers. Maar haar moeder had lang geleden besloten dat Turnus, de vorst der Rutuliërs, haar tot vrouw zou krijgen want Turnus was de voornaamste, de dapperste en knapste onder de vrijers. Maar die keuze baarde de koning zelf grote zorgen. Hij had drie wonderlijke uitspraken van het orakel gekregen.

Eerst was er een bijenzwerm, die van ver kwam aanvliegen, neergestreken in de top van de laurier, die in de binnenste hof van zijn stadsburcht stond. Meteen had een priester deze gebeurtenis verklaard: "Een legeraanvoerder komt met zijn troepen uit de vreemde en zal vanuit dit paleis stad en land overheersen."

Daarna had Lavinia, toen ze naast haar vader bij het altaar stond, het offervuur ontstoken maar plotseling leken de vlammen haar in te sluiten en van haar breidden ze zich uit door de hele burcht en ze schenen zelfs de stad te grijpen.

"Lavinia staat een schitterend lot te wachten," sprak de geschrokken priester, "maar het zal haar volk een vreselijke oorlog brengen."

Zeer ongerust door die voortekens begaf de koning zich naar het heilige bos om het orakel van Faunus om raad te vragen. Hij slachtte de schapen die tot offer moesten dienen, strekte zich toen op hun vellen uit en wachtte af. Spoedig vernam hij de stem van zijn vader: "Geef je dochter aan geen enkele Latinische vorst; je schoonzoon komt uit een ver land naar onze kusten en de roem van onze kleinkinderen zal tot aan de sterren reiken."

Fama, het gerucht met de duizend tongen, droeg de orakelspreuk met de snelheid van de wind door stad en land en al spoedig wachtte het volk op de mannen, die uit de vreemde moesten komen. Toen Aeneas vroeg in de ochtend zijn boodschappers uitgezonden had, begon met de andere mannen meteen het kamp aan de oever te bouwen. Ze groeven grachten, wierpen wallen op en richtten borstweringen op van boomstammen.

Intussen trokken de verspieders landinwaarts en het duurde niet lang of ze zagen een stad voor zich; voor de muren oefenden jongemannen en jongens zich in allerlei spelen en wedstrijden. Ze hielden op en bleven een ogenblik als versteend staan, toen de vreemden op hen afkwamen. Toen keerde een van hen zijn paard en draafde naar de stad.

Maar de Trojanen werden meteen door de jonge krijgers en nieuwsgierige jongens omringd, die hen door de poort geleidden en vol ijver de weg naar het koningspaleis wezen. "Het lijkt bijna alsof ze ons verwachten!" zei Ilioneus hoofdschuddend tegen zijn makkers. "Maar hoe kan dat nu? Ach nee, laten we maar zien wat er verder gebeurt."

Bij de poort van het paleis, dat zich in het midden van de stad op een heuvel verhief, ontving een groep waardige mannen de gasten. "Koning Latinus verwacht u!" zei de oudste en ging hen voor. Ze liepen door een hal met honderd zuilen en betraden een enorme zaal, waarvan de muren waren versierd met mooi snijwerk van cederhout, met oeroude afbeeldingen van goden en voorouders van de Italiërs, met wapens buitgemaakt op reeds lang verdwenen volksstammen en met veel andere wonderlijke dingen uit vervlogen tijden. Midden in de zaal zat koning Latinus op zijn troon en hij leek zo oud alsof ook hij in het verleden thuishoorde. Maar hij begroette de Trojanen vriendelijk en ze merkten met verwondering dat hij veel wist van hen en hun lot.

"Ik heet jullie welkom, Dardaniërs," zei hij. "Ik heb jaren geleden al gehoord dat jullie je woningen verlaten hebt toen Troje onderging. Er is mij ook verteld dat jullie in dit land zouden terugkeren, waarvan eens jullie voorvader Dardanus uittrok naar Phrygië; een oeroude sage van ons volk weet dat te vertellen. Nu zijn jullie hier. Zeg me nu of jullie als vrienden komen en wat jullie van me wilt."

"We komen als smekelingen, koning," antwoordde Ilioneus. "We begeren niets anders dan een stukje grond aan de kust en lucht en water, dat er

voor iedereen is. Niet uit vrije wil zijn we hier; maar op bevel van de goden, want ons is bevolen het nieuwe Troje te bouwen. Het zal u niet berouwen als u ons opneemt; wij zijn tenslotte geen geringe mannen. Onze vorst is Aeneas, die men de zoon der godin noemt. Hij zendt u deze bescheiden geschenken die we hebben gered uit de brand en de plundering, en we vragen u om gastvrijheid." Ze legden de geschenken voor de troon: de gouden offerschalen van Anchises, de drievoudige kroon, de scepter en de purperen mantel van Priamus. Maar ze merkten met boze verbazing dat de koning die kostbare dingen nauwelijks bekeek. Hij staarde met gerimpeld voorhoofd voor zich op de grond alsof hij zorgelijke gedachten koesterde en niet goed raad wist. En zo was het ook.

Koning Latinus dacht aan zijn dochter; hij dacht ook aan de wonderlijke en verschrikkelijke voorspellingen en aan deze vreemde legeraanvoerder, die nu waarachtig naar zijn land was gekomen precies volgens de woorden van het orakel. Maar . . . nu dit was uitgekomen zou nu ook de vreselijke oorlog over het volk van Latinië komen als hij de vreemdeling Lavinia als echtgenote gaf?

Hij moest het echter wel wagen. Had vader Faunus hem niet bevolen en beloofd dat de roem van zijn nakomelingen tot de sterren zou reiken? Met een diepe zucht hief de oude koning het hoofd op. "Ik dank jullie koning voor zijn geschenken," zei hij vastbesloten. "Het zal vrede zijn van de kant van mij en mijn volk. Ook zal ik jullie land geven om er een stad op te bouwen. En . . . en jullie moet hem van mij een boodschap overbrengen. Hij is op de juiste tijd op ons strand aangekomen. Een orakelspreuk heeft mij verboden mijn dochter te laten trouwen met een vorst uit ons eigen volk. Mijn schoonzoon zal uit een vreemd land komen. Dit is mijn boodschap: Aeneas mag zelf beslissen; is die naar zijn zin dan zal hij zeker onverwijld voor mij verschijnen. Maar jullie mogen niet te voet bij hem terugkomen. Ik zal elk van jullie een paard uit mijn stallen schenken. Maar Aeneas verzoek ik het kostbaarste tweespan aan te nemen dat ik bezit."

Zo scheen dan eindelijk het ongeluk van de Trojanen geweken te zijn en een gelukkige toekomst lag voor hen. Maar . . . dat leek alleen maar zo!

Uit Argos komend begaf Juno zich om die tijd naar de woonplaats der goden. Ze bleef even verwijlen op de punt van een berg vanwaaruit zij

Latium kon zien. Toen zag ze de schepen der Trojanen veilig op stroom liggen; ze zag het vaste kamp dat de mannen klaarmaakten en de boodschappers die op rijk getooide paarden uit de stad van de koning terugkeerden.

"Ze zijn dus veilig geland!" zei ze woedend. "Wat heb ik nu aan al mijn macht? Zijn ze omgekomen in het vuur of in de strijd? Hebben Scylla of Charybdis hen verslonden of hebben de stormen hen in zee begraven? Nee, niets van dat alles! Het is hun door het lot voorbestemd dat ze daar in Latium hun nieuwe Troje bouwen en zelfs Jupiter vermag niets tegen de macht van het noodlot. Neptunus laat me in de steek en beschermt de Trojanen en Venus is vanzelf al hun bondgenote. Maar laat het voor mijn part dan maar zo zijn! Als de hemel tegen mij is dan zet ik de hel in beweging!"

Ze vloog omlaag naar het Tavernusmeer en riep de Furie Alecto uit de afgrond naar boven. Alecto was de ergste Furie. Zelfs haar vader Pluto en haar helse zusters haatten haar. Beneden in de duisternis hoorde ze roepen en meteen stond ze op. Toen rekten de adders op haar hoofd en aan haar vleugels zich omhoog en begonnen hun tong uit te steken. De fakkel in haar hand vlamde op. Zo steeg ze naar de aarde op.

"Ik heb je diensten nodig, dochter van de nacht," zei Juno en verborg haar afschuw. "Je kent allerlei kunsten om tweedracht onder de mensen te zaaien. Oorlog, haat, afgunst, vijandschap, moord en laster staan jou ten dienste. Maak er gebruik van zoals het je goed dunkt. Begeef je naar Latium; daar is Latinus, die oude idioot, bezig met de Trojanen een bondgenootschap te sluiten en Aeneas zijn dochter te geven. Maar dat wil ik niet hebben! Jij moet dat bondgenootschap teniet doen en een oorlog ontketenen, waarna er geen vrede meer mogelijk zal zijn tussen Dardaniërs en Latiniërs."

"U zult tevreden over me zijn, verheven godin," sprak Alecto en ze vloog naar Latium.

Meteen begaf ze zich naar de vertrekken van de koningin. Amata was alleen en zat in zorgelijke gedachten verzonken; ze had gehoord dat de koning zijn dochter niet aan de knappe en dappere Turnus zou geven maar aan die vreemde vorst zonder land. Ze hield van Turnus als van een eigen zoon en op haar verzoek had Latinus hem Lavinia beloofd. En nu?

Op dat moment voelde ze een koude rilling en ze wist niet waarom. Maar Alecto was ongezien de kamer binnengekomen. Ze nam een van haar adders en slingerde die naar de koningin. Blimsemsnel kroop het kleine helse ongedierte in haar haar en begon vergif te spuien. Spoedig voelde de koningin een verschrikkelijke woede in zich opstijgen, die groeide en groeide tot ze niets dan woede ervoer. Toen liep ze de kamer uit en zocht de koning op. Latinus staarde zijn gemalin verbaasd aan toen ze met wapperende haren en fonkelende ogen de troonzaal binnenstoof. „Wil je dan werkelijk onze dochter aan die vreemde zwerver schenken?" schreeuwde ze met schrille stem. "Houdt een koning zo zijn beloften? Maar dat zal ik niet dulden!"

Voor hij kon antwoorden was ze alweer weg.

Ze rende naar het vrouwenhuis en riep haar dochter en de dienstmeisjes. Lavinia schrok toen ze haar moeder zag. "Wat is er gebeurd?" vroeg ze. "Je ziet er zo raar uit! Wat heb je, moeder?"

"We moeten weg!" fluisterde de koningin hees. "Maar niemand mag het weten, hoor jullie dat? Als jullie leven je lief is!" snauwde ze tegen de verschrikte meisjes. Toen beval ze hun een paar manden te vullen met brood, vlees en vruchten en ook dekens en kleren mee te nemen.

"Maar moeder, waar moeten we heen?" vroeg Lavinia radeloos.

"We gaan via de vluchtweg die oudergronds uit de stad voert," zei de koningin met een afschuwelijk geheimzinnig lachje. "Je weet dat die hoog boven in het bergwoud in een grot uitkomt. Daar gaan we zitten."

Lavinia staarde haar aan. Ze begreep niet wat dit allemaal te beduiden had. Ze deed haar mond al open om dit te vragen, maar toen ze het wilde gezicht van de koningin zag leek het haar beter te zwijgen en te doen wat haar moeder beval.

Toen Alecto dit alles zorgvuldig had gadegeslagen verliet ze heel tevreden de koningsburcht en de stad en begaf zich naar de hoofdstad der Rutuliërs. Het was lang na middernacht en Turnus sliep vast toen de Furie aan zijn bed kwam staan. Ze had de gestalte van een oude priesteres aangenomen en sprak hem meteen luid en spottend toe: "Hé Turnus, lig jij daar zo lekker in je bed terwijl je bruid en je rijk verloren gaan? Wat zullen de Latiniërs om je lachen nadat je zo vaak voor hen hebt gestreden; en nu komt daar een vreemdeling en ontneemt jou wat je toekomt! Sta op en roep je krijgers bijeen. En als koning Latinus zijn

belofte niet wil houden toon hem dan wat het betekent om Turnus tot vijand te hebben!"
Maar Turnus lachte, want het leek hem een wonderlijke droom. "Moedertje, je hebt last van de ouderdom die je van het verstand berooft," zei hij goedig. "Bemoei je nu maar met de tempel en laat de mannen over oorlog en vrede beslissen."
Toen werd Alecto verschrikkelijk woedend. Plotseling stond ze in haar ware gedaante voor de ontzette Turnus, die met zweet overdekt opsprong. "Jij idioot!" krijste ze. "Kijk hier dan eens! Ik ben het, Alecto die oorlog en dood in haar handen draagt!"
Ze slingerde de fakkel tegen zijn borst en verliet het vertrek, terwijl Turnus al van zijn bed sprong en woedend om zijn wapens riep. Nog eer de ochtend daagde wemelden burcht en stad van de Rutuliërs reeds van de krijgers. Nee, ze zouden niet dulden dat koning Latinus hun vorst zo'n smaad aandeed en de beloofde bruid aan een vreemdeling gaf!
"We zijn sterk genoeg om het tegen beiden op te nemen!" zei Turnus met sombere vreugde. "We zullen Latinus dwingen zijn woord te houden. Maar die Dardaniërs jagen we het land uit!" Een loeiend gebrul viel hem bij.
Intussen had Alecto zich naar het kamp der Trojanen begeven. Ze wist dat alles naar wens ging. Nu moest ze nog een kleine en onbelangrijke reden, een soort vonk, hebben die de brand ontstak . . . Die vond ze al gauw.
Silvia, de dochter van de koninklijke opperherder Tyrrhus, bezat een tam hert dat ze boven alles liefhad. Overdag liep het vrij rond in het bos en aan de rivieroever; 's avonds keerde het altijd naar de stal terug. Nu was Ascanius die dag vroeg in de morgen op jacht gegaan met zijn honden. Alecto zag dat en meteen wist ze wat ze moest doen. Ze woei de sterke geur van het tamme hert, dat op grote afstand door het bos zwierf, naar de honden. Gretig snoven de op jacht getrainde dieren die geur op en het duurde niet lang of ze hadden het wild opgespoord en dreven het naar Ascanius toe. Ascanius was een heel goede boogschutter. Zijn pijl trof het hert in de flank. Kreunend, overstroomd door bloed vluchtte het mooie dier met zijn laatste krachten naar de stal.
Toen Silvia verschrikt uit het huis kwam hollen deed het hert nog een

paar wankele pasjes naar zijn meesteres . . . toen stortte het voor haar voeten neer. Silvia begon luid te jammeren en riep haar vader en broers. Die waren aan het bomen vellen in het woud in de buurt en kwamen snel aanrennen met knuppels en takken bewapend om te zien wat er gebeurd was.
Aan de rand van het woud stond Ascanius. Zijn hand met de boog hing omlaag en hij staarde naar het meisje dat snikkend naast het stervende hert op de grond hurkte en vergeefs probeerde het bloed met haar gewaad te stelpen. Ascanius was helemaal van streek. Hij had meteen begrepen wat dit te betekenen had. Maar hoe had hij moeten weten dat het hert waarop hij jacht maakte zoals hij op zoveel andere had gejaagd, aan dit meisje toebehoorde?
Intussen hadden de zonen van Tyrrhus hem gezien en met woest gebrul stoven ze op hem af. Maar ook de makkers in het kamp waren opmerkzaam geworden. Nu zag het er echt gevaarlijk uit voor Ascanius. Hij stond daar alleen en de grimmige boeren en herders, die met dreigend geheven knotsen en bijlen kwamen aanstormen, waren met minstens twee dozijn. De jonge krijgers pakten hun wapens, bogen, pijlkokers, zwaarden, werpspiesen en vlogen het kamp uit als een troep wolven. De eerste pijl die van een onbekende boogpees snorde trof de oudste van Tyrrhus' zonen in de keel. Een bijl suisde bliksemend door de lucht en velde een Trojaanse krijger. De oorlog om Latium was begonnen . . .
Alecto, weggedoken in de dichte takken van een boom, zag hoe de strijd steeds heviger ontbrandde en hoe telkens meer krijgers kwamen aanhollen en steeds meer doden het gras bedekten. Toen vloog ze weg over het land, over de stad en de uitgestrekte bossen, omhoog naar de woning der goden. Aan de voet van de muur dook ze ineen en wachtte, want het was haar verboden de burcht der onsterfelijken te betreden. Spoedig verscheen daarboven Juno.
"Verheven godin, uw wens is vervuld. Het is oorlog tussen de Dardaniërs en de Latiniërs!" verkondigde de Furie vol trots. "En nu wil ik nog iets doen wat u wel bevallen zal," ging ze gretig voort. "Ik zal de steden en volkeren van heel Ausonië in de oorlog drijven en ik . . ."
Ze dook ineen en verstomde, want nu hief Juno gebiedend haar hand. "Genoeg!" zei ze hoogmoedig. "Wat er nog te doen is doe ik zelf. Maak dat je weg komt! Je weet dat de heersers van de Olympus je niet

toestaan alleen over de aarde te zwerven." Toen vloog Alecto vol machteloze woede weg en de boze adders sisten.
In zijn troonzaal zat koning Latinus en hij hoorde vol schrik en treurnis de ellendige berichten die zijn krijgers hem uit de buitenwereld brachten. Dus nu was de oorlog over hem en zijn volk gekomen en hij wist niet hoe! "Wee ons!" steunde hij en vertwijfeld woelden zijn sidderende handen in zijn haar. "Wee ons! Een vreselijk noodlot is over ons gekomen. Wee ook jou, Turnus! Je zult het te laat berouwen wat je doet. Een rustige en gelukkige dood was mij al zo nabij en nu mag ik niet eens meer strijden!"
Hij stond op, verliet de troonzaal en sloot zich in zijn vertrekken op. Maar de dingen die eenmaal begonnen waren namen hun loop.
Juno zelf zette de ijzeren poorten van de oorlog open. Toen was het alsof er een orkaan over Ausonië losbarstte die alles met zich meesleepte. Een soort waanzin overviel de mensen in de omgeving. Ze lieten hun kudden en akkers in de steek en verwisselden de ploeg voor het zwaard. De naam van Turnus was op ieders lippen. "Turnus zal ons land redden! Vloek en dood aan de vreemdelingen!"
Turnus had het oorlogsteken op de hoogste toren van de koningsburcht van Laurentum opgericht. Van alle kanten trokken groepen krijgers erheen om hen hulp te bieden. Als eerste kwam Mezzentius, de verachter van de goden, met zijn zoon Lausus en duizend aan de oorlog gewende en goed bewapende mannen.
Na hem voerde Aventinus, de zoon van Hercules, zijn wilde horde aan. Het reusachtige leeuwevel hing over zijn rug en de muil met de glinsterende tanden had hij over zijn hoofd gehangen; zo betrad hij het koningspaleis. De tweelingbroers Coras en Catillus renden met grote sprongen voor hun baardige krijgers uit en ze zagen eruit als Centauren die uit de dichte bossen in het licht verdwaald waren.
Caeculus, de stichter van de stad Praeneste, bracht een wonderlijk volk met zich mee. Zijn mannen hadden schild noch zwaard en de meesten waren alleen met een slinger bewapend. Ze droegen kappen uit wolfsvel; hun linkervoet was naakt en aan de rechter droegen ze een laars uit ongelooid leer. Messapus had zijn stam, die het oorlogvoeren al lang ontwend was en slap en verwekelijkt was, kortaf uit hun gezapigheid opgejaagd en tot de wapens geroepen.

Aangevoerd door Clausus trokken de Quirieten en Sabijnen naderbij: het waren oeroude en trotse stammen uit de bergen. Van de heuvels van Aurunca en de oevers van de Volturnus stamden de Osciërs, die als wapens een gedraaide knots aan een leren riem droegen en die in de strijd van man tegen man een verschrikking waren met hun sikkelzwaarden. Uit de bergen was ook Ufens gekomen met zijn krijgers. Van hem werd verteld dat ze zelfs bij het werk hun wapens niet aflegden, steeds naar buit uitkeken en vrolijk van roof leefden. Met de mannen van de stam der Marsiërs kwam een priester mee. Volgens het verhaal kon hij giftige slangen vriendelijk stemmen en hen door gezang doen inslapen. Hij had ook verstand van slangebeten en van het genezen van andere wonden. Maar zijn kunst hielp hem niet toen hij later door de speer van een Dardaniër werd geraakt.
Haleseus, een vriend van Agamemnon die de Trojanen haatte, haastte zich Turnus te hulp te snellen met enige honderden krijgers.
En toen kwamen op een avond de Volscische ruiters. Aan hun spits reed een vrouw. Ze droeg een gouden borstpantser en een gouden spang hield haar haar bijeen. Haar purperen mantel woei achter haar aan toen ze tussen de scharen krijgers door reed, die rondom de hele stad lagen. Waar ze voorbijkwam staarden de mannen haar verstomd en betoverd aan. Maar haar gezicht stond ernstig en ze keek niemand aan. Ze droeg de boog over de schouder en de pijlkoker aan haar gordel. Haar hand hield de mirtehouten speer met de ijzeren punt vast. Iedereen wist wie ze was: Camilla, de vorstin der Volsciërs.

IX

Met steeds grotere bezorgdheid zagen de Trojanen hoe de vijandelijke strijdmacht van dag tot dag groeide. Om de koningsstad was een reusachtig legerkamp ontstaan en nog steeds kwam er nieuw krijgsvolk. Heel Hesperië is tegen ons opgestaan, dacht Aeneas vaak in zijn duisterste uren. Niemand wil ons toestaan ons hier te vestigen. Het was waar dat koning Latinus . . . maar waar wás de koning? De verspieders berichtten dat sinds lange tijd niemand hem meer had gezien en Turnus hield alle macht in handen.

Aeneas en zijn vertrouwelingen vroegen zich af waarom Turnus niet aanviel. Na de eerste gevechten was de rust ingetreden en van weerszijden had men de doden begraven. Maar de Trojanen hadden als slaven gewerkt, dag en nacht. Ze sliepen slechts enkele uren. Allen wisten dat als iedereen zijn ganse kracht inzette voor het grote gemeenschappelijke werk, alleen dit hen kon redden in dit vijandige vreemde land.

Hun kamp was nu een sterke stad, door grachten en een wal omgeven, met een sterke, uit stenen opgebouwde muur en een hoge borstwering van boomstammen. Ze hadden ook torens en poorten opgericht; aan de achterkant van het kamp stroomde de rivier waarop de schepen lagen. Alles leek zo heel goed verzekerd en op alles voorbereid. Maar . . . waarom viel Turnus niet aan? Zijn strijdmacht was zeker al verre in de meerderheid. Waarop wachtte hij nog? De Trojanen waren immers alleen en hadden geen enkele hulp!

Aeneas brak zich hierover steeds weer vergeefs het hoofd terwijl hij 's avonds langzaam stroomopwaarts langs de rivier liep. Hij was moe van de vele zorgen en slapeloze nachten en nu ging hij even op het gras liggen en wilde wat rusten. Maar direct daarop was hij al ingeslapen.

Naast hem stroomde de rivier rustig naar zee; in het maanlicht blonk het water als zilver. Plotseling kwam er heel dicht bij de oever een onrust in de gelijkmatige zilveren golfjes en toen verhief zich een met riet omkranst hoofd uit het fonkelende water.

Aeneas vloog overeind toen iemand hem aansprak. "Ontwaak, zoon der godin! Ik zal uw zorgen verstrooien. En opdat u weet dat u mijn woorden vertrouwen kunt zal ik u eerst iets vertellen. Herinnert u zich

de voorspelling dat u op de plaats waar u het nieuwe Troje gaat bouwen een varken met dertig jongen zult vinden? Loop nog een eindje langs de oever dan zult u zien dat ik de waarheid heb gesproken. Maar luistert u nu. U staat in deze oorlog alleen tegenover vele volkeren die uw vijand te hulp zijn gesneld. Maar niet al te ver van hier ligt op de Palatinusberg de stad van koning Evander. Hij is met zijn getrouwen uit Arcadië weggetrokken, maar de Latiniërs en Rutuliërs laten hem niet in vrede leven; u kunt hem dus meteen als bondgenoot winnen. Ik raad u aan meteen op weg te gaan. Roei stroomopwaarts tot u de stad voor u ziet en begeeft u getroost naar de koning; hij is niet rijk maar wel gastvrij en rechtvaardig. Mij echter mag u na de zege een dankoffer brengen, want ik ben Tiberius — de god van deze rivier — dat had u zeker al geraden!"

In het volgende moment was het met riet omkranste hoofd in de zilveren rivier weggedoken.

Snel en zeer vertroost stond Aeneas op en liep terug naar het kamp. Dus zo ging de orakelspreuk van de sibylle in vervulling, dacht hij. "Eenmaal komt voor jou de redding en die komt uit een Griekse stad," had ze gezegd. Dat moest dus de stad der Arcadiërs zijn en daarom zou hij zo snel mogelijk de raad van de riviergod opvolgen en zich naar die onbekende koning Evander begeven.

Hij koos twee schepen, riep de makkers bijeen die hem zouden vergezellen en beval hun zich te wapenen en voor de tocht klaar te maken. Hij droeg het kamp over aan de meest ervaren aanvoerder, maar waarschuwde hem, zich niet tot de strijd te laten verleiden. "Als Turnus intussen aanvalt," zei hij, "dan moeten jullie je verdedigen vanaf de torens en muren, maar houd de poort gesloten. Ik keer terug zodra ik kan."

Intussen ging de nacht voorbij en bij het eerste morgenlicht roeiden ze reeds de rivier op. Spoedig kwamen ze voorbij een reusachtige eik en daaronder zagen ze het witte varken met de dertig jongen. Beneden in de diepte hief Tiberius zijn armen tegen de stroom in en meteen hield de trek van de rivier op en het water werd glad als een vijver.

Zo voeren de Trojanen zonder veel moeite stroomopwaarts. Ze roeiden de hele dag en de hele nacht door en toen de zon op het hoogtepunt stond kwamen ze uit een bos in een rotsachtig dal. Voor hen lag op een

berg een kleine stad. Ze wendden de steven naar de oever, sloegen de meertouwen om boomstammen en gingen op weg. Spoedig zagen ze verbaasd dat de bewoners van de stad voor de muren bijeen stonden.
"Ze vieren feest," zei Achates, "op de altaren branden nog offervuren, maar de mannen zijn al voor de maaltijd op het gras gaan liggen."
Op dat moment ontdekten de smullers daarboven de vreemde krijgers. Ze zouden wel denken dat hun oude vijanden de Latiniërs en Rutuliërs hen weer eens onverhoeds aanvielen, terwijl ze daar zonder iets te vermoeden en ongewapend zaten. Haastig raapten ze bekers en schotels bij elkaar, grepen de offervaten van de altaren en liepen naar de poort om hun kostbare spullen in veiligheid te brengen en zich te bewapenen.
Maar een luide kreet deed hen stilstaan. Naast een der altaren stond een jonge krijger. Hij had blond haar en zijn trekken verrieden Grieks bloed. Nu boog hij zich naar een oude grijze man in een purperen mantel, die achteroverleunde in een troonzetel met een leeuwevel en sprak een paar woorden tot hem. Toen greep hij de speer die naast hem in de aarde stak en liep met grote sprongen de grashelling af. Voor Aeneas bleef hij staan. "Wie ben je, vreemdeling, en waarom voert je weg hierheen? Breng je oorlog of vrede?" vroeg hij. Zijn lichte ogen waren onbevreesd en zonder enige nieuwsgierigheid en in zijn houding had hij de trots en sierlijkheid die zijn edele afkomst hem verleende.
Aeneas bekeek hem en wat hij zag beviel hem. "We zijn Trojanen en zoeken koning Evander," antwoordde hij vriendelijk. "Wil je ons naar hem toe brengen?"
Slechts even stond er verrassing op het gezicht van de jongeman te lezen; de goede zede verbood dat echter. Ook wist hij wel zeker dat er geen geringe mannen tegenover hem stonden. "Wie je ook bent, kom mee en spreek zelf met mijn vader," zei hij eerbiedig.
Meteen daarna stond Aeneas voor de man in de purperen mantel, die hem vorsend bekeek. "Koning Evander," begon hij ernstig, "het lot heeft het zo beschikt dat ik als smekeling tot u kom. Ik ben Aeneas de Trojaan en u bent een Achaeïsche vorst. Toch hoop ik op uw vriendschap. Als u die afwijst ... dan bied ik u mijn hoofd. Maar mijn verzoek is dit: de Latiniërs en Rutuliërs, die ook uw vijanden zijn, willen mij en de mijnen uit het land verdrijven waarheen ik op bevel der goden moest komen om een nieuw Troje te bouwen. Nu vraag ik u om

uw bijstand; u kent de geschiedenis van ons volk en weet dat wij kunnen vechten indien dat nodig is. U zult geen hulp aan onwaardigen verlenen!"
De oude koning zweeg een tijdlang in gedachten verzonken. Toen zei hij: "Het is lang geleden en ik was nog bijna een jongen toen koning Priamus eens een keer naar Arcadië kwam. Jouw vader Anchises en andere vorsten waren bij hem. Maar Anchises kwam mij schitterender voor dan een van de anderen. Ik staarde hem aan en later waagde ik het hem aan te spreken. Hij scheen me wel aardig te vinden en ten afscheid gaf hij mij een gouden pijlkoker en twee uit goud gevlochten tomen. Mijn zoon Pallas geniet nu van die kostbare dingen. Ik ben Anchises nooit vergeten en nu ben jij gekomen. Jullie zult vandaag bij het feest onze gasten zijn en we zullen een hecht verbond met elkaar sluiten, dat geen van beiden ooit verbreken zal. Kom, ga naast me zitten; dan kunnen je krijgers tussen mijn mannen op het gras gaan zitten en ons maal delen."
"Ik dank u, koning Evander," zei Aeneas, blij dat het zo goed gelukt was, en hij zette zich op het leeuwevel, terwijl de jongemannen al met vlees, brood, wijn en vruchten kwamen aanhollen. "Maar vertel me eens," ging hij voort, "wat is dat voor feest dat vandaag gevierd wordt?"
"Het is de feestdag van Hercules die ons lang geleden uit grote nood hielp," vertelde de koning. "Zie je daar die brede kloof en die tot puin vergane rotsen die de helling naar de rivier overdekken? In die kloof huisde eenmaal het mensdier Cacus, een afgrijselijk monster. De aarde beefde als hij stampend voorbijtrok. Uit zijn muil kwamen rook en vuur. Hij roofde de runderen van de weide, sloeg boeren op de akkers dood en maakte hun hoofd vast aan de rotspoort van zijn hol. Maar zijn noodlot achterhaalde hem. Hercules weidde in de buurt zijn kudde en toen stal Cacus vier jonge stieren en vier koeien. Toen Hercules 's avonds de dieren naar huis dreef ontbraken die acht en hij kon ze nergens vinden. Maar toen de runderen langs het hol liepen en brulden gaven de koeien daarbinnen antwoord. Tegelijk zag Hercules de brutale rover op enige afstand op een rots zitten. Toen werd hij razend. Hij rende dwars over de helling en toen zagen wij voor de eerste maal Cacus vol angst op de vlucht slaan. Hij rende op zijn hol af en bereikte dat nog

op het nippertje. Toen Hercules kwam aanrennen zonk juist het rotsblok omlaag, dat aan onbreekbare ijzeren kettingen hing en het hol afsloot. Hercules stond er vergeefs aan te schudden. Toen rende hij om de kloof heen. Aan de achterkant verhief zich een reusachtige rotstoren die een beetje overhelde in de richting van de rivier. Met al zijn kracht duwde hij ertegen; de rotswand brak knarsend uit de grond los, neigde voorover en brak in duizend stukken bij de val van de berg. Dat betekende het einde van het monster. Er viel nu zonlicht in het hol dat steeds in het donker had gelegen. Weliswaar spuwde Cacus vertwijfeld rook en vuur uit om zich in die zwarte damp te verbergen, maar Hercules sprong van de rand van de kloof op zijn nek en wurgde hem. Maar wij waren gered!"

Dit en nog veel andere verhalen vertelde koning Evander, terwijl het langzaam avond werd. "In oeroude tijden," zei hij, "werden deze wouden bewoond door faunen en nimfen, later door mensen die ontsproten waren uit de bomen, uit de harde stammen van de eiken. Ze leefden zonder enige beschaving en zeden; ze konden geen stier onder het juk spannen en ook niet zaaien en oogsten. Ze leefden karig van bosvruchten en een moeizame jacht."

"Toen kwam de god Saturnus van de Olympus naar beneden nadat Jupiter hem van de troon had gestoten, en hij koos dit land als woonplaats. Hij verenigde het ruwe volk dat overal op de vlakten en de bergen woonde en gaf hun wijze wetten. Het gouden tijdperk ving toen aan. Maar later werden de tijden weer slechter; hebzucht en oorlogszuchtigheid verstoorden het vreedzame leven; er verschenen vreemde volkeren, vreemde koningen overheersten het land. Je weet dat ik zelf, op de vlucht uit het verre Arcadië, hierheen ben getrokken."

Later op de avond was het maal afgelopen. Zorgzaam gesteund door Pallas begaf de koning zich met Aeneas naar zijn huis. "Je vindt hier niets van de pracht van Troje," zei Evander, terwijl hij zijn gast naar zijn kamer bracht. "We zijn arm geworden en arm gebleven, maar je zult ons deswegen wel niet verachten." En hij wees Aeneas zijn bed: een hoop bladeren met de huid van een berin bedekt.

Om deze zelfde tijd betrad Venus het gouden vertrek van haar echtgenoot, de god Vulcanus. Ze was hevig verontrust vanwege de oorlog in Latium. Hoe moest ze nu het leven van haar zoon beschermen tegen

Turnus en zijn enorme leger? Tenslotte kreeg ze een goede ingeving. Was Vulcanus niet de god van het vuur en de smeden? Hij moest haar helpen!

"Mijn lieve man," begon ze, "je weet dat ik nog nooit om iets heb gesmeekt terwille van mijn zoon Aeneas. Maar nu moet ik dat wel doen. Aeneas staat met zijn krijgers geheel alleen tegenover de Italische volkeren. Is het dan te veel gewenst als ik je smeek voor hem een harnas te smeden dat zijn leven beschermt? Eén enkel harnas tegenover alle wapens van de Latiniërs en Rutuliërs?"

Vulcanus lachte luid toen hij zijn mooie en intelligente gemalin zo vleiend hoorde smeken; ze wist immers heel goed dat hij haar niets weigeren kon! "Jij zult je harnas hebben," zei hij goedmoedig en hij begaf zich naar het kleine eilandje dat noordelijk van Trinacria uit zee oprees. Uit schoorstenen van rotsen steeg daar dag en nacht rook op en ver in de diepte gloeide het vuur in de smidse; er dreunden hamerslagen en vonken spatten op van reusachtige aambeelden. Toen Vulcanus het hol betrad hielden de enorme smeden op met werken; ze wisten dat hun gebieder een bijzondere opdracht voor hen had als hij op een zo ongewone tijd verscheen.

"Leg alles maar weg," beval de beheerser van het vuur dan ook meteen. "Jullie moeten voor mij een wapenrusting smeden voor Aeneas, de zoon van mijn gemalin: een pantser, beenstukken, een helm, schild en zwaard. Ik vertrouw jullie kundigheid en het zal allemaal wel het beste van het beste worden. Alleen één ding, het schild wil ik zelf versieren. Ga dus meteen aan het werk want de godin heeft haast."

Toen legden ze alle andere werk weg: de belemnieten die Jupiter uit de hemel slingerde; de wagen met de ijzeren raderen waarop de krijgsgod Mavors over de aarde raasde; Minerva's gouden borstschild met het vreselijke gelaat van Gorgo. Met grote ernst gingen ze aan de gang om de opdracht van hun gebieder uit te voeren.

In deze zelfde nacht had koning Evander over veel dingen nagedacht. Toen hij 's morgens met zijn zoon uit het huis kwam vond hij buiten reeds Aeneas en Achates, die ook vroeg waren opgestaan. "We gaan buiten de stad," zei de koning, "want ik moet over veel dingen met je praten; daarbuiten worden we door niemand gestoord."

Hij begon meteen terwijl ze langzaam langs de muur liepen: "De hulp

die we je bieden kunnen is te gering. Maar ik weet een andere uitweg. Niet ver van hier ligt op een berg de oeroude stad Argylla, die eens werd gesticht door het Etrurische volk dat in die streek woonde. Jarenlang bloeide hun gemeenschap; toen kwam de tiran en verachter der goden Mezzentius. Niemand kan zijn wreedheid en genadeloosheid afschilderen. Toen het volk dat schrikbewind niet langer kon verdragen stond het als één man op, omsingelde zijn paleis, stak dat in brand en vermoordde zijn aanhangers. Maar Mezzentius zelf ontkwam. Hij vluchtte naar de Rutuliërs en Turnus nam hem op. Maar de Etruriërs eisen zijn dood. Toen zijn ze met hun hele strijdmacht onder hun aanvoerder Tarcho erop uitgetrokken om Mezzentius met geweld terug te halen. Maar nu weifelen ze. Want hun ziener heeft hun gezegd: 'Jullie verlangen naar vergelding is rechtvaardig en terecht, maar Tarcho moet jullie niet aanvoeren, want er mag geen Italiër heersen over een zo machtig volk. Jullie moeten een aanvoerder kiezen die uit een vreemd land komt.' Tarcho gehoorzaamde het orakel en kwam naar mij om kroon en scepter aan te bieden. Maar mijn ouderdom belet me die aan te nemen en Pallas is door zijn moeder die een Sabijnse is slechts voor de helft een zoon van dit land. Maar jij, zoon der godin, komt als een vreemdeling uit de vreemde. Voer de Etruriërs dus aan in de oorlog tegen de Rutuliërs, want dat is ook jouw eigen oorlog."

Aeneas voelde schrik bij die woorden. Hij keek Achates aan, maar die keek naar de grond. Ze dachten beiden hetzelfde: wat breidt die oorlog zich verschrikkelijk uit! Hoeveel volken worden er meegesleept! Hoeveel bloed zal er vloeien! Maar er was geen andere uitweg; ze moesten de roep van hun noodlot volgen.

"Ook ik zal doen wat in mijn macht staat om ons verbond te bevestigen," ging Evander voort. "Mijn zoon zal met je meetrekken en ik verzoek je hem onder je bescherming te nemen. Hij is de enige hoop van mijn oude dag en de goden mogen verhoeden dat ik hem verlies. Ik zal je tweehonderd van mijn krijgers meegeven en Pallas zal door evenveel mannen begeleid worden. Jullie krijgen paarden om naar het land der Etruriërs te rijden. En ik raad je aan geen tijd te verliezen; niemand weet wat er intussen in jullie kamp gebeurt."

Aeneas kromp ineen, want de koning had zijn eigen ongeruste gedachten uitgesproken. Maar in de stad had zich met de snelheid van de wind

het gerucht verbreid dat er vierhonderd jongemannen met Pallas en de vreemdeling in de strijd zouden trekken. Vrouwen en moeders schrokken toen het beeld van een oorlog dreigend voor hen opdoemde en met gebeden en geloften riepen ze de goden aan.

Terwijl de Arcadische krijgers zich harnasten, begaf Aeneas zich met zijn makkers naar de schepen, zocht hen uit die mee zouden gaan naar de Etruriërs en zond de anderen naar het kamp aan de rivier terug, om Ascanius en de andere aanvoerders hun boodschappen te geven. Spoedig daarop namen de Trojanen afscheid van koning Evander, die met tranen in de ogen zijn zoon omarmde en Aeneas nog eens smeekte hem goed te bewaken, opdat hij niet in jeugdige overmoed zijn leven al te vlug op het spel zou zetten.

Toen reden ze de poort uit, de berg af en verder door het woud. Ze staken een ondiepe rivier over en trokken toen weer lange tijd langs een geweldig hoge bergkam. De helling liep steil omlaag naar een kronkelend dal dat steeds breder werd. Eindelijk lag er een groot bos voor hen in de diepte, en daarin was een groot leger gekampeerd; het was de strijdmacht der Etruriërs.

Maar omdat de zon al was ondergegaan zei Aeneas: "We zijn moe en de paarden moeten ook rusten. Laten we vannacht maar hier op de hoogte blijven en morgenvroeg afdalen."

Ze stelden schildwachten op, aten van hun voorraden en spoedig sliepen ruiters en paarden. Maar Aeneas vond geen rust. Hij stond dus maar weer op en klom omlaag in het dal, waar het al wat schemerig werd. Ik zal in de beek baden, dacht hij. Misschien dat ik dan slaap.

Plotseling bleef hij staan. Daar in de schaduw van de grote eik stond iemand . . . een vrouw! En naast haar in het gras schenen wapens te flitsen en fonkelen. Hij staarde ernaar. Was dat . . .?

"Moeder," zei hij en liep aarzelend naar haar toe. Venus glimlachte, maar meteen werd haar mooi gezicht weer ernstig. "De oorlog is begonnen," zei ze, "en je kunt er je niet aan onttrekken. Ik heb je dus deze wapens gebracht die je kunnen beschermen. Ik zal er weer zijn als je in nood verkeert."

Toen was ze weg als altijd, alsof ze in lucht opging.

Maar Aeneas bekeek vol verrukking de prachtige wapens. Daar was een helm met een driedubbele helmbos; het harnas, bloedrood en glanzend;

de glimmende gouden beenstukken; het zwaard met de knop waarin een grote rode steen fonkelde; de speer en het schild. Dat schild leek Aeneas een wonder toe. Langs de ronde rand rijde zich voorstelling naast voorstelling, kunstig gesmeed uit goud en zilver. Aeneas zat lang deze afbeeldingen te bekijken. Maar hij wist niet wat die betekenen moesten.

Hij kon het ook niet weten, want de stervelingen kunnen niet in de toekomst zien. Maar in die beelden was de toekomst van zijn nakomelingen tot in verre eeuwen opgetekend en dat was het werk van de vuurgod Vulcanus.

Na een tijdje stond Aeneas op, pantserde zich en gordde het zwaard om. Toen nam hij schild en speer en liep tegen de helling omhoog zonder te beseffen dat hij het leven en het lot van zijn nakomelingen op zijn schouders droeg.

Hij wist ook niet dat Juno dit alles had gadegeslagen met van woede fonkelende ogen. "Vulcanus staat dus ook al aan de kant van de Trojanen!" zei ze boos in zichzelf. "Nou, dat verbaast me niets. Venus weet uitstekend haar hinkende gemaal met smeekbeden en gevlei in het net te vangen. Aeneas bevindt zich op grote afstand van de Dardaniërs en tot hij terug is kan er veel gebeuren; als Turnus de zaak nu maar handig aanpakt. Een daar zorg ik wel voor!"

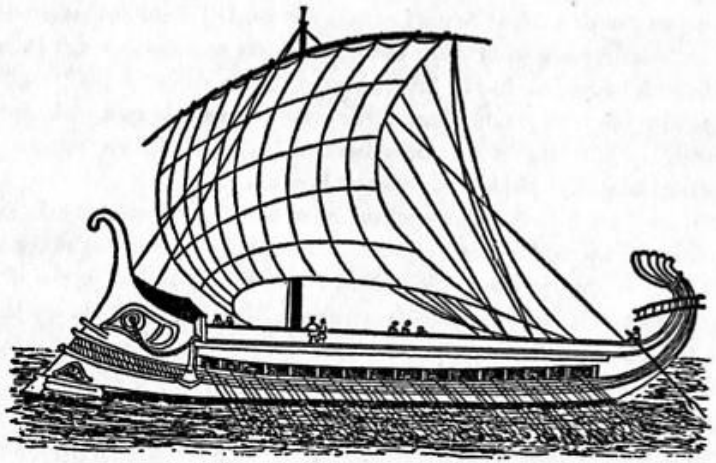

X

Turnus aarzelde nog steeds om de Trojanen aan te vallen. Hij kende hun krijgsroem heel goed en wist dat ze tien jaar lang tegenstand hadden geboden aan de Achaeïsche legers. Ondanks de vele helpende volkeren die naar hem toe waren gekomen was hij er dan ook helemaal niet zo zeker van dat hij zou overwinnen. Hij had daarom zijn strijdmakker Venulus met een gezantschap naar Diomedes gestuurd om hem om hulp te vragen.

Diomedes was eens de beroemdste held van de Grieken in hun strijd om Troje, dacht Turnus sluw. Hij is vast en zeker ook nu nog hun vijand. En mijn vader heeft hem koning van Apulië gemaakt toen hij naar ons land kwam. Hij is me dus wel dank verschuldigd.

Sindsdien wachtte Turnus ongeduldig op de terugkeer van zijn gezanten en op Diomedes en zijn leger. Maar ze kwamen niet en hij kreeg ook geen bericht. In plaats daarvan kwam op een nacht Iris, de bode van Juno, naar hem toe.

"Het is nu geen tijd om te slapen, Turnus," zei ze dringend. "Het is tijd om te strijden! Aeneas heeft met velen van zijn beste krijgers het kamp verlaten en zit ver weg bij de Arcadiërs en de Etruriërs. De Trojanen zitten zonder aanvoerder en je zult gemakkelijk spel hebben."

"Hé, dat is een goed bericht!" riep Turnus en sprong van zijn bed op. "Wie ben je, welkome boodschapbrengster?" Maar er was niemand meer die antwoord gaf. Dus deed hij ijlings zijn harnas aan, greep zijn wapens en verliet de burcht. Aan de hemel was het eerste vale daglicht te zien.

Spoedig klonken de hoorns in de stad en bij het leger der bondgenoten. De Trojaanse wachters op de torens staarden opmerkzaam door de schemering, die nog als een dunne nevel over het landschap hing. "Misschien bedriegen mijn ogen mij," zei er één, "maar kijk daar eens waar achter de heuvels de stad Laurentum moet liggen! Het lijkt me dat daar een reusachtige stofwolk hangt!"

Ook de anderen hadden het gezien en spoedig zagen ze overal in die wolk geflits en gefonkel; toen drong het doffe geroffel van paardehoeven tot hen door, het gekletter van brons en vele mannenstemmen.

Even later riepen ook in het Trojaanse kamp de hoorns. "Te wapen! Daar is de vijand!" De Trojanen waren niet voor niets tien jaar lang in hun stad belegerd geweest!

In een oogwenk verdrongen de krijgers zich op muren en torens; wie reeds buiten op de wallen was keerde ijlings terug; de poorten werden vergrendeld en iedereen nam de plaats in die hem sinds lang was toegewezen. Het was maar op het kantje af! Want nu maakte zich daarginds uit de onafzienbare massa vijandelijke krijgers een kleine schare ruiters los en rende op het kamp toe. Aan het hoofd reed Turnus; hij stak minstens een hoofd boven de anderen uit; boven zijn gouden helm wapperde de drievoudige zwarte verenbos.

Als de wind stormden de ruiters nader. Ze hielden hun paard pas in vlak voor de gracht. Met een woeste krijgskreet hief Turnus de werpspeer hoog boven zijn hoofd en slingerde die naar het kamp. Dit was het teken voor het begin van de strijd. Nu stormde het voetvolk nader en nieuwe ruiterscharen doken van alle kanten op; strijdwagens raasden over het veld.

Nu zouden de Trojanen meteen hun poorten openen en zich opstellen voor de strijd; talloze liederen bezongen immers hun heldenmoed. Niemand zou zich op laffe wijze achter grachten, wallen en muren verbergen.

Maar . . . de poorten bleven gesloten!

Van de muren en torens kwam een hagel van pijlen, werpsperen en stenen, maar niet één Trojaan vertoonde zich buiten het kamp; verward en radeloos verzamelden de vijanden zich rondom de gracht en wachtten op de bevelen van hun aanvoerders. In woede ontstoken raasde Turnus rondom de muren. Misschien was er ergens een of andere onbewaakte toegang. Maar hij vond er geen. Terwijl hij zijn hengst deed zwenken viel zijn blik op de schepen die achter het kamp op de rivier schommelden. Toen kreeg hij bliksemsnel een idee. De schepen! Als de schepen verbrandden waren de Trojanen verloren. Dan konden ze niet meer over zee vluchten en moesten ze zich te weer stellen, als ze niet wilden verhongeren in het omsingelde kamp.

"Breng fakkels hier!" brulde hij. "Gooi vuur op de schepen! Dan kunnen die vrouwenrovers ons niet meer ontsnappen!"

De fakkels waren er meteen. Maar toen de eerste brandend en rokend

door de lucht vlogen begon er plotseling iets te ruisen en te bruisen in de bomen langs de oever alsof daar plotseling een storm woedde; de golfjes van de rivier schuimden wild; zwarte wolken zonken omlaag en verspreidden een plotselinge duisternis en toen rukten de schepen zich het een na het andere los en voeren stroomafwaarts naar zee!

Turnus en zijn makkers stonden daar en begrepen niet wat er gebeurd was. Snuivend van angst verdrongen de paarden zich om van de oever weg te komen; Messapus die nog op zijn strijdwagen stond kon zijn schichtige span niet meer de baas en vloog op zijn eigen voetvolk in.

Maar Turnus herstelde zich snel van zijn verbluftheid. "Hé vrienden!" riep hij. "De goden zelf hebben onze zaak overgenomen! De Trojanen komen ons land niet meer uit. Ze pochen dat een godenbelofte hen hierheen heeft gevoerd en dat het hun voorbestemming is hier te zullen wonen. Maar mijn bestemming is het hen te vernietigen! Maar wij hebben de tijd. Daarom moeten jullie vandaag uitrusten en je te goed doen aan spijs en drank. Morgen beginnen we dan de bestorming van het kamp. Misschien komt intussen Diomedes met zijn leger aan en dan zullen we die lafbekken als ratten uit hun holen verdrijven. Stel rondom wachten op en ontsteek een dichte rij vuren zodat er vannacht niemand uit het kamp kan ontsnappen!"

Laat in de nacht hielden de onafscheidelijke Nisus en Euryal de wacht bij de hoofdpoort. Euryal praatte over van alles en nog wat, maar Nisus was zwijgzaam alsof hij ernstige gedachten in zijn hoofd had. "Luister eens, Euryal," zei hij plotseling. "Ik heb er genoeg van hier in het kamp te zitten. Ik wil eindelijk eens iets doen! En ik weet ook al wat. Ze praten er allemaal over dat men een bode naar Aeneas moet sturen om te vertellen wat er gebeurd is. Maar niemand waagt het ongezien door dat vijandelijke leger te trekken, langs de schildwachten en de vuren. Ik zal dus die bode zijn!"

Euryal vloog op. "Jij? Weet je dat je dan zeker zult sterven? En je wilt alleen gaan? O nee, Nisus! Als jij gaat ga ik mee!"

Nisus legde een arm om zijn schouder. "Ditmaal moet ik alleen gaan!" zei hij ernstig. "Als ze mij doden moet jij mijn lijk opeisen en een grafteken voor me oprichten, zodat ik niet rusteloos hoef rond te zwerven in het schimmenrijk. Ik kan het bovendien je moeder niet aandoen jou zo in gevaar te brengen."

Maar Euryal schudde koppig zijn hoofd.
"Doe geen moeite om een smoes te verzinnen. Ik ga met je mee zelfs als onze weg regelrecht naar de Orcus voert." Hij had zich al afgewend om de schildwachten te wekken die hem en Nisus moesten aflossen. Toen begaven ze zich naar de open plek in het midden van het kamp waar Mnestheus, Serestus, Ascanius en de andere aanvoerders juist een raadsvergadering hielden. Ietwat verwonderd keken de mannen op toen de twee jonge krijgers voor hen kwamen staan. "We vragen om vergeving," begon Nisus meteen, "maar we zouden het niet wagen u te storen als onze wensen niet gehaast en belangrijk waren. Maar we weten dat Aeneas heel snel te weten moet komen wat er bij ons gebeurd is; dat de schepen weg zijn en ons kamp door vijanden omsingeld wordt. Daarom hebben we besloten hem de boodschap te gaan brengen!"
Even was het stil in de vergadering. Toen sprong Ascanius op. "Bij de goden, ik zal jullie nooit vergeten!" zei hij ruw, zonder zich te schamen voor de tranen die over zijn wangen biggelden. "Breng mijn vader terug en dan is al onze ellende ten einde. En jullie zult zo rijk beloond worden als nog nooit een held voor zijn daden werd beloond."
"Beloof mij niets, Ascanius Julus," zei Euryal zacht. "Maar beloof me wel voor mijn moeder te zorgen als ik niet terugkom." Ascanius omarmde hem. "Ze zal als mijn eigen moeder voor me zijn," beloofde hij. "Maar jij komt heelhuids weer terug, Euryal, en dan word jij in de toekomst mijn wapenbroeder en zult alle krijgsroem met me delen. Nisus, mijn vader zal je alle oorlogsbuit geven die je begeert; ook gevangenen die je als slaven zullen dienen. En hier, neem mijn zwaard! De knapste wapensmid van Cnossos heeft het gemaakt!"
"Dan gaan we nu op weg," zei Nisus. "De nacht schiet al op en als de dag aanbreekt moeten we ver van hier in de bossen zitten. Ik ken de weg naar de stad der Arcadiërs, want toen ik eens tijdens de jacht ver uit de buurt was geraakt heb ik vanaf een berg haar muren gezien."
"Mogen de goden jullie bijstaan!" mompelden de mannen en begeleidden hen zwijgend naar de kleine poort iets terzijde in de muur. Een paar gefluisterde woorden tegen de wachten die daar stonden en toen schoven ze geluidloos de zware eiken balken terzijde die de deuren vergrendelden. Er ging een brede kier open en Nisus en Euryal glipten erdoor. De poort ging dicht en ze hoorden het knersen van de grendel.

Nu hadden ze de bescherming van het kamp verlaten; om hen heen lag de nacht en voor hen de vijanden. Ze hadden alleen nog maar hun wapens, een zwaard en twee werpsperen en hun kracht en snelheid. Ze lieten zich op de grond glijden, kropen als slangen tegen de wal op en aan de andere kant in de gracht. Daar hurkten ze neer en spiedden behoedzaam over de rand.
Op misschien een pas of drie, vier bevond zich een vuur, maar dat was al tot as verbrand en gaf niet veel licht meer. Daarnaast zat een schildwacht. Hij hield zijn lans tussen de knieën en zijn hoofd was voorovergezakt. Hij sliep. "Ze hebben te veel wijn gedronken," fluisterde Nisus, "we boffen! Daarom hebben ze vergeten in de vuren te poken en slapen ze vast. Kom mee naar de andere kant. Ik zal voorop gaan en jij dekt me in de rug."
Zacht kropen ze uit de gracht. Nisus hield nu het blote zwaard in de hand. Langzaam schoof hij vooruit. Als de schildwacht hen opmerkte waren ze verloren. Nog twee stappen . . . maar die twee stappen duurden afschuwelijk lang . . . nog één . . . Nisus beet zijn tanden op elkaar; even gleed de gloed van het vuur over zijn zwaard en toen zonk de wachter zonder één geluid te geven op zijn zij.
Maar nu bewoog de andere slaper zich. Weer ging het zwaard omlaag. En die daar . . . het zou beter voor hem zijn geweest als hij niet overeind was gekomen en zijn mond voor een schreeuw geopend had!
Aan wie behoorde dat prachtige blinkende borstharnas? Zeker aan een vorst van de Rutuliërs! Nee hoor, dat behoed je toch niet voor mijn zwaard! Jij daar, spring niet overeind want dat betekent je dood! En jij . . . ik kan niet over je heen klimmen want dan word je wakker en verraad ons. Nu word je nooit meer wakker.
Wijn geeft een vaste slaap! Jij en jij . . . en . . .
Nisus voelde ineens dat iets vreselijks hem gegrepen had; hij wist dat het moordzucht was . . . en hij moest nu meteen ophouden anders ging hij maar door. Zijn tanden knarsten maar hij schoof het zwaard in de schede. Hij keerde zich om en greep Euryal, die vlak achter hem was, hard bij zijn arm.
"Ervandoor, vlug!" fluisterde hij hees. "Het is genoeg. Zo meteen zijn we weer in het vrije veld."
Maar Euryal was heel jong en daarom deed hij nu iets dat hen beiden

ten verderve zou leiden. Toen hij voorbij de dode Rutulische vorst liep viel zijn blik op het prachtige borstharnas, de gouden zwaardgordel en de helm die net voor zijn voeten rolde. En omdat Euryal zo jong was kon hij niet anders doen; haastig bukte hij zich, nam de dode het borstharnas af, hing zich de gouden gordel om en zette de helm op die zelfs in het duister nog mat glansde.

Even later gleden ze geluidloos als twee schimmem tussen de laatste rijen slapende krijgers door, langs de paarden die opzij stonden vastgemaakt, en toen lag het vrije veld voor hen.

Het was niet ver tot het bos en eenmaal daar waren ze zo goed als veilig. Diep gebukt slopen ze voorwaarts. Langs de hemel joegen donkere wolken en soms glinsterden er een paar sterren tussendoor. De maan was niet te zien. Plotseling wierp Nisus het hoofd omhoog als een dier dat iets ruikt. Zijn oren hadden geritsel gehoord. Het kwam van rechts, waar de heuvels van Laurentum lagen en het klonk als een ver verwijderd dof geroffel. Nisus mompelde een verwensing. Paarden! dacht hij. Veel paarden!

Nu begon de grond onder hun voeten zacht te dreunen. Met één sprong stond Euryal naast hem. "Hoor je die ruiters?" stootte hij uit. "Er moeten er meer dan honderd zijn!"

"Vlug!" antwoordde Nisus en begon te hollen. Ze hadden tenslotte niet voor niets vele wedstrijden gewonnen!

Maar paarden waren sneller. Het geroffel kwam steeds nader. Toen doken de eerste ruiters op tussen de heuvels. Op dat zelfde moment gleed de grillige maan achter de wolken te voorschijn en wierp een genadeloos wit licht omlaag. Toen fonkelden de helm en Euryals gouden borstschild van de dode Rutuliër lichtend op. Tegelijk klonken er luide kreten uit de rijen der ruiters; ze hadden de vluchtenden ontdekt! "Blijf staan, kerels!" beval een heerszuchtige stem. "Wie zijn jullie en waarom zijn jullie gewapend onderweg?" Ze antwoordden niet en holden hijgend verder. Ze moesten het woud bereiken eer de ruiters hen inhaalden, die nu met de snelheid van de wind op hen afkwamen.

De goden zij dank . . . nog een paar wilde sprongen en toen sloot zich het struikgewas dat langs de rand van het bos groeide. Wat deed het ertoe dat de takken hen in het gezicht sloegen en doorns de huid van hun handen verscheurden? Nisus worstelde zich voorop door de struiken

en vaak hoorde hij Euryal achter zich; dan weer luisterde hij ongerust naar de stemmen der ruiters, die van alle kanten op hem afkwamen. Hij hoorde het stampen en snuiven van de paarden die door de bosjes braken en liep gebukt daarheen, waar het bos het dichtst was.

Eindelijk leek het of het lawaai van de vervolgers zich wat verwijderde. Ze hebben ons spoor verloren, dacht hij opgelucht en hij keerde zich om naar Euryal. Maar waar was hij?

Een ijzige schrik voer door hem heen. Hij luisterde; in het kreupelhout om hem heen was het doodstil en geen takje bewoog. Euryal zat zeker ergens in het duister weggedoken en rustte wat uit, nu de vijanden hen niet meer op de hielen zaten. Maar terwijl hij dat dacht begon Nisus al terug te keren op zijn eigen spoor om de verloren vriend te zoeken.

Hij kwam niet ver.

Plotseling klonk in de nacht een woeste triomfkreet. Nisus wist meteen wat dat beduidde: de vijand had Euryal te pakken! Toen vergat hij al zijn voorzichtigheid. Hij sprong voorwaarts in de richting waar hij stemmen hoorde. Hij moest Euryal te hulp komen al kostte het zijn eigen leven. Maar toen hij de bosjes al uit elkaar boog om eruit te springen deinsde hij terug. Nee hij kón Euryal niet helpen! Hij zag zijn vriend te midden van een groep krijgers die hem voortsleepten, hoe verwoed hij zich ook weerde.

Nisus kreunde. Wat hij ook deed, alles zou vergeefs zijn. Toch hief hij zijn rechterhand met de werpspeer. Die man daar die Euryal zo genadeloos voortdreef . . . De speer suisde door de lucht en in de rug van de man.

Zijn gezellen schrokken wel toen hij neerstortte en keken ook om naar de verborgen werper, maar ze lieten Euryal niet los. Toen slingerde Nisus de tweede speer; die vent daar met zijn driedubbele helmbos moest de aanvoerder zijn! Maar hij miste en de ijzeren punt doorboorde de slapen van een man die naast hem liep.

Nu overviel hen een wilde verwarring. Wie zou de volgende zijn die door een schot uit het duister geveld zou worden? Maar de aanvoerder rukte het zwaard uit de schede, sprong op Euryal af en brulde: "Als die andere ons ontsnapt is, dan betaal jij voor beiden!"

Toen schreeuwde Nisus luid: "Hou op, Rutuliër! Niet hem, mij moet je doden! Het was allemaal mijn werk!"

Maar de kling was al gevallen. Toen stortte Nisus zich als een tijger op de vijanden. Zijn zwaard zwaaide flitsend in een kring rond; wie zich tegenover hem stelde betaalde dat met zijn leven. Maar wat gaf hij om die anderen. Hij moest de aanvoerder hebben die Euryal had gedood!
Het was slechts een korte woeste strijd toen ze tegenover elkaar stonden. En in hetzelfde moment dat de Rutuliër voor hem neerviel werd Nisus door een speer in de nek geraakt. Nauwelijks werd de hemel rood of overal riepen in het kamp de Rutulische hoorns. Gedurende de nacht had men allerlei belegeringsmachines aangesleept: stormladders, ramblokken, loopbruggen, die men over de gracht wierp, schermdaken waaronder een hele troep krijgers veilig de muren kon naderen; ook grote massa's fakkels en werpprojectielen lagen klaar. Turnus had de hele nacht gewaakt. Hij had uur na uur gewacht. Misschien zou Venulus nu eindelijk met de gezanten terugkeren en melden dat Diomedes met zijn leger naderde. Maar er kwam niemand. Steeds vaker moesten de bedienden de gouden beker met wijn vullen hoe verder de nacht verging. Toen het morgen werd gaf Turnus de moed op. Bij de goden, nu zou hij de Trojanen zonder Diomedes' hulp overwinnen! Maar hij was in een heel kwaad humeur toen hij zich wapende en de knechten beval zijn hengst te brengen.
Toen reed hij langzaam over het veld en keek hoe zijn krijgers alles voorbereidden voor de stormaanval. Hij merkte ook op dat de Trojanen beslist niet sliepen. In dichte rijen stonden ze gewapend op muren en torens en keken rustig naar de voorbereidingen van de vijand.
Ze zijn er kennelijk aan gewend hun muren te verdedigen, dacht Turnus met een bitter lachje. Tien jaar lang hebben ze niets anders gedaan.
Plotseling werd hij ongeduldig. Waarop wachtten ze nog? De strijd moest eindelijk beginnen! Hij wenkte de heraut. "Geef mij de tuba!" beval hij. En toen blies hij zelf driemaal de krijgskreet der Rutuliërs. Dit was het algemene teken voor het begin van de bestorming.
Meteen ontwikkelde zich een wilde drukte. Er werden loopbruggen over de gracht gelegd; maar toen de krijgers zich daarop verdrongen viel er een regen van pijlen en werpsperen van de muur omlaag. Toen was de brug in een ommezien weer leeg en de gracht vulde zich met doden en gewonden. Vaak gelukte het de belegeraars een stormladder tegen de

muur te zetten, maar als ze er vol moed tegenop klommen stootten de Trojanen met lange stangen de ladders omver. Hadden een paar dappere mannen onder een schermdak een poort benaderd om die met hun bijlen te houwen, dan donderden er ineens reusachtige stenen omlaag en begroeven hen onder het uiteenbarstende dak. Maar de poorten van het kamp waren en bleven dicht.
Turnus stikte bijna van woede. Hoe moest hij nu de vijanden buiten de muren lokken tot een open veldslag? Of moest hij werkelijk wachten tot de honger onherroepelijk in zijn plaats zegevierde?
Nu zag hij hoe een groepje krijgers zich losmaakte uit het leger. Hun aanvoerders waren prachtig bewapend en tot zijn verbazing herkende Turnus zijn zwager Remulus. Hij was nog jong en trad luidruchtig en praalziek op. Voor de rijen van zijn krijgers uit schreed hij tot vlak voor de gracht en begon de Trojanen spottend uit te dagen. "Oho, dappere vrouwenrovers!" schreeuwde hij. "Zeg toch eens welke god jullie gezonden heeft? En heeft die god jullie ook bevolen om je achter muren te verstoppen in plaats van te vechten? Nou ja, het loopt toch slecht met jullie af. Wij zijn tenslotte een hard geslacht. We dragen onze jonggeborenen naar de rivier en baden hen in ijskoud water. Voor onze jongens is het een spel om paarden af te richten en 's nachts op jacht te gaan. En zelfs als ons haar grijs is zetten we nog een helm op en onze hand beeft niet. Maar jullie? Ik moet altijd lachen als ik jullie zie! Jullie hebt fijne kleren die met safraan en purper geverfd zijn en jullie tunieken hebben lange mouwen en er zitten linten aan jullie hoofddeksels. Vrouwen zijn jullie en geen krijgers! Ga je liever in de dans wiegen en speel fluit; laat het vechten over aan mannen!"
Zo hoonde hij hen. Boven hem stond Ascanius op de toren. Zijn gezicht was rood van woede. En toen hij die spot niet langer verdragen kon hief hij de boog tot zijn schouder, legde een pijl op de pees en mikte. De pijl trof Remulus midden in het voorhoofd. Langzaam liet Ascanius de boog zinken. Opeens zag zijn gezicht er vreemd uit, alsof hij veel ouder was geworden. Nog nooit had hij een wapen op een mens gericht. Nog nooit . . .
Ondertussen gingen de belegeraars buiten steeds heviger tegen de muren tekeer; pijlen en werpsperen, door slingers weggeworpen stenen en brandende fakkels vlogen onophoudelijk naar de verdedigers en veroor-

zaakten steeds meer leegten in hun rijen. Bij de hoofdpoort hielden de tweelingen Pandarus en Bitias de wacht. Ze waren beiden reusachtig groot en sterk en bezeten door ongebreidelde vechtlust. "Ik wou dat ik die poort kon openen," zei Pandarus. "Dan konden de Latiniërs en Rutuliërs in één massa naar binnen stromen en dan zouden wij ze in hordes naar de Orcus zenden."

"Aeneas heeft bevolen de poort gesloten te houden," antwoordde Bitias. "Maar ik zou ook liever vechten dan hier te staan nietsdoen."

Zo stonden ze maar te praten en elkaar op te hitsen en toen — het kon haast niet anders omdat dat nu eenmaal hun aard was — toen hadden ze plotseling de poort al geopend en nu stonden ze aan weerszijden, het zwaard in hun geweldige vuisten en met ogen fonkelend van strijdlust. Maar het kwam heel anders uit dan ze in hun stoutste dromen hadden durven denken.

De belegeraars aarzelden slechts even toen de brede deurvleugels opendraaiden. Toen stoven ze met oorverdovend gebrul op de open poort af. Maar tegelijk hadden de Trojanen bliksemsnel begrepen wat er gebeurde. Wie niet op de muur stond kwam zo snel mogelijk aanrennen. Spoedig was er voor de poort een onontwarbaar kluwen strijders; de vijanden drongen uit alle macht binnen maar de Trojanen, die meer dan genoeg hadden van het nietsdoen van het kampleven, meenden gebruik te maken van een gelegenheid waar ze heimelijk naar verlangd hadden: eindelijk vechten in het open veld.

Pandarus en Bitias probeerden met hun zwaard de aanstormende massa tegen te houden, maar hoe moesten ze toeslaan in dit gedrang zonder hun eigen makkers te raken? Ineens zagen ze iets dat zelfs die twee wilde kemphanen met schrik vervulde. Buiten verscheen hoog boven de hoofden der strijders een driedubbele zwarte helmbos en er was niemand die die helm niet kende.

"Turnus!" brulden de Rutuliërs en ze schaarden zich om hem heen toen hij langzaam naar de poort liep. Niemand kon hem tegenhouden; wie het probeerde leefde niet lang meer.

Bitias trad hem in de weg maar Turnus was sneller dan de onbehouwen reus. Toen Pandarus zijn broer zag vallen overviel hem ineens ontzetting over wat ze gedaan hadden. Toen wierp hij zich met al het geweld van zijn enorme lichaam tegen de deuren, smeet die dicht en schoof de

zware grendel erop. Maar het was al te laat om zijn onbezonnen daad weer goed te maken. Vele Trojanen bevonden zich nu buiten de muren; vele vijanden waren echter het kamp binnengedrongen en onder hen bevond zich Turnus.

Dus begon er binnen en buiten een gruwelijke slachting. Turnus raasde als een woeste ever door het kamp. Om hem heen sneuvelden zijn makkers of ze werden uit elkaar geslagen en door de Trojanen neergeveld. Ineens merkte hij dat hij alleen midden tussen de vijanden stond; hij beet zijn tanden op elkaar; beduidde dit het einde? O nee, zolang hij nog een zwaard kon vasthouden gaf hij zich niet over. Hij sloeg en sloeg; suizend dreef hij het zwaard in kringen rond en het zweet liep hem in zwarte beekjes over het gezicht. Zijn schild was al lang aan stukken en de zwarte helmbos hing treurig neer. Hij begon te hijgen. Eens zou zijn kracht hem in de steek laten . . .

Langzaam week hij achteruit, steeds verder. Achter zich hoorde hij het geruis van water... de rivier! Ze hadden hem al een heel eind naar de oever gedrongen. Wat juichten ze nu hij geen uitweg meer had! Maar ze zouden te vroeg juichen, dacht hij tandenknarsend. In zijn oren suisde het bloed en vurige kringen dansten voor zijn ogen . . . Nog eenmaal raapte hij zijn laatste krachten bij elkaar. In een kring draaide hij het zwaard om zich heen zodat de Trojanen een ogenblik achteruitsprongen. Dat gaf hem wat ruimte. Hij draaide zich om en sprong in de rivier, geharnast en wel en met het zwaard in de vuist.

De verblufte Trojanen brulden van woede en riepen om werpsperen, pijlen en bogen. Intussen zwom Turnus met de stroom mee tot het kamp achter hem lag. Toen klom hij aan land en werd met wild gejubel begroet door zijn krijgers, die al dachten dat hij verloren was.

XI

Jupiter, de vader van goden en mensen, was zeer ontevreden. Onder de onsterfelijken heerste tweedracht vanwege de oorlog, die daarbeneden in Latium tussen de volkeren van Ausonië en de Trojanen woedde. Daarom had hij de goden bijeengeroepen in zijn gouden paleis om de twist te beslissen.

"Vader," sprak als eerste Venus op smekende toon, "heeft het lot en je eigen wil Aeneas niet naar Latium geroepen? En kijk nu eens naar beneden. Ziet het er niet naar uit dat de Trojanen opnieuw het verderf tegemoet gaan nog voor ze hun stad hebben kunnen bouwen? Ik wil het niet eens hebben over wat ze allemaal zo gelukkig overleefd hebben. Maar nu heeft Juno de hel tegen hen opgehitst; de Furie Alecto raast door het Ausonische land, de Tiber ziet rood van het bloed en de Trojanen kunnen hun vele doden niet eens meer begraven. Aeneas zelf bevindt zich ver van de zijnen en weet niets van hun ellende! Ascanius Julus is nog bijna een kind en vele Trojaanse aanvoerders zijn gevallen."

"Moet je dat mij verwijten?" stoof Juno op. "Heb ik Aeneas soms gedwongen naar Latium te gaan? Als jij vroeger je Trojanen beter had bewaakt toen Paris de Spartaanse koningin roofde, dan zaten ze nog vreedzaam in hun stad en hoefden ze niet in vreemde landen oorlog te voeren. En moet Turnus soms rustig toezien hoe een vreemde zijn bruid en zijn toekomstig rijk in bezit neemt?"

Zo ging de ruzie over en weer en de andere goden stemden ermee in of spraken tegen zoals het hun goed dunkte. Maar omdat ze het niet eens konden worden sprak eindelijk Jupiter: "Omdat jullie niet met je gekijf kunnen ophouden moet het lot maar beslissen; ik heb niets meer met die oorlog te maken. Laten de Trojanen en Rutuliërs zelf maar hun heil of verderf zoeken!"

En daarmee verliet hij de raad der goden.

Terwijl om het kamp aan de Tiber de oorlog nog steeds verbitterd voortging trokken vanaf de Tyrrheense kust dertig schepen naar het strand van Latium. De boeg van het eerste was versierd met de leeuw van Phrygië en Aeneas stond zelf aan het roer. Hij was welgemoed.

Tarcho, de aanvoerder der Etruriërs, had hem zojuist nog een bondgenootschap aangeboden en hem het opperbevel over leger en vloot gegeven. "Want jouw oorlog is de onze," zei hij. "Turnus is ook onze vijand omdat hij Mezzentius heeft opgenomen en tot bondgenoot gemaakt. Het orakel heeft ons bevolen een aanvoerder uit de vreemde te kiezen. Het treft dus goed dat jij gekomen bent!"

Langzamerhand viel de schemering over zee. Toen kwam er een schare nimfen aanzwemmen. Ze wiegelden zich liefelijk op de golven en een van hen kwam heel dichtbij en sprak Aeneas toe. "Haast u, zoon der godin," zei ze vriendelijk. "Uw makkers worden zwaar bedreigd. Wel wachten de Arcadische ruiters die langs de rivier trokken, in de buurt van de nabijgelegen wouden en ook dát deel van het Etrurische leger dat over de bergen naar Latium oprukt, is niet ver van het kamp meer. Maar ze kunnen de belegerden geen hulp bieden omdat Turnus hun meteen zijn hele troepenmacht tegemoet zal sturen. In de ochtendschemer zult u bij de monding van de Tiber zijn. Ga zonder aarzelen met uw leger aan land; weliswaar zal Turnus trachten u tegen te houden maar dat zal hem niet lukken."

Dat was geen goed nieuws en Aeneas bracht de nacht dan ook in grote zorgen door. Toen het ochtend werd lag het gele water van de riviermonding om de schepen en meteen zag Aeneas vanaf de hoge achtersteven de torens en muren van zijn kamp. Hij herademde. Nee, er scheen niets vernield of verbrand te zijn; maar eromheen lag een reusachtig legerkamp en hij zag meteen dat de strijd in volle gang was. Hij zag ook dat de rijen der Trojanen op de muren heel dun waren geworden en zijn hart kromp ineen. Hij had wel geweten dat velen sterven moesten, maar nu voelde hij toch een hevig verdriet.

Nu rees de zon rood op achter de heuvels van Latium. Toen hief Aeneas zijn schild hoog op en toen het zonlicht erop viel leek het een reusachtige vlam. Die vlam trof de ogen van de vermoeide verdedigers en ze keken naar zee. Een veelstemmige jubelkreet steeg naar de hemel op. "Aeneas is teruggekeerd! Hij brengt een groot leger mee. We zijn gered!"

Toen Turnus de schepen zag koesterde hij heel even de dwaze hoop dat het Diomedes met zijn krijgers was. Maar dat kon toch niet! Hoe zou Diomedes over zee hierheen komen? Zijn weg voerde over de bergen.

Toen de schepen hun snebbe naar het strand wendden zag hij aan de boeg van het eerste de Phrygische leeuw.
"Het is de vloot der Etruriërs," zei tegelijk een stem naast hem. Hij draaide zich snel om. Mezzentius stuurde zijn hengst naar hem toe; zijn gezicht stond somber en hard. Turnus wierp hem een vreemde blik toe.
"Ja," zei hij langzaam, "nu zijn je Etruriërs gekomen. En de Trojaan voert hen aan. Ik vrees dat dat weinig goeds voor jou en mij belooft."
Hij zweeg en staarde naar het strand waar de eerste schepen reeds het anker uitwierpen. Bij de goden, hij mocht geen tijd verliezen! Maar wat moest hij doen? Hij had vele krijgers verloren want de Trojanen waren goede boogschutters en wisten hun werpsperen te gooien. En nu was daar dat enorme leger! Maar het mocht niet aan wal komen. Dat moest hij verhinderen, wat het ook kosten mocht.
Intussen waren ook de aanvoerders der Latiniërs en hun andere bondgenoten naderbij gekomen; ze wisten allen hoe ernstig de zaken er nu voorstonden. Turnus keerde zijn paard. "Laat de hoorns steken!" beval hij haastig. "Verzamel jullie krijgers en stuur ze meteen hier naar het strand. We moeten dáár zijn eer Aeneas tijd heeft gehad om zijn leger aan land te brengen." Hij zweeg en keek met sombere blik omlaag naar het kamp der Trojanen. Als hij zijn leger van die muren terugtrok dan . . . "Denk je niet dat de Trojanen ons vanuit hun kamp in de rug zullen aanvallen terwijl wij tegen de Etruriërs vechten?" Turnus kromp ineen toen hij die koele vrouwenstem hoorde. Vlak achter hem hield Camilla, de vorstin der Volsciërs, haar witte hengst in. En ze had precies gezegd wat hij zelf dacht. Maar wat hielp hem dat? "We moeten het wagen," antwoordde hij. "We zullen al onze krijgers nodig hebben om die Etruriërs terug te slaan."
"Ja," zei ze alleen maar en terwijl ze hem aankeek kwam er in haar donkere ogen een merkwaardige blik, zo iets als medelijden. Zwijgend wendde ze haar paard en reed terug naar haar ruiters. Meteen daarop schalden om het hele leger de hoorns.
Toch kwam Turnus nog te laat met zijn leger. Reeds wemelde het hele strand van gewapende mannen terwijl er steeds nieuwe troepen van de schepen kwamen aanhollen; ze renden over de uitgelegde loopplanken, gleden langs de riemen omlaag en sprongen in het ondiepe kustwater. Zo snel was nog nooit een leger aan land gekomen, dacht Turnus

tandenknarsend, terwijl hij met het blote zwaard in de hand voorwaarts holde. Even zag hij Aeneas tussen zijn vijanden. Woedend wierp hij zich in het gewoel, waar het gouden schild opblonk en de driedubbele rode helmbos boven de hoofden waaide. Maar hij kon Aeneas niet bereiken want om hem heen was de strijd reeds ontbrand. Wie kon er nog zijn tegenstander zoeken? Men sloeg erop los en wist niet wie men doodde; mannen die elkaar nooit eerder gezien hadden, die elkaar niets hadden aangedaan, wier namen men zelfs niet kende. Velen droegen een prachtig harnas, anderen slechts een leren helm en een schild van stierehuid. Doodde men de tegenstander niet, dan werd men zelf gedood; zo waren nu eenmaal de krijgswetten.
Daar waar de rivier over een grote breedte stenen en rolkeitjes had aangevoerd streed Pallas met zijn Arcadiërs tegen een troep Rutuliërs. Het was geen goede plek en niemand had kunnen zeggen hoe ze in die heen en weer zwenkende strijd terecht waren gekomen. De Arcadische krijgers waren gewend te paard te strijden. Maar op deze grond kon een paard niet lopen. En omdat de mannen zich te voet onzeker voelden verloren ze alle moed en weken steeds verder achteruit.
Pallas zag het met bezorgdheid en woede. Zijn hart brandde van verlangen om roem te verwerven in deze oorlog en zegevierend naar zijn vader terug te keren. Nu zag het er naar uit alsof zijn makkers hem smadelijk in de steek zouden laten.
"Vrienden," bezwoer hij hen, "zoek je heil niet in de vlucht! Waar willen jullie heen vluchten? Kijk toch eens om. Achter ons ligt de zee en voor ons zijn de vijanden. Het helpt niets; we moeten ons met het zwaard een weg banen!"
Toen vonden de Arcadiërs dat zij niet door de zoon des konings beschaamd gemaakt mochten worden, want die was nog bijna een jongen. Opnieuw volgden ze hem vol goede moed in de strijd.
Pallas stormde op een Rutulische aanvoerder af, die rustig stond te kijken en hem met een spottend lachje aanzag. O, jij hoort niet te lachen omdat ik zo jong ben en mijn haar zo blond is en mijn schouders niet zo breed zijn als de jouwe! De Rutuliër begreep net een moment te laat dat deze blonde jongen gevaarlijk was en dat moment kostte hem het leven. Zijn makkers brulden het uit toen ze hem zagen vallen. Woedend vielen ze Pallas aan. Maar nu ontwaakte ook in de Arcadiërs de oude strijd-

lust. Als wolven vielen ze over de Rutuliërs heen.

Op enige afstand joeg Turnus op zijn strijdwagen voorbij en naast hem reed Mezzentius. Ze hielden hun paarden in. "Wie is die melkmuil die daar zo wild optreedt?" vroeg Turnus met gefronst voorhoofd. "Kijk eens naar zijn borstharnas! Ik heb nog nooit zo iets duurs gezien!" voegde hij er begerig aan toe.

"Dat is Pallas, de zoon van koning Evander", antwoordde Mezzentius. "Zijn vader heeft hem hierheen gestuurd met Aeneas en zijn krijgers. Dat hebben verspieders mij verteld."

Turnus gaf een lichte kreet. "Zozo, kijk eens aan, de zoon van mijn oude vijand!" zei hij langzaam en zijn ogen werden smal als die van een kat. Plotseling lachte hij, een gruwelijk en wreed lachje, en hij wierp Mezzentius de teugels toe. "Bij de Hades, ik heb zin om met die jongen te vechten! Wacht op me; het zal geen lange strijd zijn!"

Hij greep schild en speer en sprong van de wagen. Op zijn gemak liep hij naar de strijdenden toe. In het voortgaan riep hij een bevel. Verwonderd herkenden de Rutuliërs de stem van hun vorst en ze lieten meteen de zwaarden zakken. Pallas staarde naar de grote krijger in de gouden wapenrusting, boven wiens hoofd de driedubbele helmbos wapperde.

"Dat is Turnus!" dacht hij. "En dit is óf de dag van mijn grootste roem óf de dag van mijn dood!"

Nu stonden ze op een speerworp afstand tegenover elkaar, de beroemdste held van Hesperië en de Griekse jongeling. Turnus wierp een blik op de doden die tussen de stenen lagen. "Je moet een groot strijder zijn daar je zovelen van mijn mannen hebt neergeveld," begon hij op snijdende toon. "En je moet veel moed hebben om het te wagen hier te komen! Of weet je soms niet dat er tussen jouw vader en mij eeuwig en altijd vijandschap heeft geheerst?"

"Ik weet het," zei Pallas rustig. "Maar spaar me je bedreigingen, het maakt me toch niet bang. Wil je met me vechten, goed ik zal niet vluchten!"

"Laat je dan een werpspeer geven," zei Turnus. "En gaan jullie allemaal opzij; mij alleen komt de eer toe te strijden met de zoon van koning Evander." Weer gleed een gruwelijk lachje over zijn donker gezicht.

Pallas nam de speer, die een krijger hem overhandigde met een van

schrik bleek gezicht. Hij woog het wapen in zijn hand, boog achterover en gooide. De speer suisde door de lucht. Turnus stond er zonder zich te bewegen. Hij deinsde niet eens terug toen de ijzeren punt door de rand van zijn schild en zijn pantser drong en de huid van zijn schouder verscheurde.

Nu hief hij zijn eigen werpspeer. "Let op!" riep hij. "Het kan zijn dat deze dieper doordringt!"

Met verschrikkelijke kracht geworpen kwam de zware lans aanvliegen. Hij ging dwars door schild en pantser en drong diep in Pallas' borst. Toen hij hem snel eruit trok stroomde er bloed uit de wond; Pallas viel voorover op de stenen. Hij was al dood toen zijn krijgers hem optilden en op het schild legden.

Turnus kwam langzaam nader en keek op hem neer; er lag geen medelijden in zijn ogen. "Breng hem naar huis, naar koning Evander," zei hij tegen de Arcadiërs. "Hij was een dappere jongen en verdient eervol begraven te worden. Ja, dat verbond van jullie koning met de Trojanen is hem duur te staan gekomen. Maar dit . . ." hij bukte en nam de dode het kostbare borstharnas en de gouden zwaardgordel af, "dit komt de overwinnaar toe!"

Het was inderdaad het recht van de overwinnaar om het harnas van de verslagen vijand te nemen, maar eens zou dit op een zeer kwade dag noodlottig worden voor Turnus.

Midden in het strijdrumoer riep iemand Aeneas het bericht toe. Even zonk zijn hand met het zwaard neer. Schrik, smart en woede grepen hem zo aan, dat hij het liefst uit de strijd was weggegaan. Had hij Evander niet beloofd over zijn zoon te waken? En nu was Pallas dood . . .

Aeneas beheerste zich. Mogelijk hadden de vijanden zijn aarzeling opgemerkt en zich met dubbele ijver op hem gestort. De zwaardslagen hageldden op zijn helm en het schild werd zwaar van de pijlen en werpsperen die erin staken. Nee, hij had geen tijd om te treuren; hij moest verder vechten of alles was voor niets geweest. Maar hij zou Turnus zoeken en hem doden omdat hij de jonge Pallas had gedood. Van toen af aan keek hij uit naar Turnus. Eens zou hij hem vinden.

Uit zijn gouden zaal keek Jupiter omlaag naar de aarde. Ver van elkaar verwijderd deden Juno en Venus hetzelfde. "Nu, hoe bevalt je wat de

mensen ondernemen als ik ze naar hun eigen zin laat handelen?" zei de vader van goden en mensen tegen zijn gemalin. "Zie je dat eindeloze aantal doden die nu reeds de grond van Latium overdekken? En er komt nog steeds geen einde aan de strijd, want Aeneas volgt de roep van zijn noodlot en Turnus houdt het voor zijn goed recht om de vreemdelingen uit zijn land te verjagen."

"Ja," zei Juno zeer verontrust, "en nu heeft Aeneas besloten om Turnus te doden. Lukt hem dat dan is de laatste hindernis uit de weg geruimd en heeft hij met het leger zonder aanvoerder licht spel. Wil je mijn bede inwilligen? Sta mij dan toe Turnus een tijdje in veiligheid te brengen. Ik weet dat hij niet kan ontkomen aan zijn lot en ik smeek je dan ook om een kort uitstel. Misschien dat intussen . . ."

Ze zweeg. Nee, ze zou niet zeggen wat ze hoopte: dat intussen Diomedes met zijn leger zou aankomen!

Ze had zich weliswaar kort geleden in het geheim naar zijn hoofdstad begeven om erachter te komen of hij zich op een oorlog voorbereidde. Maar tot haar zorg had ze niets dergelijks gezien of gehoord.

Jupiter doorzag de gedachten van zijn verheven gade. "Dat uitstel zal ik Turnus verlenen," zei hij na even te hebben nagedacht. "Maar ik geloof niet dat je de zaken daarbeneden steeds naar je eigen willekeur kunt blijven schikken," voegde hij er waarschuwend aan toe.

Juno ging opgelucht weg. Ze wist nog steeds niet wat ze doen moest om Turnus te beveiligen voor Aeneas. Geen bericht dat ze hem zenden kon zou in staat zijn hem weg te lokken van het slagveld waar hij vroeg of laat Aeneas moest tegenkomen. Toen ze lange tijd vergeefs had nagedacht nam ze haar toevlucht tot zeer minderwaardige listen. Uit nevel en wolken toverde ze een wezen dat onder haar handen langzaam menselijke vormen aannam. Spoedig was duidelijk te zien dat die vreemde gestalte een krijger was en nog wat later leek hij op Aeneas, als de ene tweelingbroer op de andere. Deze Aeneas was wel wat bleek en schimmig, maar dat viel niet te veranderen en zou in het strijdgewoel wel niemand opvallen.

Juno bekeek het fantoom tevreden, omhulde het met een bloedrood pantser en zette het een helm met driedubbele helmbos op het hoofd. Ze toverde ook een schild te voorschijn dat precies leek op het wonderwerk van de vuurgod zelf en ze drukte de bleke krijger een zwaard in de

hand. Toen gaf ze hem allerlei bevelen. Ze leerde hem ook te spreken als Aeneas en te lopen als hij.

Daarop stuurde ze hem in de slag.

Zoals ze hem bevolen had sprong hij meteen strijdlustig midden in het gewoel, waar Turnus met een troep Etrurische krijgers vocht. Turnus hoorde ineens iemand roepen. Toen hij omkeek zag hij op enige afstand Aeneas staan. Hij kon hem niet duidelijk zien maar dat kwam zeker door de dichte stofwolk die boven het slagveld hing. Maar toch . . . het was de gehate Trojaan die hem zijn bruid en toekomstig rijk was komen ontroven!

Met een schreeuw van woede stormde hij op hem af. "Ben je daar eindelijk?" riep hij spottend. "Het heeft waarachtig lang genoeg geduurd eer je de moed hebt gevonden om met mij te strijden!"

"Misschien is het daarvoor nog te vroeg," zei het fantoom opschepperig. "Ik zeg je dat je al gauw zult wensen dat je me nooit had gezien."

"Dat zullen we wel eens zien!" brulde Turnus. De arm met het zwaard ging omhoog en suisde omlaag. Maar Turnus merkte verbaasd dat hij de gehate vijand niet geraakt had, want die was bliksemsnel opzij gestapt. En nu . . . nu wendde hij zijn vervolger de rug toe en ging er zonder slag of stoot vandoor! Turnus staarde hem even verbluft na. Toen rende hij met grote sprongen achter hem aan. Om hem heen lieten de strijdenden hun wapens zinken. Ze hadden een geweldige tweestrijd verwacht en nu . . . "Waar wil je heen, Aeneas?" riep Turnus woedend. "Je loopt regelrecht naar zee! Je wilt toch zeker niet het land verlaten dat je zo lang gezocht hebt?"

Hij kreeg geen antwoord. Bij de goden, die laffe Aeneas liep als een haas! Maar langzamerhand kwam Turnus toch dichterbij. Nu renden ze over het strand en recht voor hen lag een schip. De loopplank lag uit en het fantoom sprong er handig op met Turnus vlak op zijn hielen. Op het moment dat beiden het dek betraden sneed Juno het ankertouw door. Tegelijk verhief zich een plotselinge storm, die de golven wild opzweepte en het schip meesleepte naar open zee.

Turnus wist niet wat hem overkwam. Waar . . . waar was Aeneas? Maar die was spoorloos verdwenen en Turnus bevond zich moederziel alleen op dit vreselijke schip, dat als een op hol geslagen paard met hem wegvloog!

Radeloos liep hij van voor- naar achterschip en weer terug. "Wee mij! Waar drijf ik heen? Wat gebeurt er met me? Daarginds strijden mijn mannen en ik heb hen in de hoogste nood in de steek gelaten. Ze moeten het voor een laffe vlucht houden. O, wat een schande overkomt me! Ik kan nooit meer terug naar huis. Ik wou dat de aarde openspleet om me te verslinden, of dat de winden dit ellendige schip op de klippen wierpen, waar de Rutuliërs me niet kunnen vinden!"

Zo sprak hij maar door in zijn vertwijfeling. Maar het schip voer steeds voort tot het eindelijk op het strand liep bij een kleine oude stad. Turnus sprong eraf, rende naar de muren toe en vroeg aan de poort om toegang. De wachters herkenden hem meteen want het was zijn geboortestad. Hij liet zich een paard brengen en ging zonder onderbreking door naar Laurentum. Hij moest zo snel mogelijk terug naar de strijd.

Juno zag het en zuchtte bekommerd. Waarom moesten de mensen toch met alle geweld hun verderf tegemoet hollen? . . .

Toen het reeds tegen de avond liep vloog er een strijdwagen met vier paarden over het slagveld. Op die wagen stond Mezzentius. Zijn gezicht stond hard als steen. Hij dreef zijn vierspan regelrecht op de Etruriërs af. Mezzentius wist heel goed dat ieder van hen hem haatte. Elk van hen zou proberen hem te doden indien dat mogelijk was. Een somber lachje vertrok zijn gezicht. Ze konden hun gang gaan! Hij vreesde hen niet; hij vreesde niemand, ook de goden niet.

Mezzentius bleef stilstaan. Hij stond op zijn wagen te wachten, het schild voor de schouder, de werpspeer in de rechterhand. Een gebrul van woede klonk hem tegemoet en een hagel van pijlen ratelde op helm en schild. Maar Mezzentius stond als een rots in de branding.

Plotseling kromp hij ineen. Uit de rijen der Etrurische krijgers was een man naar voren getreden; hij droeg een bloedrode wapenrusting en de helmbos op zijn hoofd gloeide als vuur. Toen Mezzentius Aeneas herkende sprong hij van de wagen. Achter hem klonken snelle hoefslagen. Hij keek om; het was zijn zoon Lausus met een paar ruiters. Ze sprongen van hun paard en kwamen om hem heen staan.

"Kom hier, zoon!" riep Mezzentius zo luid dat iedereen in de buurt het moest horen. "Jij krijgt het harnas van de Trojaan als eeuwigdurende herdenking van mijn zege over de beroemde held Aeneas."

Hij boog zijn geweldige schouders achterwaarts en slingerde uit alle

kracht zijn speer. Maar op het uit zeven lagen bestaande schild van de vuurgod schampte het schot af. Nu hief Aeneas zijn lans. Sissend kwam deze door de lucht vliegen, dwars door schild en pantser en in Mezzentius' lichaam. Hij wankelde en probeerde hem eruit te trekken. Maar het lukte niet. Toen begon hij achteruit te wijken, moeizaam, stap voor stap; de speer, die hem vreselijke pijnen bezorgde, sleepte achter hem aan.

Aeneas trok zijn zwaard. De wrede tiran Mezzentius, die de goden verachtte, had de dood honderdvoudig verdiend. Maar toen het lemmet omlaagflitste wierp Lausus zich bliksemsnel voor zijn vader en ving de slag op.

Wrevelig sprong Aeneas achteruit en liet het zwaard zinken. Die dappere jongen mocht niet boeten voor zijn vader. Maar nu viel Lausus hem woedend aan, terwijl de werpsperen van zijn krijgers zich overal in het gouden schild en door de ringen van de maliënkolder boorden. Zonder enige moeite weerde Aeneas de razende slagen van de jongeman af. Maar toen Lausus hem in het nauw bléét dringen, werd hij eindelijk woedend.

"Idioot joch!" riep hij. "Waarom daag je het noodlot uit? Ik ben niet gewend tegen jongens als jij te vechten! Het zou me geen roem brengen als ik je zou verslaan."

Maar Lausus lette niet op die waarschuwing en bleef vechten. En tenslotte trof hem de zwaardslag waartegen zijn helm niet bestand was . . .

Vol droefheid boog Aeneas zich over de jongen, wiens gezicht reeds bleek werd door de naderende dood. "Bij de goden, dit heb ik niet gewild!" zei hij ruw. "Maar jij bent een held en vrienden en vijanden zullen je roemen vanwege je liefde voor je vader. Je zult je harnas behouden en je zult door de jouwen met alle eer die je toekomt worden begraven."

Toen hij zag dat Lausus dood was tilde hij hem met zijn eigen handen van de grond en legde hem op het schild. Toen beval hij zijn krijgers hem weg te dragen van het slagveld.

Intussen had Mezzentius zich door zijn getrouwen gedekt naar de rivieroever gesleept; men trok de speer uit zijn wond en waste het bloed af. "Waar is mijn zoon?" vroeg Mezzentius, die bleek en gepijnigd door zijn wond op een boomstronk zat. De mannen aarzelden en keken elkaar

tersluiks aan. "Toen ik hem het laatst zag streed hij tegen de Trojaan," zei eindelijk een van hen.
"Ga hem dan zeggen dat hij hier moet komen," beval Mezzentius. Maar niemand bewoog. Ze stonden met ontdane gezichten naar het slagveld te kijken. "Wat hebben jullie toch?" vroeg Mezzentius en draaide met moeite zijn hoofd om. Toen zag hij een klein groepje van zijn krijgers, die langzaam naderden met de roerloze gestalte op het schild. Voor de eerste maal in zijn wrede leven werd Mezzentius door verdriet overweldigd. En hij, van wie nooit iemand een klaagwoord of een sympathiebetuiging had gehoord, barstte nu uit in luid gejammer. "O mijn zoon, ben jij gestorven om mijn leven te redden! Ze wilden mij laten boeten voor mijn daden maar ze hebben jou neergeveld! Dat is voor mij een erger straf dan de dood. Als er iemand moest boeten dan was ik dat en niet een onschuldige zoals jij! Maar ik leef! En dat mag niet!" Kreunend stond hij op en beval zijn paard te brengen. De goudbruine hengst met de blonde manen en lange staart hinnikte zacht en snoof blij aan het gezicht van zijn baas. Mezzentius legde zijn arm om de trots gebogen nek en leunde er vermoeid met zijn voorhoofd tegenaan. "Mijn dappere paard," mompelde hij. "We hebben lang met elkaar geleefd. Jij hebt me triomferend uit vele veldslagen weggedragen. Vandaag moet je voor mij het hoofd van de Trojaan en zijn harnas terugbrengen. Maar behaal ik de zege niet, dan sterf je met mij want je bent beslist te trots om een vreemde te dienen."
Hij nam zijn wapens, steeg op de rug van de hengst en reed terug naar de strijd. Hij stuurde zijn paard midden in het gedrang. Niemand hief een wapen tegen hem op; de krijgers staarden hem aan alsof hij een spook was. En weer bleef hij tegenover Aeneas stil staan.
"Ik ben gekomen om te sterven," zei hij. "De dood schrikt me niet meer af nu jij mijn zoon gedood hebt. Maar neem eerst dit nog van mij mee!"
Zijn werpspeer suisde door de lucht. Deze raakte Aeneas echter niet, maar schampte even langs diens helm. De hand waarmee hij wierp was waarschijnlijk niet erg vast meer.
Aeneas bekeek zijn tegenstander verbaasd en wantrouwig; hij wist niet wat hij van hem te verwachten had. Als Mezzentius ondanks zijn zware verwonding met hem wilde strijden . . . waarom kwam hij dan niet van

zijn paard en trok hij zijn zwaard? Maar als versteend zat Mezzentius op de rug van de grote hengst. Dan moest hij hem wel dwingen om te voet te strijden!
Aeneas hief de arm met de lans. Maar hij mikte niet op Mezzentius. De lans trof de hengst midden in het voorhoofd. Hij ging recht op de achterbenen staan en sloeg wild met zijn hoeven. Toen viel hij achterover op zijn baas.
Toen ze Mezzentius onder het paardelichaam vandaan trokken dachten ze eerst dat hij dood was. Maar nog eenmaal sloeg hij de ogen op. Toen hij Aeneas herkende begon hij met moeite te spreken: "Ja, nu sterf ik en alles komt in de juiste volgorde. Maar ik vraag jou één ding: laat mijn lichaam naast dat van mijn zoon begraven in hetzelfde graf. Alleen jou kan ik dat vragen. De Etruriërs haten me en zullen het nooit toestaan. Maar jij zult het doen."
Zo stierf Mezzentius de tiran, die de goden verachtte.
Toen Aeneas zich oprichtte klonk uit het kamp der Trojanen de tuba. Aeneas luisterde; die klank kende hij. Haastig draaide hij zich om. De poorten van het kamp stonden wijd open en hordes Trojaanse krijgers stroomden naar buiten met Ascanius Julus, Mnestheus en Serestus aan het hoofd.
Nog eenmaal ontvlamde de strijd, woester dan tevoren. Alleen de nacht maakte er een einde aan. In het veilige duister trokken de Rutuliërs en hun bondgenoten terug op Laurentum.
De aanvoerders kwamen bijeen en beraadslaagden wat er gedaan moest worden. Weer hadden ze vele krijgers verloren en Turnus was en bleef spoorloos. De Latiniërs morden. Waarom moesten zij met hun huid voor Turnus betalen? Hij was nog altijd niet hun koning. Dan moest hij zelf maar toekijken hoe de Trojaan hem van zijn bruid beroofde!

XII

Turnus bleef doorrijden. Over heuvels en door dalen, langs rivieren, door bossen en over kale bergen. Zijn paard struikelde van moeheid, maar hij dreef het onbarmhartig voort. Het werd nacht maar het kon hem niets schelen.

Toen de ochtend aanbrak zag hij de muren van Laurentum voor zich. Onder hem stortte het paard neer terwijl hij voor de poort wachtte.

Toen ging hij te voet naar de koningsburcht. Onderweg kwam hij allerlei mensen tegen die vroeg op de been waren. Oude mannen liepen hem met sombere blik zonder groeten voorbij; de vrouwen hadden roodgeschreide ogen; achter zijn rug spraken jongens zacht en boos met elkaar.

Ze doen net of het mijn schuld is dat al dat onheil over hen is gekomen, dacht hij grimmig. En ze vergeten helemaal dat die oorlog alleen is uitgebarsten omdat koning Latinus zijn dochter, die mij toebehoort, beloofd heeft aan de Trojaan. En toen het noodlot hem achterhaalde was het voor Latinus natuurlijk het makkelijkst om zich maar op te sluiten en de zaken hun loop te laten nemen.

Toen Turnus echter de zaal van het paleis binnenkwam zag hij tot zijn verbazing de koning op de troon zitten. Om hem heen stonden de oudsten en raadslieden druk te spreken. Ze verstomden meteen en keken Turnus nieuwsgierig aan; op veel gezichten stond open vijandschap te lezen.

"Je bent dus teruggekeerd," sprak Latinus hem eindelijk toe, en het leek of hij helemaal niet blij was dat hij hem weer zag. "Je ziet, ik heb me bezonnen op het feit, dat het de plicht van een koning is zijn volk in nood bij te staan. Ik wilde dat ik dat nooit vergeten had, want de nood is intussen heel hoog opgelopen."

Hij wendde zich weer tot zijn raadgevers alsof Turnus er niet was of totaal onbelangrijk was. "Veel van onze krijgers zijn gevallen en liggen onbegraven op het slagveld. Het hele gebied tussen de rivier, het bos en de heuvels is echter in handen der Trojanen. Daarom moeten we Aeneas een gezantschap sturen en hem verzoeken ons een paar dagen vrede te schenken opdat wij de doden begraven kunnen."

"Drances, jij moet de gezanten aanvoeren," ging Latinus voort. "De goden hebben je welbespraaktheid en een goed verstand gegeven. Ga meteen op weg en kom zo snel mogelijk terug. Daarna zullen we beraadslagen wat er verder moet gebeuren."

Hij stond op en verliet de zaal zonder zich om Turnus te bekommeren. Die leunde met een somber gezicht tegen een zuil, terwijl Drances de mannen uitzocht die hem moesten begeleiden. Turnus mompelde een verwensing. Drances was altijd zijn tegenstander geweest. Hij was de invloedrijkste raadsman en een gunsteling van de koning. Hij verafschuwde oorlog en had het altijd over vrede en verzoening.

Hij zou van de gelegenheid gebruik maken om vrede te stichten tussen Latinus en Aeneas. En de prijs moet ik natuurlijk betalen! dacht Turnus woedend. "Maar ik betaal niet! Al zou het mij mijn leven kosten!

Even later reden de gezanten de poort uit en over de heuvel naar het kamp der Trojanen. Van de bosrand kwam een ruiter hen tegemoet. Ze herkenden Aeneas en hielden de paarden in. Aeneas had de treurstoet der Arcadiërs een geleide gegeven om de dode Pallas terug te brengen naar de stad van koning Evander. Hij bleef staan toen de mannen met de olijftakken in de hand hem tegemoetkwamen.

"Wees gegroet, zoon der godin," begon Drances meteen. "We worden gestuurd door koning Latinus. We smeken u ons zo lang vrede te gunnen tot we onze doden begraven hebben." Aeneas had zich zorgen gemaakt over al die gevallenen die op het platgestampte gras lagen, vriend en vijand naast elkaar. "Uw verzoek is reeds ingewilligd," zei hij snel. Zijn hart werd een beetje lichter. Hij keek Drances aan; hij had een goed, intelligent gezicht en hij sprak dus verder: "U vraagt me om vrede voor de doden. Bij de goden, ik zou ook graag de levenden de vrede willen aanbieden. Ik zou nooit tegen uw volk gestreden hebben als koning Latinus niet het kort tevoren met mij gesloten bondgenootschap had verbroken en vertrouwd had op de wapens der Rutuliërs. Als Turnus met mij wil vechten om zijn bruid en het rijk, laat hij zich dan gereedmaken voor de tweestrijd, maar laten er niet duizenden sterven voor hem!"

Drances hoorde ervan op; dit was een toespraak die hoop inhield. "Ik dank u," zei hij ernstig. "Ik zie dat het waar is wat ik heb gehoord over

uw heldenmoed en rechtvaardigheid. Als het geluk mij gunstig is zal ik koning Latinus kunnen overtuigen dat hij er goed aan zal doen vrede te sluiten. Laat Turnus dan maar een andere bondgenoot zoeken. Sta ons nu toe terug te rijden en de koning deze boodschap te brengen."
"Jullie kunt twaalf dagen vrede hebben," zei Aeneas. "In die tijd kunnen de Latiniërs en de Trojanen eendrachtig hout kappen in de bossen en brandstapels oprichten voor jullie en onze dode krijgers. Maar als die twaalf dagen om zijn moet de strijd weer beginnen, tenzij Latinus mij de vrede aanbiedt."
En zo gebeurde het dat er kort daarna overal bijlslagen klonken in het woud, waar Latiniërs en Rutuliërs, Trojanen en Etruriërs hout kapten. Dag en nacht brandden de houtstapels tot de laatste dode tot as verbrand was en in de aarde werd begraven.
Toen de twaalf dagen om waren riep koning Latinus opnieuw zijn adviseurs bijeen. Ook Turnus begaf zich naar het paleis, ofschoon hij wel vermoedde dat hem iets kwaads boven het hoofd hing. In de stad heerste een ontzettend misbaar; de muren weerklonken van de dodenklachten; gewonden sleepten zich door de straten en kinderen schreiden; waar Turnus voorbijkwam troffen hem boze blikken. Verwensingen vlogen hem als stenen om de oren.
Hij beet zijn tanden op elkaar en liep snel verder zonder om te zien. In de zaal werd hij met ijskoud zwijgen begroet. Hij zag Drances die dicht bij de troon stond. En toen zag hij nog iets anders: Venulus was er! Venulus en de mannen die hij naar Diomedes had gestuurd om hulp te vragen. Ze stonden er precies zoals ze van de reis waren teruggekeerd, moe en met bestofte kleren.
Turnus voelde een wilde hoop. Ze waren dus toch gekomen al was het in het laatste ogenblik. Maar toen hij hen aankeek doofde die hoop meteen uit. Nee ze brachten geen goede berichten mee!
Nu keek Venulus in zijn richting en schudde even het hoofd. Toen sprak de koning: „Ik heb jullie laten roepen, opdat jullie het bericht zullen horen dat Diomedes ons stuurt. Vertel Venulus, en herhaal precies zijn woorden."
"Diomedes ontving ons vriendelijk," begon Venulus en zijn stem was hees van vermoeidheid. "We gaven hem de geschenken en legden hem onze plannen voor. Maar hij werd heel ernstig. 'Wat doen jullie Latiniërs nu?' zei hij. 'Jullie konden zo gelukkig zijn in het land van Saturnus. Waarom zijn jullie die oorlog begonnen tegen een vijand die jullie niet kenden? Maar ik ken Aeneas en de Trojanen! Tien jaar lang heb ik tegen hen gestreden en ik zeg jullie: hadden de Dardaniërs toen twee zulke mannen gehad als Aeneas en Hector, dan zou Achaia treuren en niet Troje! Nee, probeer maaar niet me om te praten. Het zou tevergeefs zijn. Ik heb gezien hoeveel ellende de oorlog over de mensen brengt; ik vecht niet met jullie tegen de Trojanen. Eens stonden we met de wapens in de hand tegenover elkaar, Aeneas en ik. Maar ik weet dat hij een rechtvaardig mens is. Neem je geschenken weer mee terug en bied die Aeneas aan; sluit vrede met hem! Dat is mijn raad!'
Zo sprak Diomedes en voor ons zat er niets anders op om de geschenken mee te nemen en te gaan."
"Me dunkt dat Diomedes ons wijze raad heeft gegeven," zei de koning. "En luister nu wat ik er zelf van denk. Sinds oude tijden bezit ik bij de rivier een stuk land dicht bij de rivier der Etruriërs. Rutuliërs en Aurunciërs bewonen het, ploegen de grond waar die goed is voor een akker, en gebruiken de kale heuvels als weidegrond. De andere kant van het gebied is overdekt met sparren. Die landstreek zal ik de Trojanen schenken en ik zal een verdrag met hen sluiten. Dan worden we bondgenoten in plaats van vijanden. En nu vraag ik jullie dit alles goed te overdenken en mij de beste raad te geven voor mijn rijk!"
Terwijl de raadsheren nog met elkaar spraken — de ene voor, de andere tegen, maar zonder luidop hun mening te zeggen — trad Drances naar voren. "Koning Latinus," begon hij, "al deze mannen weten wat de welvaart van het volk verlangt. Maar ze zijn bang om het te zeggen. Ze zijn bang voor Turnus. Daarom zal ik voor ons allen spreken, zelfs al bedreigt Turnus mij met zijn zwaard. We hebben al vele doden begraven en het volk heeft vrede nodig. U doet er goed aan de Trojanen tot vrienden te maken. Maar opdat de vrede tussen ons en hen nog zekerder en duurzamer zal zijn moet u Aeneas uw dochter tot gade geven, zoals u al besloten had eer deze heilloze oorlog begon."
"Niemand krijgt iets goeds uit oorlog. En als Turnus het welzijn van het volk na aan het hart ligt, zal hij van Lavinia afzien. Meent hij echter dat hij dat niet kan opbrengen, laat hij dan zelf met Aeneas strijden om bruid en land. Turnus, dit laat hij jou door mij zeggen! En dan nog

iets," voegde hij er waarschuwend aan toe. "De twaalf dagen zijn voorbij!"
Turnus antwoordde niet meteen. Zijn gezicht was verduisterd van woede. Verkocht en verraden! dacht hij. Drances heeft natuurlijk al lang met de koning en de Trojanen over vrede gesproken!
"Je hoeft niet bang te zijn voor mijn zwaard," zei hij hoogmoedig. "Ach Drances, jij hebt zo'n laaghartige ziel dat ik me zou schamen om die uit je lijf te verdrijven. Je hele moed is net genoeg voor woorden; daden laat je aan anderen over. Het is natuurlijk gemakkelijker en veel minder gevaarlijk om in de raad te zitten en over vrede te kletsen dan duizendmaal je leven te wagen in de strijd. Maar voor mijn part... als je nederig om vrede wilt smeken ga je je gang maar. En tegen jou, koning Latinus, zeg ik dit: ik geef het met een eed bezworen recht op Lavinia niet op! Als die Trojaan mij uitdaagt tot een tweegevecht, dan zal hij dat krijgen. Een van ons is te veel op deze wereld, hij of ik, dat zal zich wel uitwijzen. Maar niemand zal kunnen zeggen dat Turnus ooit voor een tegenstander uit de weg is gegaan!"
Op dat moment ontstond er lawaai buiten de zaal en hardlopende schreden naderden. Toen vloog de deur open en een man viel naar binnen. Hij hijgde en het zweet stroomde over zijn gezicht. Hij liep naar de koning toe. "Heer, de vijand komt!" stiet hij uit. "Van de Tybris naderen Trojaanse en Arcadische ruiters, maar het voetvolk en het leger der Etruriërs heeft Aeneas naar de bergen gestuurd om vandaar af te dalen en de stad van alle kanten te omsingelen. Ze trekken reeds door het bos naar de passen! Ik heb hen zelf gezien, want ik zwierf met een paar metgezellen als verspieder door het gebergte. Toen we wapengekletter hoorden klommen we snel in een boom en we verborgen ons in de dichte kroon. Ze trokken onder ons langs, een geweldig leger; het bos wemelde rondom van de krijgers. En daarbuiten op de vlakte zagen we reusachtige stofwolken waarin de ruiterij zich naar Laurentum begaf!"
De bode was nog niet uitgesproken of Turnus stond reeds bij de deur. Maar hij keerde zich nog eenmaal om. "Blijf maar rustig over vrede zitten kletsen tot de vijand tegen onze muren opklimt!" schreeuwde hij woedend. "Maar ik ga vechten!"
Toen was hij weg. Met een bleek gezicht was de koning opgestaan. "Het is allemaal mijn schuld," zei hij moe. "Eerst heb ik tegenover Turnus

mijn belofte geschonden, en daarna tegenover Aeneas. Dat kan niet ongestraft blijven!" Met een kort gebaar verliet hij de raad en ging meteen naar zijn vertrekken. Daar wachtte hem tot zijn verbazing koningin Amata. Kort na die vreselijke dag met Lavinia was zij naar het paleis teruggekeerd en snikkend had ze haar man om vergeving gevraagd. "Ik weet niet wat over mij kwam," had ze gezegd' "maar een boze betovering moet mijn hoofd in de war gebracht hebben."
Latinus zag dat haar gezicht ontsteld en door verdriet als uitgeteerd was; ze had de vreselijke boodschap zeker al van iemand gekregen. "Ik zal met Lavinia en de vrouwen naar de tempel gaan," zei ze. "Misschien dat we met gebeden en offers de bescherming der goden kunnen verkrijgen."
"Misschien," zei de koning en luisterde naar de wilde klank van hoorns en het lawaai dat van buiten doordrong. Krijgers, oude mannen en jongens, zelfs vrouwen raapten bijeen wat ze aan wapens konden vinden. Ze liepen naar de poorten, klommen op muren en torens om de stad te verdedigen. Iedereen wist dat nu het gevaar het grootst was!
Toen de koningin met haar vrouwen de hoge trap naar de tempel opliep kwam Turnus reeds bewapend uit de wapenkamer. De helm met de zwarte helmbos hield hij nog in zijn hand en zijn donkere krullen vielen tot op zijn schouders. Hij zag er mooi en verschrikkelijk uit in zijn grimmigheid en wilde strijdlust.
Turnus bleef staan om de vrouwen te laten passeren; hij wierp een snelle blik op Lavinia's gezicht, maar ze hield haar stralende ogen neergeslagen en hij kon niet opmaken of ze hem gezien had. Ze is wel heel mooi, dacht hij als zo vaak, en ik zal haar nooit opgeven, noch haar noch het rijk."
Intussen hadden zich voor het paleis de aanvoerders der Rutuliërs en hun bondgenoten verzameld en ze wachtten op hun bevelen. Er mankeerden er wel veel; hun as en verkoolde beenderen bedekten de aarde.
Om de muren heen stond reeds de ruiterij en het voetvolk klaar en net toen Turnus zijn hengst wilde bestijgen raasde Camilla naderbij met haar Volscische ruiters. Ze toomde haar paard in en gleed uit het zadel. Toen ze voor hem stond en hem aankeek zag hij opnieuw in haar ogen die merkwaardige medelijdende blik, die hem steeds met onbehagen vervulde.

Maar ze begon snel te spreken. "Turnus," zei ze dringend, "wil je een goede raad van me aannemen? Blijf dan met je voetvolk ter bescherming van de stad hier voor de muren. Het zal heel erg nodig zijn. Maar ik zal met mijn krijgers de aanval van de vijandelijke ruiterij opvangen die van de rivier nadert. Wil je ditmaal doen wat ik je aanraad?" Turnus zag haar vol bewondering aan. Bij de goden, ze was verrukkelijk! Ze leek op die amazonekoninginnen, waarover in de sagen gesproken werd.

Hij kende het wonderlijke verhaal dat men over haar vertelde. Toen haar vader, de Volscer-vorst Metabus, moest vluchten voor zijn eigen krijgers, nam hij zijn enige kind met zich mee; het was het kleine meisje Camilla. Toen zijn vervolgers hem eens vlak op de hielen zaten kwam hij bij een door onweersbuien gezwollen rivier. Hij zag dat er nog één uitweg was: hij moest door het wild stromende water zwemmen. Dat was al moeilijk genoeg voor hem zelf maar met het kind zou het hem nooit gelukken. Toen kreeg hij in die grootste nood een idee. Haastig bond hij met de bast van kurkeiken het kleine meisje aan zijn speerschacht vast, omwikkelde haar er ook vele malen mee en terwijl de pijlen van zijn vervolgers al om hem heen snorden wierp hij de speer uit alle kracht over de rivier. Tegelijk riep hij Diana, de godin der wouden, aan. "Behoed haar leven, o godin," bad hij. "Dan zal ze haar hele leven aan u gewijd blijven."

Met bevend hart keek hij hoe de speer over het water vloog en aan de andere kant in het zachte gras langs de oever terechtkwam zonder dat zijn dochtertje ook maar iets overkwam. Toen wierp Metabus zichzelf in het water en kwam veilig aan de andere kant.

Van die dag af leefde hij met Camilla in de bossen. Toen er later een gezantschap van zijn volk bij hem kwam en hem smeekte terug te keren weigerde hij. Hij weidde de grootste paardenkudden die op de bergweiden graasden en hij voedde het kleine meisje met melk van de merries. Toen ze groter werd sneed hij pijlen, bogen en kleine werpsperen voor haar en leerde haar schieten. Ze raakte een kraanvogel in zijn vlucht en snelle dieren in de sprong. In plaats van de gouden haarband en het wijde witte gewaad van een meisje droeg zij een ruwe huid om haar slanke lichaam.

Al spoedig vernam ze van haar vader dat haar leven aan de godin

Diana toebehoorde. Nooit zou ze mogen trouwen, en wapens, de jacht en de oorlog zouden haar toekomst zijn. Intussen was ze volwassen geworden en zo mooi als de nimfen uit het bos. Als jagers haar ontmoetten, wanneer ze in haar eentje met boog en pijlkoker door het bos zwierf, bleven ze staan en staarden haar als betoverd aan. Maar ze liep hen voorbij zonder hun een blik te gunnen. Voorname jongemannen kwamen bij Metabus en vroegen om haar hand. Maar ze moesten onverrichterzake huiswaarts keren.

En op een dag kozen de woeste Volscische ruiters Camilla tot hun aanvoerster. Ze zouden voor haar door vuur en water zijn gereden; ze reden met haar ten oorlog al zou dat een zekere dood betekend hebben. Nog nooit werd een aanvoerder zo door hen geliefd als dit meisje.

Turnus wist dat allemaal en terwijl hij haar nog steeds in gedachten verzonken en als betoverd aankeek leek het hem dat het hem al niet anders verging dan haar woeste ruiters: op haar bevel zou hij met haar de dood tegemoetrijden!

Hij vloog overeind. Een donkere blos trok over zijn gezicht. Waar zwierven zijn gedachten nu heen?

Ze was immers slechts een vrouw en hij had zijn oorlogsplannen lang tevoren reeds opgesteld. Moest hij die nu om haar veranderen? Hij schudde snel het hoofd. "Nee," zei hij heftig. "Ik wacht de vijand niet hier voor de stad op. Ik weet welke weg ze door de bergen nemen moeten; die gaat over nauwe passen en door kloven die aan beide zijden omgeven zijn door steile, met bosjes begroeide wanden. Daar leg ik me met mijn voetvolk in een hindernis. Ze lopen dan onnozel in de val en kunnen ons niet ontsnappen. Uit de hoogte zullen we pijlen en werpspiesen op hen neergooien en rotsblokken en boomstammen zullen hen verpletteren. Geen van hen zal Laurentum bereiken. Maar jij zult het bevel voeren over al onze ruiters! Ik weet dat ze als leeuwen zullen vechten als jij hen aanvoert. Dan kun jij de Trojaanse ruiters weghouden van de muren tot ik met het voetvolk uit de bergen terugkeer. Ik dank je," voegde hij er ernstig aan toe, "de volksstammen uit Ausonië zullen je roem verkondigen!"

Camilla's gezicht stond nu heel treurig. "Het zal naar je wens gebeuren," zei ze. "Ik zal voor je doen wat ik kan. En . . . mogen de goden jou en je stad beschermen."

Ze wenkte Acca, haar trouwe metgezellin die haar altijd begeleidde, en keerde terug naar haar krijgers.

Een tijd later was het voetvolk onder aanvoering van Turnus in ijlmarsen onderweg naar het gebergte, terwijl de ruiters de Trojanen al tegemoet ijlden over de heuvels. Aan het hoofd reed Camilla op de melkwitte hengst. Haar gouden pantser fonkelde; haar lange krullen woeien op de wind en voor de krijgers die haar volgden leek ze even geweldig als de godin van de overwinning zelf.

Op de kam van de laatste heuvel tussen rivier en stad hield ze haar hengst zo plotseling in, dat de paarden achter haar op elkaar botsten; op nauwelijks een speerworp afstand kwamen de vijandelijke ruiters over de vlakte aanrijden. Maar ze bleven bijna op dat zelfde ogenblik stilstaan toen daarboven op de heuvel de eerste paarden verschenen. De Etruriër Tarcho, die naast Ascanius reed, kneep zijn ogen tot spleetjes. "Dat is Camilla de Volscische," zei hij mismoedig. "Ik was al bang dat Turnus zo sluw zou zijn om zijn hele ruiterij onder haar bevel te stellen. Iedereen weet dat ze de krijgers betovert. Daar! Zie je wel? Daar begint de pret!"

Camilla had de arm geheven. Suisend kwam de werpspeer aanvliegen en een van de Arcadische ruiters stortte ruggelings uit het zadel. Aan beide zijden klonk een luid krijgsgeschreeuw op en toen stormden de legers op elkaar in. Pijlen en speren vlogen door de lucht als sneeuwvlokken in de storm. Paarden steigerden en vielen; hun ruiters stierven onder de verpletterende hoeven of door een pijl, die ineens in hun hart stak. Binnen een oogwenk verdween de lege ruimte tussen beide legers. De zwaarden vlogen uit de scheden. De verschrikkelijke ruiterslag om Laurentum was begonnen.

Overal streed men met dezelfde verbittering. Maar de legers waren in elkaar verward geraakt, zodat het scheen of ze nooit meer te ontwarren zouden zijn. Vaak werd het een dichte menigte, die dan plotseling weer uit elkaar stoof en verstrooid raakte om zich over de vlakte te verspreiden. Vijandelijke aanvoerders zochten en vonden elkaar in een dodelijk tweegevecht. Tandenknarsend merkten de Trojanen dat de Rutuliërs en Latiniërs met wilde moed streden en dat het een bijna zekere dood betekende om een Volscische ruiter tegenover zich te krijgen.

Daaraan was Camilla schuldig, het meisje op de witte hengst. Waar zij

opdook ontbrandde de strijd met nieuwe woede. Grimmig probeerden de beroemdste krijgers zich een weg naar haar te banen, want iemand moest toch eens dat meisje doden eer ze nog meer aanrichtte. Maar niemand bereikte Camilla. Ze vuurde haar nooit falende pijlen af, slingerde met een verschrikkelijke zekerheid haar buigzame speren uit myrtehout en haar zwaard hakte snel als de bliksem in op de ongelukkigen die haar te na kwamen. Soms ging ze schijnbaar op de vlucht, maar tijdens haar wilde rit draaide ze zich in het zadel om en spande haar gouden boog; en zelfs dan miste haar pijl nooit het doel. Als een vervolger haar dicht op de hielen zat en reeds verheugd meende haar te hebben ingehaald, wendde ze haar hengst en sloeg een haak, zodat de vervolger onverhoeds zelf door haar vervolgd werd en in het laatste ogenblik van zijn leven ontzet begreep dat hij niet ontvluchten kon.

Maar eens zag Camilla, toen ze zich aan de rand van het slagveld bevond, de beroemde Trojaanse ziener Chloreus. Hij was zo beroemd dat koningen en vorsten hem om raad vroegen en hij wist zijn voorspellingen steeds in zulke handige woorden te kleden, dat het tenslotte altijd leek of het gebeurd was zoals hij voorspeld had. Hij werd dus overstelpt met kostbare geschenken, was zich arrogant gaan gedragen en verlangde dat iedereen hem de grootste eerbied betoonde. Chloreus was wel met de andere Trojanen op deze veldtocht uitgetrokken, maar hij paste er wel voor op zich in gevaar te begeven. IJdel reed hij zijn schitterende hengst af. Geen van de legeraanvoerders was zo mooi geharnast als hij. Zijn borstharnas was met kunstige afbeeldingen versierd; zijn maliënkolder was uit duizenden gouden ringen vervaardigd die bij iedere beweging flitsten in het zonlicht; edelstenen glinsterden op helm en schild; van zijn schouder hing een gouden pijlkoker en zijn zwaard stak in een gouden schede. Een mantel van buitenlands purper viel in mooie plooien over zijn rug en zijn paard had een pels onder het zadel, dat dicht bedekt was met flonkerende gouden plaatjes.

Camilla zag het allemaal en omdat ze een vrouw was en misschien ook omdat ze in haar jeugd zo sober en arm was geweest, beviel al die gouden pracht haar bovenmatig. Maar de man die ermee pronkte was een Trojaan en dus een vijand. Een van haar werpsperen zou hem doden en dan was al die prachtige buit van haar!

Meteen begon ze Chloreus te achtervolgen. Maar de ziener had er

helemaal geen zin in te vechten met die krijgslustige jonkvrouw en hij sloeg meteen op de vlucht. Hij was een goed ruiter en zijn hengst was heel snel. Soms lukte het hem om in het krijgsgewoel onder te duiken en dan verloor Camilla hem een tijdlang uit het oog. Dan zocht ze koortsig naar hem, want het verlangen naar die kostbare buit had haar nu danig te pakken. Ze moest de goudschat hebben, die die ijdele jongen droeg!
Camilla vergat haar krijgers. Ze vergat Acca, die vertwijfeld probeerde haar terzijde te blijven. Ze lette niet meer op wat er om haar heen gebeurde. De Volsciërs zagen het met bezorgdheid en wisten niet wat hun aanvoerster eensklaps bezielde. Niemand merkte de man op die al een tijdlang Camilla van verre achtervolgde. Hij vocht niet maar wachtte af. Vaak hief hij de speer maar liet die dan weer zinken en wachtte opnieuw af. Hij heette Arruns en er werd beweerd dat door hem geworpen speren nooit hun doel misten.
Nu ging Camilla in de stijgbeugels staan en keek om zich heen. Ze stiet een juichkreet uit; op nauwelijks een speerworp afstand had ze Chloreus ontdekt! Maar op eveneens een speerworp afstand hield Arruns zijn hengst in. En terwijl Camilla achteroverboog en mikte vloog reeds zijn speer met een zacht gesuis over de hoofden naar haar toe. Het was of die zich een weg zocht als een boosaardig levend wezen . . .
Acca gilde het uit en dreef haar paard voorwaarts. Maar het was al te laat. Camilla rees hoog op onder de vreselijke stoot die haar trof . . . een ogenblik lang probeerde ze nog wankelend in het zadel te blijven. Toen gleed ze zijdelings langs de flank van de hengst omlaag.
Acca ving haar op eer ze de grond bereikte. Met sidderende handen probeerde ze de speer uit de wond te trekken, maar dat lukte haar niet. Intussen hieuwen de Volscische krijgers, die dit alles vol ontzetting hadden gezien, zich met hun zwaard een baan door de vijand. En toen was het ineens afgelopen met de moorddadige slag. Geen gewapende hand ging omhoog toen de Volsciërs van hun paarden stegen en om hun gevallen meesteres gingen staan, zwijgend, met verwilderde gezichten en een treurig hart.
Snikkend hurkte Acca op de grond. Ze wist dat Camilla nog leefde en misschien de ogen zou openen om nog iets te zeggen. Daar wil ik bij zijn, dacht de trouwe vriendin, zoals ik tijdens haar leven bij haar was.

En toen sloeg Camilla werkelijk nog even de ogen op, maar ze waren al omsluierd; toch herkende ze Acca die zich haastig over haar heenboog. "Camilla, lieve meesteres . . ." zei ze vertwijfeld. "Je mag niet sterven; er is nog redding mogelijk."
Maar Camilla schudde met moeite het hoofd. "Niet huilen," fluisterde ze, "dit moest toch eenmaal mijn lot worden. Kom heel dicht bij me . . . ik kan haast niet praten en het wordt zo donker om me heen . . . ben jij daar Acca? Luister! Rijd zo vlug als je kan naar Turnus. Hij moet meteen met het leger terug om de stad te beschermen . . . anders is alles verloren . . . onze krijgers zullen vluchten als ik niet meer bij hen ben."
Toen zei ze niets meer.
Niemand hinderde de Volsciërs toen ze hun dode vorstin op het schild legden en van het slagveld droegen. Niemand ging achter Acca aan, die op haar paard sprong en dwars door de velden naar de bergen joeg. Diep over de hals van haar grijze hengst gebogen reed ze voort en dreef hem voorwaarts. Haar ogen waren verblind door tranen maar wat deed dat ertoe? Ze moest Turnus zoeken.
Achter haar brak opnieuw de hel los.
In hun verdriet stortten de Volsciërs zich met ontzettende woede op de vijand en verloren iedere voorzichtigheid uit het oog en daardoor stierven er velen. Maar de Latiniërs hadden meer dan genoeg van de oorlog. De dood van Camilla die als een godin van de overwinning voor hen uitgetrokken was, leek hun een slecht voorteken. En waar was Turnus, voor wie ze hier vochten en stierven? Hij lag met zijn voetvolk ergens in de bossen in een veilige hinderlaag!
Langzaam begonnen ze achteruit te trekken naar de heuvels en de beschermende muren van Laurentum. Zelfs de Rutuliërs streden nu met tegenzin. De meeste van hun aanvoerders waren gevallen en onzekerheid had zich van hen meester gemaakt. Wat moesten ze doen? Strijden tot de laatste man of terugtrekken om de stad te verdedigen? Waarom liet Turnus hen in de steek nu ze zo in nood verkeerden?
Niemand kon later vertellen hoe het kwam, maar ineens keerden de Volsciërs als bij een geheime afspraak hun paard om, gooiden het schild op de rug en vluchtten. De Latiniërs waren stomverbaasd toen ze dat zagen; toen sloegen ook zij op de vlucht alsof ze slechts deze aanleiding nodig hadden. Trojanen, Etruriërs en Arcadiërs bleven even ver-

bluft stilstaan eer ze uitbarstten in een oorverdovend triomfgebrul. Toen gaf ook de kleine groep overlevende Rutuliërs de strijd op.
Toen begon er een krankzinnige jacht. Heuvel op en heuvel af stormden de ruiters, vervolgden en vervolgers, op snuivende en hijgende paarden, erop los; hier en daar struikelde een paard, stortte neer en wierp zijn berijder af. Over de gevallenen ging de wilde jacht op weg naar Laurentum.
Op de muren, torens en de poorten van de stad stonden de verdedigers, bijna alleen nog maar oude mannen, vrouwen en jongens, en staarden vol schrik naar het rumoer daarbeneden, waarboven een reusachtige donkere stofwolk hing. Daardoor zagen de schildwachten niet meteen dat zowel vriend als vijand naar de muren rende en ze openden haastig de poorten om de vluchtelingen binnen te laten. Wel zagen ze hun fout meteen in, toen voor hun ontzette ogen zowel Trojaanse als Arcadische harnassen opdoken en de woeste triomfkreet der Etruriërs in hun oren klonk.
Toen verloren ze geheel en al hun bezinning en ze wierpen de poorten zo snel mogelijk weer dicht. Dat kostte velen van hun buitengesloten vrienden het leven.
In de bossen hing de schemering reeds grijs tussen de bomen toen Acca eindelijk voor Turnus stond. Ze had haar paard al lang geleden moeten achterlaten en was te voet verder gegaan. Door ondoordringbaar kreupelhout, over rotsen en door kloven had ze met moeite een weg gezocht. Van tijd tot tijd kroop ze ergens in wat struikgewas weg om even te rusten. Dan luisterde ze met kloppend hart naar ieder geritsel, dat ze van alle kanten hoorde. Vaak meende ze in de verte wapengekletter en verwarde stemmen te horen. Ze wist dat ergens in deze onbegrensde wouden Turnus met zijn leger op de loer lag. Maar ergens in het woud bevond zich óók de vijand. En die mocht ze onder geen beding in handen vallen!
Acca koesterde geen vrees voor haar leven. Maar ze moest Turnus vinden om hem Camilla's boodschap over te brengen. Nadat ze een tijdje door een rotsachtige kloof had gelopen, besloot ze omhoog te klauteren en boven gekomen rond te kijken. Terwijl ze de steile, met dichtbebladerde struiken begroeide helling opklom voelde ze ineens tot haar ontzetting dat haar armen werden beetgegrepen en vastgehouden.

"Kijk daar nou eens!" gromde een stem. "Wie kruipt daar zo rond waar niemand dan wij iets te zoeken heeft? Kom eens hier, dan kunnen we je beter bekijken. Je lijkt me een echte melkmuil!"
"Laat me los!" hijgde Acca en verweerde zich als een woedende boskat. Maar ze had al met onuitsprekelijke opluchting gemerkt dat de beide krijgers die haar gevonden hadden, Rutuliërs waren. Ze lieten haar dan ook meteen los en staarden haar verbluft aan. "Ben jij niet Camilla's vriendin?" vroeg een van hen en rimpelde wantrouwig zijn voorhoofd. "Wat voer je hier uit?"
Acca bedwong haar verdriet; nu moest ze snel handelen.
"Camilla is dood," zei ze hard, "en jullie brengen me nu meteen naar Turnus, of de schuld van alles wat er gebeurt komt over jullie hoofd!"
Ze gehoorzaamden geschrokken, want het leek hun een slecht bericht. Snel liepen ze voor haar uit tegen de helling omhoog. Acca zag dat overal in het struikgewas en in de boomkruinen Rutulische en Latinische krijgers zaten, met bogen, pijlkokers en werpsperen bewapend.
Ook op de top lag veel voetvolk. Aan alle kanten waren schildwachten opgesteld en stenen en rotsblokken lagen gereed aan de rand van de afgrond. Die zou men omlaag laten rollen zodra daarbeneden de vijand de kloof binnenkwam. Maar er was nog niets van hen te horen en de uitgestuurde verspieders waren nog niet teruggekeerd.
Turnus liep rusteloos over de heuvelkam heen en weer. Hij wachtte ongeduldig op bericht. De slag tussen de bereden legers moest al lang aan de gang zijn. En wat gebeurde er in Laurentum, terwijl hij hier zonder iets te kunnen doen in de bossen zat?
Plotseling werd zijn blik scherp. Hij begon sneller te lopen. Kon dat Acca zijn? Turnus kreeg een somber voorgevoel.
"Wat kom je doen?" vroeg hij haastig toen ze voor hem stond. Maar het leek hem dat hij het antwoord al kende eer ze haar mond opendeed.
"Camilla is dood," zei Acca nog eens en haar stem was toonloos door vermoeidheid en verdriet. "Dit is haar boodschap aan jou," ging ze voort. "Je moet je zo snel mogelijk op Laurentum terugtrekken, want de stad verkeert in groot gevaar."
Toen ze dit gezegd had draaide ze zich om en ging op een omgevallen boom zitten, alsof alles wat nu nog ging gebeuren haar niet meer aanging.

Turnus merkte het niet eens. Zijn hoofd leek wonderlijk leeg en ergens boorde een diepe smart. Camilla . . . mooie, dappere, aan de overwinning gewende Camilla! Het viel hem zwaar te geloven dat ze dood was. En toch wist hij dat het de waarheid was. Woest stond hij op.

Dit bericht dat ze hem stuurde . . . had ze hem tevoren al niet gewaarschuwd de stad niet te verlaten? Waarom had hij haar raad niet opgevolgd? Hij wist immers al lang dat ze gelijk had. Bij de goden, hij had tijd genoeg gehad om er over na te denken, terwijl hij hier wachtte op een vijand die niet kwam! Misschien hadden ze een andere weg door het gebergte genomen en waren gewoon om hem heengetrokken. Misschien waren ze nu al ongehinderd op weg naar de stad . . .

Hij voelde een ijzige schrik. In Laurentum zat Lavinia! En bovendien de oude koning Latinus. Maar die zou zijn dochter zeker niet kunnen beschermen. Turnus riep de aanvoerders bij zich. "We gaan naar Laurentum terug," zei hij somber. Hij zag de boze ogen van de Latiniërs op zich gericht; hij wist hoe ongaarne zij de stad verlaten hadden, waar de vrouwen en kinderen zich bevonden.

"Waarom zijn we daar niet gebleven? Nu zouden de Trojanen er wel eens vóór ons kunnen zijn!" zei plotseling een luide stem achter hem. Turnus draaide zich snel om. Maar hij kon niet zien wie er gesproken had. De gezichten van de Latiniërs stonden somber en vijandig en verrieden niets.

Het leger was snel genoeg gereed voor de aftocht. Met de grootste haast liepen ze terug, dezelfde weg die ze 's morgens gekomen waren. Maar het bleef niet lang stil in de bossen. Spoedig doken in de schemering op de verlaten heuvels schaduwachtige gestalten op en slopen behoedzaam voorwaarts; het waren de eerste verspieders der Trojanen. Ze vonden de sporen van het kamp en meldden dat hun aanvoerders. En zo kwam het dat in deze nacht de twee vijandelijke legers op slechts geringe afstand van elkaar naar Laurentum trokken.

Vaak wendde in het duister een Latiniër luisterend zijn hoofd om; hoorde hij daar niet in de verte lawaai? Maar het kon ook wel de echo zijn van hun eigen wapengekletter in de bossen . . .

Dat dachten ze. Ze waren al lang veel te moe om goed te kunnen denken.

XIII

Toen de morgen aanbrak lagen de legers voor de muren van Laurentum. In het oosten de Etruriërs, de Trojanen en de laatste Arcadische ruiters, die na de slag nog in leven waren. In het westen hadden de Latiniërs, Rutuliërs en hun bondgenoten gedurende de nacht zich gebrekkig achter de gracht en de wal verschanst.

Maar in de morgen waren er nog maar weinig Latiniërs over. De anderen waren onder bescherming van het duister ervandoor gegaan of waren door de poorten, die van binnenuit en geluidloos door de bewakers werden geopend, in de stad verdwenen.

Turnus liep door het kamp en zag vol verbittering hoe zijn strijdmacht was weggesmolten. Hij merkte ook dat de overgeblevenen hem nors of uitdagend aankeken als hij voorbijkwam. Zelfs de Rutuliërs schenen genoeg te hebben van hem en de oorlog.

Zijn oren vingen hier en daar halfluid gesproken woorden op. Plotseling kromp hij ineen. "Ik heb gehoord dat Aeneas helemaal niet tegen ons wil vechten," zei iemand. "Hij heeft Turnus uitgedaagd voor een tweegevecht. Maar Turnus geeft er de voorkeur aan om ons voor hem te laten sterven!"

Even stond Turnus alsof hij versteend was. Toorn en schaamte dreven hem het bloed naar het voorhoofd. Dus ze waagden het zó over hem te spreken! Dat kon zijn trots niet verdragen. Ze zullen gauw genoeg weten dat ze me ten onrechte te schande maken! dacht hij koppig.

Hij wierp een blik achterom naar het kamp der Trojanen. Maar die hadden reeds hun schildwachten opgesteld en niets duidde erop dat ze zich gereed maakten voor de strijd. Toen hij dat had gezien ging hij met snelle stappen op de stadsmuur af. De schildwachten bij de poort herkenden hem direct en lieten hem binnen. Hij ging meteen naar het paleis en beval een kamerheer, die bij de deur naar de troonzaal stond, hem naar de koning te brengen.

Latinus scheen bezorgd en verwonderd. "Je komt wel vroeg!" zei hij. "Ik wil hopen dat dat niets kwaads beduidt!"

"Het betekent dat de oorlog morgen afgelopen zal zijn," antwoordde Turnus, nog steeds rood van woede.

De koning staarde hem aan. "Wat wil je daarmee zeggen?"
"Ik treed morgen tegen Aeneas in een tweegevecht op. Dat alleen zal erover beslissen en daarna komt er geen andere oorlog meer. Als mijn hand de Trojaan naar de Orcus stuurt zijn Lavinia en het rijk van mij. Wil het noodlot het anders en behaalt Aeneas de zegen, dan wordt hij de man van Lavinia en de heer van dit land. Ik verzoek je dit door een verdrag te bevestigen, dat we hier zullen bezweren en door offers heiligen . . . jij, Aeneas en ik."
Latinus had ernstig naar zijn toespraak geluisterd; nu zweeg hij een tijdlang eer hij antwoordde: "Je bent nog jong, Turnus! De jeugd is onstuimig en meent vaak te bereiken wat onbereikbaar is," zei hij eindelijk. "Maar ik ben oud geworden en de ouderdom die ons veel ontneemt geeft ons daarvoor tenminste enige wijsheid terug. Overweeg dus wat ik je nu ga zeggen!
"Eens zul je het land van je vader Daunus erven. Vele steden heb je zelf veroverd en je bent dus een rijke vorst en kunt van mijn rijk afzien. Er zijn ook vele meisjes uit edele families in Latium en het is de moeite waard om hen te vrijen. Waarom wil je nu uitgerekend voor Latium je leven op het spel stellen? Want één ding staat vast: vecht je tegen Aeneas, dan verkeer je in het grootste gevaar. Hij is ouder en sterker dan jij en er is niemand zo ervaren in de strijd als hij. Daarom raad ik je aan het niet te wagen!"
Maar Turnus schudde het hoofd. "Maak je om mij geen zorgen," zei hij halsstarrig. "Ik ben niet zwak en ook niet onervaren. En ik ga de Trojanen niet zonder gevecht uit de weg! Het loont de moeite niet daar nog langer over te spreken."
Daarop stormde hij vastbesloten weg.
In het kamp riep hij meteen zijn getrouwen om zich heen. "Jullie moeten me een dienst bewijzen," zei hij. "Ga naar de Trojaan Aeneas en breng hem deze boodschap: ik verwacht hem morgen zodra de zon opgaat voor de muren van de stad voor een tweegevecht. Beide legers en het volk van Laurentum kunnen getuigen zijn. Met deze strijd moet er een eind aan de oorlog komen."
Juno, de meesteres der goden, aan wier waakzame ogen niets ontging wat er daarbeneden in Latium gebeurde, vloog woedend op toen ze die woorden hoorde. "Die onzalige idioot!" riep ze. "Waarom heb ik

geprobeerd je te redden? Nu kun je je noodlot niet meer ontgaan en Aeneas zal zegevieren over jou en mij en uiteindelijk zijn doel bereiken. Want hoe kan ik dat nu nog verhinderen? Jupiters woede zou me treffen als ik het zou wagen zelf in te grijpen bij deze strijd. En ook van de andere onsterfelijken kan niemand iets voor me doen. Ofschoon . . . ik heb Juturna nog vergeten! Zij moet mij en haar broer helpen!"
Zeer opgelucht omdat deze uitweg haar te binnen was geschoten riep Juno de nimf Juturna bij zich.
Juturna was de tweelingzuster van de Rutuliër. Jupiter was een keer verliefd geweest op het mooie meisje en had haar tot onsterfelijke verheven. Toch bleef ze van ganser harte van haar broer houden en soms verscheen ze in een of andere gedaante op aarde om in zijn nabijheid te zijn en hem allerlei diensten te bewijzen.
Ze schrok hevig toen de heerseres der goden haar vertelde in welk gevaar Turnus zich bevond. "Wat heb ik nu aan mijn onsterfelijkheid?" klaagde ze. "Als Turnus moet afdalen naar de schimmen zie ik hem nooit meer terug!"
"Je kunt er hem voor behoeden," zei Juno gretig. "Ga naar beneden naar Latium en tracht dat tweegevecht te verhinderen. Want je kunt er op rekenen dat Aeneas je tweelingbroer zal doden! Probeer het met alle middelen die je goed dunken. Als dat verdrag, dat ze morgen zullen sluiten, tegelijk weer verbroken wordt en de oorlog opnieuw oplaait zal het mij een zorg zijn! Denk daaraan!"
En daarmee liet ze de nimf met haar ongerustheid en radeloosheid alleen.
Het eerste morgenrood was nog niet aan de hemel verschenen of Juturna daalde naar de aarde af en begaf zich naar Latium. De Latiniërs waren voor de poorten al ijverig bezig om een altaar te bouwen; de offerdieren werden gebracht en Rutuliërs en Trojanen trokken eendrachtig de voren, die het strijdgebied begrensden. Ze droegen vuurbekkens aan en liepen naar de rivier om fris water te halen.
De priesters brachten de godenbeelden en offervaten uit de tempels van de stad. De krijgers van beide legers bewapenden zich en gingen in een wijde kring om de arena op de grond zitten. Ze staken de speren voor zich in de grond en zetten de schilden ertegenaan.
Het ongewapende volk van Laurentum verdrong zich op daken en

muren om het krijgstoneel niet te missen, dat op deze dag een einde zou maken aan een ieders angst en nood.
Maar voor de dag voorbij was zou er nog heel wat gebeuren!
Op het moment dat de zon boven de bergen uitrees ging de grote stadspoort open. Op zijn door vier zwarte paarden getrokken strijdwagen verscheen koning Latinus. Zijn hand hield de scepter en op het hoofd droeg hij de koningsband met de twaalf stralen, want hij beroemde zich op zijn afstamming van de zonnegod Sol.
Tegelijk kwam van rechts Aeneas aanrijden met het kostbare tweespan, dat Evander hem had gegeven. Van de andere zijde naderde Turnus met zijn beroemde witte hengsten. Ze sprongen van de wagens en gaven de teugels aan hun menner. Als eerste trad Aeneas bij het altaar, strooide er zout en grof gemalen tarwemeel op, en besprenkelde het geheel met wijn en het bloed der offerdieren.
Toen trok hij het zwaard en sprak met diepe ernst de eed uit: "Ik roep u tot getuigen, u de vader van mensen en goden, u onsterfelijken op de hoge Olympus, u goden van het land, de bronnen en rivieren! Indien Turnus de Rutuliër het in het tweegevecht van mij wint zal ik met heel mijn volk dit land verlaten en nooit terugkeren. Maar als mij de zege gegund wordt dan zweer ik dit: nooit zullen de Trojanen de Italische volkeren proberen te overheersen! Een sterk verbond zal ons verenigen en gelijke wetten zullen gelden voor iedereen. Gezamenlijk mogen ze onze goden aanbidden. Met de mijnen zal ik een nieuwe stad bouwen, maar koning Latinus zal de hoogste macht in het land behouden en hij zal mij zijn dochter tot gemalin geven. Dit zweer ik voor de eeuwigheid!"
Diepe stilte heerste overal toen plotseling Turnus naar voren trad. Hij zag bleek en naast Aeneas leek hij ineens merkwaardig jong en onzeker. Juturna, verborgen in haar onzichtbaarheid, bekeek haar broer vol bezorgdheid en medelijden. Snel gleed ze aan zijn zijde. Maar... hoe moest ze hem helpen bij deze strijd tegen de verschrikkelijke held, die er zo rustig bij stond alsof hij al zeker was van de zege? Vertwijfeld zocht ze een uitweg, maar er wilde haar niets invallen.
Ook in de rangen der Rutulische krijgers heerste nu onrust. Omdat mensen nu eenmaal wankelmoedig zijn vonden ze die tweekamp, die ze eerst zelf hadden geëist, al te ongelijk nu ze er ineens voor stonden. De

gedachte dat Turnus zou kunnen verliezen beviel hun helemaal niet. En de goden mochten weten wat ze van de Trojanen te wachten hadden als Aeneas won!
Reeds klonk er hier en daar luid protest tegen het gezworen verdrag. Maar Turnus had nog steeds niet gezworen!
Zwijgend en met gebogen hoofd stond hij voor het altaar. De krijgers rondom en de toeschouwers op de muren begonnen nieuwsgierig de halzen te rekken.
Op dat moment nam Juturna een vertwijfeld besluit; het moest niet al te moeilijk zijn die wankelmoedige Rutuliërs weer tot oorlog op te hitsen. En als dat eenmaal gebeurde zou zij er wel voor zorgen dat Aeneas en Turnus elkaar niet tegenkwamen. Ze wist dat haar plan niet geoorloofd was en dat Jupiter haar verschrikkelijk straffen zou.
Maar ik moet Turnus redden... het kan me niet schelen wat er daarna met mij gebeurt! dacht ze.
En zo deed ze met de haar ten dienste staande macht aan de hemel een teken verschijnen. Een reusachtige donkere arend vloog plotseling onder de zon heen naar de kust. Zwermen watervogels vlogen krijsend omhoog en vluchtten naar alle kanten. De arend liet zich vallen, greep een sneeuwwitte zwaan in zijn klauwen en verhief zich weer met zijn buit in de lucht. Maar toen verzamelden de andere vogels zich en vielen gemeenschappelijk de arend woedend aan, tot hij eindelijk de zwaan moest loslaten en op de vlucht sloeg. Spoedig was hij in de verte over de zee verdwenen.
Ademloos had iedereen toegezien. Nu sprong te midden der Rutuliërs een reusachtige man overeind. Het was de Augur Tolumnius. Het was zijn werk de vlucht der vogels uit te leggen en de toekomst te voorspellen.
Hij hief zijn speer hoog boven het hoofd. "Rutuliërs en andere krijgers van Ausonië!" schreeuwde hij wild. "Dit is een teken van de goden waarop we al zo lang hebben gewacht! Hoor wat dit betekent: de vreemdeling is ons land binnengevallen en maakt jullie bang met zijn leger en zijn krijgsroem. Blijf elkaar aanhangen en dan zal het jullie lukken hem te verdrijven!"
Toen hij dit gezegd had slingerde hij de speer naar de rijen der Etruriërs die zich vlak voor hen hadden neergezet.

Op de eerste rij zaten negen broers. De speer trof de jongste van hen in de borst. Toen vlogen de anderen vol smart en woede overeind, grepen hun wapens en vlogen erop los om de gevallene te wreken. Als een wervelwind joegen ze over alle krijgers heen. In een ommezien stond iedereen overeind. Er klonk gebrul en een hagel van ijzer ratelde neer.

Toen renden ze met woeste gezichten zonder ophouden op elkaar in alsof ze krankzinnig waren geworden. De zwaarden vlogen uit de scheden en omhoog, suisden neer, steeds opnieuw . . .

Wat was er geworden van die zojuist gezworen vrede?

Vol ontzetting raapte Latinus de ontwijde godenbeelden van het altaar op en vluchtte naar de stad. Aeneas stond erbij met ontbloot hoofd en ongewapend. Vol woede zag hij dat al zijn redelijke handelingen weer teniet werden gedaan.

Vergeefs riep hij zijn kameraden toe. "Vrienden, wat doen jullie? Koning Latinus en ik hebben vrede gesloten en jullie beginnen opnieuw te vechten. Steek je zwaarden weg; alleen Turnus en ik mogen door het gezworen verdrag nog strijden!"

Maar het lawaai der wapenen was zo enorm geworden dat niemand hem hoorde. Intussen kwam er ergens vandaan een dunne, bevederde pijl aanvliegen. Bijna liefelijk snorde die regelrecht op Aeneas af. Hij raakte hem in het been, even boven de knie, en de ijzeren punt boorde zich dwars door het vlees, aderen en pezen tot in het bot. Als door de bliksem getroffen stortte Aeneas neer.

Dat was hem nog nooit in zijn leven overkomen en snel en toornig wilde hij overeind springen, maar het gelukte hem niet. Toen probeerde hij woedend de pijl uit de wond te trekken, maar die zat zo vast alsof hij er in gegroeid was. Tegelijk zag Aeneas hoe er naast hem in het zand een donkere plas ontstond die steeds groter werd. Nu schrok hij toch.

"Als er niet snel hulp komt bloed ik dood," dacht hij en hij drukte zijn hand tegen de wond, waar het bloed met golfjes uitstroomde.

Hij keek om zich heen maar er was niemand meer. Naast hem rees het verlaten altaar op en de strijd woedde nu op enige afstand in het vrije veld. En Turnus? Hij stond daarnet toch nog naast het altaar! Nu was hij verdwenen.

Plotseling zag Aeneas hoe zich drie mannen losmaakten uit het krijgsgewoel en zo hard mogelijk op hem afkwamen. Hij beet zijn tanden op

elkaar. Als de vijanden hem zouden ontdekken zouden ze hem genadeloos doden!

Maar tegelijkertijd herkende hij Ascanius, die met grote sprongen voortholde met achter zich Achates en Mnestheus. Ze vroegen niet veel want daar was geen tijd voor. Ze brachten Aeneas naar het kamp en riepen Japyx de wondarts.

Maar ook hij vermocht met al zijn kracht en handigheid de pijl niet uit de wond te trekken. Zalven noch helende kruiden in water gekookt waren in staat het gutsende bloed te stelpen. De dood van de Trojaan Aeneas leek dichterbij dan ooit tevoren.

Maar Venus waakte over haar zoon. Er was haar niets ontgaan van wat er bij Laurentum gebeurde. "Als Juno de nimf Juturna heeft kunnen sturen om Turnus te helpen, dan mag ik zeker Aeneas bijstaan," zei ze en bliksemsnel vloog ze naar Kreta en de berg Ida. Daar groeide een kruid met purperen bloemen en vlezige, grijsgroene bladeren, dat welbekend was bij de wilde geiten. Als ze gewond waren door de pijl van een jager zochten ze het kruid Dictamnun dat spoedig hun wonden heelde.

Dit kruid haalde Venus en weer begaf ze zich bliksemsnel naar Laurentum. Niemand zag hoe ze in het voorbijglijden een paar van de bloeiende plantjes in het water wierp waarmee de arts de wond waste. Het bloed hield ineens op te stromen en toen Japyx vol ongelovige verbazing opnieuw probeerde de pijl behoedzaam uit de wond te trekken, ging dat zonder moeite en in plaats van een bloedende wond bleef er alleen een klein rood littekentje over.

"Hier is hogere kunst aan het werk dan de mijne, zoon der godin," zei de arts hoofdschuddend. "Trek maar getroost je harnas weer aan en ga in de strijd als je daar zin in voelt."

Op dat ogenblik bevond Turnus zich al lang weer in het kamp en hij bewapende zich zo snel mogelijk. Toen Aeneas naast hem was neergevallen voelde hij nog eenmaal een wilde hoop. De Trojaan zou nu niet meer tegenover hem komen te staan in de tweestrijd. En hij, Turnus, had nog geen vrede gezworen! Dus zou hij verder strijden . . . en bij de goden, hóe zou hij vechten!

Turnus sprong op zijn wagen en op dat zelfde moment gingen de als de wind zo snelle paarden ervandoor naar de plaats waar de oorlog heen en weer golfde.

Bij de muur hield zijn paardemenner Metiscus met moeite de witte hengsten in toom, die voor de strijdwagen stonden ingespannen. Maar de nimf Juturna was sneller dan de beroemde hengsten. Geen van de twee mannen merkte dat ze op de wagen sprong en naast de menner ging staan. "De tweestrijd is dan wel afgewend maar het gevaar is nog niet voorbij," zei ze in zichzelf. "Ik ken Turnus! Nu begint hij verschrikkelijk te tieren en let niet meer op zijn eigen veiligheid."

Ze zou gelijk krijgen.

Turnus raasde over het slagveld als de oorlogsgod Mavors. Niemand die hem in de weg trad kon hem ontsnappen. Maar ineens zag Juturna vol schrik hoe uit het kamp der Trojanen een andere strijdwagen over het veld vloog. Ze staarde naar de man in de bloedrode wapenrusting; zijn helmbos gloeide als vuur en zijn reusachtige schild vonkte in de zon. De nimf kreunde van ontzetting. Dat was Aeneas en alles wat ze had gedaan was voor niets geweest!

Maar hij en Turnus mochten elkaar niet ontmoeten!

Ze was reeds opgesprongen en rukte de teugels uit de handen van Metiscus. Met al haar kracht duwde ze de verraste man uit de wagen zodat hij door het stof rolde. Tegelijk nam ze zelf bliksemsnel de gedaante van de paardemenner aan. Toen zette ze de paarden aan. Snuivend en met wilde ogen joegen ze voort, vol angst voor die geheimzinnige menner. Steeds verder van Aeneas af dreef ze haar gespan naar de rand van het slagveld, waar het rustig was. Turnus lette er niet op. Hij slingerde zijn werpspeer in de menigte en soms ontwikkelde zich een snelle en korte zwaardstrijd als een Trojaanse of Etrurische aanvoerder te paard dicht langs de wagen draafde.

Juturna wist dat dat voor hem geen gevaar betekende. Want ook zijn zwaard was door de vuurgod Vulcanus zelf gesmeed en daar kon geen door mensenhand vervaardigd wapen tegenop.

Turnus had Aeneas niet gezien en kon niet raden dat hij weer in de slag was teruggekeerd. Maar de nimf verloor hem niet uit het oog. In grote kringen dreef ze haar witte hengsten over het veld en als ergens in de stofwolk die vlammende helmbos en het lichtende schild opdoken dreef ze haar span haastig in een andere richting.

Maar Aeneas zocht zijn tegenstander. Hij vocht met niemand en hij vervolgde niemand; hij zocht alleen Turnus om hem in het tweegevecht

te betrekken. Lange tijd reden ze vergeefs her en der. Maar ineens ontstond er een gat in het verwarde kluwen vechtenden voor hem. Toen zag hij aan de andere kant de wagen met de witte hengsten en Turnus in zijn gouden wapenrusting.

Met luide stem riep hij hem aan. Hij zag dat de Rutuliër het hoorde en het hoofd omdraaide. Maar hij zag ook dat de paardemenner op dat zelfde moment wild op de paarden los sloeg, die er meteen met waanzinnige snelheid vandoor gingen. Aeneas schudde zijn hoofd. Hij wist niet wat dat vreemde gedrag moest beduiden. Had Turnus hem niet gezien of vluchtte hij voor hem?

Weer ging hij op zoek. Maar Turnus leek van de aardbodem verdwenen te zijn. Nu kwam er een andere strijdwagen aandonderen. Aeneas herkende Messapus, die in het voorbijgaan een werpspeer naar hem slingerde. Bliksemsnel dook hij achter zijn schild weg. De speer trof zijn helm en rukte er de kam met de helmbos af. Toen werd Aeneas razend. Moest hij dan de enige zijn die zich hield aan het gesloten verdrag terwijl niemand anders er zich om bekommerde? Nee, hij was tenslotte geen idioot! Als ze vrede niet wilden konden ze de oorlog krijgen.

Hij maakte een korte bocht om de paarden midden in het gewoel te sturen. Maar meteen hield hij ze alweer in, want van die kant kwam weer de wagen met de witte hengsten recht op hem af. Hij merkte hoe Turnus verbaasd was over de ontmoeting, terwijl de menner vol schrik zo heftig aan de teugels trok dat de paarden hoog opsteigerden. In het volgende moment wervelden wagen en paarden in een cirkel rond, een stofwolk stoof omhoog . . . een wild hoefgetrappel . . . en toen waren ze weg!

Aeneas staarde hen ongelovig en grimmig na. Er viel niet meer aan te twijfelen: Turnus ontweek de tweestrijd! Dan moest de oorlog maar op andere wijze beslist worden. Maar alles wordt stellig veel erger als dat gebeurt, dacht Aeneas. En weer zullen de onschuldigen moeten lijden. Bij de goden, ik wilde dat me dit bespaard was gebleven!

Nadenkend keek hij naar de stad.

Daarboven bleef alles rustig. Werkeloos stonden de verdedigers op muren en torens. Hij zag dat zich zojuist een grote groep van zijn krijgers rond Mnestheus en Sergestus verzamelde voor een nieuwe aanval. Ook Ascanius, Achates en Gyas waren erbij.

Snel mende hij zijn paarden hun kant op. "Hoor eens!" riep hij en zijn stem klonk hard als brons. "Turnus vermijdt het tweegevecht. Maar de oorlog moet toch ophouden. We zullen dus de stad aanvallen. Arcadiërs en Etruriërs kunnen hier verder vechten en de vijand bezighouden. De Trojaanse krijgers beginnen echter de stormloop op Laurentum!" Hij aarzelde even. Een verschrikkelijke herinnering kwam bij hem op. Die nacht waarin Troje brandde . . .

Maar toch . . . het moest zo zijn. "Werp brandfakkels op de daken!" beval hij ruw. "Dan zullen de Latiniërs zich snel moeten overgeven, al kost dat wel een paar offers hier en daar."

Ontzetting overviel de bewoners van Laurentum toen ze het leger zagen optrekken naar de muren, schild naast schild en speer naast speer. Oude mannen en jongens werden zich opeens van hun zwakheid bewust; de vrouwen wrongen vertwijfeld de handen en riepen de goden aan.

Voor de rijen der krijgers stuurde Aeneas zijn gespan tot dicht aan de gracht. "Latiniërs!" riep hij zo luid dat ze hem moesten kunnen horen op de daken en torens. "Het was niet mijn wil uw stad te verwoesten. Maar er rest mij geen andere uitweg om deze oorlog te beëindigen. Tweemaal heb ik de geloften van de koning vertrouwd; tweemaal werd ik bedrogen. Aan Latinus en Turnus hebben jullie je lot te danken!"

In Laurentum ontstond gejammer en tweedracht na deze toespraak. Sommigen eisten dat men meteen de poorten moest opengooien voor de Trojanen. Anderen wilden de stad verdedigen. Een gezantschap holde naar het paleis. De koning zou nog eenmaal met Aeneas moeten onderhandelen. Maar Latinus stuurde hen weg. "Ik ben te oud geworden," zei hij, "en de omstandigheden zijn sterker dan ik ben. Ik weet niet meer wie gelijk heeft, Aeneas of Turnus!"

Van hem was dus geen hulp meer te verwachten. Terwijl de boden terugkwamen naar de muren, vlogen over hun hoofd reeds de brandfakkels door de lucht. Ze vielen op daken en torens en vraten zich in de balken van de huizen. Hier en daar begon rook op te stijgen. De mannen trachtten te blussen en de vrouwen vluchtten met de kinderen aan de hand en op de arm. Maar waarheen moesten ze vluchten? In de huizen die binnenkort boven hun hoofd verbranden zouden? Of in de straten waar het vuurpijlen en werpsperen regende? Of de poort uit waar de vijanden waren? . . .

De koningin was naar het dak van het paleis gegaan. Ze had Lavinia en de meisjes weggestuurd, want ze wenste alleen te zijn. Sedert het begin van deze ellendige oorlog was ze steeds dieper in haar woede en vertwijfeling weggezonken. Bleek en uitgeput liep ze rond; vaak zat ze urenlang in haar vertrek en dacht na. "Ik ben aan alles schuldig. Waarom moest ik tegen de wil der goden dat huwelijk tussen Lavinia en Turnus doordrijven? Steeds heb ik Turnus opgehitst tot oorlog tegen de Trojanen. Nu zal Aeneas hem doden! En ontelbare krijgers zijn al gestorven."

Steeds weer waren het die zelfde vreselijke gedachten.

De koningin staarde naar het slagveld. Maar ze kon niet veel ontwaren, alleen een gewemel van schimmige figuren in de reusachtige donkere stofwolk, waaruit geschreeuw en wapengekletter klonk. En toen zag ze het leger dat daarbeneden tegen de muren optrok.

Een ijskoude schrik kneep haar hart samen. Moeizaam sleepte ze zich tot aan de rand van het dak en hurkte daar neer. Ze hoorde dat Aeneas sprak tegen de mensen van Laurentum, maar ze kon zijn woorden niet verstaan. Er hing een soort vreemde grauwe schemering om haar heen, waarin alles wazig werd. Uit de straten klonk lawaai omhoog, geschrei, rennende voetstappen. Er woei rook langs haar heen; de toren boven de poort stond in lichterlaaie.

Amata wist niet meer dat ze een tijdje later van het dak klom. Haar tastende hand vond een deur en ze ging een kamer binnen . . . Toen Lavinia kwam om haar moeder te zoeken was de koningin dood.

De wagen met de witte hengsten verwijderde zich onmerkbaar steeds verder van het wildste strijdgewoel. Een tijdlang lette Turnus daar niet zo erg op. Zijn speren vonden nog steeds een doel en vijandelijke ruiters achtervolgden hem en probeerden hem tot een gevecht te dwingen. Maar het lukte hun nooit en langzamerhand begon Turnus zich te verbazen over zijn menner. Eens raasde een vreemde strijdwagen naast hem voort: Tarcho de Etruriër. Wiel aan wiel joegen ze voort.

Vergeefs dreef Juturna de witte hengsten tot groter snelheid aan, maar het paard van Tarcho was even snel. Vol ontzetting luisterde ze naar de verbeten zwaardslagen, die achter haar op helm en schild neersuisden. Toen deed Tarcho's noodlot hem een ogenblik het evenwicht verliezen en wankelen. Toen trok Turnus hem met al zijn kracht naar zich toe. Wéér hieuw zijn zwaard. Zonder geluid te geven viel Tarcho neer.

Daarna werd het stil om hen heen. Een paar verspreide mannen vochten hier en daar nog met elkaar en toen Turnus rondkeek merkte hij dat zijn paardemenner op de uiterste rand van het slagveld in een cirkel rondreed. Hij werd woedend. Wat haalde Metiscus in zijn hoofd?

"Ben je gek geworden, Metiscus?" schreeuwde hij. "Wat moet ik hier waar ik geen enkele tegenstander meer kan vinden? Wil je me aan de spot van onze krijgers en de vijand uitleveren? Keer onmiddellijk! Ik moet terug naar de strijd."

Toen draaide de paardemenner zich om. Turnus sperde zijn ogen wijd open. "Jij bent het dus!" hijgde hij. "Dat had ik waarachtig kunnen weten! Je hebt me al vaak genoeg op een dergelijke manier voor onheil bewaard, Juturna! En ditmaal wilde je me redden voor de dood. Maar ik zeg je dat het voor niets is. De goden zijn tot mijn ondergang besloten, dat weet ik al lange tijd. Toch zal ik verder vechten. En niemand zal me een lafbek vinden!"

Hij zweeg. Zijn blik werd scherper. Dwars over het veld kwam een krijger aan op een met schuim bedekt paard. "Dat is Saces," mompelde hij verontrust. "Wat wil die hier? Hij hoort toch in de stad te zijn!"

Maar wat zag Saces eruit! Hij hing over zijn paard alsof hij nauwelijks in het zadel kon blijven. Een pijl had zijn voorhoofd geraakt en er een bloedige schram over getrokken. Hij hijgde toen hij haastig begon te spreken. "Vergeef me, Turnus, dat ik de stad heb verlaten! Maar er zijn al te veel boden uitgereden om je te zoeken en geen van hen bereikte je, want ze werden allen neergeveld. Toen ben ik zelf op weg gegaan want iemand moest je toch het bericht brengen. Er heerst oproer in Laurentum. Geen Latiniër wil meer vechten. Ze roepen vol woede om jou om nu eindelijk met dat tweegevecht te beginnen zoals je beloofd hebt. Grijsaards en vrouwen vluchten voor je naam. Latinus zit in zijn paleis en weet niet meer wat hij moet doen. Je beschermvrouwe de koningin is dood. Lavinia heeft zich met haar vrouwen in haar kamers opgesloten. De Trojanen verbranden de poorten en slingeren brandfakkels op de daken. Kijk eens achterom! Zie je de rook? Spoedig zal Laurentum van voor naar achter branden. Wat doe je nu, Turnus?"

Turnus was doodsbleek geworden. Maar hij weifelde geen moment. "Ik ga naar de stad terug om met Aeneas te vechten," zei hij.

"Nee!" gilde Juturna; ze rukte de paarden om en joeg voorwaarts,

weg van het slagveld en de stad. Toen greep Turnus het zwaard dat voor zijn voeten lag. "Leef wel, zusje! Mijn lot roept me voor de laatste maal!" zei hij en sprong van de wagen.

Zonder nog eenmaal om te zien begon hij terug te hollen naar Laurentum.

De nimf Juturna hield de witte hengsten in. Ze wist dat nu zou komen wat komen móest. Wenend hulde ze zich in haar blauwe sluier; ze gleed naar de rivier die tot haar rijk behoorde en liet zich vol verdriet op de grond neervallen.

Turnus liep naar de stad terug. Werpgeschut vloog om zijn oren maar hij lette er niet op. Zwaardslagen hagelden op zijn helm neer; als iemand hem in de weg trad vocht hij onverschillig, zonder woede en zonder zich te bekommeren om gevaren, die hem van alle kanten bedreigden. Want hij wilde niet hier en nu sterven; zijn lot was reeds voorbestemd.

Het leek of hij er regelrecht op af liep. Toen hij bij de gracht kwam raasde er van die kant een strijdwagen om de hoek. Met een enorme sprong wierp Turnus zich voorwaarts toen hij Aeneas herkende. Een paar krijgers vlogen opzij . . . toen wierp hij zich op de aanstormende paarden. Zijn vuist greep de teugels en met wild gesnuif zakten de paarden door de achterbenen; met knarsende wielen stond de wagen stil.

Aeneas draaide zich wild om. Wie was die man die het waagde hem te voet aan te vallen? Zijn gezicht was onherkenbaar met stof overdekt en het zweet liep in beekjes erlangs. Maar Aeneas kende die helm met de driedubbele zwarte verenbos.

Hij sprong van de wagen en liep snel op Turnus toe. Even keken ze elkaar recht aan. "Ik ben hier om met je te vechten," zei Turnus ruw. "Het is niet mijn schuld dat je zo lang op mij moest wachten!"

Hij had zich alweer omgekeerd en sprong op de muur. Meteen klonk zijn stem luid boven het lawaai uit: "Rutuliërs, staak de strijd! Het uur der beslissing is gekomen! Wie er ook vallen mag, hoe alles ook mag verlopen, daarna zal er nog slechts één van ons in leven zijn. Aeneas of ik. Geeft me de ruimte, krijgers!"

Het werd overal stil. De gewapende handen zonken omlaag; stap voor stap weken de krijgers achteruit, vriend en vijand naast elkaar. Weer

gingen ze als tevoren in een kring zitten; weer hadden ze als tevoren hun speren in de grond geramd, hun schilden ertegenaan gezet en wachtten ze af.

Maar ditmaal voelden allen dat geen terugkeer meer mogelijk was. Niemand mocht ingrijpen bij de strijd die nu begon.

Midden in de lege ruimte stonden Aeneas en Turnus tegenover elkaar. Niemand zei iets. Er viel ook niets meer te zeggen tussen hen beiden. Hun armen met de werpspeer gingen tegelijk de hoogte in. Beide lansen suisden langs elkaar. Dicht bij Turnus stak de stomp van een laurierboom uit de grond. Aeneas slaakte een kreet van woede; zijn speer had Turnus gemist en was diep in de stam gedrongen, waar hij sidderend bleef steken. Maar in het zevenvoudige schild van de vuurgod stak op onschadelijke wijze de lans die Turnus vergeefs met al zijn krachten geworpen had.

Nu vlogen de zwaarden uit de schede. Langzaam liepen de mannen op elkaar toe. Aeneas wierp een keurende blik op het prachtige wapen, dat de vuurgod had gesmeed; geen kling door mensenhand vervaardigd kon het weerstaan. Ook Turnus had van zijn vader een zwaard gekregen, dat Vulcanus eens voor hem als geschenk had gemaakt. Maar . . . dat was niet het zwaard dat Turnus nu in de hand hield! Want toen hij van de wagen sprong had hij in zijn haast het zwaard van paardemenner Metiscus gegrepen in plaats van zijn eigen. Nog bemerkte hij niet zijn verschrikkelijke vergissing.

Met iedere pees gespannen stond hij te wachten en hij liet zijn tegenstander geen moment uit het oog. Nu! Als de bliksem vloog daarginds de fonkelende kling in de hoogte en suisde omlaag. Turnus ving de ontzettende slag met zijn zwaard op. Maar toen . . . een afschuwelijk versplinterend geluid . . . de Rutuliërs brulden van schrik . . .

Turnus staarde naar zijn hand die een vreemde zwaardgreep omklemde, terwijl de afgebroken kling voor hem op de grond lag. Hij stiet een gil van woede uit. "Bij Hades! Dat is mijn zwaard niet!"

Meteen begreep hij vol ontzetting dat hij nu weerloos was. Doodsangst greep hem aan. En toen Aeneas voor de tweede maal zijn arm met het verschrikkelijke wapen hief wierp Turnus het schild op de rug en vluchtte.

Maar er was geen vlucht meer voor hem mogelijk. In dichte rijen zaten

de vijandelijke krijgers in een kring en daarnaast de Rutuliërs en Latiniërs met boze gezichten. Geen van hen waagde het echter hem te helpen, want dit was de tweestrijd tussen hem en Aeneas, die met eden bezworen was.

Turnus liep in een kring rond. Wat had hij anders moeten doen? Hij hoorde Aeneas achter zich, maar merkte met verbazing dat zijn vervolger hem niet probeerde in te halen. Het zag er haast uit als een wedloop bij de spelen, maar nu was het een wedloop met de dood. Eens moest er een einde aan komen.

Maar Aeneas voelde met machteloze woede dat hij zijn gewone kracht kwijt was. Er was te veel bloed uit zijn wond gestroomd.

Nu bleef Turnus plotseling staan. Naast hem rees een grote vierkante steen uit de grond op, mogelijk een grenssteen. Met geweldige inspanning trok Turnus hem uit de grond en slingerde hem naar Aeneas. Maar hij raakte hem niet en toen holde hij verder.

Toen Aeneas weer langs de stomp van de laurier kwam rukte hij de speer uit het hout. Hij mikte zorgvuldig en wierp. De speer raakte Turnus in de dij en hij viel op één knie neer. Nu kwam het einde.

Moeizaam richtte hij zich op toen Aeneas voor hem stond.

"Je hebt gewonnen, Aeneas," zei hij. "Ik smeek niet om genade, maar als je kunt denk dan aan mijn vader, die oud is en geen zonen meer heeft. Kun je dat niet, geef hem dan tenminste mijn lichaam terug, zodat de mijnen dat met eerbetoon kunnen begraven. Maar Lavinia zal je vrouw worden en het rijk is van jou. Je hebt je doel bereikt, Aeneas. Spaar nu de overwonnene!"

Aeneas keek op hem neer. Aarzelend liet hij de hand met het zwaard zinken. De harde blik van de strijd week van zijn gezicht en in zijn ogen begon iets van goedheid te stralen.

Plotseling schrok hij op en zijn blik werd star. Langzaam bukte hij voorover. Hij kende die kostbare borsttooi die Turnus droeg en die gordel met de gouden gespen!

Pallas had eens dat alles gedragen, Pallas, de enige zoon van koning Evander, die door Turnus werd verslagen ofschoon hij nog bijna een jongen was. Nog eenmaal stegen woede en smart met volle kracht in Aenas op. "Had jij medelijden met de grijze Evander toen je Pallas versloeg?" zei hij langzaam en vol droefheid. "Nee Turnus, je kunt niet

van mij eisen wat jij aan anderen weigerde!"
Toen wist Turnus dat hij verloren was.
Op die zelfde dag was 's avonds alles voorbij.
De Rutuliërs hadden hun dode vorst van het slagveld gedragen en maakten zich gereed voor de aftocht naar de kleine oude stad, geregeerd door koning Daunus die nu geen zoon meer had.
De poorten van Laurentum stonden wagenwijd open; de branden waren al lang uitgedoofd. Overal op de brede vlakte lagen de vermoeide krijgers te slapen. Aan de rand van de vlakte waar het gras nog niet was platgestampt graasden vreedzaam de uitgespannen paarden.
Toen de zon onderging begaf Aeneas zich met Ascanius en de Trojaanse legeraanvoerders naar de stad. Hij was moe en treurig, ofschoon hij toch blij had moeten zijn. Maar er was te veel gebeurd wat hem bezwaarde.
Toen ze door de poort liepen legde hij zijn hand op de schouder van zijn zoon. Het deed hem goed er even op te leunen. Aeneas glimlachte toen hij dat zelf gewaar werd. Het was voor het eerst dat hij dat deed.
"Mijn zoon," zei hij zo zacht dat alleen Ascanius het kon horen, "mijn zoon, misschien kun je eens van je vader leren hoe je je noodlot standvastig moet dragen. Maar het geluk . . . nee, geluk moet je van anderen leren."
De straten waren vol mensen. Zwijgend lieten ze de overwinnaars voorbijgaan. Niemand wist nog wat men van hen te verwachten had. De toekomst zou het leren.
De Trojanen betraden het paleis en de koningszaal. Latinus zat op de troon; de purperen mantel leek te zwaar voor zijn gebogen schouders en de kroonband met de twaalf gouden stralen lag als een drukkende last boven zijn vermoeide gelaat. Naast de troonzetel stond Lavinia en daarnaast aan weerszijden de waardedragers van het rijk.
Aeneas liep naar voren, terwijl zijn begeleiders bij de deur bleven staan. Hij boog diep voor de koning. Ondanks alles wat hem overkomen was voelde hij eerbied voor die oude man met wiens leven een tijdperk ten onder ging. Toen hij zich tot Lavinia wendde merkte hij dat ze hem strak aankeek. Haar gezicht stond rustig en trots. Ze is mooi, dacht Aeneas, en ze heeft een sterke geest. Ze lijkt op dit land; ze draagt verleden en toekomst in zich.
Toen hij begon te spreken kwamen hem als vanzelf nog eens de woor-

den van de eed over zijn lippen: „Ik zweer bij alles wat jullie en ons heilig is dat de Trojanen nooit zullen proberen de Italische stammen te overheersen. Een sterk bondgenootschap zal ons verenigen en dezelfde wetten zullen gelden voor iedereen . . ."
Want nu wist hij dat dit de grond was waar vrede en het geluk der volkeren bloeiden.